CDS INSIDE

COLLOQUIAL

KAZAKH

The Complete Course for Beginners

Zaure Batayeva

- MASTER THE EVERYDAY LANGUAGE
- UP-TO-DATE CULTURAL SITUATIONS
- ACCESSIBLE AND THOROUGH

ROUTLEDGE

CD ONE

Introduction

1. Introduction
2. The alphabet
3. Pronunciation tips
4. Exercise 1
5. Exercise 2

Unit 1

6. Dialogue 1
7. Dialogue 2
8. Dialogue 3
9. Exercise 2
10. Exercise 4
11. Exercise 6
12. Exercise 8
13. Exercise 9
14. Exercise 10

Unit 2

15. Dialogue 1
16. Exercise 1
17. Exercise 2
18. Dialogue 2
19. Dialogue 3
20. Exercise 5
21. Exercise 6
22. Numbers
23. Exercise 8
24. Exercise 9

Unit 3

25. Dialogue 1
26. Exercise 1
27. Dialogue 2
28. Months of the year
29. Exercise 5
30. Exercise 8

Unit 4

31. Dialogue 1
32. Exercise 3
33. Dialogue 2
34. Exercise 6
35. Dialogue 3
36. Dialogue 4
37. Exercise 8
38. Exercise 9
39. Exercise 10

Unit 5

40. Dialogue 1
41. Dialogue 2
42. Imperatives
43. Exercise 3
44. Exercise 4
45. Exercise 5
46. Exercise 6
47. Exercise 7
48. Exercise 8
49. Dialogue 3
50. Exercise 10
51. Exercise 12

Colloquial

Kazakh

Colloquial Kazakh provides a step-by-step course in Kazakh as it is written and spoken today. Combining a user-friendly approach with a thorough treatment of the language, it equips learners with the essential skills needed to communicate confidently and effectively in Kazakh in a broad range of situations. No prior knowledge of the language is required.

Key features include:

- progressive coverage of speaking, listening, reading and writing skills
- structured, jargon-free explanations of grammar
- an extensive range of focused and stimulating exercises
- realistic and entertaining dialogues covering a broad variety of scenarios
- useful vocabulary lists throughout the text
- an overview of the sounds and alphabet of Kazakh
- additional resources available at the back of the book, including a full answer key, a grammar summary, bilingual glossaries and English translations of dialogues.

Balanced, comprehensive and rewarding, *Colloquial Kazakh* will be an indispensable resource both for independent learners and for students taking courses in Kazakh.

Accompanying audio material is available to purchase separately on two CDs or in MP3 format, or comes included in the great value *Colloquial Kazakh* pack. Recorded by native speakers, the audio material complements the book and will help enhance learners' listening and speaking skills.

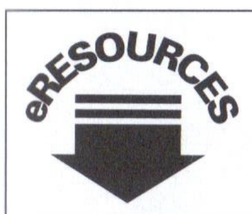

Free additional audio is available to download from the product page at
www.routledge.com/books/details/9780415674287

THE COLLOQUIAL SERIES
Series Adviser: Gary King

The following languages are available in the Colloquial series:

Afrikaans
Albanian
Amharic
Arabic (Levantine)
Arabic of Egypt
Arabic of the Gulf
Basque
Bengali
Breton
Bulgarian
Cambodian
Cantonese
Catalan
Chinese (Mandarin)
Croatian
Czech
Danish
Dutch
English
Estonian
Finnish
French
German
Greek
Gujarati
Hebrew
Hindi
Hungarian
Icelandic
Indonesian
Irish
Italian
Japanese
Kazakh
Korean
Latvian
Lithuanian
Malay
Mongolian
Norwegian
Panjabi
Persian
Polish
Portuguese
Portuguese of Brazil
Romanian
Russian
Scottish Gaelic
Serbian
Slovak
Slovene
Somali
Spanish
Spanish of Latin America
Swahili
Swedish
Tamil
Thai
Tibetan (forthcoming)
Turkish
Ukrainian
Urdu
Vietnamese
Welsh
Yiddish
Yoruba
Zulu (forthcoming)

COLLOQUIAL 2s series: *The Next Step in Language Learning*

Chinese
Dutch
French
German
Italian
Portuguese of Brazil
Russian
Spanish
Spanish of Latin America

All these Colloquials are available in book & CD packs, or separately. You can order them through your bookseller or via our website www.routledge.com.

Colloquial Kazakh

The Complete Course for Beginners

Zaure Batayeva

Routledge
Taylor & Francis Group
LONDON AND NEW YORK

First published 2013
by Routledge
2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN

Simultaneously published in the USA and Canada
by Routledge
711 Third Avenue, New York, NY 10017

Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an informa business

© 2013 Zaure Batayeva

The right of Zaure Batayeva to be identified as author of this work has been asserted by her in accordance with sections 77 and 78 of the Copyright, Designs and Patents Act 1988.

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publishers.

Trademark notice: Product or corporate names may be trademarks or registered trademarks, and are used only for identification and explanation without intent to infringe.

British Library Cataloguing in Publication Data
A catalogue record for this book is available from the British Library

Library of Congress Cataloging in Publication Data
Batayeva, Zaure.
Colloquial Kazakh : the complete course for beginners / [Zaure Batayeva]. — 1st ed.
p. cm. — (The colloquial series)
Text in English and Kazakh.
Includes bibliographical references and index.
1. Kazakh language—Textbooks for foreign speakers—English. 2. Kazakh language—Grammar. 3. Kazakh language—Spoken Kazakh. 4. Kazakh language—Self-instruction. I. Title.
PL65.K41B38 2012
494′.34582421—dc23

2012005544

ISBN: 978-0-415-67428-7 (pbk)
ISBN: 978-0-415-67430-0 (audio CDs)
ISBN: 978-0-415-67429-4 (pack)
ISBN: 978-0-415-67434-8 (MP3s)
ISBN: 978-0-203-81047-7 (ebk)

Typeset in Avant Garde and Helvetica
by Graphicraft Limited, Hong Kong

MIX
Paper from responsible sources
FSC® C004839
FSC www.fsc.org

Printed and bound in Great Britain by
TJ International Ltd, Padstow, Cornwall

Dedicated to my father
Abdrakhman Batayev

Contents

Acknowledgements xii
Introduction xiii

The sounds of Kazakh 1

1 **Танысқаныма қуаныштымын!** 9
Glad to meet you!

In this unit you will learn how to:
- greet others
- introduce yourself or others
- use pronouns and personal endings
- use the negative word **емес**
- ask and answer yes/no questions

2 **Сіз қайдан боласыз?** 23
Where are you from?

In this unit you will learn how to:
- say where you are from
- use the verb **болу**
- put nouns in the plural
- speak about office items
- use demonstrative pronouns
- use numbers

3 **Сіздің отбасыңыз үлкен бе?** 39
Is your family big?

In this unit you will learn how to:
- speak about family
- use the possessive
- indicate place, time and age
- tell the time
- use the names of weekdays and months

4 **Италияданмын, бірақ қазір Алматыда тұрамын** 53
I am from Italy, but I now live in Almaty

In this unit you will learn how to:
- speak about your job
- use the present/future tense
- describe daily activities
- ask yes/no questions
- speak about city transport
- speak about leisure activities
- use the simple conditional

5 **Сапарыңыз сәтті болсын!** 74
Have a nice trip!

In this unit you will learn how to:
- buy a train ticket
- give instructions
- ask for and give directions
- indicate the purpose of an action
- give the date with the help of ordinal numbers

6 **Іс-сапар** 90
Business trip

In this unit you will learn how to:
- book a hotel room
- express necessity and obligation
- arrange a meeting
- ask for and give permission
- indicate your physical position
- locate things with the help of prepositions

7 **Алматыда жаңбыр жауып тұр** 105
It is raining in Almaty

In this unit you will learn how to:
- check in at an airport
- describe ongoing actions and events
- describe ongoing movement
- speak about the weather and the seasons

8 **Наурыз құтты болсын!** 117
Happy Nowruz!

In this unit you will learn how to:
- invite someone to take action
- state or ask for someone's intentions
- make a polite request
- say a blessing
- say what you like or dislike

9 **Біздің үйге қонаққа келіңіз** 130
Please come and visit our home

In this unit you will learn how to:
- invite guests and visit acquaintances
- order a meal in a café
- say that you can or cannot do something
- say that you 'want' to do something

10 **Қазір әзір** 142
Ready to serve

In this unit you will learn how to:
- speak about cooking and recipes
- add a direct object to a verb
- use adverbs of manner

11 Бұл менің өлшемім емес **155**
It is not my size

In this unit you will learn how to:
- talk about shopping
- indicate what your plans are
- talk about clothing items
- make adjectives from nouns
- compare things and persons
- use the passive voice

12 Біз тұрған қала **171**
The city we lived in

In this unit you will learn how to:
- discuss city travel
- use the recent and distant past tense
- make adjectives from verbs
- make references to 'when', 'since' and 'until'
- say what you like or dislike

13 Барлығы өзгеше болатын **189**
Everything used to be different

In this unit you will learn how to:
- rent an apartment
- use the 'habitual past' tense
- speak about city and village life
- make a hypothetical 'if-then' statement
- express your opinion
- express surprise and uncertainty

14 Ауырып қалдым **203**
I fell sick

In this unit you will learn how to:
- speak about health issues
- report someone else's speech
- describe an action or event that you have not witnessed
- describe parts of the human body
- describe appearances
- say 'because' and 'that's why'

Grammar summary **221**
Key to exercises **233**
Translations of dialogues **253**
Kazakh–English glossary **270**
English–Kazakh glossary **292**
Index **307**

Acknowledgements

I would like to thank the editors of this book: Andrea Hartill, Gareth King, Isabelle Cheng, Sarah Mabley and Helena Power, for giving me their full support. I also would like to thank Askhat Erkimbay, Bakhytgul Salykhova and Murat Zhiyenkulov for offering me expert linguistic advice. Last but not least, I would like to say 'thank you' to all those who have shared their passion for the Kazakh language with me over the years. Their passion has given me the strength to complete this book.

Introduction

Like the other languages of the Turkic family, Kazakh is an agglutinative language. Kazakh builds sentences by gluing together words and endings on the basis of the sound quality of their vowels and consonants. The aim of this book is not to give a technical treatment of Kazakh agglutination, but to offer beginning learners of Kazakh an opportunity to immerse themselves in the most basic and most common expressions of the language.

To this end, the book uses the same approach as the other titles in Routledge's Colloquial series. Each unit centres on a series of dialogues and exercises. The dialogues are contemporary: they use the language and social settings of life in the twenty-first century. They are accompanied by 'language points' and 'cultural points', which explain the grammatical and cultural underpinnings of the dialogues. The explanations are kept succinct, allowing the dialogues and the exercises to show you how the language works. The exercises are short but focused: when done repeatedly, they will help you absorb the words, idiomatic expressions and grammatical principles that the book would like you to learn.

At the front of the book, you will find an overview of the Kazakh sound system as well as the Cyrillic alphabet in which Kazakh is usually written. At the back of the book, you will find an index, a grammar summary, an answer key and the translations of dialogues from Unit 7 onwards. There you will also find a two-way glossary, which you can consult whenever you need to look up a word for an exercise. In the absence of a reliable learner's dictionary, you may find that the glossary can also be a useful reference in real-life situations, when you are grappling to find the right word.

Finally, the accompanying CDs should be of great benefit to you. If you do not live in Kazakhstan or do not have any Kazakh-speaking acquaintances, listening to the recordings will help you become familiar with the sounds of Kazakh. Repeating after the voices of the

recordings should be of great benefit as well, because no matter how artificial the act of repeating may seem, it will prepare you for the real-life conversations that you may want to have later.

We hope that the approach of this book will help you learn the language with greater ease than you may have anticipated. As we say in Kazakh: **іскe сәт!**

The sounds of Kazakh

Until the early twentieth century, Kazakh was written in the Arabic script. It then went through a brief period of Latin spelling before it was enlisted as one of the languages of the Soviet Union and had to adopt the Cyrillic script. Today the official script continues to be Cyrillic (though there remain speakers of Kazakh around the world who, for a variety of reasons, continue to use the Arabic or Latin script). Not surprisingly, perhaps, the influence of the Russian language has been profound. Contemporary Kazakh contains numerous Russian loanwords and seven distinctively Russian sounds. Yet Kazakh is still very much its own language, thanks to vowel harmony and consonant assimilation, the two sound processes that drive Kazakh agglutination. Below you will find an overview of the sounds and sound processes that are vital to this language.

Kazakh alphabet (CD 1; 2)

Cyrillic letter	*Pronunciation*	*Kazakh examples*	*English equivalent sound*
А а	[a]	**а**па, **а**та, **а**на	f**a**ther
Ә ә	[æ]	**ә**же, **ә**пке, **ә**ке	c**a**t
Б б	[b]	**б**ала, **б**ар, **б**ет	**b**a**b**y
В в	[v]	**в**агон (Russian loanword)	**v**ase
Г г	[g]	**г**үл, **г**үріл, **г**әп	**g**o
Ғ ғ	[ʁ]	**ғ**асыр, **ғ**арыш, **ғ**ылым	*
Д д	[d]	**д**әрі, **д**ән, **д**ене	**d**og
Е е	[je]	**е**л, **е**сік, **е**не	**ye**s
Ё ё	[jɔ]	**ё**лка (Russian loanword)	**yaw**n
Ж ж	[ʒ]	**ж**ол, **ж**үр, **ж**оқ	plea**sure**

Cyrillic letter	*Pronunciation*	*Kazakh examples*	*English equivalent sound*
З з	[z]	**з**аман, **з**аң, **з**ат	**z**oo
И и	[i]	**и**не, **и**іс, **и**т	**ea**t
Й й	[j]	күй, үй, ай	gre**y**
К к	[k]	**к**ел, **к**ет, **к**үт	**k**ite
Қ қ	[q]	**қ**ыз, **қ**аз, **қ**ой	*
Л л	[l]	**л**ас, **л**еп, **л**ақ	**l**og
М м	[m]	**м**ен, **м**екен, **м**ал	**m**an
Н н	[n]	**н**ан, **н**е, **н**арық	**n**o
Ң ң	[ŋ]	а**ң**, та**ң**, мы**ң**	si**ng**
О о	[ɒ]	**о**н, **о**қу, **о**т	**o**n
Ө ө	[ɜ]	**ө**гіз, **ө**су, **ө**зен	d**i**rt
П п	[p]	**п**айда, **п**арыз, **п**ерде	**p**ub
Р р	[r]	**р**ахмет, **р**ең, **р**ет	*
С с	[s]	**с**ел, **с**енім, **с**алық	**s**and
Т т	[t]	**т**ас, **т**арақ, **т**аспа	**t**op
У у	[u]	**у**, б**у**, т**у**	b**oo**t
Ұ ұ	[o]	**ұ**л, **ұ**н, **ұ**ш	*
Ү ү	[ɯ]	**ү**н, **ү**кі, **ү**ш	act**u**al, d**u**vet
Ф ф	[f]	**ф**ото (Russian loanword)	**f**ence
Х х	[x]	**х**алық, **х**ат, **х**ан	*
Һ һ	[h]	ша**һ**ар, ма**һ**аббат	**h**otel
Ц ц	[ts]	**ц**емент (Russian loanword)	pi**zz**a
Ч ч	[ʧ]	**ч**емпион (Russian loanword)	**ch**imp
Ш ш	[ʃ]	**ш**ай, **ш**аң, **ш**ам	**sh**ark
Щ щ	[ʃʧ]	**щ**етка (Russian loanword)	pu**shch**air
Ъ ъ	hard sign	подъезд (Russian loanword)	*
Ы ы	[ʌ]	**ы**м, **ы**рыс, **ы**дыс	b**u**t
І і	[ɨ]	**і**с, **і**лмек, **і**н	sh**i**p
Ь ь	soft sign	руль (Russian loanword)	*
Э э	[ɛ]	**э**кология (Russian loanword)	**e**d
Ю ю	[ju]	А**ю**	**u**se
Я я	[ja]	**а**яз, ш**а**ян, т**а**яқ	**ya**rd

Tips on pronouncing Kazakh sounds (CD 1; 3)

Below are the sounds that you may find difficult to pronounce. These sounds feature in many Kazakh words, so they are well worth learning. You can listen to these sounds (and examples of each one) on the accompanying CD.

The sound **қ**

To make this sound, produce the English 'k'-sound while touching your throat with your tongue. For example: **ақ**, **қыс**, **лақ**, **дақ**, **қаз**, **қала**, **қасық**, **қырық**, **қазақ**, **қызық**, **қорық**, **қылық**.

The sound **ғ**

To make this sound, produce the English 'g'-sound while touching your throat with your tongue. For example: **аға**, **баға**, **таға**, **ағаш**, **ғалам**, **ғалым**, **ғасыр**, **зығыр**, **баған**, **сағат**, **тағат**, **Ғалия**.

The sound **ұ**

To make this sound, produce the English 'o'-sound while positioning your tongue as far back as possible in your mouth, without creating a constriction. For example: **ұн**, **ұл**, **ұры**, **тұр**, **бұр**, **құр**, **сұр**, **ұран**, **ұрт**, **құрт**, **ұлан**, **ұғым**, **ұшақ**, **ұлтан**, **ұлыс**.

The sound **щ**

This sound appears only in Russian loanwords. It resembles the 'sh'-sound in the English word 'assure'. For example: **щетка**, **ащы**, **тұщы**, **кеще**.

The sound **ы**

To make this sound, produce the English 'i'-sound while positioning your tongue as far back as possible in your mouth, without creating a constriction. For example: **ық**, **ым**, **ырыс**, **тыныс**, **дыбыс**, **ғылым**, **жылы**, **ырым**, **сынып**, **шығыс**.

The sound **р**

To make this sound, produce the English 'r'-sound while vibrating your tongue against the front of the palate. For example: **рахмет**, **разы**, **раушан**, **райхан**, **рәсім**.

The hard sign **ъ**

The hard sign appears only in Russian loanwords. At the place of the sign, produce a sound not unlike the initial sound in the English word 'yes'. For example: **разъезд**, **подъезд**, **каръера**, **баръер**, **съезд**.

The soft sign **ь**

The soft sign appears only in Russian loanwords. The soft sign does not produce a sound by itself. Its effect is to soften the preceding consonant by raising the middle of the tongue toward the roof of the mouth. For example: **гель**, **руль**, **сентябрь**, **ансамбль**.

Agglutination in Kazakh

Like all other languages of the Turkic family, Kazakh is an agglutinative language: it builds sentences by adding layers of endings (or suffixes) to the roots of words. In Kazakh these endings carry out a range of functions: they create adjectives, negations, question particles, plurals of nouns, noun cases (of which there are many in Kazakh), verb tenses and verb conjugations.

In order to decide which ending you should add to a Kazakh word, you have to identify:

1 Whether the word ends on a vowel or a consonant.
2 To which type the last consonant of the word belongs.
3 To which type the vowel in the last syllable of the word belongs.

In Kazakh, the adding of endings (or agglutination) is driven by two sound processes:

1 Vowel harmony: the process by which the last vowel of a word determines which type of vowel will appear next, in all the subsequent endings.

2 Consonant assimilation: the process by which the last consonant of a word or the last consonant of an added ending determines which type of consonant will appear next, at the beginning of the next ending.

Vowel harmony and consonant assimilation operate not only within words (and their endings), but even across words. These two processes may seem complicated at first, but once you grasp how they work, it will not be difficult to start building sentences in Kazakh.

What follows is a general and fairly abstract discussion. Keep in mind, however, that we will return to the principles of vowel harmony and consonant assimilation throughout the book, so there will be plenty of opportunities for you to fine-tune your understanding of them later.

Vowel harmony

Vowel harmony plays a crucial role in creating Kazakh words and sentences. Broadly speaking, Kazakh vowel harmony works by selection: it selects which vowels can appear in the roots of words as well as in the endings that are added to these words.

More specifically, vowel harmony is the process by which two types of vowels, known as back and front vowels, generate in subsequent syllables the presence of vowels of their own type only.

There are 12 vowels in Kazakh. Five of them are back vowels and seven are front vowels.

Back vowels	**а, о, у, ұ, ы, э**
Front vowels	**ә, е, и, ө, ү, і**

All the endings usually have pairs that contain back and front vowels. For example, the plural endings offer three pairs of endings: **лар/лер**, **дар/дер** and **тар/тер**. Thus, if the last vowel of the root of a word is a back vowel, then the subsequent vowels (within the word root and in the endings that are added) will also be back vowels. For example, the word **жазушы** 'writer' that ends on the back vowel **ы** selects between the plural endings **лар** and **лер** the ending that has a back vowel, which is **лар**: **жазушы-лар** 'writers'.

On the other hand, if the first vowel of the root of a word is a front vowel, then the subsequent vowels (within the word root and in the endings that are added) will also be front vowels. For example, the

word **кеме** 'ship' that ends on the front vowel **е** selects the ending that contains a front vowel, which is **лер**: **кеме-лер** 'ships'.

Note that vowel harmony also regulates another sound pattern in Kazakh. As a result of vowel harmony, Kazakh words and sentences always introduce a vowel after each consonant. Vowel harmony does not allow for several consonants to cluster together.

Consonant assimilation

The other sound process that plays an important role in creating sentences in Kazakh is consonant assimilation, which operates on three types of consonants, known as unvoiced consonants, voiced consonants and sonorants.

Unvoiced consonants	**к, қ, п, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ**
Voiced consonants	**б, в, г, ғ, д, ж, з, һ**
Sonorants	**й, л, м, н, ң, р, у**

For each type of consonant, the assimilation can occur in two directions: progressively or regressively.

Progressive consonant assimilation

Typically, progressive consonant assimilation in Kazakh is the process by which the last consonant of a word generates at the beginning of its first ending the presence of a consonant of the same type. But if one of the later endings added to the word ends on a consonant, progressive assimilation will also operate there, selecting a consonant of the same type to appear at the beginning of the ending that follows thereafter. (For reasons of simplicity, the latter process will receive little attention in the examples below, but you will witness it in other examples throughout the book.)

Thus, if the root of a word ends on one of the unvoiced consonants **к**, **қ**, **п**, **с**, **т**, **ф**, **х**, **ц**, **ч**, **ш**, **щ** or on one of the voiced consonants **б**, **в**, **г**, or **д**, the consonant with which the first added ending begins will be an unvoiced consonant. For example, the word **тас** 'stone' that ends on the unvoiced consonant **с**, between the two options of **ды** and **ты**, chooses the ending that starts on the unvoiced consonant **т**, which is **ты**: **тас-ты** 'stony'.

Four of the above consonants, **б**, **в**, **г** and **д**, can appear at the end of foreign proper names and Russian loanwords and at the end of Kazakh surnames that have Russian suffixes (usually **ов** or **ев**). However, when they appear at the end of such words, they are pronounced as unvoiced consonants and therefore will select first endings that begin with consonants of this type.

The process of progressive assimilation is also not so straightforward in the case of the seven sonorants of Kazakh: **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, **р**, **у**. Often, if the root of a Kazakh word ends on a sonorant, the consonant with which the first ending begins will also be a sonorant. Moreover, the letter **у**, when it appears at the beginning of a word of after a vowel, is treated as a consonant.

There is one more type of progressive consonant assimilation that deserves your attention, if only because it occurs frequently. If the root of a word ends on a vowel, progressive assimilation determines that the first ending that is added will always begin with a voiced consonant or a sonorant.

Regressive consonant assimilation

In Kazakh, consonant assimilation also occurs in the opposite direction, with the subsequent sound (typically a vowel or consonant at the beginning of an ending) affecting and changing the final sound of the preceding word. This type of assimilation, known as regressive assimilation, is probably the most challenging to learn because it usually operates by changing the pronunciation of the preceding sound only, not its spelling.

In only one situation does regressive consonant assimilation also change the spelling of the preceding sound: when a word that ends on one of the unvoiced consonants **п**, **к**, or **қ** is followed by a vowel. Below are some examples of what happens in this situation. For example: **сап** 'handle' changes into **саб-ы** 'its handle', **көк** 'blue' changes into **көг-ілдір** 'light blue', **қабақ** 'brow' changes into **қабағ-ы** 'his brow'. We will return to this situation in Unit 3, when we discuss possessive endings.

We will return to the effects of vowel harmony and consonant assimilation on Kazakh sentence formation throughout the book. To conclude, here are two short exercises to practise the essence of what we have just discussed.

Exercise 1 (CD 1; 4)

Following the principles of vowel harmony, choose the correct ending for each of the words below. Then listen to the correct answers on the accompanying CD.

сән + ды/ді	**жүр** + сың/сің
кесе + мен/мын	**қару** + лы/лі
білім + ды/ді	**ұр** + ме/ма
би + ші/шы	**оқ** + і/ы

Exercise 2 (CD 1; 5)

Following the principles of progressive assimilation, choose the correct ending for each of the words below. Then listen to the correct answers on the accompanying CD.

ата + дар/лар	**тал** + дар/тар	**Көлбаев** + қа/ға
қай + дан/тан	**там** + қа/ға	**универмаг** + ға/қа
куб + бен/пен	**нан** + ты/ды	**парад** + ға/қа
көрік + ті/ні	**таң** + пен/мен	**гараж** + ға/қа
қату + ды/лы	**тұр** + па/ма	**қыз** + тар/дар
Әли + ге/ке	**тау** + ды/лы	**нан** + мен/пе

Unit One

Танысқаныма қуаныштымын!

Glad to meet you!

In this unit you will learn how to:

- greet others
- introduce yourself or others
- use pronouns and personal endings
- use the negative word **емес**
- ask and answer yes/no questions

Dialogue 1

Аты-жөніңіз кім болады? What is your name?

(CD 1; 6)

Stacy enters her office in Almaty for the first time. Aigul, the secretary, is sitting at her desk.

СТЭЙСИ Сәлеметсіз бе!

АЙГҮЛ Амансыз ба! Бұйымтайыңыз бар ма?

СТЭЙСИ Менің атым Стэйси. Мен осы компанияның жаңа инженерімін.

АЙГҮЛ Кешіріңіз, толық аты-жөніңіз кім болады?

СТЭЙСИ Стэйси Брук.

АЙГҮЛ Қош келдіңіз, Стэйси! Мен Айгүлмін, осы компанияның хатшысымын.

STACY *How do you do?*
AIGUL *How do you do? Can I help you?*
STACY *My name is Stacy. I'm the new engineer.*
AIGUL *I'm sorry, what is your full name?*
STACY *Stacy Brooke.*
AIGUL *Welcome, Stacy! I'm Aigul, the secretary.*

Vocabulary

бұйымтайыңыз бар ма?	can I help you?
менің атым	my name
осы	this
жаңа	new
кешіріңіз	excuse me, sorry
толық аты-жөні	full name
хатшы	secretary
инженер	engineer

Dialogue 2

Таныс болыңыз Let me introduce you **(CD 1; 7)**

The manager enters the room.

АЙГҮЛ Ерлан Ахмет-ұлы, таныс болыңыз, Стэйси Брук, жаңа инженер.
ЕРЛАН Ерлан Ахмет-ұлы – бөлім бастығы. Танысқаныма қуаныштымын. Қош келдің!
СТЭЙСИ Сәлеметсіз бе, Ерлан Ахмет-ұлы!

AIGUL *Erlan Akhmet-uly, please meet Stacy Brooke, the new engineer.*
ERLAN *Erlan Akhmet-uly, the manager of our division. Nice to meet you. Welcome!*
STACY *How do you do, Erlan Akhmet-uly?*

Vocabulary

таныс болыңыз	please meet
бөлім бастығы	manager of the division
қош келдің	welcome

Dialogue 3

Менің атым Қанат My name is Kanat **(CD 1; 8)**

Kanat, a young employee, comes in.

КАНАТ Сәлем! Таныс болайық, менің атым Қанат.
СТЭЙСИ Сәлем! Танысқаныма қуаныштымын!

KANAT *Hi! Let us be acquainted, my name is Kanat.*
STACY *Hi! Nice to meet you.*

Cultural point

When you greet someone in Kazakh, you can do so with the formal **сәлеметсіз бе** or with the informal **сәлем**. Kazakh culture is hierarchical: older people and people of a higher rank should be addressed with the formal greeting. You can also use the formal greeting when you meet someone for the first time. In Dialogue 1, for example, Stacy, upon entering her new workplace, greets Aigul, the secretary, by saying **сәлеметсіз бе**. This phrase literally means 'are you in good health?' but you can use it as a greeting whenever you are in a new or formal situation.

However, when Kanat, another employee, greets Stacy, he chooses the informal greeting **сәлем**. He could have chosen the formal greeting but instead opts for the less formal alternative, because he sees that he and Stacy belong to the same age group.

In Kazakh culture, older or higher-ranking people should never be addressed by their first names only. When the secretary, Aigul,

addresses the manager, Erlan, she uses his first name followed by his father's name and the word **ұлы**: **Ерлан Ахмет-ұлы** 'Erlan Akhmet-uly' (literally: 'Erlan son-of-Akhmet'). Use this form of address whenever you want to address an older or higher-ranking male by name. If the older or higher-ranking person is female, add the word **қызы** instead. For example, **Ғалия Ахмет-қызы** (literally: 'Galiya daughter-of-Akhmet').

Outside the workplace (that is, at home or in the street), you should address older women with one of the following words: **әпке**, **тәте**, **апай**, or **апа**. Southern Kazakhs often call older women **әпке** or **тәте**, eastern Kazakhs call them **апай** and western Kazakhs call them **апа**. For example: **Айжан әпке** 'sister Aizhan', **Сәуле тәте** 'auntie Saule', **Нұрзиға апай** 'sister Nurziga' and **Маржан апа** 'auntie Marzhan'. If a woman is older than sixty, you should address her as **апа** or **әже**.

Older men are called **аға**. If a man is older than sixty, you should address him as **ата**.

Older people can address younger people by their first names. They can also address younger people with the informal word **сен**. For example, in Dialogue 2, Erlan uses the informal **сен** when he addresses Stacy: **қош келдің** (literally: 'welcome came you').

Finally, note that there is also what Kazakhs believe to be a Muslim greeting, widely used especially by Kazakh men. In this case, the initial greeting **Ассалаумағалейкум** 'Peace be upon you' is answered by **Уағалейкумассалам** 'May blessings be upon you.'

Exercise 1

Below is a list of informal greetings and farewells. Try reading them aloud.

Сәлем!	Hi!
Амансың ба?	Hello!
Сәлем бердік!	My greetings!
Таныс болайық.	Let us be acquainted.
Таныс бол.	Let me introduce you.
Қош келдің!	Welcome!
Танысқаныма қуаныштымын.	I'm glad to meet you.
Сау бол.	Goodbye.
Көріскенше.	See you!

Exercise 2 (CD 1; 9)

Below is a list of more formal greetings and farewells. Read them and then listen to how they are pronounced on the accompanying CD. Repeat after the voice.

Амансыз ба?	How do you do?
Сәлеметсіз бе?	How do you do?
Қайырлы таң.	Good morning.
Кеш жарық.	Good evening.
Қайырлы түн.	Good night.
Таныс болыңыз!	Let me introduce you.
Қош келдіңіз!	Welcome!
Сізбен танысқаныма қуаныштымын!	Nice to meet you!
Сау болыңыз.	Goodbye.
Ассалаумағалейкум.	Peace be upon you.
Уағалейкумассалам.	May blessings be upon you.

Exercise 3

First assess whether the initial greeting or farewell is formal or informal. Then choose the best reply. You may look up unfamiliar words in the glossary at the back of the book.

1 Сәлеметсіз бе, Паркер мырза?
  1 Сәлем!
  2 Сәлеметсіз бе?

2 Таныс болайық. Менің атым Сәлима.
  1 Менің атым Қайрат!
  2 Менің атым Қайрат Болат-ұлы.

3 Кеш жарық, мырзалар мен ханымдар.
  1 Сәлем!
  2 Кеш жарық.

4 Сау болыңыз.
  1 Сау бол!
  2 Көріскенше.

5 Ассалаумағалейкум.
  1 Амансыз ба?
  2 Уағалейкумассалам.

Language points

1 How to use personal pronouns

In Kazakh there are eight personal pronouns, including the following six: **мен** 'I', **сен** 'you' singular, **ол** 'he/she/it', **біз** 'we', **сендер** 'you' plural, **олар** 'they'. Notice that Kazakh does not have separate pronouns for 'he', 'she' and 'it'. In addition, there are two more second person pronouns that you can only use in formal situations: **сіз** 'you' singular, **сіздер** 'you' plural.

Personal pronouns always appear at the beginning of the sentence. Unlike English personal pronouns, however, Kazakh personal pronouns may often be dropped from the sentence. For example: **Мен инженермін** and **инженермін** have the same meaning 'I'm an engineer' except that the first sentence contains a personal pronoun at the beginning of the sentence, just to emphasize the subject.

A personal pronoun is required only in the type of sentence on which we are focusing in this unit. This type of sentence does not have a spelled-out verb, only an implicit verb: the copula 'to be'. (Note that the verb 'to be' is spelled out in Kazakh sentences only when it is used for another purpose, as we will see in Unit 2, Language point 3.)

If a personal pronoun appears in this type of sentence, it takes up the function of subject of the sentence, immediately followed by the predicate of the sentence (whose function is to add information about the subject). This predicate always takes a personal ending, whose aim is to complement the personal pronoun.

2 How to use personal endings

As we have already seen in the introduction, endings are the essential building block of Kazakh sentences. So it is with personal endings. When the subject of a Kazakh sentence is not specified by name and would be translated in English as a personal pronoun, you may (depending on the type of sentence) drop the personal pronoun, but you always keep the personal ending.

In the type of sentence that we are reviewing here (a personal pronoun as subject, followed by a verbless predicate), add the personal ending to the predicate. In more complex sentences that feature actual

verbs, add the personal ending to the object of the sentence (which, as you will see in the units that follow, appears before the verb in Kazakh).

For example, in order to say 'I'm a secretary', you first introduce the personal pronoun **мен** 'I' and then you add to the predicate of the sentence, **хатшы** 'secretary', one of the personal endings of the first person, **мын**. The result: **мен хатшымын**.

There are many personal endings in Kazakh. As you start learning the language, you will get to use and learn them all. Choose among the different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation, which, as we have already seen, are the two essential principles in Kazakh sentence formation.

First determine if the word to which a personal ending should be added ends on a vowel or a consonant. If the word ends on a vowel, determine if it is a front vowel or a back vowel. If the word ends on a consonant, determine if it is an unvoiced consonant or a voiced consonant.

There are six personal endings for the first person singular: **мын/мін**, **бын/бін** and **пын/пін**. If the word to which the personal ending should be added ends on a vowel or on one of the consonants **й**, **м**, **н**, **ң**, **л** or **р**, add either the ending **мын** or **мін**. If the word ends on one of the consonants **ж** or **з**, add either the ending **бын** or **бін**. If the word ends on an unvoiced consonant, add either the ending **пын** or **пін**.

Then narrow your choice further by looking at the vowel quality of the last syllable. If the vowel of the last syllable is a back vowel, choose the personal ending that contains the back vowel **ы**. If the vowel of the last syllable is a front vowel, choose the personal ending that contains the front vowel **і**. For example:

Мен хатшы-мын.	I'm a secretary.
Мен инженер-мін.	I'm an engineer.
Мен Ғазиз-бын.	I'm Gaziz.
Мен Әзиз-бін.	I'm Aziz.
Мен Қанат-пын.	I'm Kanat.
Мен Серік-пін.	I'm Serik.

There are six personal endings for the first person plural: **мыз/міз**, **быз/біз** and **пыз/піз**. If the word to which the personal ending should be added ends on a vowel, or one of the consonants **й**, **л** or **р**, add either the ending **мыз** or **міз**. If the word ends on one of the consonants **ж**, **з**, **м**, **н** or **ң**, add either the ending **быз** or **біз**. If the word ends on an unvoiced consonant, add either the ending **пыз** or **піз**.

Then narrow your choice further by looking at the vowel quality of the last syllable. If the vowel of the last syllable is a back vowel, choose the personal ending that contains the back vowel **ы**. If the vowel of the last syllable is a front vowel, choose the personal ending that contains the front vowel **і**. For example:

Біз бақытты-мыз.	We are happy.
Біз көрші-міз.	We are neighbours.
Біз дайын-быз.	We are ready.
Біз үйленген-біз.	We are married.
Біз таныс-пыз.	We are acquainted.
Біз әріптес-піз.	We are colleagues.

There are four personal endings for the second person singular. Two can be used if you want to address someone in an informal manner: **сың/сің**. The other two can be used if you want to address someone in a formal manner: **сыз/сіз**.

Narrow your choice by looking at the final syllable of the word to which the personal ending should be added. If it contains a back vowel, choose the ending that contains the back vowel **ы**. If it contains a front vowel, choose the ending that contains the front vowel **і**. For example:

Сен аудармашы-сың.	You are a translator.
Сен заңгер-сің.	You are a lawyer.
Сіз жас-сыз.	You are young.
Сіз мұғалім-сіз.	You are a teacher.

The plural form of the second person has the same personal endings as the singular, but it takes one of the plural endings **дар** or **дер**. (For a full discussion of plural endings, see Unit 2.) For example:

Сендер қызық-сың-дар.	You are interesting.
Сендер студент-сің-дер.	You are students.
Сіздер байыпты-сыз-дар.	You are reasonable.
Сіздер көңілді-сіз-дер.	You are happy.

Finally, note that the third person takes no personal endings. For example:

Ол ақылды.	He is intelligent.
Олар жақсы.	They are good.

Exercise 4 (CD 1; 10)

Complete the following phrases by adding the right personal ending. Look up unfamiliar phrases in the glossary. You can listen to how the phrases are pronounced on the accompanying CD.

Example Біз жаспыз.

1 Ғимарат ескі _____.
2 Олар егде _____.
3 Сен аққөңіл _____.
4 Гүлжан әдемі _____.
5 Сіздер бос _____.
6 Ауа райы құрғақ _____.
7 Мейманхана қымбат _____.
8 Мен сабырлы _____.
9 Сіз бойдақ _____.
10 Олар ажырасқан _____.
11 Сен тұрмыста _____.

Language point

3 How to use the negative word емес

The type of sentence on which we are focusing in this unit does not have an explicit verb (only the implicit copula 'to be'). To put this type of sentence in the negative, add the personal ending not to the predicate but to the negative word **емес**. For example: **Мен заңгер емес-пін** 'I'm not a lawyer.'

Choose among the personal endings on the basis of consonant assimilation. As **емес** ends on the unvoiced consonant **с**, your choice is limited to one of the following four endings: one ending for the first person singular (**пін**), one ending for the first person plural (**піз**), one ending for the second person singular (**сің**) and one ending for the first person plural (**сіз**). For example:

Мен орыс емес-пін.	I'm not Russian.
Біз дайын емес-піз.	We are not ready.
Сен заңгер емес-сің.	You are not a lawyer.
Сіз испандық емес-сіз.	You are not Spanish.

As the third person takes no personal endings, the word **емес** also remains without an ending. For example:

Ол американдық емес.	He is not an American.
Олар үйленген емес.	They are not married.

Finally, note that it is common in Kazakh to use **емес** when asking a yes/no question. For example: **Сіз Алмас емессіз бе?** 'Aren't you Almas?' We will discuss how to make such yes/no questions under the next language point.

Exercise 5

Below is a list of sentences that feature the names of professions. Translate each of the sentences by using the clue in brackets and by adding the right personal ending.

Example I'm a journalist. (**тілші**)
Мен тілшімін.

1 I'm not a farmer. (**малшы**)
2 You are a teacher. (**мұғалім**)
3 You are not a labourer. (**жұмысшы**)
4 He/she is a businessman. (**кәсіпкер**)
5 They are not salesmen. (**сатушы**)
6 She is a bank clerk. (**банк қызметкері**)
7 She is a cook. (**аспазшы**)
8 We are engineers. (**инженер**)
9 We are not students. (**студент**)
10 You are a driver. (**жүргізуші**)
11 You are not oil workers. (**мұнайшы**)
12 He is an accountant. (**бухгалтер**)

Language point

4 How to ask and answer yes/no questions

To ask a question to which the answer can be a simple 'yes' or 'no', insert at the end of the question one of the following six question words or particles: **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе**. These words are called particles because they have a function but not a meaning (i.e. a meaning that can be translated into other words). Often a question particle follows immediately after a personal ending. For example: **Кітап қызық па?** 'Is the book interesting?'

Choose among the different question particles on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the preceding word ends on a vowel or on one of the consonants **л** or **р**, choose the particle **ма** or **ме**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the preceding word. If this syllable contains a back vowel, choose the particle that contains a back vowel as well: **ма**. If it contains a front vowel, choose the particle that contains a front vowel as well: **ме**. For example: **Ауыр ма?** 'Is it heavy?', **Жеңіл ме?** 'Is it light?'

If the preceding word ends on one of the voiced consonants **м**, **н**, **ң** or **з**, choose the particle **ба** or **бе**. Here, too, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the preceding word. If the last syllable of the preceding word contains a back vowel, choose the particle **ба**. If it contains a front vowel, choose the particle **бе**. For example: **Арзан ба?** 'Is it cheap?', **Сіз жаңа заңгерсіз бе?** 'Are you a new lawyer?'

If the preceding word ends on an unvoiced consonant, choose the particle **па** or **пе**. Once again, narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the preceding word contains a back vowel, choose the particle **па**. If it contains a front vowel, choose the particle **пе**. For example: **Күн суық па?** 'Is it cold?', **Қымбат па?** 'Is it expensive?'

To answer a yes/no question, begin your answer with either the word **иә** 'yes' or the word **жоқ** 'no' and then repeat most of the content of the question (keeping in mind, of course, that you may have to change the personal pronoun and/or the personal ending).

Exercise 6 (CD 1; 11)

Using the clues below, ask simple yes/no questions. Then listen to the accompanying CD and check your answers.

Example сіз хатшы ('secretary') Сіз хатшысыз ба?

1 ол жапондық ('Japanese')
2 сіздер дос ('friend')
3 ол бастық ('boss')
4 мен еңбекқор ('hardworking')
5 сен студент ('student')
6 сендер таныс ('acquainted')

Question words

Кім?	Who?	**Қашан?**	When?
Не?	What?	**Қайда?**	Where?
Қай?	Which?	**Қайдан?**	Where from?
Қандай?	What kind of?	**Неше?**	How many?
Неге?	Why?	**Қанша?**	How many/much?

Note that in the type of sentence we are reviewing in this unit, a question word will assume the function of predicate, take a personal ending and appear after the subject of the sentence. For example: **Сен қайдан-сың?** 'Where are you from?', **Ол кім?** 'Who is he/she?' For the word order in questions, see the grammar summary at the back of the book.

Exercise 7

Using the clues provided, ask a series of simple questions. Keep in mind that the subject of the sentence always appears at the beginning of the sentence.

Example кім – сен Сен кімсің?

1 не – бұл
2 қай – сіз – қала
3 қайдан – сен
4 неге – сен – көңілсіз
5 неше – бала
6 қайда – сөздік

Nationalities

Below is a list of the nationalities that you are likely to encounter in Kazakhstan. Read them out loud.

австралиялық	Australian	**қырғыз**	Kyrgyz
ағылшын	English	**қытай**	Chinese
британдық	British	**монғол**	Mongolian
американдық	American	**неміс**	German
араб	Arabic	**орыс**	Russian
голландиялық	Dutch	**өзбек**	Uzbek
жапондық	Japanese	**тәжік**	Tajik
испандық	Spanish	**түрік**	Turkish
италияндық	Italian	**түрікмен**	Turkmen
канадалық	Canadian	**үнділік**	Indian
кәріс	Korean	**француз**	French
қазақ	Kazakh		

Exercise 8 **(CD 1; 12)**

Using the list above, translate the questions below into Kazakh. You can listen to the translations on the accompanying CD.

Example Is she British? Ол британдық па?

1 Is he Italian?
2 Are they Turkish?
3 Is he French?
4 Are you Indian?
5 Is she Australian?
6 Are you Uzbek?
7 Isn't he Kazakh?
8 Aren't they Russian?

Language point

5 How to say 'I am married'

Kazakh does not mark gender except for the adjectives that indicate marital status. To say 'I am married', you can use either the adjective **үйленген** or **тұрмысқа шыққан**. Whether you use one or the other depends on your gender (or the gender of the person to whom you are referring).

If you are a man or are referring to a man, use the adjective **үйленген**. This adjective derives from the verb **үйлену**, which literally means 'to make a home'. If you are a woman or are referring to a woman, use the adjective **тұрмысқа шыққан**. This adjective derives from the verb **тұрмысқа шығу**, which literally means 'to go out to make a household'. Note that this adjective can be shortened to **тұрмыста**. The whole phrases look as follows: **мен үйленгенмін**, **мен тұрмыстамын** 'I am married.'

Similarly, to say 'I am single', use **бойдақ** if you are a man or are referring to a man, and use **тұрмысқа шықпаған** if you are a woman or are referring to a woman.

Exercise 9 **(CD 1; 13)**

How would you answer the yes/no questions below? First write down your answer and then read aloud both the question and your answer. You can check your pronunciation: on the accompanying CD, you can listen to each of the questions as well as two possible answers to each question.

Example Сіз Еуропалықсыз ба? (Are you European?)
Иә, мен еуропалық-пын.
Жоқ, мен еуропалық емес-пін, американдық-пын.

1 Сіз спортшысыз ба? ('Are you an athlete?')
2 Сіз ойыншысыз ба? ('Are you a video gamer?')
3 Сіз зерттеушісіз бе? ('Are you a scientist?')
4 Сіз көңілдісіз бе? ('Are you upbeat?')
5 Сіз бақытсызсыз ба? ('Are you unhappy?')
6 Сіз ұқыптысыз ба? ('Are you tidy?')
7 Сіз қызғаншақсыз ба? ('Are you envious/jealous?')
8 Сіз ұмытшақсыз ба? ('Are you forgetful?')
9 Сіз үйленгенсіз бе? ('Are you married?')

Exercise 10 **(CD 1; 14)**

You are meeting someone for the first time. Enter the conversation. Make sure to use personal endings. You take the part of the second speaker.

ZHANAR Сәлеметсіз бе. Таныс болайық. Мен Жанармын.
YOU [Say: hello. Then introduce yourself.]
ZHANAR Сіз американдықсыз ба?
YOU [Say: I'm not American, I'm British. Then ask: are you Kazakh?]
ZHANAR Иә, мен қазақпын.
YOU [Say: I'm glad to meet you.]

Unit Two

Сіз қайдан боласыз?

Where are you from?

In this unit you will learn how to:

- say where you are from
- use the verb **болу**
- put nouns in the plural
- speak about office items
- use demonstrative pronouns
- use numbers

Dialogue 1

Қайдан боласыз? Where are you from? **(CD 1; 15)**

Stacy is meeting other colleagues at the office. Her Kazakh colleagues are curious and ask her many questions.

АЛМАС Амансыз ба! Мен Алмаспын. Сіз Стэйси боласыз ба?
СТЭЙСИ Иә, мен Стэйсимін.
АЛМАС Сіз жаңа заңгерсіз бе?
СТЭЙСИ Жоқ, мен заңгер емеспін, инженермін. Мына жігіт менің жұбайым Лука.
АЛМАС Таныскаңыма қуаныштымын. Анау жігіт сіздің әріптесіңіз бе?
СТЭЙСИ Иә, ол менің әріптесім. Оның аты Стив.
АЛМАС Стив те Америкадан ба?

СТЭЙСИ Иә, ол да Американдан. Сен ше? Астанадан боласың ба?
АЛМАС Жоқ, мен Астанадан емеспін, мен Ақтөбеден боламын.

ALMAS *Hello! I'm Almas. Are you [being] Stacy?*
STACY *Yes, I am.*
ALMAS *Are you a new lawyer?*
STACY *No, I am not a lawyer, I am an engineer. This man is my spouse Luka.*
ALMAS *Nice to meet you. Is that man your colleague?*
STACY *Yes, he is my colleague. His name is Steve.*
ALMAS *Is Steve also from America?*
STACY *Yes, he is also [being] from America. And you? Are you [being] from Astana?*
ALMAS *No, I am not from Astana, I am [being] from Aktobe.*

Vocabulary

қайдан	where from	**мына**	this
иә	yes	**жігіт**	young man
жоқ	no	**жұбай**	spouse
болу	to be	**әріптес**	colleague
заңгер	lawyer		

Language points

1 How to say 'also'

In Dialogue 1, when discussing the question whether their colleague Steve is from America, Almas and Stacy each use a different particle to say 'also'. In total, Kazakh has four different particles with which you can say 'also': **да/де** and **та/те**. As usual, choose among the different options on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. If the word ends on unvoiced consonants, add the word particle **та** or **те**. If the subject of the sentence ends on vowels or any consonants other than unvoiced, add the particle **да** or **де**. Then narrow your choice on the basis of vowel harmony.

For example:

Ол да инженер.	He is also an engineer.
Сіз де барасыз ба?	Will you go, too?
Қант та қауіпті.	Sugar is also dangerous.
Стив те Американдан ба?	Is Steve also from America?

2 How to say where you are from

When in Dialogue 1 Almas is asked where he is from, he replies by saying: **Жоқ, мен Астанадан емеспін, мен Ақтөбеден боламын** 'No, I am not from Astana, I am [being] from Aktobe.'

Notice that in this sentence Almas uses many of the elements we have been discussing in this unit. He adds only two new elements: place names, each combined with a so-called 'ablative' ending, **дан** and **ден**. These endings are called 'ablative' because their function is to mark a movement away from the places to whose names they are added.

In sentences where the subject is a personal pronoun (whether this pronoun is spelled out or not), the personal ending will be added to the ablative ending. Notice that in his reply, Almas adds the personal endings to two other words, **емес** and **болу**.

In general, if you want to say where you are from, add to the place that you are from one of the following ablative endings: **нан/нен**, **дан/ден** or **тан/тен**. As is to be expected, choose among these endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. Because all ablative endings begin with a consonant, make your initial choice on the basis of consonant assimilation.

If the place name ends on one of the possessive endings or on one of the consonants **м**, **н** or **ң**, choose the ending **нан** or **нен**. Then narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the place name. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending **нан**. If it contains a front vowel, choose the ending **нен**. For example: **Қазақстан-нан** 'from Kazakhstan', **Бейжің-нен** 'from Beijing'.

If the place name ends on one of the vowels or on one of the semivowels **я** or **ю**, or one of the consonants **р**, **з** or **й**, add the ending **дан** or **ден**. Here, too, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the place name. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending **дан**. If it contains a front

vowel, choose the ending **ден**. For example: **Түркия-дан** 'from Turkey', **Ақтөбе-ден** 'from Aktobe'.

If the place name ends on an unvoiced consonant or on one of the voiced consonants **д** or **в**, choose the ending **тан** or **тен**. Once again, narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the place name contains a back vowel, choose the ending **тан**. If it contains a front vowel, choose the ending **тен**. For example: **Ашхабад-тан** 'from Ashkhabad', **Шымкент-тен** 'from Shymkent'.

As you may have already noticed in two of the examples above, **Қазақстаннан** and **Шымкенттен**, there is no need to eliminate any letters when you add an ablative ending that begins with the same sound as that of the last letter of the place name.

Ablative endings always retain the same form, except in one situation. When they are added to a personal pronoun, they blend with the pronoun and become **менен** 'from me', **сенен** 'from you', **одан** 'from him/her'. In this case, of course, the ablative endings are used for a different purpose: to mark a movement away from a person, not a place.

In this context, it is worth mentioning that question particles can take an ablative ending as well. With the ablative endings, you can make questions such as **кім-нен?** 'from whom?', **не-ден?** 'from what?', **қай-дан?** 'from where?'

Finally, note that as a result of consonant assimilation, the personal endings that can be added to an ablative ending are limited to the following: **мын/мін**, **быз/біз**, **сың/сің** and **сыз/сіз**. Here, too, make your choice on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. For example: **Алматы-дан-мын** 'I'm from Almaty', **Париж-ден-біз** 'We are from Paris.'

Exercise 1 (CD 1; 16)

Make sentences with the clues provided. Put each sentence together by adding the right ablative endings. Then listen to the full sentences on the accompanying CD.

1 мен – Үндістан – Дели
2 сен – Өзбекстан – Ташкент
3 сіз – Ресей – Мәскеу
4 ол – Ұлы Британия – Лондон
5 біз – Франция – Париж

6 сендер – Америка – Нью Йорк
7 сіздер – Германия – Мюнхен
8 олар – Швейцария – Женева

Language points

3 When to use the verb болу 'to be'

So far we have focused on sentences from which the copula 'to be' has been dropped (and which are therefore without an explicit verb). Under some circumstances, however, you can use the verb **болу**: for example, when giving information about yourself or asking someone a personal question. In Dialogue 1, Almas asks Stacy: **Сіз Стэйси боласыз ба?** 'Are you being Stacy?' This question sounds friendlier and more polite than the question without the verb **болу**: **Сіз Стэйсисіз бе?** 'Are you Stacy?'

When you use the verb **болу**, add the personal ending to the verb, not to the predicate (i.e. the noun or adjective that precedes the verb). Compare the following examples:

Мен Өскеменнен-мін. or **Мен Өскеменнен бола-мын.**
I am from Ust-Kamenogorsk.

Біз Жапониядан-быз. or **Біз Жапониядан бола-мыз.**
We are from Japan.

Олар Нидерландтан. or **Олар Нидерландтан бола-ды.**
They are from the Netherlands.

4 How to identify a place of origin

In Kazakh you can identify a place of origin in two ways: by adding to the place of origin one of the ablative endings or one of the endings **лық/лік**, **дық/дік** or **тық/тік**. You may already have noticed the latter endings in Unit 1, where they appear often at the ends of adjectives that identify nationalities. However, you can also use these endings more broadly. For example: **Біз ауыл-дық жерденбіз** 'We are from a rural place', **Мұнай – отан-дық өндіріс** 'Oil is a domestic industry', **Мен Алматы-лықпын** 'I am an Almaty man/woman.'

Choose among the different endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. If the word ends on a vowel or one of the consonants **й**, **р** or **у**, add the ending **лық** or **лік**. If the word ends on one of the consonants **л**, **м**, **н** or **ң**, add the ending **дық** or **дік**. If the word ends on one of the unvoiced consonants or one of the voiced consonants **в** or **г**, add the ending **тық** or **тік**. Then narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the word. If it contains a back vowel, add the ending that contains a back vowel. If it contains a front vowel, add the ending that contains a front vowel. For example: **Ол Лондон-дық** 'He is a Londoner', **Сіз Брюссель-дік-сіз бе?** 'Are you a Brusselian?'

Exercise 2 **(CD 1; 17)**

Listen to the names of the major Kazakh cities on the accompanying CD. While listening, locate these cities on the map below.

Exercise 3

Rewrite the sentences in the left column (which all feature an ablative ending) by adding one of the endings discussed under the previous language point and then adding the right personal ending (which we discussed in Unit 1).

Example Мен Астанаданмын. Мен Астаналықпын.

1 Берік Қарағандыдан. Ол _____
2 Сен Қызылордадансың. Сен _____
3 Арман Өскеменнен. Ол _____

4 Біздер Тараздандбыз. Біз _____
5 Сіз Ақтаудансыз. Сіз _____
6 Ерхан Қостанайдан. Ол _____

Dialogue 2

Руың кім? What is your tribe? **(CD 1; 18)**

Stacy and Almas meet their new colleague Marat.

АЛМАС Таныс болайық. Мен Алмаспын. Бұл – Стэйси, біздің жаңа әріптесіміз.
СТЭЙСИ Сәлем. Сіздің атыңыз кім болады?
МАРАТ Сәлеметсіздер ме! Менің есімім Марат, Марат Қуанышұлы.
АЛМАС Қайдан боласың, Марат?
МАРАТ Семейден боламыз, Шығыстан.
АЛМАС Орта жүзден екенсің ғой. Арғын боласың ба, әлде наймансың ба?
МАРАТ Тобықты боламыз. Өзің ше? Өзің қай рудан боласың?
АЛМАС Біз кіші жүзденбіз, адай боламыз.

ALMAS *Let's get acquainted. I'm Almas. This is Stacy, our new colleague.*
STACY *Hi! What is your name?*
MARAT *Hello. My name is Marat, Marat Kuanyshuly.*
ALMAS *Where are you [being] from, Marat?*
MARAT *We are from Semey City, from the East.*
ALMAS *So you are from the Middle Jüz. Are you Argyn or Nayman?*
MARAT *We are Tobykty. And yourself? Which tribe are you from?*
ALMAS *We are from the Little Jüz, we are [being] Aday.*

Vocabulary

ру	tribe	**жүз**	Jüz
есім	name	**екен ғой**	it turns out
шығыс	east	**өзің**	yourself
орта	middle	**кіші**	little, junior

Reflexive pronouns

өзім myself	**өзіміз** ourselves
өзің yourself	**өздерің** yourselves
өзіңіз yourself	**өздеріңіз** yourselves
өзі himself/herself/itself	**өздері** themselves

Cultural point

When two Kazakhs meet for the first time, it is normal for them to ask each other from which tribe they come. One of the reasons why Kazakhs do so is that they tend to make a profile of the other on the basis of the other's tribal background. This profile will consist of mere cultural assumptions, so it may or may not correspond to the other's actual character. But Kazakhs, even the ones that were born and raised in large cities, attach great value to their own and other Kazakhs' tribal affiliation.

Kazakhs affiliate themselves with one of three confederations of tribes, the so-called Jüz (which literally translates as 'hundred'). Traditionally each of these Jüz lived in their own territory: the Great Jüz (**Ұлы жүз**) lived in southern Kazakhstan, the Middle Jüz (**Орта жүз**) in central and eastern Kazakhstan, and the Little Jüz (**Кіші жүз**) in western Kazakhstan. Although this geographical division is still largely accurate, it no longer holds for the large cities of Kazakhstan (where, due to both internal and external migration, people of different tribes, ethnicities and nationalities coexist).

Each Jüz contains a number of tribes, each of which is divided down to the smallest lineage. Kazakhs are expected to know their lineage. They should especially know their ancestors back to the seventh forefather (**жеті ата**) on the paternal side, as they are not allowed to marry anyone within this lineage.

Below are three sayings that will give you a sense of the assumptions that are still made about the members of each of the Jüz:

Ұлы жүзге таяқ бер де малға қой.
Give a stick to Great Jüz and let him shepherd.

Орта жүзге қалам бер де дауға қой.
Give a pen to Middle Jüz and let him argue.

Кіші жүзге найза бер де жауға қой.
Give a spear to Little Jüz and let him fight against the enemy.

Finally, note that if you are not Kazakh, you are free to inquire about the tribal affiliation of the Kazakhs that you meet. Usually they will be happy to tell you.

Dialogue 3

Бұл сіздің офисіңіз This is your office **(CD 1; 19)**

Aigul, the secretary, is showing Stacy, the new engineer, around her new office.

AIGUL	Стэйси, бұл бөлме сіздікі. Мұнда орындықтар, бір үстел, сөрелер, компьютер, 2 телефон және принтер бар. Мына телефон күнделікті қолданыс үшін, ал ана телефон факс үшін.
СТЭЙСИ	Көшірме мәшинесі бар ма?
АЙГҮЛ	Бар. Екінші қабатта.
СТЭЙСИ	Анау не?
АЙГҮЛ	Ол – Атырау аймағының картасы, ал анау – Ақтаудікі. Қызыл нүктелер – мұнай ұңғымалары.
СТЭЙСИ	Тамаша!
АЙГҮЛ	Егер қажет болса, менде қалам, қағаз, сия, түрлі-түсті маркерлер сияқты офиске қажетті заттар бар.
СТЭЙСИ	Рахмет, Айгүл.
AIGUL	*Stacy, this office is yours. There are chairs, a table, shelves, a computer, two phones and a printer. This phone is for everyday use and that phone is for fax.*
STACY	*Is there a photocopier?*
AIGUL	*Yes, on the second floor.*
STACY	*What is that?*
AIGUL	*That is a map of the Atyrau region and that one is Aktau's. The red dots are oil wells.*
STACY	*Great!*
AIGUL	*I have office stationery items, such as pens, paper, ink, colour markers, if you need them.*
STACY	*Thank you, Aigul.*

Vocabulary

бөлме	room, office	**карта**	map
мұнда	here	**қызыл**	red
орындық	chair	**нүкте**	point, dot
үстел	table	**мұнай**	oil
сөре	shelf	**ұңғыма**	well
күнделікті	everyday, daily	**қалам**	pen
қолданыс	use	**қағаз**	paper
көшірме мәшинесі	photocopier	**сия**	ink
бар	there is	**түрлі-түсті**	colourful
екінші қабат	second floor	**сияқты**	as
аймақ	region	**қажетті**	necessary
		заттар	items, things

More office items

газет

күнтізбе

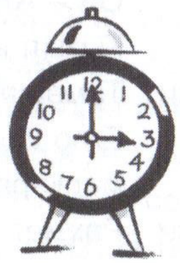

сағат

қарандаш

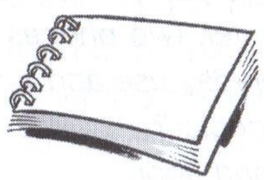

дәптер

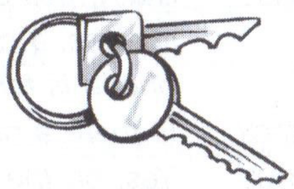

кілт

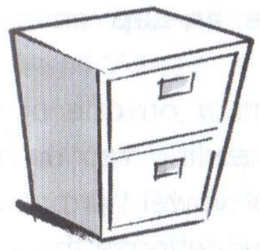

тартпа

ұялы телефон

рюкзак/арқақап

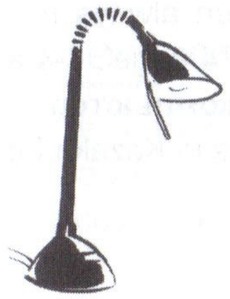

шам

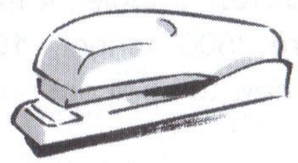

степлер

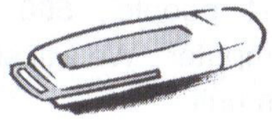

USB жады

Language point

5 How to put nouns in the plural

In Dialogue 3, several words appear in the plural: **орындық-тар** ‘chairs’, **нүкте-лер** ‘points’, **маркер-лер** ‘markers’ and **зат-тар** ‘items’. To put a noun in the plural, you need to add one of six plural endings: **лар/лер**, **дар/дер** and **тар/тер**. As usual, choose among the different endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the noun ends on a vowel or on one of the consonants **р**, **й**, or **у**, add the plural ending **лар** or **лер**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the noun. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **лар**. If it contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well: **лер**. For example: **бала-лар** ‘children’, **кесе-лер** ‘cups’.

If the noun ends on one of the consonants **м**, **л**, **н**, **ң**, **ж** or **з**, add the plural ending **дар** or **дер**. Here, too, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the noun. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **дар**. If it contains a front vowel, choose the ending that

contains a front vowel as well: **дер**. For example: **аң-дар** ‘animals’, **үстел-дер** ‘tables’.

If the noun ends on an unvoiced consonant or on one of the voiced consonants **б**, **в**, **г** or **д**, add the plural ending **тар** or **тер**. Once again, narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the noun contains a back vowel, choose the ending **тар**. If it contains a front vowel, choose the ending **тер**. For example: **хат-тар** ‘letters’, **кеш-тер** ‘evenings’.

Note that when you quantify a noun, the noun always remains singular. For example: **2 үстел** ‘2 table’, **4 парақ** ‘4 page’, **3-4 адам** ‘3–4 people’, **500 теңге** ‘500 tenge’, **1000 компьютер** ‘1000 computer’. We will show how to spell out numbers in Kazakh later in this unit.

Exercise 4 **(audio online)**

Put each noun below in the plural.

көлік___ (‘vehicles’)	саусақ___ (‘fingers’)
теңіз___ (‘seas’)	дәптер___ (‘notebooks’)
ағаш___ (‘trees’)	дүкен___ (‘shops’)
кілт___ (‘keys’)	қабырға___ (‘walls’)
мәшине___ (‘cars’)	кітап___ (‘books’)
гүл___ (‘flowers’)	парақ___ (‘pages’)
сөмке___ (‘bags’)	мұражай___ (‘museums’)
қыз___ (‘girls’)	ғимарат___ (‘buildings’)
ұл___ (‘boys’)	шкап___ (‘cabinets’)
адам___ (‘men’)	тартпа___ (‘drawers’)
әйел___ (‘women’)	

Language point

6 How to identify the possessor

As we have seen in Dialogue 3, there are possessive endings that you can add to a noun or personal pronoun to identify it as the possessor of something. In Kazakh there are three such endings: **нікі**, **дікі**, **тікі**. Choose among these endings on the basis of consonant assimilation.

If the noun ends on a vowel, add the ending **нікі**. For example: **Алма-нікі** ‘Alma’s’. If the noun or personal pronoun ends on one of the consonants **ж**, **з**, **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, **р** or **у**, add the ending **дікі**. For example: **біз-дікі** ‘ours’, **олар-дікі** ‘theirs’. If the noun ends on an unvoiced consonant, add the ending **тікі**. For example: **Серік-тікі** ‘Serik’s’.

Note that when you add the ending **нікі** to one of the personal pronouns **мен**, **сен** or **ол**, they are blended: **менікі** ‘mine’, **сенікі** ‘yours’, **онікі** ‘his/hers’. For example: **Бұл қалам менікі** ‘This pen is mine.’

Exercise 5 **(CD 1; 20)**

Look at the pictures of personal items and complete each of the sentences below by adding the right possessive ending. Then listen to the full sentences on the accompanying CD.

тіс щеткасы сүлгі тарақ әмиян көзілдірік ұстара

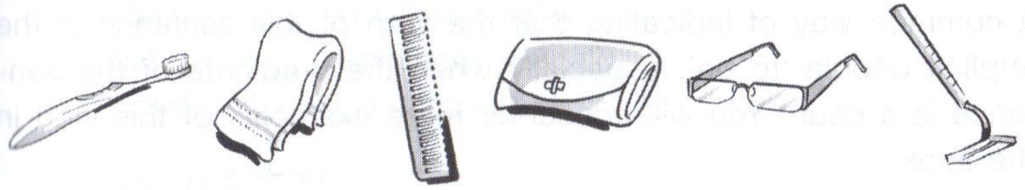

Example Тіс щеткасы Сәуленікі.

1 Ұстара Сағат _____.
2 Әмиян кім _____?
3 Көзілдірік Серік _____.
4 Сүлгі біз _____.
5 Тарақ сен _____ ме?

Language point

7 How to use demonstrative pronouns

The function of demonstrative pronouns in Kazakh is to indicate whether the object to which they are referring or that they are replacing in the sentence is nearby or far away, in space or time. Often demonstrative pronouns also indicate whether the object to which they are referring or that they are replacing is singular or plural.

You can use the demonstrative pronouns **бұл** 'this' and **ол** 'that' to introduce a person, an object or a question. For example: **Бұл – Ғазиз** 'This is Gaziz', **Бұл кім?** 'Who is this?'; literally: 'This who?' You can also use them as subjects in sentences in which the predicate does not contain a verb (only the implicit copula 'to be'). For example: **Бұл мен** 'It/this is me.' Furthermore, you can use them as adjectives. For example: **Бұл кітап қызық** 'This book is interesting.'

You can use the demonstrative pronouns **мына** 'this' and **ана** 'that' to indicate that the noun to which they are referring (and which they precede) in the sentence is nearby or far away in space. For example: **мына көше** 'this street', **ана мәшине** 'that car'.

When you want to use these two demonstrative pronouns to replace a noun in the sentence, add the letter **у**: **мынау** and **анау**. For example: **Мына компьютер менікі, ал анау – Армандікі** 'This computer is mine and that is Arman's.'

Notice that the previous example contains a hyphen ('-'). This is a common way of indicating that the verb of this sentence is the implicit copula 'to be', especially when the predicate of the sentence is a noun. You will encounter more examples of this kind in the book.

You can use the demonstrative pronouns **міне** 'here' and **әне** 'there' to specify the location of the object to which they are referring in the sentence. For example: **Менің компьютерім міне, ал сенің компьютерің әне** 'My computer is here, your computer is there.'

You can use the demonstrative pronouns **осы** 'this' and **сол** 'that' to indicate that the noun to which they are referring in the sentence is nearby or far away in time. For example: **осы пікір** 'this opinion', **сол жылы** 'that year'.

When the demonstrative pronouns **бұл**, **мына/ана** and **осы/сол** take plural endings, they cannot be used as adjectives that modify nouns. Instead they begin to function as nouns themselves. For example:

Бұлар кімдер?	Who are these?
Мыналар біздікі.	These are ours.
Аналар қайда?	Where are those?
Осылар сапалы.	These are good quality.
Солар қызық.	Those are strange.

Finally, note that the other demonstrative pronouns, **мынау/анау** and **міне/әне**, do not take plural endings even when the noun to which they are referring or that they are replacing is in the plural.

Exercise 6 (CD 1; 21)

Using the clues in brackets, fill in the demonstrative pronouns below. Afterwards you can listen to the resulting phrases on the accompanying CD. There will be enough time for you to repeat after the voice.

Use **бұл/мына** or **ана**

Example (This) Мына көйлек қымбат.

1 (Those) _____ үйлер ескі.
2 (That)_____ диск жаңа.
3 (This)_____ кино жақсы.
4 (These)_____ заттар сапалы ма?

Use **осы** or **сол**

Example (This) Осы пікір маңызды.

5 (This)_____ әдіс тиімді.
6 (This)_____ тақырып өзекті.
7 (That) _____ өркениет қайда?
8 (Those)_____ күндер қызық.

Numbers (CD 1; 22)

1	**бір**	50	**елу**
2	**екі**	51	**елу бір**
3	**үш**	60	**алпыс**
4	**төрт**	70	**жетпіс**
5	**бес**	80	**сексен**
6	**алты**	90	**тоқсан**
7	**жеті**	100	**жүз**
8	**сегіз**	200	**екі жүз**
9	**тоғыз**	210	**екі жүз он**
10	**он**	235	**екі жүз отыз бес**
11	**он бір**	500	**бес жүз**
12	**он екі**	575	**бес жүз жетпіс бес**
13	**он үш**	1000	**мың**
20	**жиырма**	1934	**бір мың тоғыз жүз отыз төрт**
21	**жиырма бір**		
27	**жиырма жеті**	2000	**екі мың**
30	**отыз**	1000000	**миллион**
31	**отыз бір**	1000000000	**миллиард**
40	**қырық**		

Exercise 7

Drawing on the information provided above, spell out the numbers below.

Example 15 он бес

1	27	7	2012
2	33	8	3300
3	61	9	4712
4	84	10	250000
5	98	11	836000
6	1281		

Exercise 8 (CD 1; 23)

Listen to Aigul as she lists the expenses for furnishing Stacy's office. Write down the prices of the office items, first as a number and then as a spelled-out word.

Example

Компьютер: 76000 теңге = жетпіс алты мың теңге

1 Принтер: _____ теңге = _____ теңге
2 Үстел: _____ теңге = _____ теңге
3 4 орындық: _____ теңге = _____ теңге
4 2 телефон: _____ теңге = _____ теңге
5 Қарта: _____ теңге = _____ теңге
6 Барлығы: _____ теңге = _____ теңге

Exercise 9 (CD 1; 24)

You are meeting someone for the first time. Enter the conversation. Make sure to use ablative endings. Feel free to use either personal endings or the verb 'to be'. You take the part of the second speaker.

YERZHAN Сіз Канададан боласыз ба?
YOU [Say: I'm not from Canada, I'm from the Netherlands.]
YERZHAN Амстердамнансыз ба?
YOU [Say: yes, I am. Then ask: where are you from?]
YERZHAN Мен бе? Мен Батыстанмын, Атыраудан боламын.
YOU [Say: a friend of mine is from Aktau.]

Unit Three

Сіздің отбасыңыз үлкен бе?

Is your family big?

In this unit you will learn how to:

- speak about family
- use the possessive
- indicate place, time and age
- tell the time
- use the names of weekdays and months

Dialogue 1

Отбасыңыз үлкен бе? Is your family big? **(CD 1; 25)**

Stacy is looking at the family picture that Aigul has on her desk.

СТЭЙСИ Бұл сенің отбасың ба? Отбасың үлкен екен!
АЙГҮЛ Иә, бұл менің отбасым. Мынау папам, мынау менің мамам. Біз үйде бесеуміз. Қазір папам мен мамамның бір келіні, бір күйеу баласы және екі немересі бар.
СТЭЙСИ Папаң мен мамаң неше жаста?
АЙГҮЛ Олар жетпіске таяп қалды. Ал мынау менің әпкем Айнұр.
СТЭЙСИ Мына әйел де сенің әпкең бе?
АЙГҮЛ Жоқ, ол менің жеңгем Айман, ағамның әйелі. Ағам үйленген, екі баласы бар.

СТЭЙСИ Ал мынау жігіт кім?
АЙГҮЛ Ол менің жездем Айбек, әпкемнің жұбайы. Әпкем де тұрмыста. Ал мына кішкентай қыз менің сіңлім, оның аты Мөлдір, 15 жаста.
СТЭЙСИ Мына жігіт інің бе? Ол да үйленген бе?
АЙГҮЛ Иә, бұл менің інім Азамат. Ол жиырмада, үйленбеген. Әлі жас.
СТЭЙСИ Бұл суретте ағаң жоқ па?
АЙГҮЛ Жоқ, ағам жоқ. Үйге қонаққа кел, барлығымен таныстырамын. Менің отбасым сондай қонақжай.
СТЭСИ Рахмет, Айгүл. Келемін.

STACY *Is this your family? You have such a big family!*
AIGUL *Yes, that is my family. This is my dad and this is my mum. We are five at home. By now my parents have a daughter-in-law, a son-in-law and two grandchildren.*
STACY *How old are your mom and dad?*
AIGUL *They are approaching 70. And that is my sister Aynur.*
STACY *Is this woman also your sister?*
AIGUL *No, that is my sister-in-law Aiman, my brother's wife. My brother is married and has two children.*
STACY *And who is this man? Is it your brother?*
AIGUL *This is my brother-in-law Aibek, my sister's husband. My sister is also married. And this little girl is my youngest sister. Her name is Moldir. She is 15.*
STACY *Is this man your younger brother? Is he married, too?*
AIGUL *This is my younger brother. He is not married. He is young. He is 20.*
STACY *Your older brother is not in this picture, is he?*
AIGUL *No, he is not. Come to my house. I will introduce you to everybody. My family will welcome you. [literally: My family is very hospitable!]*
STACY *Thank you, Aigul. I will come.*

Vocabulary

отбасы	family
үлкен	big
келін	daughter- or sister-in-law
күйеу бала	son-in-law
неше жаста	how old?
таяп қалу	to approach
жеңге	sister-in-law (if older)
үйленген	married (men only)
жезде	brother-in-law (if older)
тұрмыста	married (women only)
кішкентай	little
әлі	still
жас	young
сурет	photo, picture
қонаққа келу	to visit as a guest
барлығы	everybody
сондай	very
қонақжай	hospitable

Names of relatives **(audio online)**

әке father
ана mother
ата grandfather
әже grandmother
немере grandchild
қыз daughter
ұл son
аға older brother or uncle
тәте auntie
әпке/апа older sister
сіңлі younger sister (used by women)
іні younger brother (used by men)
қарындас younger sister (used by men)
жеңге wife of an older brother or uncle
келін wife of a son or younger brother
жезде husband of an older sister
күйеу бала husband of a younger sister
ене mother-in-law
ата father-in-law
асырап алған бала adopted child
асырап алған ата-ана adoptive parents
өгей әке stepfather
өгей шеше stepmother

Language point

1 How to use the possessive

In Dialogue 1, Aigul says: **Бұл менің отбасым** 'It is my family.' In Kazakh, as in English, this sentence contains a possessive form. In Kazakh, however, a possessive form consists of two words: a possessor (here: **менің**, 'my') and a possessed object (here: **отбасым**, 'family').

To put together a possessive form, add to the possessor one of the following genitive endings: **ның/нің**, **дың/дің** or **тың/тің**. Add to the possessed object one of the possessive endings, of which there are many. Choose among the different genitive and possessive endings on the basis of the principles of consonant assimilation and vowel harmony.

If the possessor ends on a vowel or on one of the consonants **м**, **н** or **ң**, add the genitive ending **ның** or **нің**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the possessor. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending **ның**. If it contains a front vowel, choose the ending **нің**. For example: **менің** 'my', **оның** 'his/her'.

If the possessor ends on one of the consonants **ж**, **з**, **й**, **л** or **р**, add the genitive ending **дың** or **дің**. Here, too, narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the possessor contains a back vowel, choose the ending **дың**. If it contains a front vowel, choose the ending **дің**. For example: **олар-дың** 'their', **біз-дің** 'our'.

When the possessor ends on an unvoiced consonant or on one of the voiced consonants **б**, **в**, **г** or **д**, add the genitive ending **тың** or **тің**. If the last syllable of the possessor contains a back vowel, choose the ending **тың**. If it contains a front vowel, add the ending **тің**. For example: **Марат-тың** 'Marat's', **Серік-тің** 'Serik's'.

Possessive endings

Regarding the possessive endings that need to be added to the possessed object, keep in mind that possessive endings vary according to whether the possessor (to which the genitive ending is added) is in the first, second or third person singular or plural.

If the possessor is 'my', the possessive endings that can be added to the possessed object are the following: **м** and **ым/ім**. If the possessed object ends on a vowel, add the possessive ending **м**. For example: **ме-нің бала-м** 'my child'. If the possessed object ends on a consonant, add the possessive ending **ым** or **ім**. Choose between the two endings by looking at the vowel quality of the last syllable of the possessed object. For example: **ме-нің жұмыс-ым** 'my job', **ме-нің офис-ім** 'my office'.

If the possessor is 'your', the possessive endings that can be added to the possessed object are the following: **ң**, **ың/ің**, **ңыз/ңіз** and **ыңыз/іңіз**. If the possessed object ends on a vowel, add the possessive ending **ң**. For example: **сенің немере-ң** 'your grandchild'. If the possessed object ends on a consonant, add the possessive ending **ың** or **ің**. Here, too, choose between the two endings by looking at the vowel quality of the last syllable of the possessed object. For example: **сенің ұл-ың** 'your son', **сенің үй-ің** 'your house'.

Use the other four endings only when you are addressing someone in a formal manner. If the possessed object ends on a vowel, add the possessive ending **ңыз** or **ңіз**. Choose between the endings on the basis of vowel harmony. For example: **сіздің аға-ңыз** 'your brother', **сіздің әже-ңіз** 'your grandmother'. If the possessed object ends on a consonant, add the possessive ending **ыңыз** or **іңіз**. Here, too, choose on the basis of vowel harmony: **сіздің сағат-ыңыз** 'your watch', **сіздің компьютер-іңіз** 'your computer'.

If the possessor is 'his'/'her'/'its' or a person, animal or object in the third person singular, the possessive endings that can be added to the possessed object are the following: **сы/сі** and **ы/і**. If the possessed object ends on a vowel, add the possessive ending **сы** or **сі**. Choose on the basis of vowel harmony. For example: **оның-аға-сы** 'his/her brother', **оның сөмке-сі** 'his/her bag'. If the possessed object ends on a consonant, add the possessive ending **ы** or **і**. Here, too, choose on the basis of vowel harmony. For example: **Айманның қыз-ы** 'Aiman's daughter', **оның әріптес-і** 'his/her colleague'.

If the possessor is 'our', the possessive endings that can be added to the possessed object are the following: **мыз/міз** and **ымыз/іміз**. If the possessed object ends on a vowel, add the possessive ending **мыз** or **міз**. Once again, choose on the basis of vowel harmony. For example: **біздің қала-мыз** 'our city', **біздің мәшине-міз** 'our car'. If the possessed object ends on a consonant, add either the possessive ending **ымыз** or **іміз**. For example: **біздің туыс-ымыз** 'our relative', **біздің үй-іміз** 'our home'.

If the possessor is plural 'your', the possessive endings that can be added to the possessed object come after the plural endings: **сендердің іні-лер-ің** 'your younger brothers', **сендердің балалар-ың** 'your children'.

When the possessor is 'their' or a person, animal or object in the third person plural, the possessive endings follow the plural endings. For example: **олардың мәшине-лер-і** 'their cars', **олардың кітап-тар-ы** 'their books'.

Note that there are three unvoiced consonants that become voiced when they are followed by a possessive ending. The unvoiced consonant **к** becomes the voiced consonant **г**. For example: **көйлек** 'dress' becomes **көйлег-ім** 'my dress'. The unvoiced consonant **қ** becomes the voiced consonant **ғ**. For example: the word **бақ** 'garden' becomes **бағ-ың** 'your garden'. The unvoiced consonant **п** becomes the voiced consonant **б**. For example: the word **жауап** becomes **жауаб-ы** 'his/her answer'.

Finally, note that possessive endings also appear in proper names. In this case there will be no genitive endings. For example:

Алматы қала-сы	City of Almaty
Республика сарай-ы	Palace of the Republic
Республика алаң-ы	Square of the Republic
Республика күн-і	Day of the Republic
Наурыз мейрам-ы	Holiday of Nowruz

Exercise 1 **(CD 1; 26)**

Reread Dialogue 1 and answer the following questions about Aigul's family. Make sure to use genitive and possessive endings in your answers. Afterwards you can listen to both the questions and answers on the accompanying CD.

Example Айгүлдің отбасы қандай? Айгүлдің отбасы үлкен.

1 Айгүлдің ағасы үйленген бе?
2 Айгүлдің ағасының неше баласы бар?
3 Айгүлдің неше әпкесі бар?
4 Айгүлдің әпкесі тұрмыста ма?
5 Айгүлдің інісінің аты кім?
6 Айгүлдің жеңгесі кім?
7 Айгүлдің жездесінің аты кім?

8 Айгүлдің сіңлісі бар ма?
9 Оның аты кім?

Exercise 2

Using the genealogical tree, identify how the persons named in the sentences below are related to each other.

Example Ахмет Күләштің жұбайы.

1 Серік Ермек_____ _____.
2 Ермек Серік_____ _____.
3 Тоғжан Марат_____ _____.
4 Тоғжан Қарлығаш пен Сандуғаш_____ _____.
5 Сара Тоғжан мен Марат_____ _____.
6 Күләш Ерлан мен Гүлнәр_____ _____.

Dialogue 2

Неше балаңыз бар?
How many children do you have? **(CD 1; 27)**

Stacy is speaking to the administrator of a private school regarding her children's enrolment.

ӨКІМШІ	Неше балаңыз бар?
СТЭЙСИ	Біздің үш баламыз бар.
ӨКІМШІ	Балаларыңыз нешеде?

СТЭЙСИ Тұңғышымыз Дэвид 12-де, қызымыз Лора 5-те, кенжеміз Майкл 3-те.

ӘКІМШІ Сіздің жолыңыз болды. Бізде орта мектеп те, дайындық мектебі де, балабақша да бар! Дэвид 6-шы сыныпта, Лора дайындық мектебінде, ал Майкл балабақшада.

СТЭЙСИ Тамаша! Барлығы бір жерде. Бізге өте ыңғайлы. Сабақ қашан басталады?

ӘКІМШІ Қазақстанда оқу жылы бірінші қыркүйекте басталады. Сабақтар таңертең сағат 8-де басталады. Балалардың құжаттары бар ма?

СТЭЙСИ Иә, міне балалардың куәлігі және паспортымның көшірмесі.

ӘКІМШІ Жұбайыңыздың паспортының көшірмесі де керек.

СТЭЙСИ Көшірмесі жоқ, бірақ паспорты міне.

ADMINISTRATOR *How many children do you have?*

STACY *We have three children.*

ADMINISTRATOR *How old are your children?*

STACY *The oldest, David, is [in] 12, our daughter Laura is [in] 5, our baby son Michael is [in] 3.*

ADMINISTRATOR *You are lucky. We have high school, preparatory school and kindergarten! David will be in 6th grade, Laura will be in prep school, and Michael will be in kindergarten.*

STACY *Great! All in one place. It is very convenient. When do classes start?*

ADMINISTRATOR *The academic year in Kazakhstan starts on 1st September. Classes start at 8 a.m. Do you have the children's documents?*

STACY *Yes, here are the children's birth certificates and a copy of my passport.*

ADMINISTRATOR *We also need a copy of your spouse's passport.*

STACY *I don't have a copy, but his passport is here.*

Vocabulary

әкімші	administrator	**сынып**	grade
неше	how many?	**ыңғайлы**	convenient
тұңғыш	oldest child	**сабақ**	class
кенже	youngest child	**басталу**	to start
жол болу	to be lucky	**оқу жылы**	academic year
орта мектеп	high school	**құжат**	document
дайындық мектебі	preparatory school	**куәлік**	(birth) certificate
балабақша	kindergarten	**көшірме**	copy

Cultural point

Kazakhs have distinct words for their first child and their youngest child. The word for the first and oldest child of a family is **тұңғыш** 'the oldest'. The oldest child occupies a special position in a Kazakh family: he or she has to be obeyed by the younger siblings. The word for the youngest child of a family is **кенже** 'the youngest'. This child is often said to be the most spoiled of all siblings. Sometimes the youngest child has a proper name that derives from **кенже**, such as Kenjegul/Kenzhegul or Kenjebek/Kenzhebek. Also note that when the age difference between two siblings is not great, Kazakhs will use the idiomatic word **тетелес** (literally: 'same age') when the siblings are seen to compete with each other.

Language points

2 How to indicate place, time and age

In Dialogue 2, Stacy gives her children's age by saying: **Дэвид 12-де**, **Лора 5-те**, **Майкл 3-те**. This sentence literally translates as 'David is in 12, Laura is in 5, Michael is in 3', because the endings that Stacy adds to the numbers are locative endings, i.e. endings that are meant to indicate place or location. In Kazakh, however, locative

endings are also used for two other purposes: to indicate age (as we have just seen), and to indicate time. The previous dialogue also provides an example of the latter purpose, when the school administrator says: **Сабақтар таңертең сағат 8-де басталады** 'Classes start at 8 a.m.'

In total, there are six locative endings: **та/те**, **да/де** and **нда/нде**. The last two endings, **нда/нде**, appear only after the possessive endings **сы/сі** and **ы/і**. For example: **Ол Алматы қаласы-нда тұрады** 'He lives in the city of Almaty.' Choose among the other four locative endings, **та/те** and **да/де**, on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the place, time or age word ends on an unvoiced consonant or one of the voiced consonants **в**, **г** or **д**, add the locative ending **та** or **те**. Narrow your choice by looking at the last syllable of the place, time or age word. If it contains a back vowel, choose the ending **та**. If it contains a front vowel, choose the ending **те**. For example: **жұмыс-та** 'at work', **мектеп-те** 'at school'.

If the place, time or age word ends on a vowel or on any consonant other than the ones just mentioned, add the locative ending **да** or **де**. Here, too, narrow your choice by looking at the last syllable. If it contains a back vowel, choose the ending **да**. If it contains a front vowel, choose the ending **де**. For example: **аула-да** 'in the yard', **көше-де** 'in the street', **аспан-да** 'in the sky'.

Note that when the personal pronoun in the third person singular, **ол**, takes a locative ending, it becomes **онда**. For example: **он-да ешкім** 'nobody is there'.

Weekdays

Аптаның жеті күні The 7 days of the week

1	**дүйсенбі**	Monday
2	**сейсенбі**	Tuesday
3	**сәрсенбі**	Wednesday
4	**бейсенбі**	Thursday
5	**жұма**	Friday
6	**сенбі**	Saturday
7	**жексенбі**	Sunday

Months **(CD 1; 28)**

Жылдың он екі айы The 12 months of the year

1	**қаңтар**	January
2	**ақпан**	February
3	**наурыз**	March
4	**сәуір**	April
5	**мамыр**	May
6	**маусым**	June
7	**шілде**	July
8	**тамыз**	August
9	**қыркүйек**	September
10	**қазан**	October
11	**қараша**	November
12	**желтоқсан**	December

3 How to tell time

The simplest way of telling time in Kazakh is to use one of the nouns **сағат** 'watch' or **уақыт** 'time' followed by a number between 1 and 12 (for the hours) and a number between 1 and 60 (for the minutes). For example: **сағат он** 'it is 10', **уақыт он бес** 'it is 3', **сағат он екі қырық бес** 'it is 12.45', **уақыт алты отыз төрт** 'it is 6.34'.

A more common way of telling time is to put one of the adjectives **таңертеңгі** or **таңғы** 'morning', **кешкі** 'evening' or **түнгі** 'night' before the number designating the time. This is how Kazakh speakers usually distinguish between a.m. and p.m. For example: **сағат таңертеңгі тоғыз** 'it is 9 a.m.', **сағат кешкі он** 'it is 10 p.m.', **уақыт түнгі он бір** 'it is 11 p.m.'. Sometimes, however, Kazakh speakers drop the adjectives, leaving it up to you to infer from the context what time of day it is.

Note also that you can use the phrases **тал түс** 'noon' and **түн ортасы** 'midnight' instead of 12 p.m. and 12 a.m. For example: **тал түс** 'it is noon', **уақыт түн ортасы** 'it is midnight'.

Finally, note that you can use the word **жарым** 'half' to indicate the 'half hour' mark when you put it after the number designating the time. For example: **сағат алты жарым** 'it is half past six'.

Exercise 3

Put the given time and location in the locative case.

Example Бейсенбіде, сағат бесте, кафеде
(on Thursday, at five p.m. at the café)

Weekday	*Time*	*Location*	*Appointments*
Бейсенбі	17.00	Мейманхана (restaurant)	_____
Дүйсенбі	8.00	Колледж (college)	_____
Жексенбі	10.00	Бассейн (swimming pool)	_____
Жұма	12.00	Мешіт (mosque)	_____
Сәрсенбі	20.30	Кинотеатр (cinema)	_____
Сейсенбі	16.00	Спортзал (gym)	_____
Сенбі	21.00	Түнгі клуб (nightclub)	_____

What time is it?

Сағат неше?	**Сағат қанша болды?**	**Уақыт қанша болды?**	**Уақыт қанша?**
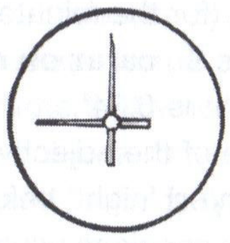	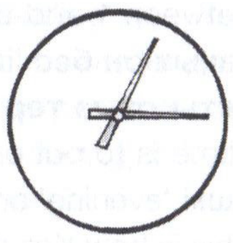	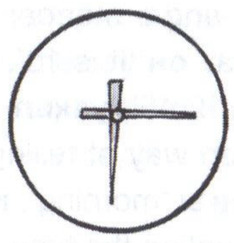	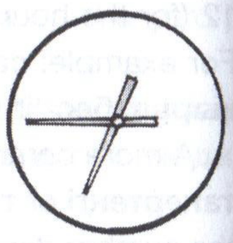
Сағат тоғыз it is 9	**Сағат бір он бес** it is 1.15	**Сағат үш жарым** it is 15.30	**Сағат алты қырық бес** it is 18.45

Exercise 4

For each numerical reference below, tell the time.

Example 8.00 Таңғы сегіз

1 9.15
2 22.30
3 23.25
4 7.00
5 11.00
6 14.40

Exercise 5 (CD 1; 29)

Ask the questions that have led to each of the answers below. Afterwards you can listen to both the questions and answers on the accompanying CD.

Example Сағат қанша болды?
Сағат он болды.

1 Уақыт екі жарым болды.
2 Сағат бес.
3 Уақыт тал түс.

Language point

4 How to use the words бар 'there is' and жоқ 'not'

The words **бар** and **жоқ** are very convenient because you can use them for many purposes: to indicate that you have or do not have something in your possession, or to indicate that something is present or absent somewhere.

To indicate that you have something in your possession, add a genitive ending to the possessor, add a possessive ending to the possessed object and then insert the word **бар**. For example: **Менің компьютерім бар** 'I have a computer.'

To indicate that you do not have something in your possession, add a genitive ending to the possessor, add a possessive ending to the possessed object and then insert the negative word **жоқ**. For example: **Сенің мәшинең жоқ** 'You don't have a car.'

To indicate that something is present somewhere, add a locative ending to the location and follow it by the word **бар**. For example: **Үйде бес бөлме бар** 'There are five rooms in the house', **Біздің отбасымызда бес адам бар** 'There are five people in our family.' Notice in the last example that a location can be broadly conceived in Kazakh.

To indicate that something is absent somewhere, add a locative ending to the location and follow it by the negative word **жоқ**. For example: **Офисте принтер жоқ** 'There is not a printer in the office.'

Exercise 6

Infer from the phrases on the left the Kazakh translation of the English words on the right.

1 сағатта 60 минут бар — seconds: секунд — minutes: _____

1 минутта 60 секунд бар — hour: _____ — day: _____

1 аптада 7 күн бар — week: _____ — month: _____

1 жылда 12 ай бар — year: _____ — there is/are: _____

1 айда 30 күн бар

Exercise 7

Using what you have learnt in this unit, write a few lines in which you introduce your own family. Who are they?

Exercise 8 **(CD 1; 30)**

Enter the conversation. Speak about your family to a new acquaintance. Make sure to use possessive endings. You take the part of the second speaker.

ACQUAINTANCE Отбасыңыз үлкен бе?

YOU [Say: my family is not big. Say: I have a wife/husband, and 2 children.]

ACQUAINTANCE Балаларыңыз нешеде?

YOU [Say: my oldest son is 15 years old and my youngest daughter is 8 years old.]

ACQUAINTANCE Балаларыңыз үлкен екен.

YOU [Ask: is your family big? Then ask: do you have children?]

ACQUAINTANCE Менің отбасым үлкен. Екі ұлым, екі қызым бар.

Unit Four

Италияданмын, бірақ қазір Алматыда тұрамын

I am from Italy, but I now live in Almaty

In this unit you will learn how to:

- speak about your job
- use the present/future tense
- describe daily activities
- ask yes/no questions
- speak about city transport
- speak about leisure activities
- use the simple conditional

Dialogue 1

Қазақ тілі курстары бар ма? Do you have courses in Kazakh? **(CD 1; 31)**

Stacy is registering for Kazakh classes at a language centre.

СТЭЙСИ Сіздерде қазақ тілі курстары бар ма?

ХАТШЫ Иә, бар. Сізге қарқынды курстар керек пе, әлде кешкі курстар керек пе?

СТЭЙСИ Кешкі курстар аптасына неше рет және неше сағаттан?

ХАТШЫ Аптасына үш рет, екі сағаттан.

СТЭЙСИ Маған кешкі курстар ыңғайлы болады.

ХАТШЫ Сіз жұмыс істейсіз бе, әлде оқисыз ба?

СТЭЙСИ Жұмыс істеймін.
ХАТШЫ Мамандығыңыз не? Қайда жұмыс істейсіз?
СТЭЙСИ Инженер болып жұмыс істеймін.
ХАТШЫ Басқа тілдерде сөйлейсіз бе?
СТЭЙСИ Аздап орысша сөйлеймін.
ХАТШЫ Жақсы, мынау сіздің тіркелу қағазыңыз. Кассаға 15000 теңге төлейсіз. Кітаптарды кітапханадан аласыз. Сабақ ертең кешкі сағат алты жарымда басталады.

STACY *Do you have Kazakh courses?*
RECEPTIONIST *Yes, we do. Do you need intensive courses or evening courses?*
STACY *How many times a week are the evening courses and how many hours [do they last]?*
RECEPTIONIST *Three times a week, two hours.*
STACY *The evening courses are convenient for me.*
RECEPTIONIST *I need some information about you. Do you work or study?*
STACY *I work.*
RECEPTIONIST *What is your profession? Where do you work?*
STACY *I work as an engineer.*
RECEPTIONIST *Do you speak other languages?*
STACY *I speak a little bit of Russian.*
RECEPTIONIST *Well, this is your registration paper. You will pay 15,000 tenge to the cashier. You will take the books from the library. The class will start tomorrow at 6.30 p.m.*

Vocabulary

қарқынды	intensive	**басқа**	other
кешкі	evening (adjective)	**сөйлеу**	to speak
жұмыс істеу	to work	**тіркелу қағазы**	registration paper
оқу	to study	**төлеу**	to pay
мамандық	profession	**кітапхана**	library

Cultural point

When meeting people in Kazakhstan for the first time, it is appropriate to ask: **Сіз қайда жұмыс істейсіз?** 'Where do you work?' When you are asked this question, it is better to give a full answer, specifying both the place and title of your work. For example:

Шетел фирмасында заңгер болып жұмыс істеймін.
I work as a lawyer at a foreign firm.

Мен ауруханада дәрігер болып жұмыс істеймін.
I work as a doctor at a hospital.

Елшілікте аудармашы болып жұмыс істеймін.
I work as a translator at an embassy.

Language point

1 How to use the present/future tense

In Dialogue 1, the speakers speak about regular activities using the tense called the simple present tense. The present and future tense look identical in Kazakh. You can recognize which tense it is by looking at what the general context tells you or, when possible, by looking at which adverb of time is being used.

The present/future tense in Kazakh has the same functions as do the simple present and simple future tenses in English. Use the Kazakh present tense to refer to events or actions that occur regularly in your or someone else's life. For example: **Мен инженер болып жұмыс істеймін** 'I work as an engineer', **Мен жиі жол жүремін** 'I travel often.' Use the Kazakh future tense to refer to any kind of future event or action, whether it occurs regularly or not. For example: **Ертең қар жауады** 'It will snow tomorrow.'

To conjugate verbs in the present/future tense, do the following. First, identify the stem of the verb by eliminating the marker of the infinitive, **у**, so that, for example, the infinitive **бару** 'to go' becomes **бар** and the infinitive **келу** 'to come' becomes **кел**. Next, add to the stem of the verb one of the endings **а**, **е**, **и**, **й** or **я** as well as one of

the personal endings **мын/мін**, **мыз/міз**, **сың(дар)/сің(дер)**, **сыз/сіз** or **ды/ді**.

Choose among the different endings on the basis of the principle of vowel harmony and consonant assimilation.

If the stem of the verb ends on a vowel, add the ending **й** and follow it with one of the personal endings. For example: **Мен домбыра ойна-й-мын** 'I play the dombra.'

If the stem of the verb ends on a consonant, add the ending **а** or **е**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If the last syllable contains a back vowel, add the ending **а**. If it contains a front vowel, add the ending **е**. For example: **Сіз ерте тұр-а-сыз** 'You get up early', **Олар жиі кел-е-ді** 'They visit [us] often.'

If the verb stem ends on a **қ** or on a double consonant such as **нд** or **ст**, add the ending **и**. For example: **Сіз көп оқ-и-сыз** 'You read a lot', **Мен жақсы ест-и-мін** 'I hear well.'

If the verb stem ends on the diphthong **ю**, add the ending **я**. For example: **Пультті үстелге қо-я-мын** 'I put the remote control on the table.'

Kazakh speakers often drop the grammatical subjects of their sentences. They can do so because the personal endings added to the verbs, nouns and adjectives of a sentence reveal who or what the grammatical subject is. For example, instead of saying **мен мектепте сабақ беремін**, it is possible to say **Мұғаліммін, мектепте сабақ беремін**. Notice that in Dialogue 1, neither the receptionist nor Stacy articulates the grammatical subjects of her sentences.

Finally, note that verbs in the present/future tense can be pronounced in different ways. In formal Kazakh (on TV, radio and in writing), speakers tend to pronounce verbs in their entirety. But in informal, everyday Kazakh, speakers tend to shorten their pronunciation, reducing the first person endings **мын/мін** to **м** (so that, for example, **барамын** becomes **барам**) and the third person endings **ды/ді** to **т** (so that, for example, **айтпайды** becomes **айтпайт**). You will hear how Kazakh speakers shorten their pronunciation of present/future verbs in Exercise 3.

Exercise 1

Complete the sentences below by conjugating the verbs provided in brackets in the present/future tense.

Example Мен университетте оқимын. (**оқу**, 'to study')

1 Біз жұмысқа сағат 8-де _____. (**бару**, 'to go')
2 Сен қайда _____? (**жұмыс істеу**, 'to work')
3 Сендер Астанаға қашан _____ ? (**көшу**, 'to move')
4 Сіз қай тілден _____ ? (**сабақ беру**, 'to teach')
5 Стэйси Алматыда _____. (**тұру**, 'to live')
6 Олар жұмыстан сағат 6-да _____. (**келу**, 'to come')
7 Біз ағылшынша _____. (**сөйлеу**, 'to speak')
8 Саша тіл орталығында қазақша _____. (**үйрену**, 'to learn')
9 Ол ерте _____. (**тұру**, 'to get up')

Adverbs of time and frequency

әдетте	usually
әрқашан, ылғи	always
ешқашан	never
күнде, күнделікті, күн сайын	every day
жылда, жыл сайын	every year
жазда, жаз сайын	every summer
айына, ай сайын	every month
күнде таңертең	every morning
күнде кешке	every evening
аптасына екі рет	twice a week
түсте	the time from 12 to 3 p.m.
түстен кейін	afternoon
күндіз	daytime
ерте	early
кеш, жай	late
сирек	seldom
жиі	often
анда-санда, кейде	sometimes
көбінде	most of the time

Exercise 2

Make sentences by putting the words below in the correct order. Do not forget to add the correct endings. If you are unsure about word order in Kazakh, look it up in the grammar summary at the back of the book.

Example аптасына үш рет – жұмыс – Алма – бару
Алма аптасына үш рет жұмысқа барады.

Айнұр – теледидар – сирек – көру
бару – біз – көл – жаз сайын
жүгіру – күнде таңертең – мен – парк
кешкі асты – олар – әдетте – сағат – жеті – ішу

Language point

2 How to use reflexive verbs

You can easily recognize a reflexive verb in Kazakh because it first adds one of the endings **ын**, **ін** or **н** to its stem, before adding any tense and personal endings.

Choose among the reflexive endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. If the verb stem ends on a vowel, add the ending **н**, for example: **тара-н-у**. If the verb ends on a consonant, add the ending **ын** or **ін**. Choose between these two endings by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb stem. If the last syllable contains a back vowel, choose the ending that begins with a back vowel, **ын**, for example: **қыр-ын-у**. If the last syllable contains a front vowel, choose the ending that begins with a front vowel, **ін**, for example: **сүрт-ін-у**.

In fact, there are not many reflexive verbs in Kazakh. Below is a list of the most commonly used verbs:

тарану to brush one's hair
ойлану to think over
сақтану to be cautious
тазалану to clean oneself
жуыну to wash oneself
қырыну to shave
киіну to get dressed
көріну to be seen
шешіну to undress oneself
сүртіну to dry oneself

Exercise 3 **(CD 1; 32)**

Listen to how Nurlan describes his daily activities. Underline the reflexive verbs and note where Nurlan shortens the pronunciation of his verbs. The first reflexive verb is underlined.

Мен ерте жатамын және ерте тұрамын. Әдетте сағат алтыда тұрып, бірінші төсегімді жинаймын. Содан кейін жуынатын бөлмеге барып, жуынамын, тісімді тазалаймын, қырынамын. Содан кейін душқа түсемін. Сүртінемін, таранамын. Содан кейін ас бөлмесіне барып, таңертеңгі асымды дайындаймын, шәй қайнатамын. Мен кофе ішпеймін, бірақ ыстық және қою шәйға сүт қосып ішемін. Уақытым болса, жаңа газеттерді қарап шығамын. Содан кейін бөлмеме келіп, киінемін. Қазір компьютерім жұмыс істемейді, сондықтан бүгін электрондық поштамды тексермеймін. Мәшинем жүрмейді, сондықтан үйден ерте шығамын. Мен жұмысқа ешқашан кешікпеймін.

Vocabulary

ерте	early
жату	to go to bed
тұру	to get up
төсек жинау	to make the bed
жуынатын бөлме	bathroom
тіс тазалау	to brush one's teeth
қырыну	to shave
душқа түсу	to take a shower
сүртіну	to dry oneself
тарану	to brush one's hair
шәй қайнату	to prepare tea
қою шәй	strong tea
сүт қосу	to add milk
қарап шығу	to look through
киіну	to dress
тексеру	to check
кешікпеу	not to be late

Language point

3 How to put the present/future tense in the negative

To put a verb in the present/future tense in the negative, add to the stem of the verb one of the negative endings **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе**, follow it by the ending **й**, and add a personal ending. Choose among the endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation.

If the stem of the verb ends on a vowel or on one of the consonants **й**, **л** or **р**, add the ending **ма** or **ме**. Narrow your choice by looking at the last syllable of the verb stem. If this last syllable contains a back vowel, choose the ending **ма**. If it contains a front vowel, choose the ending **ме**, for example: **Мен теледидар қара-ма-й-мын** 'I don't watch TV', **Ол ағылшынша сөйле-ме-й-ді** 'He/she does not speak English.'

If the stem of the verb ends on an unvoiced consonant, add the ending **па** or **пе**. Here, too, narrow your choice by looking at the last syllable of the verb stem. If it contains a back vowel, add the ending **па**, if it contains a front vowel, add the ending **пе**. For example: **Сіз асық-па-й-сыз** 'You don't hurry', **Ол шылым шек-пе-й-ді** 'He does not smoke.'

If the stem of the verb ends on the consonants **м**, **н**, **ң**, or **з**, add the ending **ба** or **бе**. Narrow your choice by looking at the last syllable of the stem. If it contains a back vowel, choose the ending **ба**. If it contains a front vowel, choose the ending **бе**. For example: **Сен хат жаз-ба-й-сың** 'You don't write a letter', **Ол мәшине жүргіз-бе-й-ді** 'He does not drive.'

Note that double negatives are common in Kazakh. Even when you use a negative pronoun such as **ешкім** 'no one' or **ешнәрсе** 'nothing' or a negative adverb such as **ешқашан** 'never' or **ешқайда** 'nowhere', you still have to put the verb of the sentence in the negative.

Below are some of the most common expressions that use a double negative:

Мен ешкімге айтпаймын.	I will not tell nobody.
Сен ешқашан шаршамайсың.	You don't get tired never.
Сіз ешқайда асықпайсыз.	You don't hurry nowhere.
Сіздер ешнәрсе үйренбейсіздер.	You don't learn nothing.
Ешкім жұмыс істемейді.	Nobody does not work.

Exercise 4

Put the sentences below in the negative form, replacing the words that are underlined with the negative pronouns and adverbs that we have just discussed. The first sentence is completed for you.

Example Алмас <u>әрқашан</u> теледидар көреді.
Алмас <u>ешқашан</u> теледидар көрмейді.

1 Айжан <u>көп адамдармен</u> араласады.
2 Жанар жиі <u>бір жаққа</u> барады.
3 Киноға <u>көп адам</u> келеді.
4 Мен <u>әрқашан</u> үй тазалаймын.
5 Мен <u>көп</u> білемін.

Dialogue 2

Достарыңмен хабарласып тұрасың ба?

Are you in touch with your friends? **(CD 1; 33)**

Aigul and Stacy are talking about communication tools.

АЙГҮЛ	Ата-анаң Нью Йоркте тұра ма?
СТЭЙСИ	Папам мен мамам Нью Йорк штатында тұрады.
АЙГҮЛ	Олармен хабарласып тұрасың ба?
СТЭЙСИ	Иә, қазір байланыстың түрі көп қой. Телефон соғамын, кейде Скайп арқылы сөйлесемін.
АЙГҮЛ	Достарыңмен қалай хабарласып тұрасың?
СТЭЙСИ	Американдағы достарыммен Фэйсбук арқылы хабарласып тұрамын. Айтпақшы, сіз Фэйсбуктесіз бе?
АЙГҮЛ	Иә, Фэйсбуктемін. «Менің Әлемім» деген сайтта да парақшам бар.
СТЭЙСИ	Ол сайт туралы білемін. Қазақстанда көп адамдар сол сайтты қолданады екен.
АЙГҮЛ	Иә, Фэйсбуктің орысша нұсқасы ғой.
СТЭЙСИ	Түсінікті. Саған телефон соғып тұруға бола ма?
АЙГҮЛ	Иә, әрине. Үйдің телефоны 262 42 38, ұялы телефонымның нөмірі 701 178 53 21.

AIGUL *Do your parents live in New York?*
STACY *My mom and dad live in the state of New York.*
AIGUL *Are you in touch with them?*
STACY *Yes, now there are so many types of communication. I call, sometimes I speak over Skype.*
AIGUL *How do you keep in touch with your friends?*
STACY *I keep in touch with my friends in America through Facebook. By the way, are you on Facebook?*
AIGUL *Yes, I am on Facebook. I also have a page on the site My World.*
STACY *I know about that site. In Kazakhstan many people use that site.*
AIGUL *Yes, it is a Russian version of Facebook.*
STACY *I see. May I call you?*
AIGUL *Yes, of course. [My] home telephone is 262 42 38 and the number of [my] cell phone is 701 178 53 21.*

Vocabulary

ата-ана	parents
штат	state
хабарласып тұру	to keep in touch
байланыс түрі	communication tool
телефон соғу	to call
парақша	page
қолдану	to use
нұсқа	version
ұялы телефон	cell phone
нөмір	number

Language point

4 How to name a language

In Unit 1, we saw the names of different nationalities. For example: **Мен орыспын** 'I am Russian', **Мен ағылшынмын** 'I am British.' In Dialogue 2, we saw a reference to the Russian language. To name a language in Kazakh, add to the name of the corresponding nationality the word **тілі**. For example: **Орыс тілі** 'language of the Russians', **Ағылшын тілі** 'language of the British/English'.

When you want to say that you 'speak' a language, add to the name of the corresponding nationality either the ending **ша** or **ше**. If the name contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **ша**. For example: **Мен қазақ-ша сөйлеймін** 'I speak Kazakh', **Диана қытай-ша сөйлейді** 'Diane speaks Chinese.' If the name contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well: **ше**. For example: **Руслан неміс-ше** 'Ruslan speaks German', **Сіз өзбек-ше сөйлесіз бе?** 'Do you speak Uzbek?'

Idioms to remember

The verb **тұру** can have three different meanings: 'to get up', 'to live' and 'to stand'. For example:

Сен сағат нешеде тұрасың?	What time do you get up?
Біз Достық көшесінде тұрамыз.	We live on Dostyk street.
Мәшинем аулада тұрады.	My car stands in the yard.

The verb **тұру** can function as an auxiliary in compound verbs that refer to a regular or repeated activity. In Dialogue 2, for example, one of the speakers says that she is in touch with her friends, using a compound verb in which **тұру** is the auxiliary: **Фэйсбук арқылы хабарласып тұрамын**. 'I'm in touch through Facebook.'

Exercise 5

Drawing on Stacy's business card (on the right), fill in her contact information for the language centre (on the left).

Аты-жөні: _____

Жұмыс орны: _____

Мамандығы: _____

Мекен-жайы: _____

Телефон нөмірі: _____

Скайп атауы: _____

Электрондық поштасы: _____

Stacy Brooke
Engineer, TN company

Dostyk, 56 (32)236 7867
456007 Almaty 7017357898

Skype: stacy.brooke
email: sbrooke@tn.com

Language point

5 How to ask yes/no questions with question particles

There are six question particles with which you can ask yes/no questions. These question particles always appear at the end of the sentence, separately from the preceding word. For example: **Жұмыс істейсіз бе?** 'Do you work?'

When the verb is in the simple present/future tense, you can use only four of these question particles: **ма/ме** or **ба/бе**. As usual, choose among these endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation.

If the yes/no question is in the first or second person and the verb therefore ends on one of the consonants **н**, **ң** or **з**, add the question particle **ба** or **бе**. If the personal ending contains a back vowel, choose the ending **ба**. If the personal ending contains a front vowel, choose the ending **бе**. For example: **Сен пианинода ойнайсың ба?** 'Do you play the piano?', **Сіз химиядан сабақ бересіз бе?** 'Do you teach chemistry?'

If the yes/no question is in the third person, add the question particle **ма** or **ме**. However, in questions the personal endings of the third person, **ды** and **ді**, are dropped, leaving the present/future tense endings **а**, **е**, **и**, **й** or **я** at the end of the verb.

If the verb ends on the back vowel **а**, add the question particle **ма**. If the verb ends on the front vowel **е**, add the particle **ме**. For example: **Жаңбыр жауа ма?** 'Will it rain?', **Марат келе ме?** 'Will Marat come?'

If the verb ends on the semivowel **й**, choose on the basis of the vowel that precedes the semivowel. For example: **Ол малта-й ма?** 'Does he swim?', **Олар французша сөйле-й ме?** 'Do they speak French?'

Exercise 6 (CD 1; 34)

Translate the questions below into Kazakh. Then listen to the accompanying CD to check your answers.

Example

Is Stacy in touch with her friends through My World?

Стэйси достарымен Менің Әлемім арқылы хабарласып тұра ма?

1 Is My World in English or in Russian?
2 Does Nurlan contact his friends by cell phone?
3 Do you check your email in the morning?
4 Are you in touch with your parents?

Dialogue 3

Жұмысқа қалай келіп жүрсің? How do you get to work? (CD 1; 35)

Stacy and Aigul are talking about public transport.

АЙГҮЛ Жұмысқа мәшинемен келіп жүрсің бе?

СТЭЙСИ Жоқ, мәшинемен емес, қоғамдық көлікпен келіп жүрмін. 4-ші трамвайға немесе 20-шы маршруткаға отырамын.

АЙГҮЛ Таңертең көлік көп, кептеліс жаман. Жұмысқа уақытында үлгеріп жүрсің бе?

СТЭЙСИ Трамвайлар мен маршруткалар жақсы жүреді және мен үйден ерте шығамын. Ал асықсам таксиге отырамын. Кейде жаяу келемін.

АЙГҮЛ Жаяу алыс емес пе?

СТЭЙСИ Жоқ, жаяу жарты сағатта жетемін. Ал сен ше?

АЙГҮЛ Мен де автобусқа отырамын. Анда-санда велосипедпен келемін. Өзің білесің ғой, Алматыда адамдар велосипедті көп қолданбайды.

AIGUL *Do you come to work by car?*

STACY *No, not by car, by public transport. I take tram 4 or minibus 20.*

AIGUL *There are so many cars, traffic jams are bad. Do you manage to get to work on time?*

STACY *Trams and minibuses go well and I leave home early. And if I'm in a hurry, I take a taxi. Sometimes I walk.*

AIGUL *Isn't it far to walk?*

STACY *No, it takes half an hour. What about you?*

AIGUL *I take a bus. Sometimes I come by bike. As you know, in Almaty people don't use a bicycle very much.*

Vocabulary

қоғамдық көлік	public transport
кептеліс	traffic jam
үлгеру	to manage to do something on time
үйден шығу	to leave the house
асығу	to be in a hurry
жаяу	on foot
жету	to reach

Language point

6 How to use instrumental endings

In Dialogue 3, the speakers introduce their means of transport in the following ways: **мәшинемен** 'by car', **қоғамдық көлікпен** 'by public transport', **велосипедпен** 'by bike'. These words contain instrumental endings. In Kazakh there are three instrumental endings: **мен**, **бен** and **пен**. As all three contain the front vowel **е**, which of these endings you choose will be based on the principle of consonant assimilation only.

If the noun to which you need to add an instrumental ending ends on a vowel or one of the consonants **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, **у** or **р**, add the instrumental ending **мен**. For example: **қалам-мен** 'by a pen'. If the noun ends on **з** or **ж**, add the instrumental ending **бен**. For example: **Ораз-бен** 'with Oraz'. If the noun ends on an unvoiced consonant, add the ending **пен**. For example: **ойыншық-пен** 'with a toy'.

As you can see from the previous examples, the use of instrumental endings is wider than transport. Question words can also take an instrumental ending. For example: **не-мен?** 'with/by what?', **кім-мен?** 'with whom?'. Personal pronouns, too, can take an instrumental ending. Here it is worth noting that the personal pronouns **мен**, **сен** and **ол** require a vowel between themselves and the instrumental ending. For example: **мен-і-мен** 'with me', **сен-і-мен** 'with you', **он-ы-мен** 'with him'.

In the exercise that follows, you will find out which instrumental endings you should add to the most common modes of transport.

Exercise 7

Connect the pictures and sentences below. Next to the number of each picture, write the letter of the Kazakh sentence that identifies the means of transport depicted.

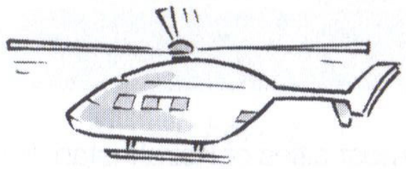
1

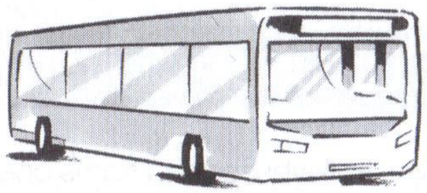
2

3

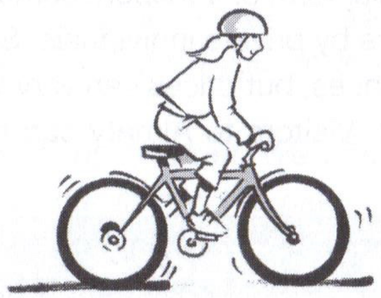
4

5

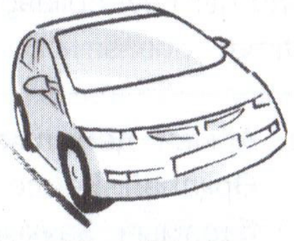
6

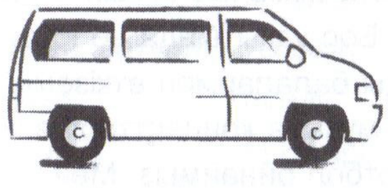
7

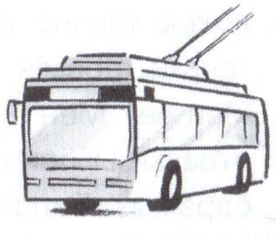
8

Кім жұмысқа немен барады?

а. Мақсат метромен барады.
ә. Мен автобуспен барамын.
б. Жанар мәшинемен барады.
в. Асқат жаяу барады.
г. Бақыт маршруткамен барады.
д. Роза троллейбуспен барады.
ж. Жасан велосипедпен барады.
з. Байлар тікұшақпен барады.

Cultural point

Buses, trolleybuses and trams operate in most cities of Kazakhstan. Private minibuses (commonly known under their Russian name, 'marshrutkas') tend to take passengers to their destination faster than any form of public transport, but they charge higher prices. Taxis are another popular form of transport: some are operated by established companies, others by private individuals. Some taxi drivers are willing to drive long distances, but prices can vary widely and should be negotiated beforehand. Visitors to Almaty can now also use the underground railway.

Dialogue 4

Демалысты қалай өткізесің? How do you spend the weekend? **(CD 1; 36)**

Stacy and her new colleague are talking about what they do in their leisure time.

СТЭЙСИ Арман, демалысты қалай өткізесің?
АРМАН Әрқалай. Кейде кино көремін, кейде дискотекаға барамын. Зауқым соқса компьютер ойындарын ойнаймын. Көбінде спортпен шұғылданамын.
СТЭЙСИ Қандай спортпен айналысасың?
АРМАН Жазда теннис ойнаймын. Қыста демалыс сайын Медеуде коньки тебемін. Ал сен ше? Бос уақытыңда не істейсің?
СТЭЙСИ Мен бе? Мен бос уақытымды балалармен өткіземін. Біз отбасымызбен классикалық музыка концерттеріне жиі барамыз. Балалармен баскетбол ойнаймыз. Мен спортқа онша жоқпын, музыкаға жақсымын. Мен скрипкада ойнаймын. Көп жаттығамын.

АРМАН Қандай жақсы! Мен музыкалық аспаптарда мүлдем ойнамаймын, бірақ әрқашан классикалық музыка тыңдаймын. Айтпақшы, осы демалыста Республика сарайында Марат Бейсенғалиевтің концерті болады. Барасың ба?
СТЭЙСИ Шақырғаныңа рахмет. Бірақ біз осы демалыста жаңбыр жаумаса біз Көлсайға барамыз, атқа мінеміз, балық аулаймыз.

STACY *Arman, how do you spend the weekend?*
ARMAN *Variously. Sometimes I watch movies, sometimes I go to discotheques. If I'm in the mood, I play computer games. Mostly I do sports.*
STACY *What kinds of sports do you do?*
ARMAN *In the summer I play tennis. In the winter, I skate in Medeo every weekend. What about you? What do you do in your spare time?*
STACY *Me? I spend my spare time with my children. We often go to classical music concerts with our family. We play basketball with the children. I'm not very good at sport, I'm good at music. I play violin, I practise a lot.*
ARMAN *How wonderful! I don't play musical instruments at all, but I always listen to classical music. By the way, this weekend there will be a concert by Marat Beisengaliyev in the Palace of the Republic. Will you go?*
STACY *Thank you for inviting [me]. But this weekend, if it does not rain, we will go to Kolsai, we will ride horses and fish.*

Vocabulary

демалыс	weekend	**коньки тебу**	to skate
өткізу	to spend	**жаттығу**	to train, practise
әрқалай, әртүрлі	variously	**аспап**	instrument
көбінде	mostly	**айтпақшы**	by the way
спортпен шұғылдану/ айналысу	to do sport	**сарай**	palace
		атқа міну	to ride a horse
		балық аулау	to fish

Idioms to remember

Idiom 1

In Dialogue 4, Arman says that he plays computer games when he is in the mood: **Зауқым соқса компьютер ойындарын ойнаймын**. The idiomatic expressions **зауқы соғу** and **көңіл соғу** are common ways in which Kazakh speakers say that they are in the mood for something or that they have an appetite for something.

The negatives of these idioms are also common. They express negative feelings, such as being in a bad mood, not having an appetite, not wanting to do anything: **зауқы соқпау, көңілі соқпау**. Note that the word **зауқы** always takes one of the possessive endings **м**, **ң**, **ңыз** or **мыз**.

Idiom 2

To say that you are bad at (doing) something, you can simply use the word **жоқ** 'not'. In the Dialogue 4, for example, one of the speakers admits that he is not good at music: **музыкаға жоқпын** (literally: 'I am not at music'). To say that you are good at (doing) something, you can use the adjective **жақсы** 'good': **оқуға жақсымын** 'I'm good at studies.' Notice that each time you have to add one of the dative endings **ға/ге** or **қа/ке** to the object at which you are good or bad.

Idiom 3

In order to say that you do sport you can say: **спортпен шұғылданамын** or **спортпен айналысамын**. When you want to specify which sport you do, you can say: **бокспен шұғылданамын** 'I do boxing', **жүзумен айналысамын** 'I do swimming.'

Idiom 4

The verb **тебу** literally means 'to kick', but when used in combination with a sporting item or a mode of transport, it turns the latter into an action. For example: **шаңғы тебу** 'to ski', **коньки тебу** 'to skate', **велосипед тебу** 'to bike'.

Exercise 8 **(CD 1; 37)**

Ask Sasha questions about himself and his family. After you have written them down, listen to how they are pronounced on the accompanying CD.

Example You know that Sasha likes skiing. Ask him if he goes skiing often.
Шаңғы тебуге жиі барасың ба?

1 Ask Sasha if he is good at skating.
2 Ask Sasha if his wife does sport, too.
3 You are not sure if Sasha's parents live in Kazakhstan. Ask him if they live in Kazakhstan.
4 Ask him if he regularly visits his parents.
5 You know that Sasha's daughter plays music. Ask him if she plays the dombra.
6 Ask Sasha if his daughter is good or bad at sport.
7 You know that Sasha's wife works. Ask him if she also works at a bank.

Language points

7 How to use the interjection ғой/қой

You have encountered the particles **ғой/қой** several times in this unit. Choose between these two particles on the basis of consonant assimilation. If the preceding word ends on an unvoiced consonant, choose the particle **қой**. In all other cases, choose the particle **ғой**. It is possible to see these particles purely as function words, without any translatable meaning. But it is also possible to view them as interjections, whose meaning can be translated.

Nonetheless, it is clear that you can use the interjection **ғой/қой** for two purposes. You can use it to confirm, at the end of a question, what you think you know. For example: **Сіз Стэйсисіз ғой?** 'You are Stacy, right?' Or you can use it to initiate someone into what is well known. For example: **Астанада күн суық қой** 'It is cold in Astana, you know', **Фэйсбуктің орысша нұсқасы ғой** 'That is the Russian version of Facebook, you see.'

8 How to use the simple conditional

In Dialogue 4, Stacy says that she will go to Kolsai under one condition: **жаңбыр жаумаса** 'if it does not rain'. In Kazakh, you make a verb conditional by adding one of the conditional endings **са** and **се** to the stem of the verb. Choose between these two endings by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb stem. If the last syllable contains a back vowel, add the ending **са**. If it contains a front vowel, add the ending **се**.

Only then do you add a personal ending. If the verb and conditional ending contain a back vowel, add one of the personal endings **м**, **ң**, **ңыз** if the verb is in the singular, or add one of the personal endings **қ**, **ңдар**, **ңыздар** if the verb is in the plural. For example: **сіз айт-са-ңыз** 'if you tell', **біз жаз-са-қ** 'if we write'.

If the verb and conditional ending contain a front vowel, add one of the personal endings **м**, **ң** or **ңіз** if the verb is in the singular, or add one of the personal endings **к**, **ңдер** or **ңіздер** if the verb is in the plural. For example: **сіз біл-се-ңіз** 'if you know', **біз көр-се-к** 'if we see'.

The word **егер** 'if' can appear at the beginning of conditional sentences, but it is not obligatory. It may be dropped, because the conditional endings **са** and **се** are the key markers in Kazakh.

Also note that, just as in English, the main clause of a conditional sentence is in the future tense: **(Егер) уақытым болса, саған телефон соғамын** 'If I have time, I will call you.'

Exercise 9 (CD 1; 38)

Stacy and her friends are going to the Kolsai lakes (up in the Alatau mountains, near Almaty) at the weekend. They are discussing how they will get there and which activities they will undertake. But there are some conditions to be taken into consideration. Listen to the conversation and match the conditions on the left with the activities on the right.

1. Күн ыстық болса	а. олар киіз үйде демалады.
2. Қымбат болмаса	ә. олар тамақ пісіреді.
3. Зауқы соқса	б. Лука суға түседі.
4. Шаршаса	в. олар балық аулайды.
5. Қарындары ашса	г. Стэйси атқа мінеді.

Cultural point

The Kolsai lakes are one of the popular attractions of the Alatau mountain range. In spring and summer, natives and visitors alike travel into the mountains and up to the lakes to go camping, hiking and horse riding.

Exercise 10 (CD 1; 39)

You are registering at a local library. Enter the conversation. Make sure to use the endings of the present tense. You take the part of the second speaker.

LIBRARIAN	Аты-жөніңіз кім?
YOU	[Say: My name is . . . Give your full name.]
LIBRARIAN	Жұмыс істейсіз бе, әлде студентсіз бе?
YOU	[Say: I work.]
LIBRARIAN	Қай жерде жұмыс істейсіз?
YOU	[Say: I work as an accountant.]
LIBRARIAN	Үйіңіздің немесе ұялы телефоныңыздың нөмірін беріңіз.
YOU	[Say: my mobile phone number is 377 409 56 12.]

Unit Five

Сапарыңыз сәтті болсын!

Have a nice trip!

In this unit you will learn how to:

- buy a train ticket
- give instructions
- ask for and give directions
- indicate the purpose of an action
- give the date with the help of ordinal numbers

Dialogue 1

Астанаға билет қанша тұрады? How much is a ticket to Astana? (CD 1; 40)

Stacy is at the railway station in Almaty, buying a ticket to Astana.

СТЭЙСИ Сәлеметсіз бе! Астанаға билет бар ма?

БИЛЕТ САТУШЫ Қай күнге? Жүрдек пойызға ма, әлде жәй пойызға ма?

СТЭЙСИ Жүрдек пойызға билет қанша тұрады?

БИЛЕТ САТУШЫ 2 кісілік купе 15000-30000 теңге тұрады, ал плацкарт 5000-8000 теңге тұрады.

СТЭЙСИ Қандай қымбат! Ал жәй пойыз Алматыдан Астанаға дейін неше күн жүреді?

БИЛЕТ САТУШЫ Екі күндей жүреді.

СТЭЙСИ Ұзақ жүреді екен! Мен бүрсігүні Астанада болуым керек.

БИЛЕТ САТУШЫ Жүрдек пойыздың плацкартына билет алуға болады. Қымбаттау, бірақ жылдам жетесіз.

СТЭЙСИ Әрине, жүрдек пойызбен тезірек жетемін, бірақ бағасы тіпті қымбат екен!

БИЛЕТ САТУШЫ (шыдамсыздана) Тезірек болыңызшы! Кезекте басқа жолаушылар да бар.

СТЭЙСИ Кешіріңіз, жүрдек пойыздың купесіне бір билет.

БИЛЕТ САТУШЫ Жеке куәлігіңізді беріңіз және билеттің бағасы 20000 теңге.

СТЭЙСИ Кредит қартасымен төлеуге бола ма?

БИЛЕТ САТУШЫ Американдық экспресс қартасымен ғана, әйтпесе ақшалай төлеңіз.

СТЭЙСИ Мінеки, санап алыңыз.

БИЛЕТ САТУШЫ Міне билетіңіз, пойыз кешкі жеті жарымда шығады, екінші вокзалдан отырыңыз. Жолыңыз болсын!

СТЭЙСИ Рахмет. Сау болыңыз.

STACY *Hello! Is there a ticket to Astana?*

CASHIER *For which day? For the express train or the regular train?*

STACY *How much is a ticket for the express train?*

CASHIER *2-person compartment seat costs 15,000-30,000 tenge and a coach seat costs 5,000-8,000 tenge.*

STACY *Wow, so expensive! And the regular train, how many days does it take to go from Almaty to Astana?*

CASHIER *Almost two days.*

STACY *It is a long time! I have to be in Astana the day after tomorrow.*

CASHIER *You can buy a ticket for an express coach seat. It is a little bit expensive, but you will get there faster.*

STACY *Of course, I will get there faster by the express, but it is too expensive.*

CASHIER [impatiently] *Can you hurry, please? There are also other people waiting in the queue.*

STACY *I'm sorry. One ticket for the express compartment, please.*

CASHIER *Please give me your ID card and the price for the ticket is 20,000 tenge.*

STACY *Can I pay by credit card?*

CASHIER *Only by American Express. Otherwise, pay in cash.*
STACY *Here, count them, please.*
CASHIER *Here is your ticket. The train leaves at 7:30 p.m. You take the train from station II. Have a nice trip.*
STACY *Thank you. Goodbye.*

Vocabulary

билет	ticket
жүрдек пойыз	express train
2 кісілік	2-person compartment seat (adjective)
қымбат	expensive
ұзақ	a long time
бүрсігүні	the day after tomorrow
жылдам	fast
баға	price
шыдамсыздану	to be impatient
тезірек болыңызшы	please hurry up
кезек	line, queue
жолаушы	passenger
жеке куәлік	ID card
әйтпесе	otherwise
санап алыңыз	please count
II-вокзалдан отыру	to take (the train) from station II

Cultural points

The speakers in Dialogue 1 refer to two types of train carriages: **купе**, a 4-person-compartment with soft seats, and **плацкарт**, a multi-person carriage with benches. These terms have been inherited from the Soviet period. With regard to rail transport, Kazakhs continue using these terms instead of 'first class' and 'second class'.

When Stacy hears that she can't buy a ticket by credit card, she is not surprised. Many everyday transactions in Kazakhstan are still done in cash. Credit cards are increasingly accepted, but most Kazakhs carry cash to provide for their everyday needs.

Language point

1 How to indicate 'movement toward' a location

In Dialogue 1, Stacy first asks: **Астанаға билет бар ма?** 'Is there a ticket to Astana?' Later Stacy asks: **Жүрдек пойызға билет қанша тұрады?** 'How much is a ticket for the express train?' When asked to choose, Stacy replies: **Жүрдек пойыздың купесіне бір билет беріңізші** 'One ticket for the express compartment, please.' In each of these sentences, Stacy uses a so-called 'dative' ending to indicate that she is moving or wants to move to a particular location.

To indicate 'movement toward' a location, add to the word that is referring to the location one of the following dative endings: **ға/ге**, **қа/ке**, **а/е** or **на/не**. As always, choose the ending on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the word ends on an unvoiced consonant, choose the ending **қа** or **ке**. For example: **сабақ-қа** 'to the class', **есік-ке** 'to the door'. If the word ends on a vowel or on one of the consonants **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, **р** or **з**, choose the ending **ға** or **ге**. For example: **бала-ға** 'to a child', **көл-ге** 'to the lake'.

However, if the word ends on one of the possessive endings **м** or **ң**, choose the ending **а** or **е**. For example: **апам-а** 'to my mum' and **мәшинең-е** 'to your car'. If the word ends on one of the possessive endings **ы**, **і**, **сы** or **сі**, add the ending **на** or **не**. For example: **үйі-не** 'to his/her house' and **баласы-на** 'to his/her child'.

Finally, note that the dative endings to be added to personal pronouns in the singular are unusual too: **маған** 'to me', **саған** 'to you', **оған** 'to him/her'.

Exercise 1

Read the below list of the most common location words in Kazakh.

қала	city	**кинотеатр**	cinema
ауыл	village	**пошта**	post office
бас алаң	main square	**жанармай бекеті**	petrol station
көше	street	**полиция**	police station
бұрыш	corner	**автобус бекеті**	bus station
жолжағасы	pavement	**аялдама**	bus stop
жол	road	**мешіт**	mosque
банк	bank	**шіркеу**	church
қонақүй	hotel	**кітапхана**	library
базар	market	**театр**	theatre
мейрамхана	restaurant	**мұражай**	museum
әуежай	airport	**бассейн**	swimming pool
ауруахана	hospital	**дене шынықтыру залы**	gym
емхана	clinic	**азық-түлік дүкені**	grocery shop
дәріхана	pharmacy	**супермаркет**	supermarket

Exercise 2

To indicate movement toward the following locations, which dative ending should you add?

банк___ ('to the bank')
аялдама___ ('to the bus stop')
кинотеатр___ ('to the cinema')
супермаркет___ ('to the supermarket')
дәріхана___ ('to the pharmacy')
пошта___ ('to the post office')
шаштараз___ ('to the hairdresser')
мешіт___ ('to the mosque')
шіркеу___ ('to the church')
әуежай___ ('to the airport')
азық-түлік дүкені___ ('to the grocery shop')
көше___ ('to the street')
ауыл___ ('to the country')
базар___ ('to the market')
мейрамхана___ ('to the restaurant')
бассейн___ ('to the swimming pool')
дене шынықтыру залы___ ('to the gym')
кітапхана___ ('to the library')
театр___ ('to the theatre')
мұражай___ ('to the museum')

Dialogue 2

Жол сілтеп жібересіз бе? Could you give me directions? **(CD 1; 41)**

Stacy is asking for directions to go to the Almaty II railway station.

СТЭЙСИ Кешіріңіз, жол сілтеп жібересіз бе? Екінші Алматы бекетіне қалай баруға болады?
БЕЙТАНЫС Жаяу ма әлде көлікпен бе?
СТЭЙСИ Алыс па? Көлікпен баруым керек пе?
БЕЙТАНЫС Жоқ, алыс емес. Жаяу баруға болады. Осы көшемен түзу жүрсеңіз, Абылайхан даңғылына шығасыз. Абылай даңғылынан солға бұрылыңыз да, көшенің бойымен төмен қарай түзу жүре беріңіз. Бекет тура алдыңызда болады.
СТЭЙСИ Қандай көлікпен жетуге болады?
БЕЙТАНЫС Абылайхан даңғылынан өтіңіз де бір-екі метр төмен жүріңіз, сол жерде троллейбус аялдамасы бар. Аялдамадан 5-ші троллейбусқа отырыңыз, ең соңғы аялдамадан түсіңіз. Алматы теміржол бекеті оң жағыңызда болады.

STACY *Excuse me, would you mind giving me directions? How can I get to the Almaty II station?*
STRANGER *On foot or by transport?*
STACY *Is it far? Do I have to go by transport?*
STRANGER *No, it is not far. You can walk there. Walk straight down this street and you will arrive at Abylaikhan Avenue. Turn left on Abylaikhan Avenue and keep walking along the street. The station will be right in front of you.*
STACY *Which transport can I take there?*
STRANGER *Cross Abylaikhan Avenue and turn left and walk 1–2 metres. There will be a trolleybus stop. Take trolleybus 5 from that stop and get off at the last stop. The Almaty II railway station will be on your right.*

Vocabulary

жол сілтеу	to give directions	**бекет**	station
көше	street	**тура алдыңызда**	right in front of you
түзу	straight		
даңғыл	avenue	**аялдама**	bus/tram stop
солға бұрылу	to turn left	**соңғы**	last
төмен қарай	down, along	**теміржол**	railway

Language point

2 How to give instructions

In Dialogue 2, directions to the Almaty II railway station are given in the imperative. To put a verb in the imperative in Kazakh, you drop the letter **у** at the end of the infinitive. Thus, for example, the infinitive **бару** 'to go' becomes the imperative **бар** 'go'.

When speaking to someone who commands respect, always use the formal version of the imperative by adding one of four formal endings: **ңыз/ңіз** or **ыңыз/іңіз**. This is what the stranger does in the dialogue above when he answers Stacy's appeal for directions: **бұрыл-ыңыз** 'turn', **жүр-іңіз** 'go', **түс-іңіз** 'get off'.

Choose the ending on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. First, look at the vowel quality of the last syllable of the basic form of the imperative verb. If the basic imperative has a back vowel in its last syllable, choose an ending that contains a back vowel as well: **ңыз** or **ыңыз**. If the basic imperative has a front vowel in its last syllable, choose an ending that contains a front vowel as well: **ңіз** or **іңіз**.

Then look at the last letter of the imperative. If it ends on a vowel, choose the ending that begins with a consonant: **ңыз** or **ңіз**. If it ends on a consonant, choose the ending that begins with a vowel: **ыңыз** or **іңіз**. For example: **сөйле-ңіз** 'speak', **тыңда-ңыз** 'listen', **ал-ыңыз** 'take', **бер-іңіз** 'give'.

To put an imperative verb in the negative, add one of the following negative endings: **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе**. Choose among the different negative endings on the basis of vowel harmony and consonant

assimilation. For an explanation of how to choose the right negative ending, see Unit 3. Consider the following examples:

бар-ма	don't go
күл-ме	don't laugh
айт-па	don't tell
кет-пе	don't leave
қолдан-ба	don't use
үйлен-бе	don't marry

To make a negative imperative verb more polite or formal, add another ending: either **ңыз** or **ңіз**. If it ends on the back vowel **а**, choose the ending that contains a back vowel as well: **ңыз**. If it ends on the front vowel **е**, choose the ending that contains a front vowel: **ңіз**. Consider the following examples:

бар-ма-ңыз	don't go
күл-ме-ңіз	don't laugh
айт-па-ңыз	don't tell
кет-пе-ңіз	don't leave
қолдан-ба-ңыз	don't use
үйлен-бе-ңіз	don't marry

Imperatives **(CD 1; 42)**

Абайлаңыз!	Be careful!
Көмектесіңдер!	Help!
Тез болыңыз!	Hurry up!
Келіңіз!	Come in.
Уайымдамаңыз.	Don't worry.
Отырыңыз.	Please sit down.
Күте тұрыңыз.	One moment, please.
Ұмытып кетпеңіз.	Don't forget.
Тоқтаңыз.	Wait a minute.
Жақсы ұйықтап, жайлы тұрыңыз!	Sleep well!
Алып отырыңыз.	Have some more.
Көзіңе қара!	Look out!

Exercise 3 **(CD 1; 43)**

You are leaving a to-do list for the housekeeper. Write down your instructions, first in an informal and then in a formal manner. Afterwards you can listen to the instructions on the accompanying CD.

Example Clean the house. (**үй жинау**)
Үй жина.

1 Don't do the laundry. (**кір жуу**)
2 Don't iron the laundry. (**кір үтіктеу**)
3 Wash the dishes. (**ыдыс жуу**)
4 Go to the market. (**дүкенге бару**)
5 Buy vegetables. (**көкөністер сатып алу**)
6 Wash the rice. (**күріш тазалау**)
7 Don't prepare dinner. (**кешкі ас пісіру**)

Exercise 4 (CD 1; 44)

Below are a series of questions that pose a problem. Each question is followed by a solution. Using the clues provided, offer a better solution to each problem. Then listen to the correct answers on the CD.

Example
Question: Астанаға қалай барамын?
Answer 1: Ұшақпен барыңыз.
Answer 2: Жоқ, ұшақпен бармаңыз, жүрдек пойызбен барыңыз.

1 Question: Билетті қалай сатып аламын?
Answer 1: Кассадан сатып алыңыз.
Answer 2: _____ (**желі арқылы**)

2 Question: Темір жол бекетіне қалай барамын?
Answer 1: Такси шақырыңыз.
Answer 2: _____ (**5-троллейбус**)

3 Question: Пойыз кестесін қайдан білемін?
Answer 1: Темір жол бекетіне барыңыз.
Answer 2: _____ (**телефон соғу**)

4 Question: Билетке қалай төлеймін?
Answer 1: Кредит картамен төлеңіз.
Answer 2: _____ (**ақшалай төлеу**)

Exercise 5 (CD 1; 45)

Below are a series of expressions that Kazakhs commonly use to ask for directions. Listen to the short dialogues on the accompanying CD and match each of the questions on the left with one of the answers given on the right.

1. Базарға жол сілтеп жібересіз бе?	а. Екі аялдамадан кейін.
2. Мұражай қай жерде?	ә. Келесі қиылыстан оңға бұрылыңыз.
3. Жақын жерде банкомат бар ма?	б. Келесі көшеде.
4. Стадион алыс па?	в. Жетінші.
5. Базарға қалай жетуге болады?	г. 11-троллейбусқа отырыңыз.
6. Әмбебап дүкеніне қай автобус барады?	д. Сәтпаев көшесінде.

Exercise 6 (CD 1; 46)

Ask the way to each of the locations below using the clues provided. Then listen to the correct answer.

Example Кітапхана – автобус – бару – қай
Кітапханаға қай автобус барады?

1 «Алатау» қонақ үйі – қалай – бару
2 «Рамстор» дүкені – қай жер
3 Орталық пошта – троллейбус – жүру
4 Банк – жаяу – жету

Exercise 7 (CD 1; 47)

Below are expressions that Kazakhs commonly use to give directions. While reading them, also listen to how they are pronounced on the accompanying CD. There will be enough time to repeat after the voice.

Түзу жүре беріңіз.	Go straight.
Солға бұрылыңыз.	Turn left.
Оңға бұрылыңыз.	Turn right.
Бұрыштан бұрылыңыз.	Turn around the corner.
Көшеден өтіңіз.	Cross the street.
Бірінші қабатқа түсіңіз.	Go to the ground floor.
Жоғары көтеріліңіз.	Go up.
Паркті басып өтіңіз.	Go through the park.
35-ші автобусқа мініңіз.	Take bus 35.
Келесі аялдамадан түсіңіз.	Get off at the next stop.

Exercise 8 **(CD 1; 48)**

Look at the map and give directions by filling in the blanks below. Afterwards you can listen to the resulting sentences on the accompanying CD.

1 Әуежайдан қонақүйге қалай жетемін? Әуежайдан _____, солға _____ да көшемен түзу _____. Аутотұрақтың жанында солға _____ да, түзу _____. Алдыңызда мұражай болады. Мұражайдың жанынан солға _____. Бас Алаңды _____. Қонақ үй алдыңызда болады.

2 Қонақүйден базарға қалай баруға болады? Қонақүйден _____ да бас алаңды _____. Көше бойымен түзу _____. Алдыңызда парк болады. Паркті _____ же көшеден _____. Базар алдыңызда болады.

3 Базардан супермаркетке қалай баруға болады? Базардан _____ да, көшеден _____. Паркті _____, супермаркет оң жағыңызда болады.

Map

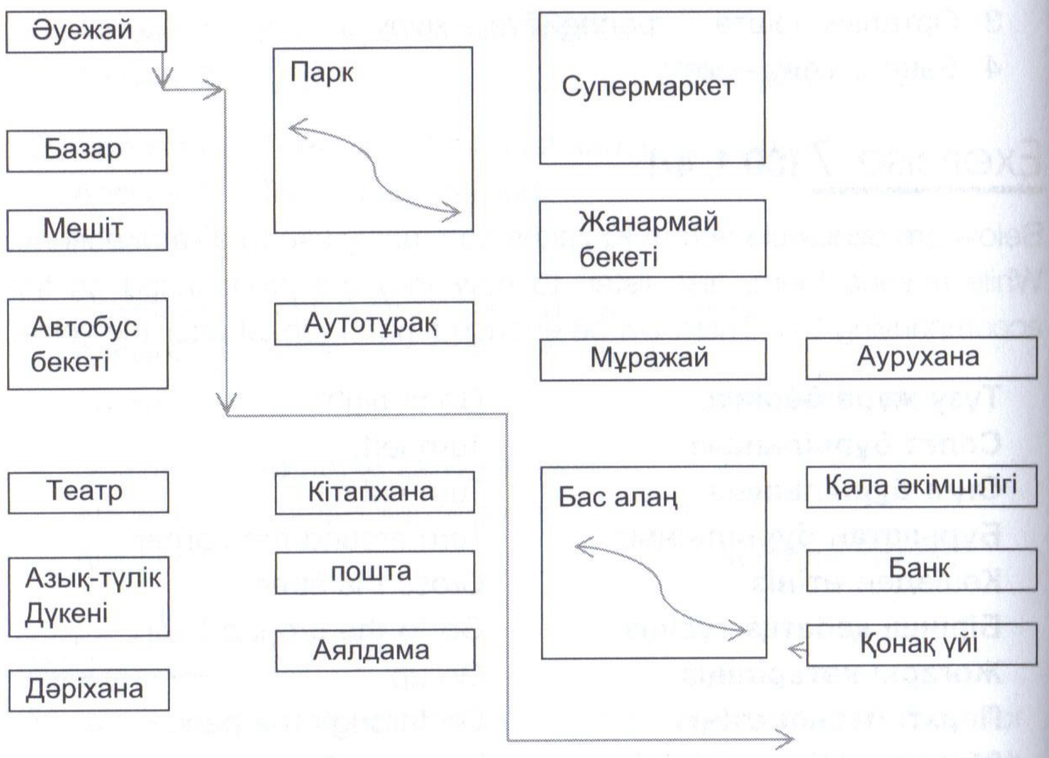

Dialogue 3

Лондонға неге барасың? Why are you going to London? **(CD 1; 49)**

Daniyar is sharing news with his friend.

ДАНИЯР Келесі аптада Британ елшілігіне барамын.
ӘЛИЯ Онда не үшін барасың?
ДАНИЯР Сұхбатқа барамын.
ӘЛИЯ Қандай сұхбат? Елшілікке жұмысқа орналасасың ба?
ДАНИЯР Жоқ, виза алу үшін алдымен консулмен сұхбат болады.
ӘЛИЯ Виза? Бір жаққа барасың ба?
ДАНИЯР Сен білмейсің бе, мен Лондонға барамын ғой.
ӘЛИЯ Лондонға? Онда не үшін барасың?
ДАНИЯР Демалуға барамын.
ӘЛИЯ Тамаша! Егер виза алсаң билет алуға менің туристік агенттігіме кел.

DANIYAR *Next week I am going to the British embassy.*
ALIYA *Why are you going there? [literally: What for will you go there?]*
DANIYAR *For an interview.*
ALIYA *What kind of interview? Are you getting a job at the embassy?*
DANIYAR *No, in order to get a visa I need [literally: there will be] an interview with a consul.*
ALIYA *Visa? Are you going somewhere?*
DANIYAR *Don't you know I am going to London?*
ALIYA *To London? Why are you going there?*
DANIYAR *I am going on holiday [literally: I will go to rest].*
ALIYA *Great! If you get a visa, come to my tourist agency to buy a ticket.*

Vocabulary

келесі апта	next week
елшілік	embassy
сұхбат	interview
жұмысқа орналасу	to be hired
виза алу	to obtain a visa
бір жақ	somewhere
демалу	to be on holiday, vacation
туристік агенттік	tourist agency

Language point

3 How to indicate the purpose of an action

To indicate the purpose of your action you can use the word **үшін** 'for', 'in order to' after a noun or a verb infinitive. For example: **Лондонға оқу үшін барамын** 'I will go to London for studies', **Ақша табу үшін жұмыс істеймін** 'I work in order to make money.'

In Dialogue 3, Daniyar explains the purpose of his visit to the British embassy by saying **сұхбатқа** 'for an interview'. Later in the dialogue he explains the purpose of his visit to London by saying **демалу-ға барамын** 'I am going on holiday'; literally: 'I will go to rest.'

To indicate the purpose of your action, add to the infinitive of the verb or to the associated noun one of the dative endings: **ға/ге**, **қа/ке**, **а/е** or **на/не**.

To add a dative ending to a noun, see Language point 1. To add a dative ending to the infinitive of a verb, which always ends on the letter **у**, always choose the ending **ға** or **ге**. Narrow your choice by looking at the vowel preceding the letter **у**. If this vowel is a back vowel, add the ending **ға**. For example: **Дүкенге нан-ға барамын** 'I will go to the store for bread.' If this vowel is a front vowel, add the ending **ге**. For example: **Поштаға хат жіберу-ге барамын** 'I will go to the post to send a letter.'

Exercise 9

Answer the 'why' and 'what for' questions below, either by using the word **үшін** or by adding a dative ending.

Қазақстанға неге барасың?
Қазақ тілін не үшін үйренесің?
Жұмысты не үшін істейсің?
Ақшаны не үшін табасың?
Кітапты неге оқисың?

Language point

4 How to give the date with the help of ordinal numbers

To give a date in Kazakh, first provide the ordinal number and then the name of the month. For example: **бірінші қыркүйек** '1st September'. For the full list of the names of months, see Unit 3. Note that in Kazakh the names of months do not begin with a capital.

Ordinal numbers in Kazakh, as in English, derive from their regular counterparts. In Kazakh there are multiple ways in which you can derive an ordinal number from a regular number. The most common way is to add to the regular number one of the endings **нші/інші** or **ншы/ыншы**.

Choose among the different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. If the regular number ends on a vowel, add either **ншы** or **нші**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the regular number. If it contains a back vowel, add the ending **ншы**. If it contains a front vowel, add the ending **нші**. For example: **алты-ншы** 'sixth', **жеті-нші** 'seventh'.

If the regular number ends on a consonant, add either **інші** or **ыншы**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the regular number. If it contains a back vowel, add the ending **ыншы**. If it contains a front vowel, add the ending **інші**. For example: **тоғыз-ыншы** 'ninth', **төрт-інші** 'fourth'.

The only exception is the number **жиырма** 'twenty'. Its ordinal derivation always takes the ending **сыншы**: **жиырма-сыншы** 'twentieth'.

A second way of deriving an ordinal number from a regular number is by adding to the number a hyphen and the name of the month. For example: **6-қаңтар** 'January 6'.

Exercise 10 **(CD 1; 50)**

Write down the dates of the following Kazakh holidays. Make sure to use ordinal numbers. Afterwards you can listen to how these dates are pronounced on the accompanying CD.

Example

22nd March ('Nowruz'): Жиырма екінші наурыз – түркі және иран халықтарының жаңа жылы.

1 8th March ('Women's Day'):
2 9th May ('Victory Day'):
3 1st June ('Children's Day'):
4 6th July ('Day of the Capital City'):
5 30th August ('Day of the Constitution'):
6 1st September ('School Day'):
7 16th December ('Independence Day'):
8 31st December ('New Year's Eve'):

Exercise 11

Look at the picture on the right and write down whose apartment is on which floor.

Example

Менің пәтерім бірінші қабатта.

1 Сараның пәтері _____.
2 Арманның пәтері _____.
3 Сашаның пәтері _____.
4 Жанардың пәтері_____.

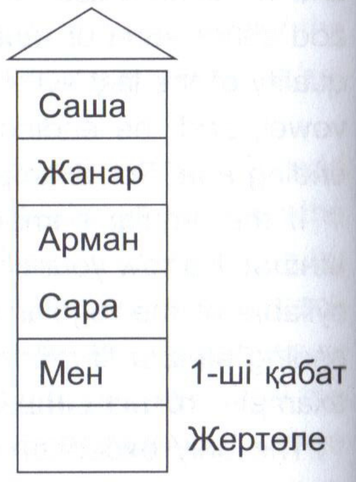

Exercise 12 **(CD 1; 51)**

Enter the conversation, giving directions to a stranger. Make sure to use the polite form of the imperative. You take the part of the second speaker.

STRANGER	Кешіріңіз, жол сілтеп жібересіз бе? Стадион алыс па?
YOU	[Say: the stadium is not far.]
STRANGER	Стадионға бұл жерден қалай жетуге болады?
YOU	[Say: take bus 35.]
STRANGER	Жаяу баруға бола ма?
YOU	[Say: Yes, you can. Go straight down this street, and turn right onto Abay street.]
STRANGER	Рахмет.

Unit Six

Іс-сапар

Business trip

In this unit you will learn how to:

- book a hotel room
- express necessity and obligation
- arrange a meeting
- ask for and give permission
- indicate your physical position
- locate things with the help of prepositions

Dialogue 1

Маған бір кісілік бөлме қажет I need a single room **(CD 1; 52)**

Aigul, the secretary of the office, is calling to Astana to make a hotel reservation for Stacy.

ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Сәлеметсіз бе! Сұңқар қонақүйі.
АЙГҮЛ	Маған 1 кісілік бөлме қажет еді.
ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Қандай уақыт аралығына?
АЙГҮЛ	6-шы мамырдан 8-ші мамырға дейін.
ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Қандай бөлме қалайсыз? Стандартты бөлме ме әлде бизнес бөлмесі ме? Бізде 1 кісілік люкс бөлмелері де бар.
АЙГҮЛ	Бір кісілік бизнес бөлмесінің бағасына таңертеңгі ас кіре ме?

ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Иә, бөлме бағасына таңертеңгі ас және 12 пайыз қосылған құн салығы да кіреді.
АЙГҮЛ	Маған интернет қажет еді, сіздерде интернет бар ма?
ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Ғаламтор ма? Ғаламтор үшін бөлек төлеуіңіз керек.
АЙГҮЛ	Тамаша, бір кісілік бизнес бөлмесін Стэйси Бруктың атына еншілеңіз.
ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Кредит картаңыздың нөмірін және картадағы адамның аты-жөнін айтып жіберіңізші.
АЙГҮЛ	Стэй-си Брук, Visa қартасы, нөмірі 234 345 763 02, өту мерзімі 2015-ші жылдың 19-шы ақпаны.
ҚОНАҚ ҮЙ ӘКІМШІСІ	Рахмет. Бөлме Стэйси Бруктың атына еншіленді. Кіру 6-шы мамырда, шығу 8-мамырда.
АЙГҮЛ	Жарайды.

HOTEL ADMINISTRATOR	*Hello! Hotel Sunkar.*
AIGUL	*I need a single room.*
HOTEL ADMINISTRATOR	*For what period of time?*
AIGUL	*From May 6 to May 8.*
HOTEL ADMINISTRATOR	*What type of room would you prefer? A standard room or a business room? We have single [literally: 1-person] deluxe rooms as well.*
AIGUL	*Is breakfast included in the price of a single business room?*
HOTEL ADMINISTRATOR	*Yes. Breakfast and 12 per cent VAT are included in the price of business rooms.*
AIGUL	*And I need the Internet. Do you have the Internet?*
HOTEL ADMINISTRATOR	*Internet [synonymous word]? Yes, for the Internet you have to pay separately.*
AIGUL	*Great, you can reserve a single business room under the name of Stacy Brooke.*
HOTEL ADMINISTRATOR	*Please give the number of the credit card and the name on it.*

AIGUL *Stacy Brooke. The number of the Visa card is 234 345 763 02. The expiry date is 19 February 2015.*

HOTEL ADMINISTRATOR *Thank you. The room is reserved for Stacy Brooke. Check-in is on May 6 and check-out is on May 8.*

AIGUL *All right.*

Vocabulary

қонақ үй	hotel
уақыт аралығы	period of time
қалау	to prefer
құн салығы да кіреді	VAT is included
ғаламтор	Internet
бөлек	separately
еншілеу	to reserve
кіру	to check in
шығу	to check out

Words to remember

кредит карта credit card
қосылған құн салығы VAT
интернет/ғаламтор Internet
шығу мерзімі expiry date
еншілеу to book
кіру to check in/check-in
шығу to check out/check-out
уақыт аралығы period of time

Exercise 1

Make an online reservation for a room at Hotel Sunkar, following the instructions on their website (reprinted below). You may look up unfamiliar words in the glossary at the back of the book.

Сұңқар қонақүйінің вебсайтына қош келдіңіз!

Welcome to our website!

Бөлме түрін таңдаңыз:
* Стандарт бөлмесі 8000 тг.
* Жартылай люкс 8800 тг.
* Люкс 10300 тг.
* Екі кісілік люкс 14300 тг.

Форманы толтырыңыз

Бөлме түрі:

Аты-жөніңіз:

Адам саны:

Кіру күні:

Шығу күні:

Электрондық поштаңыз:

Түймені басыңыз: Еншілеңіз

Language point

1 How to express necessity and obligation

In Dialogue 1, you will find two words that always crop up in Kazakh when a speaker wants to indicate that he or she 'needs' something or 'has to do' something: **керек** and **қажет**. These two words are synonymous and can be used interchangeably.

When one of them is used in combination with a verb, it expresses obligation. For example: **Интернетке бөлек төлеу керек** 'You have to pay separately for the Internet.' When it is used in combination with the object of the sentence because the sentence does not contain a verb, it expresses simple necessity. For example: **Маған интернет керек** 'I need the Internet.'

Most importantly, whenever you add **керек** or **қажет** to a sentence, you also have to add a dative ending to the subject of the sentence. For example:

Маған билет керек.	I need a ticket.
Саған мәшине қажет.	You need a car.
Сізге ақша керек.	You [formal] need money.
Оған қалам қажет.	He needs a pen.
Бізге Астанаға бару керек.	We have to go to Astana.
Сендерге сөйлесу керек.	You have to talk.
Сіздерге қайту керек.	You [formal] have to go back.
Оларға оқу керек.	They have to study.

Alternatively, if the sentence contains a verb, you can also express necessity and obligation by adding a possessive ending to this verb. (For a full discussion of possessive endings, see Unit 3.)

Below you can see what happens to the meaning of the Kazakh verb **бару** 'to go', for example, when you add possessive endings to it:

Менің баруым керек.	I need to go. (Literally: 'my going is needed/necessary'.)
Сенің баруың керек.	You need to go. (Literally: 'your going is needed'.)
Сіздің баруыңыз керек.	(Literally: 'your going is needed'.)
Оның баруы керек.	(Literally: 'his/her going is needed'.)
Біздің баруымыз керек.	(Literally: 'our going is needed'.)
Сендердің баруларың керек.	(Literally: 'your going is needed'.)
Сіздердің баруларыңыз керек.	(Literally: 'your going is needed'.)
Олардың баруы керек.	(Literally: 'their going is needed'.)

Exercise 2

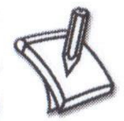

Tell a Kazakh friend or colleague what you will have to do before you embark on a trip to Astana. You may look up unfamiliar words in the glossary. Keep in mind that there are always at least two different ways of expressing necessity and obligation.

Example 'I have to book a hotel room.'
Қонақ үйден бөлме еншілеуім керек.

1 'I have to buy a plane ticket.'
2 'I have to call the office.'
3 'I need a map of Astana.'
4 'I need an English guidebook about Astana.'
5 'I need the telephone number of our colleague in Astana.'

Dialogue 2

Уақытыңыз бар ма? Do you have time? **(CD 1; 53)**

Stacy is arranging a meeting with her colleague in Astana.

СТЭЙСИ	Алло? Сәлеметсіз бе! Ерік Айдынұлымен сөйлесуге бола ма?
ХАТШЫ	Ерік Айдынұлы қазір жиналыста отыр. Бір сағаттан кейін қайта телефон соғыңыз.
СТЭЙСИ	Рахмет.

An hour later Stacy calls back.

СТЭЙСИ	Алло? Ерік Айдынұлы өзінде ме?
ХАТШЫ	Иә, өзінде. Күте тұрыңыз, қазір қосамын.
ЕРІК АЙДЫНҰЛЫ	Иә, Ерік Айдынұлы тыңдап тұр.
СТЭЙСИ	Сәлеметсіз бе! Бұл мен ғой, Стэйси.
ЕРІК АЙДЫНҰЛЫ	Сәлем Стэйси! Астанаға қош келдің!
СТЭЙСИ	Ерік Айдынұлы, бүгін сізбен кездесуге бола ма? Уақытыңыз бар ма?
ЕРІК АЙДЫНҰЛЫ	Әрине, бүгін сағат 3-те кездесейік.
СТЭЙСИ	Сағат 3-те? Жақсы. Қай жерде кездесеміз?

ЕРІК АЙДЫНҰЛЫ Мен қазір офисте отырмын, осында кездесуге болады.
СТЭЙСИ Сіздің офисіңіз қай жерде?
ЕРІК АЙДЫНҰЛЫ Біздің ғимарат Әуезов көшесі мен Жангелді көшелерінің қиылысында тұр. Бәйтерек мұнарасының жанында.
СТЭЙСИ Рахмет. Мен қазір вокзалда тұрмын, сағат 3-те сіздің офисіңізде боламын.

STACY *Hello, may I speak to Erik Aidynuly?*
RECEPTIONIST *Erik Aidynuly is [sitting] in a meeting. Can you call back in an hour?*
STACY *OK, thank you.*

STACY *Hello, is Erik Aidynuly in?*
RECEPTIONIST *Yes, hold on please, I will connect you now.*
ERIK AIDYNULY *Yes, Erik Aidynuly is listening.*
STACY *Hello! It is me, Stacy.*
ERIK AIDYNULY *Hi Stacy. Welcome to Astana!*
STACY *Erik Aidynuly, can we meet today? Do you have time?*
ERIK AIDYNULY *Of course, let's meet today at 3 o'clock.*
STACY *At 3? OK. Where will we meet?*
ERIK AIDYNULY *I'm sitting in my office, let's meet here.*
STACY *Where is your office?*
ERIK AIDYNULY *Our building is [standing] at the intersection of Auezov and Zhangeldy streets. Next to the Bayterek tower.*
STACY *Thank you. Now I'm [standing] at the station. I will be at your office at 3 o'clock.*

Vocabulary

қазір	now
жиналыс	meeting
қайта	again
күте тұру	to wait for a while
қосу	to connect
кездесу	to meet
қиылыс	intersection
мұнара	tower

Exercise 3

Read Stacy's notes and copy the essential information to her personal organizer.

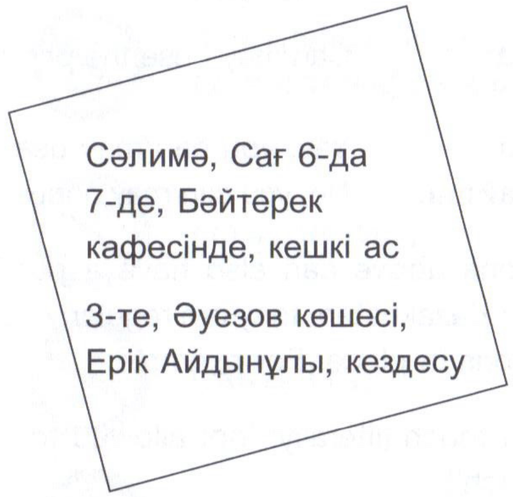

6-шы мамыр, 2011-жыл

Қашан? _____
Қайда? _____
Кіммен? _____
Неге? _____

Қашан? _____
Қайда? _____
Кіммен? _____
Неге? _____

Language point

2 How to ask for and give permission

In Dialogue 2, Stacy asks the secretary: **Ерік Айдынұлымен сөйлесуге бола ма?** 'Can/may I speak to Erik Aidynuly?' To make a request of this kind, add to the infinitive of the verb one of two dative endings, **ға** or **ге**, and have it followed by the verb **болу** 'to be'.

Choose between the two dative endings on the basis of vowel harmony. If the verb contains a back vowel, add the dative ending that contains a back vowel: **ға**. For example: **Шығу-ға бола ма?** 'Can/may I leave?' If the verb contains a front vowel, add the dative

ending that contains a front vowel: **ге**. For example: **Кіру-ге бола ма?** 'Can/may I come in?'

In Kazakh, as in English, you can reply to requests of this kind with a brief answer: **иә, болады** 'yes, you can/may', **жоқ, болмайды** 'no, you can/may not'. You can also give a fuller answer. For example:

?	**Телефонды қолдануға бола ма?**	Can/may I use the phone?
+	**Иә, қолдануға болады.**	Yes, you can/may use it.
–	**Жоқ, қолдануға болмайды.**	No, you can/may not use it.

Negative phrases such as the one above can also have a public-service function: in public areas in Kazakhstan, they are regularly used to inform visitors of the prohibitions in place. For example:

Ұстауға болмайды	Don't touch (literally: 'not allowed to touch')
Кіруге болмайды	Don't come in (literally: 'not allowed to come in')
Өтуге болмайды	Don't cross (literally: 'not allowed to cross')

Exercise 4 **(CD 1; 54)**

Using the expressions you have just learned, how would you ask for permission in each of the following situations? Afterwards you can listen to how the questions are pronounced on the accompanying CD.

Example
You would like to use the telephone in someone's house.
Телефонды қолдануға бола ма?

1 You would like to look at your friend's photos.
2 You are late for a meeting and would like to come in.
3 You are in a shop and would like to try on a shirt.
4 You would like to open the window.

Exercise 5 **(CD 1; 55)**

Look at the signs below and formulate the corresponding prohibition. Clues are provided in brackets. Afterwards you can listen to the full sentences on the accompanying CD.

Example

Ұялы телефон қолдануға болмайды.
(**ұялы телефон қолдану**)

1 (**шылым шегу**)

2 (**тамақ ішу**)

3 (**бұрылу**)

4 (**ағаштарды кесу**)

Language point

3 How to indicate your physical position

To indicate their physical position in the world, Kazakhs always rely on the same four verbs: **тұру** 'to stand', **отыру** 'to sit', **жату** 'to lie', **жүру** 'to walk'. This is what the speakers do in Dialogue 2: **Ерік Айдынұлы қазір жиналыста отыр** 'Erik Aidynuly is sitting in a meeting', **Мен теміржол бекетінде тұрмын** 'I'm standing at the train station.'

Because these verbs appear in all sentences that indicate someone's physical position, they often take on a figurative meaning. For instance, when you want to indicate that you are at an airport, you can say: **Әуежайда отырмын** 'I'm sitting at the airport.' Or you can say: **Әуежайда тұрмын** 'I'm standing at the airport.' Or even: **Әуежайда жүрмін** 'I'm walking at the airport.'

These statements need not be understood literally. The first two statements indicate that you are at the airport waiting for something (calmly in the first instance, more actively or nervously in the second instance), while the third statement indicates that you are busy doing something at the airport.

The verb **жүру** 'to walk' often takes on a figurative meaning as well. Often it simply means 'being present in a certain location'. For example, **Мен Лондонда жүрмін** (literally: 'I'm walking in London') is the most common way of saying 'I'm in London.'

In addition, the verbs **тұру** 'to stand' and **жату** 'to lie' are frequently used to indicate the position of inanimate objects. For example, in Dialogue 2 one of the speakers says: **Біздің ғимарат Әуезов көшесі мен Жангелді көшелерінің қиылысында тұр** 'Our building is standing at the intersection of Auezov and Zhangeldy streets.' With objects that take a horizontal position, you use the verb **жату** 'to lie'. For example: **Кітап үстелдің үстінде жатыр** 'The book is lying on the table.'

Strangely, perhaps, the verb **тұру** 'to stand' is also used to indicate weather conditions, as we will see in Unit 7. There we will discuss the form in which all four verbs are put whenever they indicate someone's physical position: the progressive or continuous tense.

The progressive tense is well known to speakers of English, who use its characteristic 'ing-' form to describe ongoing actions and events. In Kazakh, the progressive tense is used for a wider range of purposes. When it is used to indicate someone's physical position, it is formed very simply by adding a personal ending (not to be confused with a personal pronoun) to the stem of the verb.

Below is a table with all the present progressive forms of the four verbs involved. Given their currency in Kazakh speech, they are worth knowing.

	отыру *to sit*	**тұру** *to stand*	**жату** *to lay*	**жүру** *to walk*
мен I	отырмын	тұрмын	жатырмын	жүрмін
сен you	отырсың	тұрсың	жатырсың	жүрсің
сіз formal 'you'	отырсыз	тұрсыз	жатырсыз	жүрсіз
ол he/she	отыр	тұр	жатыр	жүр
Біз we	отырмыз	тұрмыз	жатырмыз	жүрміз
сендер you	отырсыңдар	тұрсыңдар	жатырсыңдар	жүрсіңдер
сіздер formal 'you'	отырсыздар	тұрсыздар	жатырсыздар	жүрсіздер
олар they	отыр	тұр	жатыр	жүр

Exercise 6

Using the verb forms from the table above, make sentences in which you refer to your own or someone else's physical position in the world. Clues are provided in brackets. You may look up unfamiliar words in the glossary at the back of the book.

Example I'm standing at the hotel. (**қонақүй**, **тұру**)
Мен қонақ үйде тұрмын.

1 He is sitting on the sofa. (**диван**, **отыру**)
2 She is lying on the sofa. (**диван**, **жату**)
3 My car is standing in the yard. (**мәшине**, **аула**, **тұру**)
4 We are sitting in the park. (**біз**, **парк**, **отыру**)
5 They are [walking] in Astana. (**Астана**, **жүр**)

Language point

4 How to locate things with the help of prepositions

To locate persons and objects, Kazakh makes frequent use of prepositions of place. However, Kazakh prepositions of place always appear after (not before!) the person to whom or the object to which they are referring. For example: **сөмкенің іші** 'bag's inside'. Moreover, they do not appear by themselves but take one of three possessive endings: **ы/і** or **сы**.

The prepositions of place that end on a consonant take one of the endings **ы** or **і**. The prepositions that contain a back vowel take the ending **ы**, while the prepositions that contain a front vowel take the ending **і**. For example: **арт-ы** 'behind [of]', **үст-і** 'on top of'. On the other hand, the prepositions of place that end on a vowel take the ending **сы**. For example: **қарсы-сы** 'opposite [of]'.

In the meantime, the noun (person or object) to which the preposition is referring has already taken one of the genitive endings (which we discussed in Unit 3): **ның/нің**, **дың/дің** or **тың/тің**.

For example, if you want to say 'inside the building' in Kazakh, you add to the noun **ғимарат** 'building' the genitive ending **-тың** 'building's' and follow it up with the preposition of place **іш-і**. The result: **ғимарат-тың іші** 'building's inside'.

Below is a list of the most common prepositions of place, each preceded by a common location:

үйдің іші	inside the house
мектептің сырты	outside the school
парктің арты	behind the park
дүкеннің алды	in front of the shop
мұражайдың жаны	next to the museum
супермаркеттің қарсысы	opposite the supermarket
үстелдің үсті	on [top of] the table
қаланың үсті	above the city
көпірдің асты	under the bridge
көшенің бойы	along the street

Note that there are a number of other words in Kazakh that function as prepositions of place: **сол жағы** 'the left side of', **оң жағы** 'the right side of', **қиылысы** 'the intersection of', **бұрышы** 'the corner of', **түбі** 'the bottom of', **төбесі** 'the top/roof of', **шыңы** 'peak of' and **беті** 'the surface of'. For example:

жол-дың сол жағ-ы	left side of the road
көше-нің оң жағ-ы	right side of the street
екі көше-нің қиылы-сы	intersection of two streets
бөлме-нің бұрыш-ы	corner of the room
теңіз-дің түб-і	bottom of the sea
тау-дың шың-ы	peak of the mountain
үйдің төбе-сі	roof of the house
судың беті	surface of the water

Moreover, if you want to indicate that the noun (person or object) is moving in a certain direction, add to the preposition one of the dative endings **на** or **не**. (For a full discussion of dative endings, see Unit 5.)

Here, too, choose between endings on the basis of vowel harmony. If the preposition contains a back vowel, add the ending **на**. For example: **Мәшинеңді үйдің жаны-на қой** 'Move your car next to the house.' If the preposition contains a front vowel, add the ending **не**. For example: **Кеселерді үстелдің үсті-не қой** 'Put the bowls on [top of] the table.'

On the other hand, if you want to indicate that the noun (person or object) resides in a certain location, add to the preposition one of the locative endings **нда** or **нде**. (For a full discussion of locative endings, see Unit 3.) Once again, choose between endings on the basis of vowel harmony. If the preposition contains a back vowel, add the ending **нда**. For example: **Мұражайдың алды-нда кездесейік** 'Let's meet in front of the museum.' If the preposition contains a front vowel, add the ending **нде**. For example: **Біз қонақүйдің іші-нде отырмыз** 'We are sitting inside the hotel.'

Finally, you may have noticed that prepositions of place such as 'at', 'on', and 'in' have been missing from the discussion. This is because, as we saw in Unit 3, these prepositions take a different form, appearing as locative endings at the end of nouns. For example: **қонақүйде** 'at the hotel', **алаңда** 'on the square', **бөлмеде** 'in the room'.

Exercise 7 **(CD 1; 56)**

Using what you have learned in this unit, help Almas to locate the things that he has lost. In your answers, use the right preposition and position verb. Then listen to both the questions and answers on the accompanying CD.

Example
Almas: Ұялы телефоным қайда?
You: Ұялы телефоның <u>төсектің үстінде жатыр.</u>

1 Almas: Сөмкем қайда?
You: Сөмкең теледидардың _____ _____.
2 Almas: Кілтім қайда?
You: Кілтің үстелдің _____ _____.
3 Almas: Әмияным қайда?
You: Әмияның сөмкеңнің _____ _____.

Exercise 8

First look at the map that comes after the questions. Then answer the questions below about the location of various city sites.

Example
Республика Сарайы қай жерде орналасқан?
<u>Республика Сарайы Достық көшесінің бойында орналасқан.</u>

1 «Арман» кинотеатры қай жерде?
2 Газет киоскісі қай жерде?
3 Азық түлік дүкені қай жерде?
4 Мейманхана қай жерде?
5 Фонтан қай жерде?

Exercise 9 **(CD 1; 57)**

Your colleague is calling to arrange a meeting with you. Enter the conversation. You take the part of the second speaker.

COLLEAGUE	Сәлеметсіз бе! Ертең сізбен кездесуге бола ма?
YOU	Say: yes. Then ask: at what time shall we meet?
COLLEAGUE	Таңертеңгі сағат 10-да кездесейік.
YOU	Say: I have to go to a meeting at 10 a.m.
COLLEAGUE	Онда сағат бесте кездесейік.
YOU	Say: OK. Then ask: where will we meet?
COLLEAGUE	Менің офисімде кездесейік.
YOU	Say: all right. Then ask: where is your office located?
COLLEAGUE	Менің офисім Самал ауданында орналасқан.
YOU	Say: thank you, see you soon.

Unit Seven

Алматыда жаңбыр жауып тұр

It is raining in Almaty

In this unit you will learn how to:

- check in at an airport
- describe ongoing actions and events
- describe ongoing movement
- speak about the weather and the seasons

Dialogue 1

Жүгіңіз көп пе? How heavy is your luggage?

(CD 1; 58)

Stacy is standing at the check-in counter at the airport, on her way back to Almaty.

СТЭЙСИ	С-3 тіркеу орны осы ма?
АГЕНТ	Иә осы. Билетіңіз бен құжаттарыңызды көрсетіңіз.
СТЭЙСИ	Міне, менің паспортым және қоныстану хаты.
АГЕНТ	Рахмет. Жүгіңізді таразыға қойыңыз. Жүгіңіздің салмағы 23 килодан көп, бір сөмкеңізді өткізіңіз. Алматыда жүк терминалынан аласыз.
СТЭЙСИ	Жарайды. Үлкен сөмкені өткізейін.
АГЕНТ	Мына бирка қол жүгіңіз үшін. Енді күту залына өтуіңізге болады.
СТЭЙСИ	Рахмет.

АГЕНТ Айтпақшы, КС 312 рейсі екі сағатқа кешігуде.
СТЭЙСИ Неге?
АГЕНТ Ауа райына байланысты, Алматыда жаңбыр жауып тұр және тұман.
СТЭЙСИ Күту залында шәйханалар немесе дүкендер бар ма?
АГЕНТ Өкінішке орай, жергілікті бағыттардың күту залында шәйхана жоқ.

Note: From here onwards, translations of dialogues will be found at the back of this book.

Vocabulary

жүк	luggage	**сөмке өткізу**	to check in a bag
агент	agent	**бирка**	luggage tag, label
тіркеу	to register	**өту**	to go from one area to another
құжат	document	**кешігу**	to be late, delayed
қоныстану хаты	work permit	**өкінішке орай**	unfortunately
таразы	scale		
салмақ	weight		

Words to remember (CD 1; 59)

ұшақтар кестесі
flight schedule

тіркеу орны
registration counter

күту залы
transit area

жүк терминалы
luggage terminal

қол жүгі
hand luggage

электрондық билет
electronic tickets

жергілікті рейстер
local flights

халықаралық рейстер
international flights

кешігуде
delayed

уақытында
on time

Exercise 1 (CD 1; 60)

Listen to the announcement on the accompanying CD and fill in the flight schedule below. The first row is completed for you.

Жергілікті бағыттар кестесі					
	Ұшақ нөмірі	**Бағыты**	**Ұшып кету уақыты**	**Тіркеу орны**	**күйі**
1	КС 312	Астана-Алматы	10.25	С-3	кешігуде + 2 сағ.
2	АЕ 345		11.45	В-6	уақытында
3	АЛ 423	Астана-Өскемен		А-5	кешігуде + 30 мин.
4		Астана-Павлодар	12.05	А-2	уақытында
5	ШМ 210	Астана-Шымкент	12.55	С-4	

Dialogue 2

Балалар не істеп жатыр? What are the children doing? (CD 1; 61)

Stacy is calling the housekeeper to say that her flight has been delayed.

ҮЙ ҚЫЗМЕТКЕРІ Алло? Тыңдап тұрмын.
СТЭЙСИ Сәлем, мен ғой Стэйси. Мен әлі Астананың әуежайында отырмын. Ұшақ екі сағатқа кешігіп жатыр. Қалдарың қалай?
ҮЙ ҚЫЗМЕТКЕРІ Барлығы жақсы, уайымдама.
СТЭЙСИ Балалар не істеп жатыр?
ҮЙ ҚЫЗМЕТКЕРІ Дэвид сабағын қарап отыр, Майкл ұйықтап жатыр, Лора теледидар көріп отыр. Мен тамақ пісіріп жатырмын.
СТЭЙСИ Жақсы, көрішкенше.

Vocabulary

тыңдап тұрмын	I'm listening	**сабақ қарау**	to do homework
әуежай	airport	**ұйықтау**	to sleep
ұшақ	plane	**тамақ пісіру**	to cook
уайымдау	to worry		

Language point

1 How to describe ongoing actions and events

In Dialogue 2, the speakers describe what they are doing and what is happening around them in the following ways: **Мен тамақ пісіріп жатырмын** 'I'm cooking', **Ұшақ екі сағатқа кешігіп жатыр** 'The flight is being delayed for 2 hours'. The verb tense that the speakers are using here is known as the progressive or continuous tense, a verb form used to describe ongoing actions and events.

As in English, do not use the progressive tense in Kazakh to describe frequent and habitual actions and events. For the latter, use the simple present tense. For example: **Азамат банкте жұмыс істейді** 'Azamat works at a bank', **Мәлике теннис ойнайды** 'Malika plays tennis', **Сен тез тоңасың ба?** 'Do you get a cold quickly?' For a more detailed discussion of the simple present tense in Kazakh, see Unit 4.

Unlike in English, however, you can also use the progressive tense in Kazakh to describe physical conditions: **Мен тоңып тұрмын** 'I'm cold' (literally: 'I'm standing being cold'), **Бүгін күн суық болып тұр** 'It is being cold today' (literally: 'it is standing being cold today'), **Қарным ашып тұр** 'I'm being hungry' (literally: 'my stomach is standing burning'). The progressive tense in Kazakh consists of two verbs: the main verb and one of the four Kazakh position verbs, **тұру** 'to stand', **отыру** 'to sit', **жату** 'to lie [down]' or **және жүру** 'to walk'. We have already discussed these position verbs in Unit 6, but we return to them because they play an important role as auxiliary verb (supporting the main verb) here.

When you want to use the progressive tense, add to the main verb one of the following endings: **ып**, **іп** or **п**. If the stem of the main

verb ends on a vowel, add the ending **п**. For example: **тыңда-п** 'listening'. If the stem of the main verb ends on a consonant, add the ending **ып** or **іп**. Choose between these two endings by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb stem. If the last syllable contains a back vowel, add the ending that contains a back vowel as well: **ып**. For example: **жаз-ып** 'writing'. If the last syllable contains a front vowel, add the ending that contains a front vowel as well: **іп**. When adding one of the endings **ып/іп** to a verb that ends on the letter **б**, the letter **б** is eliminated. For example: **жау-ып**, **тау-ып**.

Immediately after the main verb, put one of the four position verbs and add to this position verb one of the many personal endings. (For a full discussion of personal endings, see Unit 1.) Use the position verb **отыру** 'to sit' when you are referring to a person who is in a sitting position. For example: **Мен жазып отырмын** 'I'm writing sitting.'

Use the position verb **жату** 'to lie [down]' when you want to indicate that a person or object is in a horizontal position. For example: **Ол ұйықтап жатыр** 'He is sleeping lying down.' Also use this position verb when you want to indicate that an action is conducted over an extended period of time. For example: **Мен ыдыс жуып жатырмын** 'I'm doing the dishes lying down.' Obviously the speaker is not lying down; he/she wants to indicate that the dishwashing will take some time.

Use the position verb **жүру** 'to walk' to describe an action that is conducted while moving around. For example: **Ол теннис ойнап жүр** 'He/she is playing tennis walking.' Also use this position verb to indicate that an action is occurring regularly during an indefinite period of time. For example: **Ол иогамен айналысып жүр** 'He/she is doing yoga walking.'

Use the position verb **тұру** 'to stand' when you are referring to a person or object that is in a vertical position. For example: **Сен күтіп тұрсың** 'You are waiting standing.' Also use this position verb to describe weather conditions as well as the physical condition of a person. For example: **Қар жауып тұр** 'It is snowing standing', **Менің басым ауырып тұр** 'My head is hurting standing.'

Given that position verbs are always present when an ongoing action or event is described, it should not be surprising that they often acquire a figurative or idiomatic meaning. It is impossible to discuss all the possible meanings here, but suffice it to say that Kazakh is quite creative in how it modifies the various meanings of its position verbs.

Exercise 2

Look at the pictures and use the verbs on p. 111 to say what Aysha is currently doing.

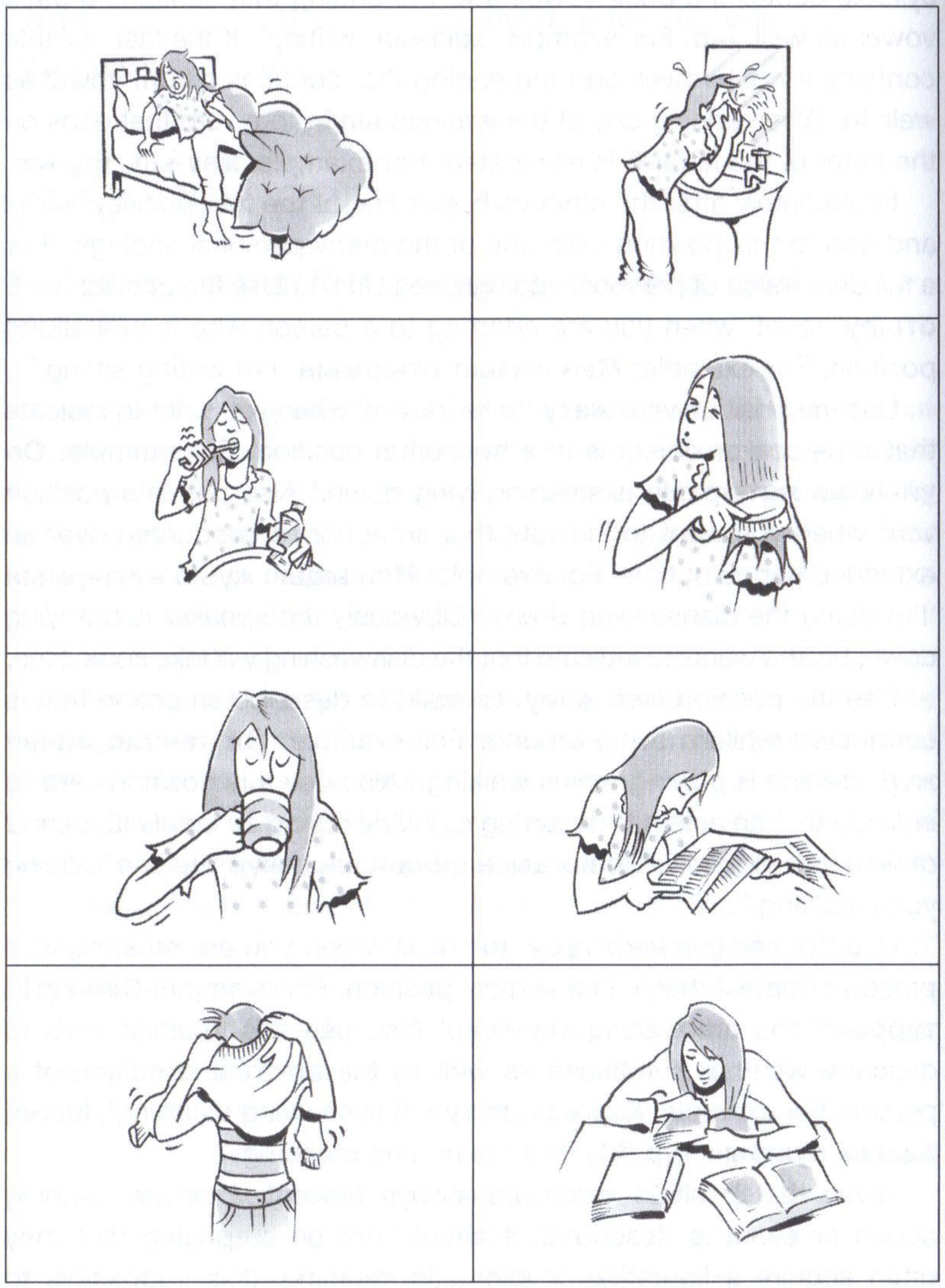

тұру – тазалау – тарау – оқу – ішу – жуыну – киіну – жұмыс істеу

Example Айша тұрып жатыр.

1 Айша _____
2 Айша тісін _____
3 Айша шашын _____
4 Айша шәйін _____
5 Айша газет _____
6 Айша _____
7 Айша _____

Exercise 3 (CD 1; 62)

Read and listen to the letter that Aizhan has written to her friend Raikhan. Find and underline the verbs in the progressive tense. Also pay attention to the various meanings of the position verbs that are part of the progressive tense. The first verb is underlined for you.

Амансың ба, Райхан!

Қал-жағдайың қалай? Жұмысың қалай? Москва қаласы әдемі ме? Ауа-райы қандай екен?

Біздің жағдайымыз жақсы. Қазір Астанада тұрып жатырмыз. Астана өсіп келеді. Көптеген жаңа үйлер мен ғимараттар салынып жатыр. Мұнда күн салқын, бүгін де жел соғып тұр.

Мен «Тасқын» компаниясында экономист болып жұмыс істеп жүрмін, ал Қайрат университетте сабақ беріп жүр. Балалар балабақшаға барып жүр. Айтпақшы, жапон тілін үйреніп жүрмін. Келесі жылы Жапонияға бір жылға оқуға баруым мүмкін. Бұл сапарды асыға күтіп жүрмін.

Сәлеммен,

Айжан

Vocabulary

өсу	to grow	**сабақ беру**	to teach
ғимарат	building	**үйрену**	to learn
салу	to build	**сапар**	trip
күн	day, sun	**асыға күту**	to look forward to

Exercise 4

Change the verb tenses in the sentences below into the progressive tense. Do not forget to add the appropriate position verb each time.

Example
Шолпан тамақ пісіреді. Шолпан тамақ пісіріп жатыр.

1 Алтай мәшине жөндейді.
2 Алмас кино көреді.
3 Марал кітап оқиды.
4 Мағжан шахмат ойнайды.

Language point

2 How to describe ongoing movement

To describe a movement that is occurring at the moment of speaking, you can use four motion verbs: **бару** 'to go', **келу** 'to come', **әкелу** 'to bring', **апару** 'to take [something to somewhere]'. When you want to put a motion verb in the progressive tense, you need to add one of two possible endings: **а** or **е**. Choose between these two endings on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the verb contains a back vowel, add the ending **а**. If it contains a front vowel, add the ending **е**.

Moreover, all four motion verbs are always followed by the same position verb: **жату** 'to lie [down]'. For example: **Мен үйге бара жатырмын** 'I'm going lying home', **Сіз жұмыстан келе жатырсыз** 'You are coming lying from work', **Ол торт әкеле жатыр** 'He/she is bringing lying a cake', **Сен балаларды мектепке апара жатырсың** 'You are taking lying the kids to school.'

Note that verbs describing gradual motion, such as **өсу** 'to grow' and **даму** 'to develop', take an entirely different auxiliary verb: **келу**

'to come'. For example, in the letter in Exercise 3 Aizhan writes: **Астана өсіп келеді** 'Astana is growing.' You can also use this auxiliary verb to talk about the gradual development of children and nature. For example: **Балалар өсіп келеді** 'The children are growing', **Ағаштар гүлдеп келеді** 'The trees are blossoming.'

Exercise 5

Using the clues below, make sentences in the progressive tense.

Example автобус – келу – жатыр
Автобус келе жатыр.

1 Арман – бару – сабаққа – жатыр
2 Мен – әкелу – жатыр – кітаптар
3 сен – апару – не – жатыр?
4 олар – Астанаға – жатыр – бару
5 сіз – келу – жатыр – Москвадан?

Language point

3 How to put an ongoing action or event in the negative

To put a verb in the progressive tense in a negative form, first add one of the endings **ған**, **ген** or **қан** to the associated position verb. Choose among these endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation: add to the position verbs **отыр** and **тұр** the ending **ған**, to the position verb **жүр** the ending **ген**, and to the position verb **жат** the ending **қан**.

Then, add the negative word **жоқ** 'no/not' at the end of the sentence. In this case, the word **жоқ** takes a personal ending. Because it ends on an unvoiced consonant, it can take one of the following personal endings: **пын**, **пыз**, **сың**, **сыңдар**, **сыз** or **сыздар**. Consider the following examples:

Мен тамақ ішіп отыр-ған жоқ-пын.	I'm not eating [sitting].
Біз ойнап жүр-ген жоқ-пыз.	We are not playing [walking].

Сен асығып тұр-ған жоқ-сың ба?	Aren't you in a hurry [standing]?
Сіз жұмыс істеп жат-қан жоқ-сыз ба?	Aren't you working [lying down]?

Exercise 6

Answer the questions below in the negative.

Example

Жаңбыр жауып тұр ма? Жоқ, жаңбыр жауып тұрған жоқ.

1 Дүкенге бара жатырсыз ба?
2 Кино көріп отырсыз ба?
3 Компьютер қосылып тұр ма?
4 Арман теннис ойнап жүр ме?
5 Балалар бақта жүр ме?

Dialogue 3

Ауа райы қандай? What is the weather like?

(CD 1; 63)

Luka and Sasha are talking about the weather.

ЛҮКА	Саша, ертеңгі ауа райы туралы хабарың бар ма?
САША	Иә, «Ауа райы» сайты бойынша ертең Алматыда күн 18 градус жылы болады.
ЛҮКА	Бүгін күн бұлттанып тұр. Кешке жаңбыр жауады.
САША	Иә, Алматының ауа райы құбылмалы. Миланның ауа райы қандай?
ЛҮКА	Миланда жазда күн ыстық, ал қыста суық болады. Көктемде және күзде ауа райы шынымен тамаша болады. Ал Москвада ше?
САША	Москвада қыс өте суық. Аязды, бірақ құрғақ. Ал жазда жаңбыр көп жауады.
ЛҮКА	Жаһандық жылу мәселесі ауа райына көп әсерін тигізіп жатыр ғой.

Vocabulary

ауа- райы	weather	**шынымен**	really
хабар	information	**құрғақ**	dry
бұлттану	to be cloudy	**жаһандық жылу**	global warming
құбылмалы	volatile	**әсерін тигізу**	to impact, affect

Language point

4 How to speak about the weather

There are two verb tenses with which you can talk about the weather in Kazakh: the simple present tense and the progressive tense. Use the present tense when you want to describe a weather-related event that occurs regularly. Use the progressive tense when you want to refer to a weather-related event that is ongoing. For example:

Астанада қар көп жауады.	It snows a lot in Astana.
Алматыда жаңбыр жауып тұр.	It is raining in Almaty.

Exercise 7 **(audio online)**

Read the below set of expressions that Kazakhs frequently use to speak about the weather.

Күн ашық.	It is sunny.	**Жел соғып тұр.**	The wind is blowing.
Күн бұлтты.	It is cloudy.	**Бұршақ жауып тұр.**	It is hailing.
Күн жылы.	It is warm.		
Күн салқын.	It is cool.		
Күн суық.	It is cold.	**Тұманды.**	It is foggy.
Күн аяз.	It is freezing.	**Желді.**	It is windy.
Жаңбыр жауып тұр.	It is raining.	**Қарлы.**	It is snowy.
		Көктайғақ.	It is slippery.
Қар жауып тұр.	It is snowing.	**Қапырық.**	It is hot.

Exercise 8 **(audio online)**

Describe the weather in the cities listed in the left column below.

Example
Орал 18 °C Оралда жаңбыр жауып тұр, температура 14-18 градус жылы.

1 Атырау 16 °C

2 Семей 7 °C

3 Астана –5 °C

4 Ақтау 20 °C

Words to remember

жыл мерзімдері	seasons	**күз**	autumn
көктем	spring	**қыс**	winter
жаз	summer		

Exercise 9

Describe the four seasons as you experience them in the city or area in which you are living.

Қыста Көктемде Жазда Күзде

Exercise 10 **(CD 1; 64)**

A friend is calling you from Astana. Enter the conversation. Make sure to use the progressive tense. You take the part of the second speaker.

FRIEND Сәлем! Бұл Болат қой.
YOU [Say: hello! Ask: where are you calling from?]
FRIEND Мен Астанадан телефон соғып тұрмын.
YOU [Ask: what is the weather like in Astana?]
FRIEND Астанада қар жауып тұр. Алматыда күн жылы ма?
YOU [Say: it is raining in Almaty.]

Unit Eight

Наурыз құтты болсын!

Happy Nowruz!

In this unit you will learn how to:

- invite someone to take action
- state or ask for someone's intentions
- make a polite request
- say a blessing
- say what you like or dislike

Dialogue 1

Наурызға не пісіреміз? What shall we cook for Nowruz? **(CD 2; 1)**

A group of colleagues are planning for the annual festival of Nowruz.

СТЭЙСИ Қандай тамақ пісіреміз?
САША Мен үшін ең дәмді тағам – манты. Манты жасайық.
АРМАН Маған палау ұнайды, палау пісірейік.
АЙЖАН Маған бесбармақ ұнайды. Палау жасау қиын, бесбармақ пісіру оңайлау, бесбармақ дайындайық.
СТЭЙСИ Маған да манты ұнайды.
САША Манты барлығымызға ұнайды.
АЙЖАН Манты жасайық.
АРМАН Ет және өсімдіктерді базардан сатып алайық.

АЙЖАН Базарға Саша мен Айгүл барсын, қалғанымыз супермаркетке барайық. Ұн, тәттілер және сусындарды супермаркеттен алайық.

САША Жақсы, онда мен Айгүлге телефон соғайын, көк базарға сағат 2-де келсін.

Sasha calls Aigul on the telephone.

САША Сәлеметсіз бе, Айгүл. Наурыз құтты болсын!

АЙГҮЛ Бірге болсын!

САША Екеуіміз базардан ет сатып алайық. Бүгін сағат екіде көк базарға келе аласыз ба?

АЙГҮЛ Өкінішке орай бүгін бара алмаймын. Мүлдем уақытым жоқ. Ертең барайық!

САША Ертең мейрам ғой, базар жабық болады. Жарайды, өзім барайын.

Vocabulary

дәмді	tasty, delicious	**қалғанымыз**	the rest of us
тағам	dish	**тәттілер**	desserts, sweets
онша ұнамайды	not to like very much	**телефон соғу**	to call, to make a call
қиын	difficult	**наурыз құтты болсын!**	happy Nowruz!
оңай	easy	**мүлдем**	at all
дайындау	prepare	**мейрам**	holiday
барлығы	everybody, everything	**жарайды**	OK, all right
ет	meat	**өзім**	myself
өсімдік	vegetable		

Cultural point

A festival observed by Turkic and Iranic peoples around the world, Nowruz 'New Day' is meant to mark the first day of spring. In Kazakhstan, Nowruz is officially celebrated for two days, starting on the 22nd March. During this time Kazakhs get together with friends, relatives and even colleagues to partake in a generous *dastarkhan* 'a table with food'. Traditionally the *dastarkhan* consists of *baursak* (fried dough), *besbarmak* (a meat dish), *kazy-karta* (horse sausage), *pilaf* (meat and rice) and *kymyz* (fermented horse milk). Nowruz is also a time when streets and concert halls are brimming with music and dance.

Language points

1 How to say 'and'

The standard word for 'and' is **және**. However, Kazakh has also developed variants that fit more smoothly into its agglutinative sound system: **мен**, **бен** and **пен**. Which of these words you choose depends on the last sound of the preceding word. If the preceding word ends on an unvoiced consonant, choose the word **пен**. For example: **ақ пен қара** 'white and black'. If the preceding word ends on a vowel or on one of the consonants **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, or **р**, choose the word **мен**. For example: **Саша мен Айгүл** 'Sasha and Aigul'. If the preceding word ends on one of the voiced consonants **з** or **ж**, choose the word **бен**. For example: **жаз бен қыс** 'summer and winter'.

2 How to say 'let us'

The speakers in Dialogue 1 invite others as well as themselves to take action in the following ways: **жасайық** 'let's make', **телефон соғайын** 'let me call', **барсын** 'let them go'. To issue this kind of invitation, add to the stem of the verb one of the following endings: **йын/йін**, **йық/йік**, **айын/ейін**, **айық/ейік**, **сын/сін**, **иын**, **иық** or **ысын**.

Choose among these endings on the basis of the following principles: first, the grammatical person (i.e. the first, second, third person singular or plural) to which the ending and the invitation are supposed to refer, and second, vowel harmony and consonant assimilation.

If the stem of the verb ends on a vowel, add an ending that begins with a consonant: **йын/йін** (when the invitation refers to the first person singular) or **йық/йік** (when the invitation refers to the first person plural). Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb stem. If this syllable contains a back

vowel, choose the ending that contains a back vowel as well. For example: **сана-йын** 'let me count', **сана-йық** 'let us count'. If this syllable contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well. For example: **өлше-йін** 'let me measure', **өлше-йік** 'let us measure'.

If the stem of the verb ends on a consonant, add an ending that begins with a vowel: **айын/ейін** (when the invitation refers to the first person singular) or **айық/ейік** (when the invitation refers to the first person plural). Here, too, narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the verb stem contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well. For example: **бар-айын** 'let me go', **бар-айық** 'let us go'. If the last syllable contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well. For example: **кел-ейін** 'let me come', **кел-ейік** 'let us come'.

If the invitation is in the third person singular or plural, matters are simpler. The verb stem always takes one of two endings: **сын** or **сін**. Here, too, make your choice on the basis of vowel harmony. For example: **ұйықта-сын** 'let him/her/them sleep', **күт-сін** 'let him/her/them wait'.

There is one notable exception. Verb stems that end on the letter **қ**, such as the verb stems of **оқу** 'to read', **тоқу** 'to knit' or **қалқу** 'to float', always take one of the endings **иын**, **иық** or **ысын**. For example: **оқ-иын** 'let me read', **тоқ-иық** 'let us knit', **қалқ-ысын** 'let them float'.

Exercise 1 (CD 2; 2)

Invite your friends and colleagues to participate in an activity. Complete each invitation below by putting the verb (which is included in brackets) in the correct form. You may look up unfamiliar words in the glossary. Afterwards you can listen to the resulting sentences on the accompanying CD.

Example Таңертең барлығымыз паркке барайық. (**бару**)

1 Гейб пен Мақсат теннис _____ . (**ойнау**)
2 Айгүл мен Мақпал аңдар паркін _____ . (**көру**)
3 Мен кітап _____ . (**оқу**)
4 Түсте барлығымыз «Дастархан» мейрамханасынан _____ _____ . (**тамақ ішу**)
5 Кешке барлығымыз Майра Керейдің концертін _____ _____ . (**тамашалау**)

Words to remember

таңертең morning	**түс** noon	**түстен кейін** afternoon	**кеш** evening
таңертеңгі ас breakfast	**түскі ас** lunch	**шәй** tea	**кешкі ас** supper

Idioms to remember

The Kazakh verb for 'to drink' is **ішу**. For example: **біз шәй ішеміз** 'we drink tea', **көже ішейік** 'Let us drink soup.' Oddly enough, when referring to the Kazakh nouns **таңертеңгі ас** 'breakfast', **түскі ас** 'lunch', **кешкі ас** 'supper' or **тамақ** 'food', the Kazakh verb associated with these nouns is **тамақ ішу**, which literally means 'to drink food'. For example:

Олар таңертеңгі асын ішеді.	They eat breakfast.
Түскі асты жақсылап ішуің керек.	You should eat a big lunch.
Кешкі асты ішеміз бе?	Shall we have dinner?
Тамақ ішуім керек.	I need to eat food.

However, when you refer to eating a specific food, use the word **жеу** 'to eat':

Манты жейміз.	We eat *manti*.
Мен алманы көп жеймін.	I ate apples a lot.
Оған балмұздақ жеуге болмайды.	He/she is now allowed to eat ice cream.

Dialogue 2

Сіз не алайын деп едіңіз? What would you like to buy? **(CD 2; 3)**

Sasha is at the Kök bazaar, buying meat at one of the many stalls.

САТУШЫ Сіз не алайын деп едіңіз?
САША Қойдың етін алайын деп едім. Килограмы қанша тұрады?
САТУШЫ Килограмы 900 теңге тұрады.
САША Сиырдың еті ше?
САТУШЫ *700* теңге.
САША Маған жарты килограмм қойдың, жарты килограмм сиырдың етін беріңізші.
САТУШЫ Міне. Ас болсын!

Sasha has moved on to the vegetable stalls.

САША Асқабақ алайын деп едім, жартысын кесіп беріңізші.
САТУШЫ Жарайды, берейін. Тағы не аласыз?
САША 1 килограмм пияз, жарты килограмм сәбіз, екі сарымсақ беріңізші.
САТУШЫ Картоп, көкөністер аласыз ба?
САША Жоқ, картоп қажет емес. Қияр мен қызанақ алайын және бір буда ақжелкен беріңіз . . . Барлығы қанша?
САТУШЫ Мінеки. Барлығы 500 теңге.
САША Рахмет.

Vocabulary

сатушы	salesperson	**пияз**	onion
қойдың еті	lamb	**сәбіз**	carrot
қанша тұрады?	how much does it cost?	**сарымсақ**	garlic
		картоп	potato
сиырдың еті	beef	**қияр**	cucumber
ас болсын	may it be good food!	**қызанақ**	tomato
		буда	bushel
асқабақ	pumpkin	**ақжелкен**	parsley
кесіп беру	to cut and give	**мінеки**	here it is

Cultural points

The Kök bazaar 'Green market' is the oldest food market in the city of Almaty, dating back to the nineteenth century. Many inhabitants of Almaty still like buying fresh vegetables and fresh meat at the Kök bazaar, even though every district of the city has its own market by now. At the Kök bazaar, feel free to practise your merchant skills and negotiate about each cent of your apple until you are offered the right price.

Traditional Kazakh dishes are based on meat, milk and flour. Traditional meat dishes include *besbarmak*, made of fresh lamb and horse sausage (known as *kazy*), placed on layers of hand-made dough. Traditional milk beverages include *kymyz* (fermented horse milk), *shubat* (fermented camel milk) and *airan* (fermented cow milk). Also popular are *baursaks* (fried pieces of dough) and *sorpa* (broth made of boiled meat parts).

Exercise 2 **(audio online)**

Read the below list of commonly used expressions of quantity.

1 бөлке нан	1 loaf of bread
1 бөтелке өсімдік майы	1 bottle of vegetable oil
Бір пакет ұн	1 pack of flour
Бір қорап шоколад	a box of chocolates
2 торт	2 cakes
1 литр зәйтүн майы	1 litre of olive oil
1 тілім сыр	1 slice of cheese
1 кесек ет	1 piece of meat
200 грамм ірімшік	200 grams of cheese
1 бөтелке шарап	a bottle of wine
1 жәшік сыра	1 crate of beer
250 грамм сары май	250 grams of butter
6 бөтелке су	6 bottles of water
1 пакет шырын	1 carton of juice
1 литр сүт	1 litre of milk
1 бөтелке қымыз	1 bottle of Kymyz
1 пакет түшпара	1 pack of Russian ravioli

Exercise 3 (CD 2; 4)

Listen to Aizhan's plans for breakfast, lunch and dinner. Make a shopping list for her.

Таңертеңгі асқа:	**Түскі асқа:**	**Кешкі асқа:**
1. Күріш	1. _____	1. _____
2. _____	2. _____	2. _____
3. _____	3. _____	3. _____
4. _____	4. _____	4. _____
5. _____	5. _____	5. _____

Language point

3 How to state or ask someone's intentions

In Dialogue 2 one of the speakers states his wish or intention to buy lamb's meat in the following way: **Қойдың етін алайын деп едім** 'I would like to buy some lamb.' The speaker adds to the stem of the verb **ал** the ending **айын**, which, as we have seen under Language point 2, translates as 'let me buy'. However, by immediately adding the phrase **деп едім** (literally: 'I intend to'), the speaker changes the meaning of the statement as a whole.

Depending on the grammatical person (first, second, third person singular or plural) to which you want to refer, you can add one of the following phrases to make your own or someone else's intentions known: **деп едің** 'you intend to', **деп едіңіз** 'you [formal] intend to', **деп еді** 'he/she intends to', **деп едік** 'we intend to', **деп едіңдер** 'you intend to', **деп еді** 'they intend to'.

Another common way of making your wishes or intentions known is by using the 'I want' construction (which we will discuss more fully in Unit 9), even though it can only be used when you are stating your wishes in informal conversation. For example: the sentence **Қойдың етін сатып алғым келеді** 'I want to buy some lamb' cannot be uttered to a butcher or shopkeeper, only when speaking to a friend or relative.

Similarly, when you ask others to make their wishes or intentions known, you can use the same phrases. For example, in informal

conversation you can ask: **Не сатып алғың келеді?** 'What do you want to buy?' By contrast, in a more formal or professional conversation, you should ask the same question as follows: **Сіз не алайын деп едіңіз?** 'What would you like to buy?'

Exercise 4 (CD 2; 5)

Using the clues provided, translate the following sentences into Kazakh. You may look up unfamiliar words in the glossary at the back of the book. Afterwards you can listen to the accompanying CD and verify your answers.

Example
I would like to exchange money. (**ақша айырбастау**)
Ақша айырбастайын деп едім.

1 I would like to speak to you. (**сенімен сөйлесу**)
2 We would like to invite guests. (**қонақ шақыру**)
3 Where would you like to go? (**қайда, бару**)
4 What would you like to ask? (**не, сұрау**)

Language point

4 How to make a polite request

Note that in Kazakh a sentence such as **Ыстық шәй ішейін деп едім** 'I would like to drink hot tea' has a slightly different function from its English counterpart. Use the Kazakh phrase for 'I would like to' only as a way of initiating a polite request. The actual request follows immediately after.

The actual request takes the form of a sentence in which one of the endings **шы** or **ші** (whose meaning can best be translated as 'please') is added to the already conjugated verb. Following the principle of vowel harmony, add the ending **шы** when the verb contains a back vowel, or alternatively, add the ending **ші** when the verb contains a front vowel.

For example: **Бір кесе ыстық шәй беріңіз-ші** 'Give me a cup of hot tea, please.' In this request the speaker has added the ending **ші** to the imperative of the verb, **беріңіз**. For an explanation of how imperatives are formed in Kazakh, see Unit 5.

Not all conjugated verbs in polite requests take the form of second person imperatives. Also the phrase we have discussed under the second language point in this unit can easily be used to make a polite request in Kazakh. For example: **Барайын-шы** 'Let me go, please', **Теледидар көрейік-ші** 'Let us watch TV, please', **Сөйлесін-ші** 'Let him/her/them speak, please.'

Idiom to remember

When asking somebody to do something for you, use the verb **беру** 'to give' to make your request more polite. In Dialogue 2, for example, the buyer asks the market vendor to cut off half a pumpkin for him in the following way: **жартысын кесіп беріңізші** (literally: 'please give me cutting one half'). Below are some other examples that will help you grasp this difficult, idiomatic construction:

Компьютер сатып алып беріңізші.
Please buy a computer for me. (Literally: 'Please give me buying a computer.')

Шәй құйып беріңізші.
Please pour tea for me. (Literally: 'Please give me pouring tea.')

Есікті ашып беріңізші.
Please open the door for me. (Literally: 'Please give me opening the door.')

Көзілдірігімді әкеліп беріңізші.
Please bring my glasses. (Literally: 'Please give me bringing my glass.')

Exercise 5 (CD 2; 6)

You are shopping for various food products. Make a polite request each time you order a product. Clues are provided in Kazakh. You may look up unfamiliar words in the glossary. Then listen to the CD and check your answers.

Example бір – литр – құйып беру – сүт
Бір литр сүт құйып беріңізші.

1 ет – бір – кесек – кесіп беру
2 өлшеп беру – бір – тілім – сыр
3 қорап – кәмпит – беру – бір

Exercise 6 (CD 2; 7)

Translate the following requests into Kazakh. Then listen to the requests on the accompanying CD.

Example Let me take this book, please.
Мен мына кітапты алайыншы.

1 Let him use this computer, please.
2 Open this door, please.
3 Let me call Arman.
4 Let us go to the cinema, please.

Language point

5 How to say a blessing

In Dialogue 1, set in March, the month of the Nowruz festival, one speaker wishes the other speaker the best by saying, **Наурыз құтты болсын!** 'Happy Nowruz!' To this the other speaker replies by saying, **Бірге болсын!** 'May we all have a happy Nowruz!' With these two blessings Kazakhs often greet each other during the month of Nowruz.

Blessings are common in Kazakh conversation. For example, when someone has bought something new, you can always say, **Құтты болсын** 'Let it be enjoyable.' In Dialogue 2, the market vendor says **Ас болсын!** 'May it be good food!' This is a blessing that Kazakhs use anywhere (in a shop, a restaurant or at home), when replying to someone's expression of gratitude for the presented food and drink.

Note that these blessings make use of the same construction that we have already discussed several times in this unit. To say a blessing, add to the stem of the verb one of the two endings that you can also use to make 'let him/let her do something' phrases: **сын** or **сін**.

Exercise 7 (CD 2; 8)

Below is a list of popular blessings. While reading them, also listen to how they are pronounced on the accompanying CD. There will be enough time for you to repeat after the voice.

Туған күніңіз құтты болсын!	May your birthday be happy!
Жаңа жыл құтты болсын!	May the New Year be happy!
Бауы берік болсын!	May the newborn be healthy!
Жаңа қызметің құтты болсын!	May your new job be successful!
Еңбегің жемісті болсын!	May your hard work be fruitful!
Жолыңыз болсын!	May your trip be safe!

Language point

6 How to say what you like or dislike with the verb ұнау

In Dialogue 1, the speakers reveal which food they like by saying **маған бесбармақ ұнайды** 'I like *besbarmak*' and **маған манты ұнайды** 'I like *manti*.'

Each time they use the stem of the verb **ұнау** 'to like', to which they add the ending of the present tense **й** as well as the personal ending of the third person singular **ды**: **ұна-й-ды**. Each time they also use the indirect object, **маған** 'to me', which consists of the personal pronoun **мен** followed by the dative ending **ған**, and therefore literally translates as 'to me'. (For a full discussion of dative endings, see Unit 5.)

These sentences as a whole literally translate as: 'to me *besbarmak* likes' and 'to me *manti* likes'. Notice the unusual word order in both sentences: the indirect object appears first, while the subject appears only second. In other words, a sentence construction with **ұнау** is idiomatic. But it is well worth knowing this construction because it is a very common (and relatively easy) way of saying that you like or dislike something.

To put this construction in the form of a question, put one of the question words in the place of the subject: **Саған кім ұнайды?**

'Whom do you like?', **Оған не ұнайды?** 'What does he/she like?', **Олжасқа қандай тағам ұнайды?** 'What food does Olzhas like?' When asking yes/no questions, drop the third person ending **ды** from the verb and follow it by the question particle **ма**: **Саған манты ұнай ма?** 'Do you like *manti*?'

To put this construction in the negative, add to the verb stem **ұна** the negative ending **ма** before adding a present tense ending and a personal ending. For example: **Маған балмұздақ ұна-ма-й-ды** 'I do not like ice-cream.'

Exercise 8

Read the list of Kazakh foods and drinks below. Say what you like or dislike. You may look up unfamiliar foods or drinks on the Internet.

Example

Бауырсақ	fried dough pieces

Маған бауырсақ ұнайды/маған бауырсақ ұнамайды.

Қазы	horse meat sausage
Қымыз	fermented horse milk
Шұбат	fermented camel milk
Самса	stuffed dough
«Рахат» кәмпиттері	Rakhat candies
«Бахус» шарабы	Bacchus wine
«Фуд мастер» айраны	Food Master *kefir*

Exercise 9 (CD 2; 9)

You are making plans for the weekend. Enter the conversation. Make sure to use the Kazakh structure that expresses 'let us'. You take the part of the second speaker.

FRIEND	Демалыста не істейміз?
YOU	[Say: let's go to Kolsay lake.]
FRIEND	Барсақ барайық. Мәшинемен барамыз ба?
YOU	[Say: let's go by bus.]
FRIEND	Арманды шақырайық па?
YOU	[Say: Let me call Arman, and you should call Aizhan.]

Unit Nine

Біздің үйге қонаққа келіңіз

Please come and visit our home

In this unit you will learn how to:

- invite guests and visit acquaintances
- order a meal in a café
- say that you can or cannot do something
- say that you 'want' to do something

Dialogue 1

Біздің үйге қонаққа келіңіз! Come and visit us!

(CD 2; 10)

Aigul is about to invite Stacy to her home.

АЙГҮЛ Стэйси, сенің отбасыңды біздің үйге қонаққа шақырайын деп едім. Сендерге қай күн ыңғайлы?

СТЭЙСИ Рахмет Айгүл. Әуре болмай-ақ қойсаңшы.

АЙГҮЛ Біздің үйден дәм татыңдар. Отбасыммен таныстырамын.

СТЭСИ Менің де сенің отбасыңмен танысқым келеді.

АЙГҮЛ Осы сенбіде түскі асқа келе аласыңдар ма?

СТЭСИ Сенбі күні қолымыз бос, келе аламыз.

АЙГҮЛ Келістік. Сенбі күні барлығыңды түскі асқа күтеміз.

Vocabulary

қонаққа келу	to visit as a guest
қонаққа шақыру	to invite as a guest
әуре болмай-ақ қойсаңшы	please don't bother
келістік	agreed
күту	to wait, expect

Cultural point

Kazakhs pride themselves on being hospitable. Once you make Kazakh acquaintances, it is likely that you will be invited to their house. Kazakhs invite guests by saying **Біздің үйге қонаққа келіңіз** 'Come and be our guest' or even **Үйден дәм татыңыз** 'Taste food at our house.'

When you are invited, a common way of responding is by saying, as one of the speakers does in Dialogue 1, that the host should not go to the trouble: **Рахмет. Әуре болмай-ақ қойыңыз** 'Thank you. But please don't bother.' This is merely a conventional reply, not a refusal. Actually declining an invitation should not be done lightly.

Try not to visit a Kazakh house with empty hands. Always bring **сәлемдеме** 'a small gift'. This could be a box of tea or chocolates, or any item destined for the oldest or youngest members of the host family.

The host will probably welcome you by saying, **төрлетіңіз** 'come to the *tör*', **төрге шығыңыз** literally: 'climb to the *tör*', or **төрге отырыңыз** 'take a seat at the *tör*'. The *tör* is the place of honour, in a room or at a table, typically situated on the farthest end from the entrance.

After you have been welcomed at the entrance, take off your shoes. Then, enjoy your stay.

Dialogue 2

Төрге шығыңыз! Come to the *tör*! **(CD 2; 11)**

Aigul welcomes Stacy and her family at the door.

АЙГҮЛ Қош келдіңіздер!
СТЭЙСИ Амансыздар ма? Қалдарыңыз қалай?
АЙГҮЛ Рахмет. Келіңіздер. Төрге шығыңыздар.
СТЭЙСИ Айгүл, мынау мамаңа аздаған сәлемдеме, ағылшын шәйі.
АЙГҮЛ Рахмет Стэйси. Мамам үшін ең жақсы сыйлық шәй.

A friendly chat ensues.

АЙГҮЛ Дастарханға келіңіздер. Шәй дайын болды.
МАМАСЫ Төрге отырыңыздар. Тамақ алыңыздар.
АЙГҮЛ Қазақтар ыстық қою шәйді сүтпен ішеді. Сіздерге де сүтпен құяйын ба?
СТЭЙСИ Мен сүтпен ішемін, ал балалар сүтсіз ішеді.
АЙГҮЛ Ыстық бауырсақ алыңыздар. Бал қосылған чак-чак жеп көріңіздер.
СТЭЙСИ Бауырсақ қандай дәмді! Бауырсақты сондай жақсы көремін, бірақ пісіре алмаймын.
АЙГҮЛ Қаласаң мен саған бауырсақтың рецептін жазып берейін.
СТЭЙСИ Тамаша! Шәйің қандай дәмді, тағы бір кесе шәй құйып берші.

Vocabulary

қош келдіңіздер!	welcome!
сыйлық	gift, present
дастархан	table set with food
қою шәй	strong tea
бал қосылған	honey added
жеп көріңіз	please, taste it
қалау	to prefer

Idioms to remember

There are two idioms containing the word **қонақ** 'guest' that are well worth remembering:

Қонаққа шақыру is a verb that means 'to invite someone to one's house as a guest'. In Dialogue 1, for example, one of the speakers says **сенің отбасыңды біздің үйге қонаққа шақырайын деп едім** 'I would like to invite you and your family to our house.'

Қонаққа бару is a verb that means 'to visit someone's home as a guest'. For example, after visiting someone's house, you can say **Айгүлдің үйіне қонаққа бардым** 'I visited Aigul's house as a guest.'

Another idiom that is commonly used to issue an invitation is **үйден дәм тату**, which literally means 'to taste food at someone's house'. For example, as one of the speakers in Dialogue 1 says, **Біздің үйден дәм татыңдар** 'Taste food at our house.'

Finally, one of the speakers in Dialogue 1 says that her family is free on Saturday by using the following idiom: **Сенбі күні қолымыз бос** (literally: 'our hands are free on Saturday'). **Қолы бос болу** is a commonly used idiom, but notice that it contains a possessive ending, which, as we have seen in Unit 3, changes according to the subject. For example: **қолым бос** 'my hand is free', **қолымыз бос** 'our hands are free', **қолы бос** 'his/her hand is free', **олардың қолы бос** 'their hands are free'.

To turn this phrase into a question, add the particle **па** to the adjective **бос** 'free'. For example: **қолыңыз бос па?** 'is your hand free?', **қолдарың бос па?** 'are your hands free?'. To put this phrase in the negative, add the word **емес** 'not'. For example: **қолым бос емес** 'my hand is not free', **қолымыз бос емес** 'our hands are not free'.

Language point

1 How to say that you 'can' or 'cannot' do something

As we have seen in Unit 6, when you want to state or ask for permission in Kazakh, follow the main verb of the sentence with the auxiliary verb **болу** 'to be'. For example:

Шығуға болады.	You may leave.
Су ішуге болмайды.	You may not drink the water.
Күнде ұзақ отыруға болмайды.	You may not sit in the sun too long.

The phrases above are the Kazakh equivalents of the English modal verb 'may (not)': they are used to express or deny permission. By contrast, the Kazakh equivalents of the modal verb 'can (not)' are always used to express something else: the ability (or not) to perform an action.

When you want to say that someone 'can' or 'cannot' do something, add to the main verb one of the endings **а**, **е** or **й**, follow the main verb with the auxiliary verb **алу** 'to take', and conjugate the auxiliary verb in the right tense and person. (For a more detailed explanation of how to conjugate a verb such as **алу**, see Unit 4, Language point 1.)

As for the endings that can be added to the main verb, choose the ending on the basis of the principle of vowel harmony only. If the main verb ends on a vowel, choose the ending **й**. For example: **ойна-й**. In combination with the conjugated form of **алу**, the full phrase could look as follows:

Пианино ойнай аламын.	I can play the piano.
Орысша сөйлей аламын.	I can speak Russian.

If the main verb ends on a consonant, add one of the endings **а** or **е**. If the last syllable of the verb contains a back vowel, choose the ending that is itself a back vowel: **а**. For example: **жаз-а**. If the last syllable of the verb contains a front vowel, choose the ending that is itself a front vowel: **е**. For example: **жүзе-е**. In combination with the conjugated forms of **алу**, the full phrases could look as follows:

Жаза алады.	He/she can write.
Жүзе алады.	He/she can swim.

There are only a few exceptions. Verbs such as **оқу** 'to read' and **есту** 'to hear' take the ending **и**. For example: **оқ-и алады** 'he/she can read', **ест-и алады** 'he/she can hear'. Verbs such as **қою** 'to put on' take the ending **я**. For example: **қамыр жая аламын** 'I can roll out dough.'

To turn a phrase with 'can' or 'cannot' into a question, follow the conjugated form of the auxiliary verb **алу** with one of the question particles **ба** or **ма**. Choose the question particle on the basis of the principle of consonant assimilation. For a more detailed explanation of question particles, see Unit 1.

If the personal ending of the conjugated form of **алу** ends on **н**, **ң**, or **з**, follow it with the particle **ба**. For example:

Бауырсақ пісіре аласың ба?	Can you make *baursak*?
Мәшине жүргізе аласыз ба?	Can you drive a car?

If the personal ending of the conjugated form of **алу** ends on a vowel or on the consonant **р**, follow it with the particle **ма**. For example:

Осы сенбіде түскі асқа келе аласыңдар ма?	Can you come to lunch this Saturday?
Ол оқи ала ма?	Can he/she read?

Finally, to put a phrase with 'can' or 'cannot' in the negative, add the negative ending **ма** and the connecting letter **й** to the auxiliary verb **алу**. For example:

Мен жүгіре ал-ма-й-мын.	I cannot run.
Ол тамақ пісіре ал-ма-й-ды.	He/she cannot cook.

For a more detailed explanation of how to put a present-tense verb in the negative, see Unit 4.

Exercise 1 (CD 2; 12)

In reply to each of the statements below, ask a question with 'can'. Use the clues in brackets to formulate your questions. Afterwards you can listen to the questions on the accompanying CD.

Example Айжан Қытайда жұмыс істейді. (**қытайша сөйлеу**)
Ол қытайша сөйлей ала ма?

1 Менің балам бір жаста. (**жүру**)
2 Жазда біз теңізге барамыз. (**жүзу**)

3 Менің мәшинем бар. (**жүргізу**)
4 Асқар жұмыс іздеп жүр. (**тамақ пісіру**)
5 Олар тауда атқа мінеді. (**атқа міну**)

Exercise 2

Write down three things that you can do and three things that you cannot do.

Мен _____ аламын.
Мен _____ аламын.
Мен _____ аламын.
Мен _____ алмаймын.
Мен _____ алмаймын.
Мен _____ алмаймын.

Exercise 3

You have three text messages on your cell phone, inviting you to go somewhere. Give a short reply to each of the invitations by saying that you can or cannot go.

Messages **3 new**

Дархан (9:40)
Ертең Айжанның туған күні. «Жасын» кафесінде. Кешікпе ☺

Айжан (10:30)
Сәлем! Ертең қолым бос. Киноға барайық!

Дина (10:45)
Менде Сара Найманның концертіне екі билет бар. Барасың ба? Концерт ертең кешке.

Reply 1
_____
_____

Reply 2
_____
_____

Reply 3
_____
_____

Dialogue 3

Су ішкім келіп тұр I want to drink water

(CD 2; 13)
Arman and Zhanar are hungry and thirsty.

АРМАН Күн қандай ыстық! Су ішкім келіп тұр, сусын сатып алайықшы.
ЖАНАР Мен де шөлдеп тұрмын. Ыстық шәй ішкім келіп тұр.
АРМАН Қарным да ашып тұр. Асханаға барайық па?
ЖАНАР Менің де тамақ ішкім келіп тұр, барсақ барайық.

Dialogue 4

Мәзірде не бар екен? What is on the menu?

(CD 2; 14)
Arman and Zhanar are ordering food.

АРМАН Мәзірде не бар екен? Қуырдақ, самса, кеспе көже бар екен. Не қалайсың?
ЖАНАР Мен ыстық самса мен шәй аламын. Сен ше?
АРМАН Мен кеспе көже, шелпек және өрік шырынын аламын.
ЖАНАР Суға тапсырыс беруді ұмытпа.
АРМАН Даяшыны шақырайын.

Vocabulary

сусын	drink, beverage	**кеспе көже**	noodle soup
шөлдеу	to be thirsty	**шелпек**	fried dough
қарны ашу	to be hungry	**шырын**	juice
мәзір	menu	**тапсырыс беру**	to order
қуырдақ	fried meat	**даяшы**	waiter or waitress

Language point

2 How to say that you 'want' to do something

As we saw in Unit 8, when you make a polite request (for an action or service to be performed), you can do so by using the Kazakh phrase for 'I would like to'. For example: **Қойдың етін алайын деп едім** 'I would like to buy some lamb.' But in order to state your desire or intention that you 'want' to do something, as we have seen several speakers do in the dialogues above, you cannot use this phrase.

Instead you have to create another idiomatic phrase, adding to the main verb an ending that expresses 'wanting' (**ғы**, **гі**, **қы** or **кі**) as well as a possessive ending (**м**, **ң**, **ңыз/ңіз**, **сы/сі**, **мыз/міз**), and following the main verb with the third person singular auxiliary verb **келеді** 'comes'.

For example, to say 'I want to go' in Kazakh, combine the verb **бар** 'go' with the ending **ғы** and the possessive ending **м**: **бар-ғы-м** (literally: 'my wanting go'). Follow this verbal phrase with the third person singular verb **келеді**. The result is **барғым келеді**, which literally translates as 'my wanting go comes' but actually means 'I want to go.'

Choose among the different endings that express 'wanting' on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. If the last syllable of the main verb contains a back vowel, add an ending that contains a back vowel as well: **ғы** or **қы**. If the last syllable of the main verb contains a front vowel, add an ending that contains a front vowel as well: **гі** or **кі**.

Narrow your choice further by looking at the last letter of the main verb. If the main verb ends on an unvoiced consonant, choose an ending that begins with an unvoiced consonant: **қы** or **кі**. If the main verb ends on anything else, choose the ending **ғы** or **гі**.

Now add a possessive ending. In two cases, you have only one choice of ending: if the phrase is in the first person singular, add the possessive ending **м**; if the phrase is in the informal second person singular, add the possessive ending **ң**.

In all other cases, your choice of possessive ending will be based on vowel harmony, as all the endings that express 'wanting' end on a vowel. If the ending that expresses 'wanting' ends on a front vowel (**кі** or **гі**), add a possessive ending that contains a front vowel as well: **ңіз**, **сі**, **міз**. If the ending that expresses 'wanting' ends on a back vowel (**қы** or **ғы**), add a possessive ending that contains a back vowel as well: **ңыз**, **сы**, **мыз**.

In combination with the auxiliary verb **келеді** 'comes', the full phrase could look as follows:

Менің ән айт-қы-м келеді.	I want to sing.
Сенің су іш-кі-ң келеді.	You want to drink.
Сіздің бар-ғы-ңыз келеді.	You want to go.
Оның жүз-гі-сі келеді.	He/she wants to swim.
Біздің көш-кі-міз келеді.	We want to move out.
Сендердің жүр-гі-ң келеді.	You want to walk.
Сіздердің қатыс-қы-ңыз келеді.	You want to participate.
Олардың сөйле-гі-сі келеді.	They want to speak.

As we saw in Unit 3, possession in Kazakh is expressed in two parts. That is why all the examples above begin with a possessive pronoun. However, as we also saw in Unit 3, possessive pronouns can be dropped in natural speech. In Dialogues 1 and 3 of this unit, for example, the speakers sometimes drop the possessive pronoun and only retain the possessive ending:

Су ішкім келіп тұр.	I want to drink water.
Тамақ ішкім келіп тұр.	I want to eat.
Сенің отбасыңмен танысқым келеді.	I want to meet your family.

But when these speakers decide to emphasize that they really want to do something, they add the possessive pronoun **менің** 'my':

Менің де сенің отбасыңмен танысқым келеді.	I want to meet your family, too.
Менің де тамақ ішкім келіп тұр.	I want to eat, too.

Also note that phrases that express 'wanting' can be conjugated in different tenses. For instance, you can say: **Су ішкім келеді** 'I want to drink.' But in order to emphasize that you are thirsty at the present moment, you can also use the present progressive tense and say: **Су ішкім келіп тұр** 'I'm wanting to drink.' For a more detailed explanation of how to put together the present progressive tense in Kazakh, see Unit 7.

To turn a phrase that expresses 'wanting' into a 'yes' or 'no' question, add the question particle **ме** after the auxiliary verb **келеді** 'comes', but drop the ending **ді**. For example: **Су ішкің келе ме?** 'Do you want to drink?' To put the question in the progressive tense, follow the auxiliary verb **тұр** with the question particle **ма**. For example: **Су ішкің келіп тұр ма?** 'Are you wanting to drink?'

To put a phrase that expresses 'wanting' in the negative, add the negative auxiliary verb **кел-ме-й-ді** 'does not come'. For example: **Тамақ ішкім келмейді** 'I don't want to eat.' To put this phrase in the progressive tense, use the negative word **жоқ**. For example: **Тамақ ішкім келіп тұрған жоқ** 'I'm not wanting to eat.'

Exercise 4 **(CD 2; 15)**

You have a guest at home. Ask whether your guest wants to do one of the following. Afterwards you can listen to the resulting questions on the accompanying CD.

Example бір нәрсе ішу ('drink something')
Бір нәрсе ішкіңіз келе ме?

1 тамақ ішу ('eat')
2 демалу ('rest')
3 фотосурет көру ('see photos')
4 мейманханаға бару ('go to a restaurant')
5 кино көру ('watch a movie')

Exercise 5

Using the clues below, say what you want to do and what you do not want to do.

1 қазақша сөйлеу ('speak Kazakh')
2 Қазақстанға бару ('go to Kazakhstan')
3 Үйге телефон соғу ('call home')
4 Туыстарды көру ('see my relatives')
5 Достарыма қонаққа бару ('visit friends')
6 Демалыста қонақ шақыру ('invite guests this weekend')
7 Ертең ерте тұру ('get up early tomorrow')
8 Бүгін түнде кеш жату ('go to bed late tonight')

Exercise 6 **(CD 2; 16)**

Dimash is a 10-year-old boy. Spell out the things he wants to do and the things he does not want to do. Afterwards you can listen to the answers on the accompanying CD.

Димаш не істегісі келеді?

Димаш не істегісі келмейді?

Exercise 7 **(CD 2; 17)**

A friend invites you to her home. Enter the conversation. Make sure to use the Kazakh structures that express 'can' and 'want'. You take the part of the second speaker.

FRIEND Біздің үйден дәм татып кет. Ертең уақытың бар ма?
YOU Say: thank you very much, but I cannot come tomorrow.
FRIEND Жұма күні кешке келе аласың ба?
YOU Say: yes, I can come Friday evening.
FRIEND Келістік. Жұма күні кешке күтеміз. Қандай тағамды ұнатасың?
YOU Say: I want to try *besbarmak*. Can you cook *besbarmak*?
FRIEND Жақсы, бешбармақ жасап қояйын.

Unit Ten

Қазір әзір

Ready to serve

In this unit you will learn how to:

- speak about cooking and recipes
- add a direct object to a verb
- use adverbs of manner

Dialogue 1

Бауырсақ жасауды үйрен Learn how to cook *baursak* **(CD 2; 18)**

Aigul is showing Stacy how to make *baursak*.

АЙГҮЛ Бауырсақ жасау үшін бізге 1 килограмм ақ ұн, жарты литр жылы сүт, 200 грамм ерітілген сары май, 2 шәй қасық құрғақ ашытқы, 1литр өсімдік майы және тұз керек.

СТЭЙСИ Жұмыртқа қосу керек пе?

АЙГҮЛ Мен жұмыртқасыз жасаймын. Бауырсақты жұмыртқасыз жасасаңыз жұмсағырақ болады.

СТЭЙСИ Қант салу керек пе?

АЙГҮЛ Бауырсақ тәттірек болу үшін аздап қант салуға болады.

СТЭЙСИ Есте болсын.

АЙГҮЛ Алдымен сүтті, сары майды, ашытқы мен қантты жақсылап араластырып, қажетінше тұз қосып, ашытқы

дайындап алыңыз. Ұнды шұңғыл аяққа салып, ашытқыны құйып, жұмсақ қамыр илеңіз. Иленген қамырдың бетін сүлгімен жауып, жылы жерге қойыңыз.

СТЭЙСИ Қанша уақытқа?

АЙГҮЛ 1 сағатқа. Қамыр 1 сағатта көтеріледі. Көтерілген қамырды оқтаумен жайыңыз. Жайылған қамырды дөңгелектеп немесе төртбұрыштап кесіңіз.

СТЭЙСИ Түсінікті.

АЙГҮЛ Бауырсақ қуыру үшін бізге қазан және үлкен кепсер қажет. Өсімдік майын қазанға құйып, майды қыздырыңыз. Енді бауырсақты майға салып, асықпай қуырыңыз. Май қатты қызып кетсе, отын азайтыңыз.

Vocabulary

ұн	flour	**араластыру**	to mix
жарты	half	**шұңғыл аяқ**	deep bowl
еріту	to melt	**қамыр илеу**	to knead dough
сары май	butter	**оқтау**	rolling pin
шәй қасық	teaspoon	**жаю**	to roll out, to spread
құрғақ	dry	**қуыру**	to fry
ашықты	yeast	**қазан**	deep pan made of steel or cast iron
жұмыртқа	egg	**қызып кету**	to be overheated
қосу	to add		

Language point

1 How to add a direct object to a verb

Compare the following phrases from Dialogue 1:

бауырсақ пісіру	to cook *baursak*
бауырсақты майға салыңыз	put the *baursak* into the oil

In both phrases, the nouns referring to *baursak* have the function of direct object: they add essential information to the main verb. Notice that each time the direct object precedes the verb. This is because in Kazakh sentences (as we have discussed more fully in the introduction), verbs always come at the end.

Also notice that the first noun refers to the entire category of *baursak*, while the second noun refers to a more specific number of *baursak* (i.e. the ones that have been prepared according to the recipe). However, in the first phrase the noun takes no ending while in the second phrase the noun takes an accusative ending. Why?

To give a direct object a specific point of reference, you cannot use the definite article 'the' (as you would in English), since articles do not exist in Kazakh. Instead you have to add one of six accusative endings: **ны/ні**, **ты/ті** or **ды/ді**.

If the direct object ends on a vowel, add the ending **ны** or **ні**. If the direct object contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **ны**. If it contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well: **ні**. For example:

Алма-ны жу.	Wash the apple.
Терезе-ні жабуға бола ма?	Can I close the window?

If the direct object ends on an unvoiced consonant, add the ending **ты** or **ті**. If the direct object contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **ты**. If it contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well: **ті**. For example:

Торт-ты жейік.	Let us eat the cake.
Есік-ті ашып жіберіңізші.	Please open the door.

If the direct object ends on one of the consonants **й**, **л**, **м**, **н**, **ң**, **р**, **у** or **з**, add the ending **ды** or **ді**. If the direct object contains a back vowel, choose the ending that contains a back vowel as well: **ды**. If it contains a front vowel, choose the ending that contains a front vowel as well: **ді**. For example:

Мына журнал-ды оқығың келе ме?	Do you want to read this magazine?
Компьютер-ді жөндей аласың ба?	Can you repair the computer?

However, if the direct object ends on a possessive ending (**сы**, **сі**, **ы**, or **і**), always add the accusative ending **н**. Look, for example, at the instructions one of the speakers gives in Dialogue 1: **қамырдың беті-н сүлгімен жабыңыз** 'cover the surface of the dough with a towel', **қазанға өсімдік майы-н құйыңыз** 'pour the vegetable oil into the *kazan*'.

As direct objects that are in the possessive always refer to specific things, they always take an accusative ending. Consider also the following examples: **«Аватар» киносы-н көруің керек** 'you should watch the movie *Avatar*', **Мұғалімнің кітабын беруім керек** 'I have to return the teacher's book.' For a more detailed discussion of possessive endings, see Unit 3.

As pronouns always refer to specific persons, they, too, take an accusative ending. Following the principles of vowel harmony and consonant assimilation, the pronouns of the first, second and third person plural as well as the polite form of the pronoun of the second person singular take the following accusative endings: **біз-ді**, **сендер-ді**, **сіздер-ді**, **олар-ды**, **сіз-ді**. Note, however, that the pronouns of the first, second and third person singular take an ending that consists of a single vowel: **мен-і**, **сен-і**, **он-ы**.

By contrast, add no accusative ending if the frame of reference of the direct object is rather general. By 'rather general' are meant two situations: one in which the frame of reference is so general that in English you would use neither a definite article ('the') nor an indefinite article ('a' or 'an'), and one in which the frame of reference is such that in English you would use an indefinite article. For example:

Ет жегім келеді.	I want to eat meat.
Өсімдіктер сатып аламын.	I buy vegetables.
Балмұздақ жейік.	Let us eat an ice-cream.
Шәй ішкім келіп тұр.	I would like to drink tea.
Нан турайын ба?	Shall I cut bread?

In short, keep in mind two rules when adding a direct object to a Kazakh sentence. Always introduce the direct object before the verb and always add an accusative ending to the direct object when it refers to something specific.

Exercise 1

Below are, in no particular order, the instructions of a recipe for making a beetroot salad. Put the instructions in the right order (by numbering them) and add the correct accusative endings.

- ☐ қызылша___ пісіріңіз
- ☐ сарымсақ___ аршыңыз
- ☐ сарымсақ пен жаңғақ___ қызылшаға қосыңыз
- ☐ 1-2 ас қасық майонез қосыңыз
- ☐ салат___ араластырыңыз
- ☐ қызылша мен сарымсақ___ үккіштен өткізіңіз
- ☐ жаңғақт___ ұнтақтаңыз
- ☐ қызылша___ шұңғыл ыдысқа салыңыз

Exercise 2 **(CD 2; 19)**

Below are instructions for preparing Kazakh tea with milk. Listen to them on the accompanying CD and underline the accusative endings.

Қазақтар шәйді сүтпен ішеді және шәйдің ыстық, қою болғанын қалайды. Қазақтар шәйдің түсіне қарайды: қою шәймен майлы сүттің қосындысы шәйға ерекше түс береді.

Мұндай шәйді дайындау үшін, жоғары сапалы үнді шәйін және майлы сүтті қолданған дұрыс. Алдымен суды қайнатыңыз. Шәйнекті бір рет ыстық сумен шайыңыз. Енді шәйнекке екі-үш қасық шәй салыңыз. Үстінен қайнаған суды құйыңыз. Қою шәй шығару үшін, шәйнектің қақпағын жауып, сүлгімен бүркеп қойыңыз. Шәй шыққанша сүтті жылытыңыз. Кесеге аздап сүт құйып, шәйді оның үстінен құйыңыз. Шәйді сарылдатпай және кесені толтырмай құю керек. Шәй ұсынғанда кесені қос қолмен ұстау керек.

Қазақ мәдениетінде шәй дайындау және шәй құю әйелдер үшін үлкен сын. Қазақтар бұл рәсім әйелдің тәрбиесінің көрінісі деп сенеді. Дәстүрлі қазақ мәдениетінде ер адамдар шәй құймайды.

Exercise 3

Translate the following sentences into Kazakh. Keep in mind that some pronouns take an unusual accusative ending when they have the function of direct object. You may look up unfamiliar words in the glossary.

1 I invite you for lunch.
2 She/he does not know me.
3 They don't see us.
4 Are you looking for her/him?
5 We will choose you [polite form].
6 Will you buy them?
7 We don't like them.

Exercise 4 **(CD 2; 20)**

Below are instructions that you are likely to encounter on the screen of a Kazakh cash machine. Fill in the missing accusative endings. Then listen to how the instructions are pronounced on the accompanying CD. There will be enough time for you to repeat after the voice.

1 Кредит карта___ енгізіңіз. ('Insert the card.')
2 Қажетті тіл___ таңдаңыз.
('Choose the appropriate language.')
3 Қажетті қызмет___ таңдаңыз.
('Choose the service you require.')
4 Пин кодыңыз___ енгізіңіз. ('Insert your pin code.')
5 Қажетті сома___ теріңіз. ('Enter the necessary sum.')

Common verbs that take direct objects

ұнату to like
жақсы көру to love
алу to take
беру to give
қою to put on
құю to pour
салу to put in
сатып алу to buy
таңдау to choose
қосу to turn on
өшіру to turn off
көру to see, to watch
тану to be acquainted
шақыру to invite
жоғалту to lose
іздеу to look for
табу to find

Dialogue 2

Тұзы жете ме? Is it salted enough? **(CD 2; 21)**

Arman is helping Asel to prepare dinner.

АРМАН Туу, иісі мұрын жарады! Не пісіріп жатырсың?
ӘСЕЛ Кешкі асқа лағман жасап жатырмын.
АРМАН Көмек керек пе?
ӘСЕЛ Керек. Плитаны қосып, үлкен кәстрөлге су қайнат.
АРМАН Кәстрөлді толтырайын ба?
ӘСЕЛ Иә, суды толтырып құй. Соустың дәмін татып көрші. Тұзы жете ме?
АРМАН Ммм, керемет дәмді, бірақ тұзы аздау екен.
ӘСЕЛ Онда тұз салайын. Қызанақ пен қиярдан салат жасап жіберші.
АРМАН Жарайды. Тұздықты неден жасайын?
ӘСЕЛ Зәйтүн майы мен лимон шырынынан жаса. Аздап шие сірке суын қос – қышқыл болсын.
АРМАН Дайын. Шәйға тәтті бір нәрсе бар ма?
ӘСЕЛ Тоңазытқышта тәтті тоқаштар тұр. Тоқаштарға кремді жағып, үстіне қара шоколад пен түйе жаңғақты үгітіп сал.
АРМАН Үккіш қай жерде?
ӘСЕЛ Үккіш екінші тартпада.

Vocabulary

лағман	noodles with sauce
кәстрөл	pot
қайнату	to boil
дәмін тату	to taste
тұздық	dressing
сірке суы	vinegar
қышқыл	sour
тоңазытқыш	refrigerator
тоқаш	pastry
үккіш	grater

Idioms to remember

Use the idiom **иісі мұрын жарады** (literally: 'its smell explodes one's nose') when you want to express your admiration for the smell, scent or aroma of something (whether food or perfume). This idiom can best be translated as 'it smells so good'.

Use the idiom **жасап жібер** (literally: 'making send it') when you want to encourage someone to do something fast. All phrasal verbs that contain the verb **жіберу** 'to send' idiomatically mean to do something fast. For example:

Айтып жібер.	Say it fast.
Үстел жасап жібер.	Set the table fast.

Exercise 5 **(CD 2; 22)**

Match each of the nouns in the left column with an adjective in the right column. The nouns refer to foodstuffs and the adjectives to experiences of taste. You may look up unfamiliar words in the glossary. Afterwards you can listen to the complete phrases on the accompanying CD.

1	алма	дәмді ('tasty')
2	палаудың	тәтті ('sweet')
3	қымыз	қышқыл ('sour')
4	сорпаның	ашты ('bitter')
5	бұрыш	тұзды ('salty')
6	ет	тұзы көп ('too salty')
7	ас	тұзы аз ('not salted enough')

Language point

2 How to use adverbs of manner

In Unit 4 we discussed adverbs of time and in Unit 3 adverbs of place. Here we turn to adverbs of manner, which have an unusual form in that they consist of a verb, noun or adjective followed by an ending. In a Kazakh sentence an adverb of manner always appears

between the direct object and the verb. For example: **Гүлдер жайлап ашылады** 'The flowers open slowly.'

Adverbs of manner that derive from verbs have the same form as participles that are used to express the progressive tense in Kazakh. (For a more detailed discussion of endings in the progressive tense, see Unit 7, Language point 1.) Some of the adverbs of manner that the speakers in the dialogues above use, for example, derive from verbs: **суды толтырып құй** 'pour water in to fill it' (literally: 'pour water filling it up'), **шоколадты үгітіп сал** 'grate the chocolate on top' (literally: 'put the chocolate grating it').

To turn a verb into an adverb of manner, add the ending **ып**, **іп** or **п** to the stem of the verb. If the verb contains a back vowel, add the ending **ып**. If the verb contains a front vowel, add the ending **іп**. If the verb ends on a vowel, add the ending **п**. For example:

Жат-ып оқыма.	Do not read lying down.
Картопты кес-іп сал.	(literally: 'Put the potatoes cutting'.)
Ақшаны сана-п бер.	(literally: 'Give the money counting'.)

To put this kind of adverb in the negative, add first the negative ending and then the ending **й** to the verb: **бауырсақты асық-па-й қуыр** (literally: 'fry *baursak* not hurrying'). For a more detailed discussion of negative endings, see Unit 4.

Adverbs of manner are often used in the negative. Consider also the following examples:

Тамақты асықпай ішу керек.	One should eat not hurrying.
Жасырмай айт.	Tell not hiding.
Ерінбей оқы.	Study not being lazy.

Several adverbs of manner can be put together in the same sentence. For example, in Dialogue 1, one of the speakers says: **Ұнды шұңғыл аяққа салып, ашытқыны құйып, жұмсақ қамыр илеңіз** 'Putting the flour into a deep bowl, pouring the leaven in, knead it to make a soft dough.'

As we have noted above, adverbs of manner need not derive from verbs: they can also derive from nouns or adjectives. In this case, add one of the endings **лап/леп**, **дап/деп**, or **тап/теп** to the noun or adjective. Choose among these endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the noun or adjective contains a back vowel, add one of the endings that contains a back vowel as well: **лап**, **дап**, or **тап**. If the noun or adjective contains a front vowel, add one of the endings that contains a front vowel as well: **леп**, **деп**, or **теп**. Narrow your choice of ending on the basis of consonant assimilation.

If the noun or adjective ends on a vowel, or on one of the consonants **й** or **р**, choose the ending **лап** or **леп**. For example:

Салатты жақсы-лап араластыр.	Stir the salad well.
Киімдерді әдемі-леп бүкте.	Fold the clothes nicely.

If the noun or adjective ends on an unvoiced consonant, choose the ending **тап** or **теп**. For example:

Шәйді дұрыс-тап шығар.	Brew the tea correctly.
Қамырды дөңгелек-теп кесіңіз.	(Literally: 'Cut the dough rounding it.')

If the noun or adjective ends on one of the sonorants **л**, **м**, **н**, **ң**, or on the voiced consonant **з**, choose the ending **дап** or **деп**. For example:

Қантты аз-дап қос.	Add sugar a little bit.
Камераны көз-деп ұста.	(Literally: 'Keep the camera focusing.')

Exercise 6 (CD 2; 23)

Drawing on what you have just learned about adverbs of manner, translate the following phrases into Kazakh. You may look up unfamiliar words in the glossary. Then listen to the resulting phrases on the accompanying CD.

Example Mix well. Жақсылап араластыр

1 Study well.
2 Don't come late.
3 Speak without shouting.
4 Walk without hurrying.
5 Drink without spilling it.

Exercise 7 (CD 2; 24)

On p. 152 you will find a recipe as presented on a popular Kazakh food blog (http://aspazdik.wordpress.com). While reading the recipe, you can also listen to it on the accompanying CD.

Эльвираның блогы: Аспаздық

Алма бәліші

Бұл рецепті ескі жазба дәптерімнен тауып алдым. Жасап көріңіз! Өте дәмді! Алма бәлішін жасау үшін сізге:

200 гр сары май	ванилин
2 жұмыртқа	4 алма
жарты стакан қант	1 шәй қасық сары май
7 гр қамыр қопсытқыш	жарты стакан жаңғақ
2 стакан ұн	даршын

қажет. Алдымен, майды ұнға қосып, жақсылап үгітіңіз. Одан кейін жұмыртқаларды жарып, қантпен бірге әбден көпіршітіңіз.Үгітілген майға көпіршіген жұмыртқаны құйыңыз. Ванилин мен қамыр қопсытқышты қосып, жұмсақ қамыр илеңіз. Қамырдың бетін жауып, жылы жерге 10 минутқа қойыңыз. Қамыр көтерілуі керек. Енді алмаларды аршып, төртбұрыштап тураңыз. Алмаларға даршын, жаңғақ, қант және май қосып, қосындыны баяу отқа қойыңыз. Алмалар жұмсарғанда, отты өшіріңіз. Қамырдың 3/1 бөлігін бөлек қойыңыз да, қалған қамырды жайып, үстіне алмаларды жағыңыз. Енді бөлек қойған қамырмен бәлішті сәндеңіз. Бәлішті алдын-ала қыздырылған пеште жарты сағат пісіріңіз. Ас болсын!

Тараулар

- Досымның мәзірі (24)
- Ет тағамдары (26)
- Балық тағамдары (15)
- Салаттар (32)
- Десерттер (20)
- Торттар (33)
- Пиццалар (26)
- Бәліштер (10)
- Ұлттық тағамдар (10)
- Сорпалар (32)

Vocabulary

аспаздық	cooking
бәліш	pie
қамыр қопсытқыш	baking powder
даршын	cinnamon
жару	to crack
үгіту	to mince
көпіршіту	to whip
көтерілу	to be raised
жұмсару	to become soft
баяу	slowly
бөлік	part
бөлек	separate
жағу	to spread
сәндеу	to decorate
алдын-ала қыздырылған	preheated

Dialogue 3

Аспаздық туралы блог – екінші жұмысым

This food blog is my second job **(CD 2; 25)**

Food blogger Elvira is talking about her blog with a journalist.

ТІЛШІ Бүгінгі сұхбатымыздың қонағы – блогшы Эльвира Нұрбай. Эльвира, аспаздық туралы блог бастауға не әсер етті?

ЭЛЬВИРА Блог жазу жаңа мәзірлермен бөлісудің және тағам жайлы пікір алысудың тамаша жолы деп ойлаймын.

ТІЛШІ Блоттағы мәзірлерді ойдан шығарасың ба?

ЭЛЬВИРА Барлығын ойдан шығармаймын, кейбір мәзірлерді мамамнан үйренемін, кейбіреуін достарымнан аламын.

ТІЛШІ Өзіңнің сүйікті мәзірің бар ма?

ЭЛЬВИРА Сүйікті мәзірлерім көп. Бірақ блогымда көбіне қазақтың ұлттық тағамдарын таныстыруды ұнатамын.
ТІЛШІ Қазақ тағамдарындағы ең маңызды ингредиент не?
ЭЛЬВИРА Ол құпия емес! Әрине, ет!
ТІЛШІ Тағамдарыңыздың ең басты сыншысы кім?
ЭЛЬВИРА Тағамдарымның дәмін татып көріп, бағасын беретін менің отбасым: папам, мамам және інім.

Vocabulary

бастау	to start
әсер ету	to have an impact
бөлісу	to share
пікір алысу	to exchange opinions
жол	way
ойдан шығару	to come up with, to create
құпия	secret
сыншы	judge
баға беру	to evaluate

Exercise 8 **(CD 2; 26)**

Enter the conversation. You tell a friend how to make a salad dressing. You take the part of the second speaker.

FRIEND Салатқа майонез қосайын ба?
YOU [Say: no, add a dressing.]
FRIEND Қандай тұздық жасайын?
YOU [Say: prepare a dressing from olive oil and lemon juice.]
FRIEND Оны қалай жасайды?
YOU [Say: take three tablespoons of olive oil, a little bit of lemon juice, salt, pepper and sugar.]
FRIEND Енді не істеймін?
YOU [Say: put them in a bowl and mix them well.]

Unit Eleven

Бұл менің өлшемім емес

It is not my size

In this unit you will learn how to:

- talk about shopping
- indicate what your plans are
- talk about clothing items
- make adjectives from nouns
- compare things and persons
- use the passive voice

Dialogue 1

Не сатып алмақшысың? What do you plan to buy? **(CD 2; 27)**

Stacy and Aigul are discussing their plans for the weekend.

АЙГҮЛ Демалыста не істемексіңдер?
СТЭЙСИ Лора екеуіміз дүкен араламақпыз.
АЙГҮЛ Қандай дүкендерге бармақсыңдар?
СТЭЙСИ Киім және аяқ киім дүкендеріне, одан кейін электрондық тауарлар сататын дүкенге бармақпыз.
АЙГҮЛ Жібек Жолы көшесіндегі сауда орталықтарына барсаңдар, осы дүкендердің барлығы бар. Не сатып алмақсыңдар?

СТЭЙСИ Мен өзіме етік сатып алайын деп едім, Лораға жазғы туфли және бас киім керек. Және компьютер жабдықтарын сатып алуым керек.

АЙГҮЛ Мен осы демалыста зергерлік дүкенге барып, сыйлық алмақшымын. Қаласаң бірге барайық.

СТЭЙСИ Рахмет, бірақ мен зергерлік бұйымдарға қызықпаймын.

Vocabulary

демалыс	weekend
дүкен аралау	to shop
аяқ киім дүкені	shoe shop
электрондық тауарлар	electronic goods
сауда орталығы	shopping mall/centre
етік	boots
бас киім	head garment
компьютер жабдықтары	computer accessories
зергерлік бұйымдар	jewellery
қызығу	to be interested in

Language point

1 How to indicate what your plans are

When you want to say that you are certain that you will do something in the future, you should use the present/future tense that we discussed in Unit 4. For example: **Мен бүгін жаңа көйлек сатып аламын** 'I will buy a new dress today.'

As can be seen in Dialogue 1, however, when you want to say that you have plans for the future (without being necessarily certain that these plans will go through), you should use a tense known in Kazakh as the 'intentional future tense'. For example: **Мен бүгін жаңа көйлек сатып алмақпын** 'I intend/plan to buy a new dress today.'

To put a verb in this tense, add to the stem of the verb one of the 'intentional future' endings **мақ/мек**, **пақ/пек** or **бақ/бек** as well as one of the personal endings **пын/пін**, **сың/сің**, **сыз/сіз** or **пыз/піз**.

Notice that the number of potential personal endings for the first person is limited to four here. This is because all the 'intentional future' endings end on an unvoiced consonant (**қ** or **к**) which, as a result of consonant assimilation, has to be followed by a personal ending that begins with an unvoiced consonant.

Choose among the 'intentional future' endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. If the stem of the verb ends on a vowel or ends on one of the consonants **л**, **р** or **у**, choose the ending **мақ** or **мек**. Narrow your choice by looking at the last syllable of the verb. If it contains a back vowel, choose the ending **мақ**. If it contains a front vowel, choose the ending **мек**. For example:

Біз Қытайға бар-мақ-пыз.	We plan to go to China.
Сәлемдеме жібер-мек-пін.	I plan to send a parcel.

If the stem of the verb ends on an unvoiced consonant, choose the ending **пақ** or **пек**. Here, too, narrow your choice by looking at the last syllable of the verb. If it contains a back vowel, choose the ending **пақ**. If it contains a front vowel, choose the ending **пек**. For example:

Ол үйін сат-пақ.	He plans to sell his home.
Мәселені өзі шеш-пек.	He plans to solve the problem himself.

If the stem of the verb ends on one of the consonants **ж**, **з**, **м**, **н** or **ң**, choose the ending **бақ** or **бек**. Once again, narrow your choice by looking at the last syllable of the verb. If it contains a back vowel, choose the ending **бақ**. If it contains a front vowel, choose the ending **бек**. For example:

Сен кітап жаз-бақ-сың.	You plan to write a book.
Алмас көктемде үйлен-бек.	Almas plans to marry in the spring.
Шолпан жазда тұрмысқа шықпақ.	Sholpan plans to marry in the summer.

To put a verb conjugated in the 'intentional future' tense in a question, add one of the question words **кім**, **не**, **қай**, **қашан** or **қайда** or add one of the question particles **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе**. Choose the

question particle on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. For example:

Қай дүкенге бармақсың?
Which shop do you plan to go to?

Арман мәшине сатып алмақ па?
Does Arman plan to buy a car?

To put a verb conjugated in the 'intentional future' tense in the negative, use the negative word **емес** followed by one of the personal endings **пін**, **сің**, **сіз** or **піз**. For example:

Ол келмек емес.
He/she does not plan to come.

Біз дүкенге бармақ емеспіз.
We do not plan to go shopping.

Note that in spoken Kazakh, speakers often insert an additional ending, either **шы** or **ші**, before the personal ending. For example, in Dialogue 1 one of the speakers says: **сыйлық ал-мақ-шы-мын** 'I am planning to buy a gift.' As you can see, the agglutinative process here is based on vowel harmony. The 'intentional future' ending **мақ**, which contains a back vowel, selects **шы** as the additional ending because it, too, contains a back vowel. The additional ending then selects **мын** as the personal ending because it contains a back vowel as well.

Exercise 1

Zhomart is looking for a job. Look at the notes in his agenda and write down what his plans are.

Example
Жаңа резюме дайындау Жомарт жаңа резюме дайындамақ.

1 *Жұмыс* газетін сатып алу — Жомарт _____.
2 *Жұмыс* газетіне хабарлама жіберу — Жомарт _____.
3 *Жұмыс* агенттігіне бару — Жомарт _____.

Exercise 2 **(CD 2; 28)**

A friend is going on holiday. Using the clues below, ask your friend about his/her holiday plans. Then listen to the questions on the accompanying CD.

Example кіммен/бару кіммен бармақсың?

1 қашан/жолға шығу
2 билет/қашан/алу
3 ұшақпен/бару
4 қай қонақ үй/тоқтау
5 қашан/келу

Dialogue 2

Бұл менің өлшемім емес It is not my size **(CD 2; 29)**

Stacy is buying a shirt at a shop.

САТУШЫ Бірнәрсе іздеп жүрсіз бе? Көмек керек пе?
СТЭЙСИ Анау ұзын жеңді, жағалы жейденің басқа түстері бар ма?
САТУШЫ Ақ, қара және сұр түстері бар.
СТЭЙСИ Сұрын көрсетіңізші. Жоқ, қарасын көрсетіңіз. Қарасы әдемірек көрінеді екен.
САТУШЫ Өлшеміңіз (размеріңіз) қандай?
СТЭЙСИ 46-шы өлшем.
САТУШЫ Өкінішке орай 44-ші өлшем ғана қалды. Киіп көресіз бе?
СТЭЙСИ Иә, киіп көрейін. . . . Бұл жейде маған тарлау екен және жеңі де аздап қысқалау. Анау қысқа жеңді, қалтасы бар жейденің 46-шы өлшемі бар ма?
САТУШЫ Мінеки. . . . Сізге өлшемі де дәл, түсі де жарасады екен.
СТЭЙСИ Осы жейдені алайын. Мынау жібек көйлек қанша тұрады?
САТУШЫ Сондай жеңіл, тамаша көйлек. 35000 теңге тұрады.
СТЭЙСИ Тым қымбат екен.

САТУШЫ Бұл көйлектің мақтадан жасалған үлгісі де бар. Бағасы да арзандау. Қайсысын қалайсыз?
СТЭЙСИ Арзандауын.
САТУШЫ Барлығы 20000 теңге. Квитанцияңызды ұмытпаңыз. Пакетке салайын ба?
СТЭЙСИ Иә, үлкен рахмет.
САТУШЫ Қызығын көріңіз.

Vocabulary

бірнәрсе	something
іздеу	to look for
көмек	help
ұзын жеңді	long-sleeved
жағалы	collared
жейде	shirt
әдемірек көрінеді	it looks prettier
өлшем	size
киіп көру	to try on
тар	small
жең	sleeve
сізге жарасады	it sits well on you, suits you
жібек көйлек	silk dress
мақта	cotton
үлгі	model
арзан	cheap
квитанция	receipt
пакет	plastic/paper bag
қызығын көріңіз!	enjoy it!

Exercise 3 **(CD 2; 30)**

Aigul has been shopping online. Look at her shopping bag in the right column and answer the questions below. Afterwards you can listen to both the questions and the answers on the accompanying CD.

Сауда сөмкеңіз

Көйлек	✓	2500т
жейде	☐	1700т
куртка	✓	3500т
пальто	☐	30000т
белбеу	✓	1700т
шалбар	☐	1500т
жемпір	✓	2700т
блузка	✓	1000т
свитер	☐	2300т
	Барлығы:	11400 теңге

Ерлер киімі

куртка	7000	3500	
белбеу	1700		
жейде	2500	1700	
костюм	8000		
шалбар	3000	1500	
свитер	2300		

Әйелдер киімі

көйлек	5000	2500	
блузка	2000	1000	
юбка	3500	1750	
жемпір	2700		
пальто	30000		
орамал	1200		

1 Айгүл барлығы қанша ақша төлемек?
2 Айгүл 50 пайыз жеңілдікпен не сатып алмақ?
3 Айгүл толық бағасына не сатып алмақ?
4 Айгүл қай заттарды сатып алмақ ойы жоқ?
5 Заттардың қайсысы ерлер үшін?
6 Заттардың қайсысы әйелдер үшін?

Exercise 4 **(CD 2; 31)**

Below are, in no particular order, the sentences of a dialogue. Put these sentences in the right order by numbering them. Then verify your answer by listening to the dialogue on the accompanying CD.

☐	САТУШЫ	Міне, мына джинсы сізге дәл болу керек.
☐	САТЫП АЛУШЫ	Иә, джинсы шалбар керек еді.
☐	САТУШЫ	Джинсы шалбарлар мына жерде. Өлшеміңіз қандай?
☐	САТУШЫ	Сізге көмек керек пе?
☐	САТУШЫ	Өлшеп көресіз бе? Киім өлшейтін бөлме оң жағыңызда.
☐	САТЫП АЛУШЫ	Белі 27, ұзындығы 32.
☐	САТЫП АЛУШЫ	Бұл джинсы қай жерде жасалған?
☐	САТУШЫ	Біздің дүкендегі киімдердің барлығы Италияда жасалған.
☐	САТЫП АЛУШЫ	Өлшеп көрейін.

Colours **(CD 2; 32)**

ақ white	**сары** yellow	**қоңыр** brown
қара black	**жасыл** green	**қызыл сары** orange
қызыл red	**көк** blue	**сұр** grey
қызғылт pink	**көгілдір** light blue	

Language point

2 How to make adjectives from nouns

In previous units we have encountered adjectives of colour, size and quality, such as **қызыл** ‘red’, **ұзын** ‘long’ and **әдемі** ‘pretty’. In

Dialogue 2, however, we saw that you can also make adjectives from nouns when one of the speakers refers to a shirt as **ұзын жең-ді, жаға-лы** ‘long-sleeved, collared’. These two adjectives each consist of a noun and an ending.

Adjectives that derive from nouns are common in Kazakh. To make this kind of adjective, add to the noun one of the endings **лы/лі, ды/ді** or **ты/ті**. As usual, choose among the different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation.

If the noun ends on a vowel or one of the letters **й**, **р** or **у**, choose the ending **лы** or **лі**. Narrow your choice on the basis of vowel harmony. For example: **тау-лы** ‘mountainous’, **өкше-лі** ‘heeled’. If the noun ends on an unvoiced consonant, choose the ending **ты** or **ті**. For example: **бұлт-ты** ‘cloudy’, **түс-ті** ‘colourful’. If the noun ends on one of the consonants **л**, **м**, **н**, **ң** or **з**, choose the ending **ды** or **ді**. For example: **шаң-ды** ‘dusty’, **өң-ді** ‘pretty’.

As we will see in Unit 14, adjectives derived from nouns are frequently used in Kazakh to describe a person’s appearance.

Exercise 5

Rewrite each of the phrases below so that the second noun becomes an adjective that modifies the main noun.

Example Мәшинеңің екі есігі бар <u>екі есікті мәшине</u>

1 Көйлектің жеңі ұзын
2 Кітаптың қабы жасыл
3 Сөмкенің бауы ұзын
4 Жейденің жағасы жоқ
5 Туфлидің өкшесі биік
6 Үйдің екі бөлмесі бар
7 Қыздың қызыл көйлегі бар

Language point

3 How to compare things and persons

In Dialogue 2, the speakers use a wide range of comparative adjectives: **әдемірек** ‘more beautiful/prettier’ and **арзандау** ‘cheaper’, but also **тарлау** ‘smallish’ and **қысқалау** ‘shortish’. To make comparative

adjectives in Kazakh, add to the adjectives one of a series of possible endings, following the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

If the adjective ends on a vowel or on the consonant **р**, **у** or **й**, choose the ending **лау** or **леу**. Narrow your choice on the basis of vowel harmony. If the last syllable of the adjective contains a back vowel, add the ending **лау**. If the last syllable of the adjective contains a front vowel, add the ending **леу**. For example: **жұқа-лау** 'thinner', **кішілеу** 'smaller'.

If the adjective ends on an unvoiced consonant, add the ending **тау** or **теу**. Here, too, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the adjective. If the last syllable of the adjective contains a back vowel, add the ending **тау**. If the last syllable of the adjective contains a front vowel, add the ending **теу**. For example: **қымбат-тау** 'more expensive', **биік-теу** 'higher'.

If the adjective ends on one of the consonants **л**, **н**, **ң**, **м** or **з**, add the ending **дау** or **деу**. Once again, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the adjective. If it contains a back vowel, add the ending **дау**. If it contains a front vowel, add the ending **деу**. For example: **аз-дау** 'lesser', **кең-деу** 'wider'.

To make an adjective comparative, however, you can also add one of the endings **рақ/рек** to adjectives that end on a vowel and one of the endings **ырақ/ірек** to adjectives that end on a consonant, without changing the meaning. For example:

жылы-рақ or **жылы-лау**	warmer
кіші-рек or **кіші-леу**	smaller
жас-ырақ or **жас-тау**	younger
үлкен-ірек or **үлкен-деу**	bigger

Once you know how to make an adjective comparative in Kazakh, it is easy to draw comparisons between things or persons. To do so, add to the word that is the second object of comparison one of the ablative endings **нан/нен**, **дан/ден** or **тан/тен** (which we discussed more fully in Unit 2). For example:

Алматы Астана-дан үлкен-деу. or **Алматы Астана-дан үлкен-ірек.**
Almaty [is] bigger than Astana.

Пойыз ұшақ-тан арзан-дау. or **Пойыз ұшақ-тан арзан-ырақ.**
The train [is] cheaper than the plane.

Күз мезгілі қыс мезгілі-нен әдемі-леу. or **Күз мезгілі қыс мезгілі-нен әдемі-рек.**
The autumn season [is] more beautiful than the winter season.

When drawing comparisons between nouns (things or persons) of the same kind, you have two options. Either you repeat the same noun twice, for example: **Мына көйлек ана көйлектен қысқарақ** 'This dress is shorter than that dress', or you leave out the noun altogether, for example: **Мынау анадан қысқарақ** 'This is shorter than that.'

Exercise 6

Compare each of the pairs of nouns below with the help of the given adjective.

Example күн – ай – жарық
<u>күн айдан жарықтау</u>

1 қытай тілі – қазақ тілі – қиын
2 таулар – шөл дала – суық
3 Қазақстан – Өзбекстан – үлкен
4 Волга – Ертіс – ұзын
5 жылқы – түйе – жылдам
6 қонақ үйі – мотель – қымбат

Exercise 7

Below is a series of simple, commonsense questions. Choose the correct answer to each.

1. Не қымбаттау?
☐ мәшине
☐ теледидар

2. Не арзандау?
☐ компьютер
☐ ұялы телефон

3. Не жаңалау?
☐ видео ойнатқыш
☐ ДВД ойнатқыш

4. Не баяулау?
☐ ұшақ
☐ пойыз

5. Не жылдамырақ?
☐ электрондық хат
☐ хат

6. Не биіктеу?
☐ Алтай таулары
☐ Алатау таулары

Language point

4 How to use the passive voice

In Kazakh the verb of a sentence is put in the passive voice when the agent, who undertakes the action to which the sentence refers, is for whatever reason left out of the sentence.

In Kazakh the passive voice is not accompanied by the auxiliary verb 'to be'. To put a verb in the passive voice, add to the stem of the verb one of the 'passive voice' endings **ыл/іл**, **л** or **н**, followed by one of the tense endings and one of the personal endings.

The passive voice can be conjugated in all the different tenses. Verbs in the passive voice take the same tense endings as verbs in the active voice. For a full discussion of the present/future tense endings, see Unit 4. For a full discussion of the present progressive tense endings, see Unit 7. For a full discussion of the past tense endings, see Unit 12.

If the stem of the verb ends on a vowel, add the 'passive voice' ending **л**. For example: **Көп заттар Қытайда жаса-л-а-ды** 'Many goods are made in China.' If the stem of the verb ends on **л**, add the 'passive voice' ending **н**, **ын** or **ін**. For example: **Жаңа үйлер сал-ын-ып жатыр** 'New houses are being built.'

If the stem ends on a consonant, add one of the 'passive voice' endings **ыл** or **іл**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If it contains a back vowel, choose the ending that begins with a back vowel: **ыл**. For example: **Компьютер қай дүкенде сат-ыл-а-ды?** 'In which shop are computers sold?' If it contains a front vowel, choose the ending that begins with a front vowel: **іл**. For example: **Тамақ пісір-іл-ді** 'The food was cooked.'

In Kazakh it is mostly inanimate objects and events that take a verb in the passive voice. For example: **Есік жабылды** 'The door was closed', **Жиналыс басталды** 'The meeting was started.'

The passive voice is also frequently used for another purpose. When Kazakhs want to say that they cannot see, feel, hear, open or close something, they will often do so without referring to themselves in their sentence. Instead they will say: **көрінбейді** 'it is not seen', **сезілмейді** 'it is not felt', **естілмейді** 'it is not heard', **ашылмайды** 'it is not opened', **жабылмайды** 'it is not closed'.

In Kazakh you will not encounter such phrases as 'She was hit by a car' or 'He was elected by the people.' Instead the Kazakh equivalents of these phrases will turn the agent into the subject of the sentence: **Оны мәшине қағып кетті** 'A car hit him/her', **Оны адамдар сайлады** 'People elected him/her.'

Similarly, you will also not encounter such phrases as 'I'm invited' or 'I'm taken care of.' Here, too, the Kazakh equivalents will make the agent explicit and turn it into the subject of the sentence. For example: **Ол мені қонаққа шақырды** 'He/she invited me as a guest', **Олар мені күтеді** 'They will wait for me.' Only a few verbs can be used in the passive voice when their agent and subject is human. For example: **Мен жараландым** 'I'm wounded', **Мен жазылдым** 'I'm cured.'

Exercise 8

Below is a list of questions in the passive voice. Choose the best answer to each question.

1 Кітап неден жасалады?
а) ағаштан ә) әйнектен б) пластиктен

2 Компьютерлер қайда өндіріледі?
а) Ресейде ә) Қазақстанда б) Қытайда

3 Жұлдыздарды көру үшін қай аспап қолданылады?
а) статоскоп ә) телескоп б) микроскоп

4 Кім сайланады?
а) хан ә) ханшайым б) президент

5 Су қандай температурада қайнатылады?
а) 100 °C ә) 80 °C б) 60 °C

Exercise 9 (CD 2; 33)

Put together a series of practical questions. For each question, choose one of the verbs provided and put this verb in the passive voice. Then listen to the resulting questions on the accompanying CD.

аудару – бастау – ашу – сату – аяқтау – импорттау

Example Дүкен сағат нешеде ашылады?

1 Концерт нешеде _____?
2 Концертке билет қай жерде _____ жатыр?
3 Электр тауарлары Қазақстанға қай жерден _____?
4 Бұл сөз қазақшаға қалай _____ жүр?
5 Жиналыс нешеде _____?

Exercise 10 (CD 2; 34)

Below is a text about traditional Kazakh garments. While reading this text, you can also listen to it on the accompanying CD. You will find a translation at the back of the book, in the key to the exercises.

Ұлттық киімдер

Қазақтың ұлттық киімдері түстер мен өрнектерге бай болады. Қазақ әйелдерінің ұлттық киімдері үш бөліктен тұрады: көйлек, бешпет және бас киім. Әйелдердің негізгі бас киімдерінің бірі – орамал. Тұрмысқа шыққан әйелдер басына орамал тартады, ал жасөспірім қыздар басына тақия немесе бөрік киеді. Әйелдердің көйлегі мен орамалдары сәтен, жібек сияқты маталардан тігіледі. Қысқа немесе ұзын жеңді бешпет пүліштен немесе барқыттан жасалады. Қыздар мен келіншектер құлақтарына сырға, қолдарына жүзік және білезік тағады. Зергерлік бұйымдар алтын немесе күмістен жасалады. Ер адамдардың киімдері төрт бөліктен тұрады: шалбар, жейде, шапан, және бас киім. Күнделікті өмірде ұлттық киімдер киіле ме? Егде адамдар бешпет, тақия, шапан киюі мүмкін, ал жастар ұлттық киімдерін тек қана Наурыз мейрамында киеді. Ұлттық киімдер «Сымбат», «Мақпал» сияқты дүкендерде немесе базарда сатылады.

Vocabulary

ұлттық киім	traditional garment
өрнек	design
үш бөліктен тұрады	to consist of three parts
бешпет	quilted, sleeveless jacket
орамал	shawl, scarf, headscarf
орамал тарту	to wear a scarf
жасөспірім	teenage
тақия	skullcap
сәтен	satin
пүліш	plush
барқыт	velvet
сырға	earrings
тағу	to wear (jewellery)
күнделікті	everyday

Cultural point

If you become friends with a Kazakh family and are invited as a guest of honour to their house, you are likely to receive a gift: a **шапан** '*shapan*', a robe or overcoat made of velvet and decorated with traditional Kazakh ornaments that will be placed on your shoulders. You will receive this gift as a sign of respect. The tradition of **шапан жабу** 'to cover with a *shapan*' is a modern-day version of the ancient Kazakh ritual of **шапан жауып, ат мінгізу** 'to cover with a *shapan* and to give a horse'.

Exercise 11 (CD 2; 35)

You announce your shopping plans to a friend. Enter the conversation. State your intentions and draw comparisons. When stating your intentions, make sure to use the intentional future tense. You take the part of the second speaker.

FRIEND Демалыста не істемексің?
YOU [Say: I plan to go shopping. Ask: which shops are good in Almaty?]
FRIEND Не сатып алмақсың?
YOU [Say: I plan to buy clothes and shoes.]
FRIEND Жібек Жолы сауда орталығына бар.
YOU [Say: I also plan to invite my friends to a restaurant. Ask: which restaurant is good?]
FRIEND Алаша, Дастархан мейманханалары жақсы.
YOU [Ask: Is Dastarkhan cheaper than Alasha?]
FRIEND Иә, дұрыс. Алаша қымбатырақ.
YOU [Ask: Is Dastarkhan closer to the centre?]
FRIEND Иә, дұрыс. Алаша орталықтан алыстау.

Unit Twelve

Біз тұрған қала

The city we lived in

In this unit you will learn how to:

- discuss city travel
- use the recent and distant past tense
- make adjectives from verbs
- make references to 'when', 'since' and 'until'
- say what you like or dislike

Dialogue 1

Уақытты тамаша өткіздім I had a good time

(CD 2; 36)

Aigul is asking Stacy about her trip to Astana.

АЙГҮЛ Астанаға қалай барып келдің?
СТЭЙСИ Сапарым сәтті болды. Уақытты тамаша өткіздім.
АЙГҮЛ Астананы араладың ба?
СТЭЙСИ Иә, Астананың барлық көрнекті орындарын көрдім. Бәйтерек мұнарасына шықтым, Хан Шатырды тамашаладым.
АЙГҮЛ Тағы не істедің?
СТЭЙСИ Келесі күні опера және балет театрына бардым. Қазіргі өнер мұражайын көрдім. Барлығын суретке түсірдім.
АЙГҮЛ Қала ұнады ма?

СТЭЙСИ Ұнады. Астанада атақты адамдардың ескерткіштері көп екен. Ескі сәулет үлгілеріне қарағанда соңғы сәулет үлгілері көбірек екен.

АЙГҮЛ Әрине, Астана жас қала ғой. Бірақ бұл қаланың тарихы өте қызық. Білесің бе, 19-шы ғасырда қаланың орнында шағын қамал болған. Қамал ол кезде Ақмола деп аталған.

СТЭЙСИ Рас па?

АЙГҮЛ Кеңес Одағы кезінде қаланың аты Целиноград болып өзгерген. Целиноград қарапайым өндірістік қалашық болған. Ал 1997-ші жылдан бері Астана деп аталады.

Vocabulary

сапар	trip	**шағын**	small
сәтті	successful	**қамал**	fortress
аралау	to see sights	**Кеңес Одағы**	Soviet Union
мұнара	tower	**кезінде**	during
тамашалау	to watch	**өзгеру**	to change
мұражай	museum	**қарапайым**	simple
сәулет	architect	**өндірістік**	industrial
тарих	history		

Dialogue 2

Суретке түсіріп жібересіз бе? Can you take my picture? (CD 2; 37)

Stacy is asking a stranger to take her picture in Astana.

СТЭЙСИ Кешіріңіз, уақытыңыз болса, мені суретке түсіріп жібересіз бе?

БЕЙТАНЫС Жарайды, түсіріп жіберейін. Камераңызды беріңіз.

СТЭЙСИ Уақытыңызды бөлгеніңізге үлкен рахмет. Мен ескерткіштің жанына барып тұрайын.

БЕЙТАНЫС Мына камераның қай түймесін басамын?

СТЭЙСИ Алдымен ‘power’ түймесін басып, объективін реттеп алыңыз. Одан кейін мына түймені басыңыз.

БЕЙТАНЫС Түсінікті. Дайынсыз ба? Түсірейін бе?

СТЭЙСИ Иә, дайынмын. [камераның дыбысы]

БЕЙТАНЫС Тағы бір түсірейін бе?

СТЭЙСИ Жоқ, жетеді. Рахмет. Сіз білмейсіз бе, жақын жерде анықтама орталығы бар ма?

БЕЙТАНЫС Ең жақын анықтама орталығы Абылайхан көшесінде.

Vocabulary

уақытыңызды бөлгеніңізге рахмет	thank you for your time
түйме	button
басу	to press
объектив	focus
реттеу	to set
түсінікті	I got it, I see
дайын	ready
жетеді	it is sufficient, enough
анықтама орталығы	tourist centre

Words to remember (audio online)

қала аралау
to go sightseeing

қала гиді
city guide

гид
guide

көрнекті орындар
famous places

мұражай
museum

ескерткіш
statue

опера және балет театры
opera and ballet theatre

мейрамханаға бару
to go to a restaurant

уақытты тамаша өткізу
to have a good time

суретке түсіру
to take a picture of someone else

суретке түсу
to take one’s own picture

Exercise 1

Which of the following activities do you do when you visit a city? Give your answers in full sentences.

Мұражайларға барасың ба?
Қала көшелерін жаяу аралайсың ба?
Қаланың көрнекті орындарын көресің бе?
Қаланы автобуспен аралайсың ба?
Дүкендерді аралайсың ба?
Мейманханаларға барасың ба?
Суретке түсесің бе?
Театрға барасың ба?

Exercise 2 (CD 2; 38)

Below are the answers to questions that you are likely to ask when you are on a sightseeing trip. Ask a question for each answer. Then listen to both the questions and the answers on the accompanying CD.

Example
Қаланы аралау қанша тұрады?
Қаланы автобуспен аралау 2000 теңге, ал жаяу аралау 700 теңге тұрады.

1 Қазақша, орысша және ағылшынша сөйлейтін гид бар.
2 Келесі тур 30 минуттан кейін басталады.
3 Ең жақын анықтама бюросы Төле би және Бөгенбай батыр көшесінің қиылысында.
4 Ағылшын тілінде Астана туралы гид бар.
5 Жексенбіде мұражайлар жабық.

Language point

1 How to use the 'recent past' tense

In Dialogue 1, the speakers use verbs that have been conjugated in two different past tenses: one is known in Kazakh as the 'recent past' tense and the other as the 'distant past' tense. Here we discuss the first of the two; under Language point 2, we discuss the second.

To put a verb in the 'recent past' tense, add to the stem of the verb one of the 'recent past' endings, **ты/ті** or **ды/ді**, and one of the personal endings **м**, **ң**, **ңыз** or **қ/к**.

Choose among the 'recent past' endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. If the stem of the verb ends on an unvoiced consonant, choose an ending that begins with an unvoiced consonant as well: **ты** or **ті**. Then narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If the verb stem contains a back vowel, add the ending **ты**. For example: **Ол үйін сат-ты** 'He sold his house.' If the verb stem contains a front vowel, add the ending **ті**. For example: **Біз кешік-ті-к** 'We were late.'

If the stem of the verb ends on anything but an unvoiced consonant, choose the ending **ды** or **ді**. Then narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If it contains a back vowel, add the ending **ды**. For example: **Сен қайда бар-ды-ң?** 'Where did you go?' If it contains a front vowel, add the ending **ді**. For example: **Олар тез кел-ді** 'They came quickly.'

The personal endings **ңыз/ңіз** and **қ/к** are added to the verbs conjugated in the past tense on the basis of vowel harmony as well. For example:

Біз бар-ды-қ/кел-ді-к.	We went/came.
Сіз бардыңыз/келдіңіз.	You went/came.

When using the 'recent past' tense, you can extend the frame of reference relatively far back in time. You can use this tense in combination with an adverb of time such as **кеше** 'yesterday', **алдыңғы күні** 'the day before yesterday', **өткен аптада** 'last week' or **былтыр** 'last year'. But you can also use it in combination with an adverb of time that stretches farther back in time, at least when you are stating a fact. For example:

Астанаға бес жыл бұрын көшіп келдік.
We moved to Astana five years ago.

Мектепті жиырма жыл бұрын аяқтадым.
I graduated from school 20 years ago.

Екінші дүние жүзілік соғысы 1945-жылы аяқталды.
World War II ended in 1945.

To put a verb conjugated in the 'recent past' tense in a question, use the question words or question particles **ма/ме**, **ба/бе**, **па/пе**. For example: **Кеше не істедің?** 'What did you do yesterday?', **Кеше жаңалықтарды көрдің бе?** 'Did you watch the news yesterday?'

To put a verb conjugated in the 'recent past' tense in the negative, add one of the negative endings **ма/ме**, **па/пе** or **ба/бе**. Note that the negative ending appears before the tense ending and the personal ending. For example: **Бар-ма-ды-м** 'I did not go.'

Words to remember

жаңа ғана just now
кеше yesterday
алдыңғы күні the day before yesterday
өткен аптада last week
өткен айда last month
өткен жылы last year
былтыр last year
өткен ғасырда last century

Exercise 3

Put the verbs in the sentences below in the 'recent past' tense.

Example Мен кітап оқимын.
Мен кітап оқыдым.

1 Сен қашан келесің?
2 Сіз жаңалықтарды қарамайсыз ба?
3 Ол мені киноға шақырады.
4 Біз Көкшетауға барамыз.
5 Сендер қайда тұрасыңдар?
6 Сіздер футбол ойнамайсыздар ма?

Exercise 4

Marat has ticked off the tasks that he completed yesterday on his to-do list. Write down what Marat did and what he did not do yesterday.

Жоспар

- Журнал сатып алу ✓
- Гүлнәзға телефон соғу
- Ерболға хат жіберу ✓
- Кітапханаға кітап өткізу
- Электр түбіртегін төлеу ✓
- Құбыр жөндеушіні шақыру

Language point

2 How to use the 'distant past' tense

In Dialogue 1, a speaker talks about the history of Astana using what is known in Kazakh as the 'distant past' tense. This tense does not have a function or meaning that is different from the previously discussed 'recent past' tense. When referring to an action or event that took place a relatively long time ago, Kazakhs use the 'distant past' tense and the 'recent past' tense interchangeably. However, Kazakhs prefer using the 'distant past' tense when they are telling a narrative, such as when they are describing a historical event or giving a person's biography.

To put a verb in the 'distant past' tense, add to the stem of the verb one of the 'distant past' endings **қан/кен** or **ған/ген** and one of the personal endings **мын/мін**, **сың/сің**, **сыз/сіз** or **быз/біз**.

Choose among the 'distant past' endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. If the stem of the verb ends on an unvoiced consonant or on one of the voiced consonants **ғ** or **г**, add the ending **қан** or **кен**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If the last syllable contains a back vowel, choose the ending **қан**. If it contains a front vowel, choose the ending **кен**. For example:

Мен ерте қайт-қан-мын.	I went home early.
Ол жәй кет-кен.	He left late.
Сендер асық-қан-сың-дар.	You were in a hurry.

If the stem of the verb ends on any other consonant or on a vowel, choose the ending **ған** or **ген**. Here, too, narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If the last syllable contains a back vowel, choose the ending **ған**. If it contains a front vowel, choose the ending **ген**. For example:

Біз Астанаға 10 жыл бұрын бар-ған-быз.
We visited Astana 10 years ago.

Германияда бол-ған-мын.
I have been to Germany.

Біз сәлемдеме жібер-ген-біз.
We sent a parcel.

Үйге сағат нешеде кел-ген-сің?
At what time did you come home?

As you can see in the example above, to put a verb conjugated in the 'distant past' tense in a question, use the question words or one of the question particles **ма/ме, ба/бе** or **па/пе**.

To put a verb conjugated in the 'distant past' tense in the negative, do one of two things. Add to the stem of the verb one of the negative endings **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе**. Or add after the verb the negative word **жоқ** 'not' followed by one of the personal endings. For example:

Сен неге мектепке бар-ма-ған-сың?
Why did you not go to school?

Біз шаршаған жоқ-пыз.
We did not get tired.

Exercise 5 (CD 2; 39)

Read below a short biography of the opera singer Kulyash Baiseitova. While reading, also listen to the recording on the accompanying CD. You will find a translation in the key to the exercises.

Күләш Байсейітова

Күләш – қазақтың алғашқы кәсіби опера әншісі. Ол 1912-жылы Қарағанды аймағында туған. Күләштің әкесі Жасын да осы аймақта

белгілі әнші болған адам. Ол Күләштің дарынын ерте байқаған және көп әндерді Күләшқа өзі үйреткен. Бірақ Жасын өте кедей болған, сондықтан Күләшті жеті жасында балалар интернатына жіберген. Күләш оқушы болғанда көркемөнерпаздар үйірмесіне көп қатысқан. 1934-жылы Алматыда алғашқы опера және балет театры ашылғанда, Күләш сол театрға шақыру алған. Сазгер Евгений Брусиловский өзінің «Қыз Жібек» операсын Күләш үшін жазған. Күләштің әндері радио мен теледидардан жиі беріліп тұрады. Халық Күләшті әлі сүйіп тыңдайды және әлі күнге дейін Күләшті «қазақтың бұлбұлы» деп атайды.

Vocabulary

алғашқы	the first	**кедей**	poor
кәсіби	professional	**интернат**	boarding school
аймақ	region	**жіберу**	to send
дарын	talent	**көркемөнерпаз**	amateur talent
байқау	to notice	**үйірме**	club
үйрету	to teach	**бұлбұл**	nightingale

Exercise 6

Answer the following questions about Kulyash's life, using the 'distant past' tense.

Example Күләш қай жерде туған?
Күләш Қарағанды аймағында туған.

1 Күләштің әкесі Жасын қандай адам болған?
2 Күләш ән айтуды кімнен үйренген?
3 Жасын Күләшті неге интернатқа жіберген?
4 Халық Күләшті қалай атайды?

Exercise 7

Write a short essay about your own family history, starting with your parents or grandparents. You may look up unfamiliar words in the glossary.

Dialogue 3

Қолдан жасалған аспаптар Hand-made instruments **(CD 2; 40)**

Aigul and Stacy are talking about a museum in Almaty.

АЙГҮЛ Музыкалық аспаптар мұражайына бардың ба?

СТЭЙСИ Панфилов паркінде орналасқан мұражайды айтасың ба? Жоқ, әлі барған жоқпын.

АЙГҮЛ Өте әдемі мұражай. Музыкалық аспаптардың 60-тан аса түрі бар. Жиналған аспаптардың көбі атақты сазгерлердің аспаптары.

СТЭЙСИ Мұражайдың суретін көргенмін, ғимараты ерекше екен.

АЙГҮЛ Иә, ғимаратын Зенков деген сәулетші 1908-жылы салған. Алматыда Зенков салған бірнеше ғимарат бар. Қалаға ерекше көрік береді.

СТЭЙСИ Жаңадан ашылған мұражай ма?

АЙГҮЛ Жоқ, 80-жылдары ашылған. Аспаптар Қазақстаның төрт бұрышынан жиналған. Мұражайдың өзінде ұйымдастырылған *Саздар сыры* оркестрі мұражайда концерт беріп тұрады.

СТЭЙСИ Міндетті түрде барамын.

Vocabulary

аспап	instrument
жинау	to collect
атақты	famous
сазгер	musician
ерекше	special
сәулетші	architect
көрік беру	to give a special appearance
жаңадан ашылған	newly opened
ұйымдастыру	to organize
міндетті түрде	definitely

Language point

3 How to make adjectives from verbs (part 1)

As you can see in Dialogue 3, adjectives can be made from verbs: **Панфилов паркінде орналасқан мұражай** 'the located-in-Panfilov Park museum', **жиналған аспаптар** 'collected instruments', **Зенков салған ғимараттар** 'Zenkov-constructed buildings'. Even though these words derive from verbs, they are adjectives because they modify a noun. In Kazakh they are easy to recognize and not easily confused with actual verbs, because they appear right before the noun they modify (whereas verbs always appear at the end of the sentence).

In Language point 2 in Unit 13, we will look at another type of adjective that derives from verbs. Here we look at the type of adjective featured in Dialogue 3. To make this type of adjective, add to the stem of the verb one of the endings of the 'distant past' tense (**ған/ген** or **қан/кен**) and put the resulting word in front of the noun it has to modify.

This type of adjective is used to bring out a characteristic of the noun it modifies. Moreover, as it takes a 'distant past' ending, it always refers to an action or event that was begun (and often, but not always, completed) in the past. For example: **Жинал-ған ақша қайырымдылық мақсатында жұмсалады** 'The collected money will be used for charity purposes.'

Notice that fluent speakers of Kazakh can add several layers of information to this type of adjective. They can add a subject/agent, for example **Мен сатып ал-ған компьютер қымбат емес** (literally: 'The I-bought computer is not expensive'). They can add the progressive tense, for example **Ол жазып жат-қан кітап келесі жылы шығады** (literally: 'The he-has-been-writing book will be published next year'). They can add the passive voice, for example **Жаңадан салынып жат-қан үйлер көп** (literally: 'There are many newly being constructed houses').

Exercise 8 (CD 2; 41)

Below are short sentences in the 'recent past' tense. Turn each of the verbs into an adjective (using a 'distant past' ending) and put them before the noun they modify. Then listen to the complete phrases on the accompanying CD.

Example

Мұғалім зейнетке шықты. Зейнетке шыққан мұғалім.

1 Өркениет жоғалды.
2 Ұлы өсті.
3 Үйлер жуықта салынды.
4 Дәрінің мерзімі өтті.
5 Мәселе талқыланды.
6 Елдер дамыды.

Language point

4 How to refer to 'when', 'since' and 'until'

Consider the sentence previously seen in the biography of Kulyash Baiseitova: **Күләш оқушы болғанда көркемөнерпаздар үйірмесіне көп қатысты** 'When Kulyash was a school student she participated in amateur talent club activities.' Notice that there is no word **қашан** 'when' in this sentence. In Kazakh the word **қашан** is only used in questions, as a question word. For example: **Сен қашан келдің?** 'When did you arrive?', **Сен үйден қашан шықтың?** 'When did you leave home?'

To make a 'when' statement, add to the stem of the verb one of the 'distant past' endings **ған/ген** or **қан/кен** followed by one of the endings **да** or **де**. As usual, choose among the different endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation.

Note that although the 'when' part of the sentence uses a 'distant past' ending, this does not have any consequences for the time frame of the sentence as a whole. The time frame of a sentence is determined by the main verb, which can be conjugated in the past but also in the future tense. For example:

Мен үйден кет-кен-де ол кино көріп отырған.
When I left home, he was watching a movie.

Кешкі асты сен кел-ген-де ішеміз.
We will have dinner when you come.

Statements that make time references to 'until' or 'since' are often (if not always) put together with the help of 'distant past' endings as well.

To make an 'until' statement, add to the stem of the verb one of the 'distant past' endings (**ған/ген** or **қан/кен**) and one of the endings **ша** or **ше**. For example: **Сен кел-ген-ше үйде боламын** 'I will stay at home until you come.'

However, when an 'until' statement refers to a specific point in time, that point of time will not contain a verb but will consist solely of a noun or adverb. As a result, 'distant past' endings cannot be added here. To make an 'until' statement in this case, add to the noun or adverb one of the dative endings and the word **дейін** 'before'. For example: **Ертеңге дейін күтейік** 'Let us wait until tomorrow', **Кино сағат беске дейін болады** 'The movie is until 5 p.m.' For a full discussion of dative endings, see Unit 5.

To make a 'since' statement, add to the stem of the verb one of the 'distant past' endings (**ған/ген** or **қан/кен**), one of the possessive endings and one of the dative endings. For example:

Киноның бастал-ған-ы-на бес минут болды.
It has been five minutes since the movie started.

Менің кел-ген-ім-е біраз болды.
It has been a while since I came.

However, when referring to a specific point in time, add to this point in time one of the ablative endings and follow it with the word **бері** 'since'. For a full discussion of ablative endings, see Unit 2. For example:

Мен мұнда 1997-жылдан бері тұрамын.
I have lived here since 1997.

Фестиваль өткен аптадан бері болып жатыр.
The festival has been going on since last week.

Жаңбыр кешеден бері жауып тұр.
It has been raining since yesterday.

Exercise 9

Combine the pairs of phrases below into full sentences by making one of the phrases in each pair a 'when', 'since' or 'until' statement. There is no need to change the tenses of the verbs.

Example Жаз келеді / мен Испанияға барамын
Жаз келгенде мен Испанияға барамын.

1 Арманның уақыты болады / футбол ойнайды
2 Компьютер пайда болды / адамдар қолмен жазған
3 Гугл пайда болды / 13 жыл бұрын
4 Мен келдім / 20 минут бұрын
5 Жаңбыр тоқтайды / мен күтемін

Exercise 10 **(CD 2; 42)**

Read the letter that Anna wrote to her friend Assem about her trip to Kazakhstan. While reading, also listen to the letter on the accompanying CD. Then answer the questions below. You will find a translation in the key to the exercises.

Сәлем Әсем,

Қазақстанға келгеніме үш ай болды. Үй айда Қазақстанның көп аймақтарын араладым, бірақ әлі бармаған жерлерім де көп. Қазақстан қандай үлкен! Алдымен Қазақстанның оңтүстігіне бардым. Қазақстанның оңтүстігіндегі Шымкент, Тараз және Түркістан сияқты көне қалалармен таныстым. Түркістан қаласындағы Ахмет Яссауи кесенесіне бардым. 12-ғасырда салынған екен. Орта Азиядағы көне сәулет үлгілерінің бірі. Керемет әдемі ғимарат!

Содан кейін Қазақстанның батысындағы Маңғыстау облысына бардым. Маңғыстаудағы Шақпақ ата мешіті, Бекет ата мешіттерін көрдім. Бұл мешіттерді тарихшылар 10-12-ғасыр сәулет үлгілеріне жатқызады. Олардың сәулеттік ерекшеліктері – олар жер астында салынған.

Біраз уақытты Алматы облысында өткіздім. Алматы облысы да тарихи жерлерге бай екен. Шарын каньондарына бардым. Таңбалы тастағы ежелгі суреттерді көрдім. Көлсай көлдеріне

бардым. Маған Алматы қаласы да қатты ұнады. Алатаудың етегінде орналасқан өте әдемі қала.

Қазір мен Шығыс Қазақстанда жүрмін. Бұл аймақтың табиғаты ерекше екен. Өткен аптада достарыммен Алтай тауларына бардым. Ауасы сондай таза, бірақ ауа-райы салқын екен.

Келесі аптада Солтүстік Қазақстанға жүрмекпін. Көкшетау мен Павлодар облысын араламақпын. Павлодар облысындағы Баянауыл ұлттық паркіне бармақпын. Содан кейін саған Астанаға қонаққа келемін.

Көріскенше,

Сәлеммен Анна

Сұрақтар 'Questions'

1 Анна Қазақстанның қай аймақтарына барды?
2 Анна қандай тарихи ескерткіштерді көрді?
3 Анна қайда бармақшы?

Dialogue 4

Қандай киноларды ұнатасың? What kind of movies do you like? **(CD 2; 43)**

Zhanar and Almas are discussing movies and documentaries.

ЖАНАР Сен қандай киноларды ұнатасың?
АЛМАС Мен деректі киноларды ұнатамын. Әсіресе BBC-дің деректі киноларын қарағанды жақсы көремін. Сен ше?
ЖАНАР Мен көркем киноларды ұнатамын. Тарихи киноларды, махаббат туралы киноларды жақсы көремін. Ал соғыс туралы киноларды жек көремін.
АЛМАС Мен де ұнатпаймын. Жақсы боевиктерді ұнатамын. Ал мелодрамалардан ішім пысады. Телесериялдарға жыным келеді, мүлдем қарамаймын.
ЖАНАР Мен комедияларды жақсы көремін. Әсіресе Чарли Чаплиннің киноларын көргенді ұнатамын, ішек сілем қатады.

АЛМАС Қорқынышты киноларға қалай қарайсың?
ЖАНАР Қорқынышты киноларды және детективтерді мүлдем көрмеуге тырысамын. Квентин Тарантиноның киносын көргенде төбе шашым тік тұрады.

Vocabulary

кино, көркем кино	movie/film
деректі кино	documentary
соғыс туралы кино	movie about war
жек көру	to hate
боевик	action movie
комедия	comedy

Language point

5 How to express what you like or dislike

In Dialogue 4, the speakers use two verbs to express their likes and dislikes: **ұнату** and **жақсы көру**, and their negatives, **ұнатпау** and **жақсы көрмеу**. Both verbs always take a direct object, to which an accusative ending has to be added (in contrast to the verb we discussed in Unit 8, Language point 6, **ұнау**, which also means 'to like' but which always takes an indirect object, to which a dative ending has to be added).

For example, in the dialogue one of the speakers enquires about his friend's preferences by asking **Қандай киноларды ұнатасың?** 'What kind of movies do you like?' As you can see, the verb **ұнатасың** is in the present tense (as indicated by the ending **а**) and in the second person singular (as indicated by the ending **сың**). The noun that precedes the verb, **киноларды** 'movies', is in the plural (as indicated by the ending **лар**) and fulfils the function of direct object (as indicated by the accusative ending **ды**).

However, when the direct object is an action, first add one of the 'distant past' endings (**ған/ген** or **қан/кен**) before adding an

accusative ending. For example: **Мен теннис ойна-ған-ды ұнатамын** 'I like playing tennis', **Асық-қан-ды ұнатпаймын** 'I don't like hurrying.'

To put these verbs in the negative, add one of the negative endings **па** or **ме**. As the verb **ұнату** contains a back vowel and ends on an unvoiced consonant, choose the negative ending **па**. As the verb **жақсы көру** contains a front vowel and ends on a sonorant, choose the negative ending **ме**. For example:

Комедияларды ұнат-па-й-мыз.
We don't like comedies.

Суық күнді жақсы көр-ме-й-мін.
I don't like cold weather.

If you want to express your own or someone else's dislike in an even stronger fashion, you can use the verb **жек көру** 'to hate'. For example: **Осындай ауа-райын жек көремін** 'I hate this kind of weather.'

Exercise 11

Below is a list of famous artists, books and films. Say whether you like or dislike them. When you do not have an opinion, you may say: **мен оны білмеймін** 'I don't know it/him/her.'

«Битлз» тобы
the group 'The Beatles'

Моцарт шығармалары
compositions by Mozart

«Өкіл әке» киносы
the film *The Godfather*

«Аватар» киносы
the film *Avatar*

«Соғыс пен бейбітшілік» романы
the novel *War and Peace*

Шекспир пьесалары
the plays by Shakespeare

«Гарри Поттер» сериялары
the *Harry Potter* series

Exercise 12

Write a short essay about your favourite activities. You may look up words in the glossary.

Idioms to remember

In Dialogue 4, both speakers use idioms to express their emotional state. These idioms take possessive endings which, as we have seen in Unit 3, change according to the grammatical subject. In the dialogue, both speakers are speaking about themselves, so they use the possessive endings of the first person singular:

ішім пысады
I get bored (literally: 'my stomach boils')

жыным келеді
it makes me mad (literally: 'my anger comes out')

ішек сілем қатады
it is so funny (literally: 'my intestines become hard')

төбе шашым тік тұрады
I get scared (literally: 'my top hair stands up')

Exercise 13 (CD 2; 44)

You are sharing your travel experiences with a friend. Enter the conversation. Make sure to use the recent past tense. You take the part of the second speaker.

FRIEND	Өткен жылы жазда Самарқанға бардым. Сен қайда бардың?
YOU	[Say: last summer I was in Italy. Ask: have you seen Italy?]
FRIEND	Италияны әлі көрген жоқпын. Сен Түркияда болдың ба?
YOU	[Say: I was there five years ago. Ask: have you been to China?]
FRIEND	Иә, Қытайға олимпияда болғанда бардым.
YOU	[Ask: did you like China?]
FRIEND	Өте әдемі жер!

Unit Thirteen

Барлығы өзгеше болатын

Everything used to be different

In this unit you will learn how to:

- rent an apartment
- use the 'habitual past' tense
- speak about city and village life
- make a hypothetical 'if-then' statement
- express your opinion
- express surprise and uncertainty

Dialogue 1

Пәтерақы қанша тұрады? How much is the rent?

(CD 2; 45)
Zhanar is speaking to an estate agent.

ЖАНАР	Мен екі бөлмелі пәтер іздеп жүрмін.
АГЕНТ	Қай ауданнан?
ЖАНАР	Орталыққа жақынырақ орналасқан аудандардардан.
АГЕНТ	Бюджетіңіз қанша?
ЖАНАР	15000-20000 теңге аралығында.
АГЕНТ	Бұл бағаға орталықтан екі бөлмелі пәтер табу қиын. Мамыр ықшам ауданында 15000-ға бір бөлмелі пәтер бар.
ЖАНАР	Мамыр ауданы жұмысымнан алыс.
АГЕНТ	Бұрын Мамыр ауданы бөлек ауыл болатын. Қазір ол қаланың құрамында. Көлік қатынасы тамаша.

ЖАНАР Пәтер жаңа үйде ме? Неше қабатты үй?

АГЕНТ Жоқ, екі қабатты ескі үйде, бірақ жуықта жөнделген пәтер. Пәтер екінші қабатта орналасқан. Кең балконы бар. Жиһаздалған. Бөлмеде жайылатын диван, киім салатын шкап, теледидар бар.

ЖАНАР Ас бөлмесі жабдықталған ба?

АГЕНТ Иә, ас бөлмесінде тоңазытқыш және кір жуатын мәшине бар. Ас бөлмесі бөлек. Жуынатын бөлмесі мен дәретханасы да бөлек.

ЖАНАР Көруге бола ма?

АГЕНТ Жақсы, мен үй иесіне хабарласайын, содан кейін сізге уақытын хабарлаймын.

Vocabulary

пәтерақы	rent
пәтер	apartment
аудан	district
ықшам ауданы	neighbourhood
құрамында	part of (a city)
көлік қатынасы	commuting
жөнделген	repaired, renovated
ас бөлмесі	kitchen
кір жуатын мәшине	washing machine
жуынатын бөлме	bathroom
дәретхана	toilet
үй иесі	landlord

Exercise 1 **(CD 2; 46)**

Listen to the text below on the accompanying CD. While listening, fill in each of the blanks with one of the words provided. Use each word only once. You can check your answers and read a translation of the text in the key to the exercises.

балкон ('balcony') – **жалдау** ('to rent') – **орталықтан** ('centre') – **қатынау** ('to commute') – **меншік** ('to own') – **жақсы күйде** ('in good condition') – **ас бөлмесі** ('kitchen') – **зал** ('living room') – ~~**тұрғын үйлер ауданы** ('residential area')~~ – **бірінші қабатта** ('ground floor') – **ұйықтайтын бөлме** ('bedroom') – **қаланың шетінде** ('on the outskirts/in the suburbs') – **орталықтан жылыту** ('central heating') – **екінші қабат** ('second floor') – **терезе** ('window')

Менің үйімнің тұрған жеріне көңілім толады. Ол тұрғын үйлер ауданында орналасқан: маңайда зауыттар жоқ. Үйім _____ _____, бірақ аялдамаға жақын орналасқан және жұмысқа күнде автобуспен _____. Менің інім _____ пәтер _____. Ал менің үйім _____. Мен әйеліммен және екі баламмен _____ _____ тұрамын. Менің мамам мен тәтем _____ _____тұрады. Үлкен _____ бар. Балконнан үйдің жанындағы парк жақсы көрінеді. Біздің үйіміздің _____ _____ және _____ _____, сондықтан қыста жылы. _____ _____ шағын, бірақ біз тамақты басқа бөлмеде ішеміз. Ол бөлмеге күн жақсы түседі, себебі екі үлкен _____ бар. _____ _____ кішкентай, бірақ барлығына орын жетеді. Қонақтарға арналған бөлме де бар. _____ біреу, бірақ үлкен. Барлығымыз сонда жиналамыз.

Exercise 2

You are looking for a 3-bedroom, furnished apartment with a balcony, an equipped kitchen, a washing machine and a garage, that is not too far from the city centre. You are meeting with an estate agent to enquire about an apartment. Write down six questions that you will ask.

Exercise 3 **(CD 2; 47)**

Below a Kazakh woman recalls some of her childhood memories, with an emphasis on the things that she 'would' or 'used to' do at school. While reading, also listen to the text on the accompanying CD. You will find a translation in the key to the exercises.

Мен мектепті Кеңес заманында аяқтадым. Кеңес кезінде білім беру жүйесі өзгеше болатын. Мектептер онжылдық болатын. Бір класта 25-30 оқушы отыратынбыз. Біз күніне алты сабақ оқитынбыз. Мұғалімдер өте қатал болатын және үй тапсырмасын үйіп-төгіп көп беретін. Әсіресе әдебиет сабақтары өте маңызды болатын. Біз көп кітаптар оқитынбыз. Бастауыш сыныптарда барлығымыз октябрятқа

өтетінбіз, ал төртінші сыныпта пионерлер қатарына қосылатынбыз. 7-8-ші кластарда комсомол болатынбыз. Күзде және көктемде 5-10-сынып оқушылары жиі колхоздар мен совхоздарға көмектесетін. Ал жаз уақытында пионерлерге немесе комсомолдарға арналған лагерлерге баратынбыз. Лагерьде көп өлеңдер үйренетінбіз. Әр жақтан келген балалармен танысатынбыз. Бос уақытымыз мүлдем болмайтын.

Language point

1 How to use the 'habitual past' tense

In Unit 12, we saw two types of past tense: the 'recent past' tense and the 'distant past' tense. Here we review the 'habitual past' tense, a tense used for actions or events that 'used to' or 'would' take place, but do not any longer. Kazakhs use this tense especially when recalling memories, often in combination with time adverbs such as **бұрын** 'before', **бірнеше жыл бұрын** 'some years ago' or **баяғыда** 'a long time ago'.

To put a verb in the 'habitual past' tense, add to the stem of the verb one of the 'habitual past' endings **атын/етін** or **йтын/йтін** and one of the personal endings **мын/мін**, **сың/сің**, **сыз/сіз** or **быз/біз**. As usual, choose among the different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation.

If the verb stem ends on a consonant, choose the ending **атын** or **етін**. If the verb stem ends on a vowel, choose the ending **йтын** or **йтін**. Narrow your choice by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb. If the last syllable contains a back vowel, add the ending **атын** or **йтын**. If it contains a front vowel, add the ending **етін** or **йтін**. Then, depending on the grammatical person of the subject of the sentence, add a personal ending. (Keep in mind that verbs in the third person do not take a personal ending.) For example:

Арал үлкен көл бол-атын.	Aral used to be a big lake.
Мен теннис ойна-йтын-мын.	I used to play tennis.
Сен жиі кел-етін-сің.	You used to come often.
Ол паркте серуенде-йтін.	He used to walk in the park.

Note that verbs such as **қою** 'to put' and **тою** 'to eat enough' take the letter **я** before endings can be added. For example: **Біз жиі концерт қо-я-тын-быз** 'We would often give concerts.' Verbs such as **оқу** take the letter **и** before endings can be added. For example: **Ол көп оқ-и-тын** 'He used to read a lot.'

To put a verb conjugated in the 'habitual past' tense in the negative, add to the stem of the verb one of the negative endings **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе** before adding one of the 'habitual past' endings and one of the personal endings. For example:

Атам көп сөйле-ме-йтін.	Grandfather would not speak very much.
Ол теледидар көр-ме-йтін.	He would not watch TV.

Exercise 4

Long-time inhabitants of the city of Almaty are known to be nostalgic for the Almaty of previous times. Find out what they are nostalgic for by completing the sentences below, using the verbs provided. You may look up unfamiliar words in the glossary at the back of the book.

Example **~~бөлу~~ – болу – болу – өсу – сөйлеу**
Алматы қаласы бұрын Астана болатын.

1 Алматының көшелерінде алма және өрік ағаштары _____ _____.
2 Алматының ауасы тазарақ _____.
3 Алматы қаласының айналасында алма бақтары _____ _____.
4 Алматының тұрғындары орысша _____.

Exercise 5

Each sentence below contrasts a past action with a present action. Fill in each blank with a verb of your own choosing.

Example Марат бұрын теннис ойнатын, қазір гольф ойнайды.

1 Мен бұрын кофе_____, қазір шәй _____ _____.
2 Бұрын көп адамдар ауылда _____, қазір қалада _____.
3 Бұрын жазушылар қолмен _____, қазір компьютермен _____.

Language point

2 How to make adjectives from verbs (part 2)

As we have already seen in Unit 12, adjectives can derive from verbs. In Kazakh these adjectives are not easily confused with actual verbs, because they appear right before the noun they modify, whereas verbs appear at the end of the sentence.

In Unit 12 we looked at adjectives that take one of the endings of the 'distant past' tense and that are used to bring out a characteristic of the noun they modify. For example: **жиһаздалған пәтер** 'furnished apartment'. Here we look at adjectives that are mostly used to reveal a function of the noun they modify.

To make this type of adjective, add to the stem of the verb one of the endings of the 'habitual past' tense, **атын/етін** or **йтын/йтін**, and put the resulting word in front of the noun it has to modify. As usual, choose among the different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. For example:

ыдыс жу-атын мәшине	dishwasher
кір жу-атын мәшине	washing machine
жайыл-атын диван	convertible sofa
киім сал-атын шкап	cupboard for clothes (literally: 'clothes-putting cupboard')
теледидар қо-ятын үстел	TV table (literally: 'TV-putting table')
жинал-атын тақта	folding board
біз тұр-атын үй	the house we live in (literally: 'the we-live-in house')

Since these adjectives are mostly used to attribute a function, the nouns they modify tend to be inanimate objects. However, there are some notable exceptions, including **үй жина-йтын әйел** 'cleaning lady' and **көп жұмыс істейтін адам** 'hardworking person'.

When describing actions, they refer to the present or future tense. For example, the phrase **мен тұратын үй** can be translated as 'the I-live-house' or 'I-will-live-in-house'.

Exercise 6

In each of the word pairs below, turn the verb into an adjective and place it before the noun. Each time the result is a well-known object.

Example кофе жасау – мәшине ('coffee maker')
кофе жасайтын мәшине

1 шырын жасау – мәшине ('juice maker')
2 алыстан басқару – құрал ('remote control')
3 тазалау – сұйық ('cleaning liquid')
4 компьютер – қою – үстел ('computer table')

Dialogue 2

Ауылда тұрар ма едің? Would you live in a village? (CD 2; 48)

Aigul and Stacy are comparing city and village life.

СТЭЙСИ Қазақстанда көп адамдар әлі ауылда тұрады екен. Қала өмірі мен ауыл өмірінің айырмашылығы үлкен бе?

АЙГҮЛ Меніңше, ауыл қаладан алыс орналасса, айырмашылығы үлкен. Егер қалаға жақынырақ орналасса, айырмашылығы аздау деп ойлаймын. Көп адамдар ауылдықтарды артта қалған деп санайды. Мен бұл пікірмен келіспеймін. Себебі қазір қалтафон, интернет сияқты ақпараттық құралдар көп, сондықтан ауылдың тұрғындары бұрынғыдай ақпараттан бейхабар емес.

СТЭЙСИ Дұрыс айтасың. Сенімен толығымен келісемін.

АЙГҮЛ Егер жұмыс табылса, мен өзім де ауылда тұрар едім. Ауылда тұрудың артықшылықтары көп. Ауылдың ауасы таза, ауыл адамдары табиғатқа жақын, сондықтан болар, ауыл адамдары ақ көңіл, аңқау болады.

СТЭЙСИ Шынымен бе? Ауылда тұрар ма едің?

АЙГҮЛ Иә, тұрар едім.

СТЭЙСИ Егер ауылда тұрсаң не істер едің?

АЙГҮЛ Егер ауылда тұрсам, бау-бақша өгер едім. Гүлдер өсіруге тырысар едім, мүмкін жемістер өсірер едім.

СТЭЙСИ Бірақ ұмытпа, ауыл тұрмысының кемшіліктері де жетерлік. Ауыл адамдарының таңдауы қай жағынан болса да шектелген.

АЙГҮЛ Ол рас. Кейде ауылда жұмыс мүмкіндіктері мүлдем болмайды. Дүкендер мен ойын-сауық орындары да жоқ.

СТЭЙСИ Болашақта жағдай өзгереді деп ойлайсың ба?

АЙГҮЛ Меніңше, өзгереді. Желі арқылы сауда жасау дамып келеді. Егер жол сапасы жақсарса, ауылдықтарға қалаға қатынау жеңілірек болады. Келесі 10-15 жылда ауылдықтардың жағдайы жақсарады деп үміттенемін.

СТЭЙСИ Түсінікті. Көп жастардың ауылдарын тастап, қалаға көшуінің себебі осы ма?

АЙГҮЛ Иә. Егер ауыл тұрмысы мен қала тұрмысының айырмашылығы азайса, көптеген адамдар ауылдарында қалар еді.

Vocabulary

ауыл	village	**артықшылық**	advantage
қала өмірі	city life	**кемшілік**	disadvantage
айырмашылық	difference	**ақ көңіл**	kind
артта қалған	backward	**аңқау**	naïve, honest
ақпараттық құралдар	information tools	**бау-бақша егу**	to garden
		шектеу	to limit
бейхабар	uninformed	**ойын-сауық**	entertainment

Language point

3 How to make a hypothetical 'if-then' statement

As we saw in Unit 4, you can make a conditional statement in Kazakh by making an 'if-then' sentence. Begin the 'if'-clause of the sentence with the word **егер** 'if', insert the non-verbal information (direct and indirect objects, modifiers of time and place) and conclude the 'if'-clause by adding to the stem of the verb one of the conditional endings **са** or **се** as well as one of the personal endings. Choose among the

different endings on the basis of vowel harmony and consonant assimilation. Conclude the 'then'-clause of the sentence with a verb in the future tense. (For a full discussion of the future tense, see Unit 4.)

Note that in informal or colloquial speech, you can drop the word **егер** 'if' from the sentence without changing the meaning. For example: **Уақытым болса, саған телефон соғамын.** 'If I have time, I will call you.'

As you may have noticed in Dialogue 2, 'if-then' statements take a different form when they are hypothetical. For example: **Егер ауылда тұрсам, бау-бақша егер едім.** 'If I lived in a village, I would cultivate a garden.' This statement is purely hypothetical: the speaker lives in the city and has no concrete plans to move to a village.

To make a hypothetical 'if-then' statement in Kazakh, do the following. Present the 'if'-clause (that is, the condition) as you would in a non-hypothetical situation: add to the stem of the verb one of the conditional endings **са** or **се** as well as one of the personal endings. Make only the 'then'-clause of the sentence hypothetical: add to the stem of the verb one of the hypothetical endings **ар** or **ер**, follow the verb with the auxiliary word **еді** and add to this auxiliary word one of the personal endings **м**, **ң**, **ңіз** or **к**.

Choose between the conditional endings **ар** and **ер** by looking at the vowel quality of the last syllable of the verb stem. If the last syllable contains a back vowel, add the ending **ар**. If it contains a front vowel, add the ending **ер**. Also choose the personal ending that needs to be added to the auxiliary word **еді** on the basis of vowel harmony. For example:

Егер жаңбыр жаумаса, тауға бар-ар еді-к.
If it did not rain, we would go to the mountains.

Компьютерім жаңа болса жұмысты тезірек бітір-ер еді-м.
If I had a new computer, I would finish this work faster.

Егер ақша ұтып алсаң не іст-ер еді-ң?
What would you do if you won money?

Exercise 7

What would you do if you were in Kazakhstan now? Or, if you are in Kazakhstan, what would you do if you went to another city or region of Kazakhstan? List at least five things you would do. Keep in mind that the word **егер** 'if' is optional.

Language point

4 How to express your opinion

Here we review three common ways of expressing your opinion in Kazakh. The most straightforward way is to put the phrase **менің пікірімше** or the abbreviated form **меніңше** (both of which mean 'in my opinion') at the beginning of your sentence.

By changing the possessive ending, you can also use this phrase or its abbreviated form to refer to someone else's opinion, as you can see below:

сеніңше or **сенің пікіріңше**	in your opinion
сіздіңше or **сіздің пікіріңізше**	in your [polite] opinion
оның пікірінше	in her/his opinion
біздің пікірімізше	in our opinion
олардың пікірінше	in their opinion

To express your opinion, you can also use phrases such as **деп ойлаймын** 'I think that', **деп сенемін** 'I believe that' or **деп үміттенемін** 'I hope that'. Keep in mind that in Kazakh verbs always appear at the end of the sentence. So express the actual content of your opinion first, before adding one of these phrases at the end. For example:

Қала тұрмысы стресске толы деп ойлаймын.
City life is full of stress, I think.

Ауыл тұрмысы жақсарады деп сенемін.
Village life will improve, I believe.

Ертең жаңбыр жаумайды деп үміттенемін.
It will not rain tomorrow, I hope.

To make clear that your opinion is informed by a reputable source, use one of the following phrases at the beginning of your sentence:

зерттеу нәтижелері бойынша	according to research results
статистика бойынша	according to statistics
санақ нәтижесі бойынша	according to the census

Dialogue 3

Оларды кім салды екен? I wonder who painted them? (CD 2; 49)

Stacy is talking to Aidyn about petroglyphs found in the region outside Almaty.

СТЭЙСИ Біз өткен аптада Тамғалы тасқа бардық. Тастардағы петроглифтер мен Будданың кескіндерін көрдік.

АЙДЫН Тамғалы тас құпияға толы, бірақ толық зерттелмеген. Тарихшылардың айтуынша, аймақтағы петроглифтердің көбі қола дәуірінде салынған.

СТЭЙСИ Будда бейнелерін кімдер салды екен?

АЙДЫН Будданы 10-ғасырда Буддалық миссионерлер салған деген болжам бар, ал тағы біреулер 17-ші ғасырда көшпелі қалмықтар салған деп санайды.

СТЭЙСИ Иә, ондағы жазбалар тибет және қалмық тілінде дейді, осы болжам дұрыс болуы мүмкін. Бірақ, кім біледі?!

АЙДЫН Кейбір жазбалар санскрит тілінде жазылған, сондықтан миссионерлер салуы да мүмкін.

СТЭЙСИ Мүмкін. Тамғалы тастағы петроглифтер әр түрлі кезеңде пайда болған. Бәлкім ол жерде көне тайпалар ғасырлар бойы діни рәсімдер өткізген болар.

АЙДЫН Келісемін.

Vocabulary

тас	stone	**көшпелі қалмақтар**	nomadic Kalmyks
Будда	Buddha	**кезең**	period
кескін	drawing	**көне тайпалар**	ancient tribes
зерттеу	to research	**діни рәсім**	religious rituals
қола дәуірі	Bronze Age	**өткізу**	to conduct, perform
болжам	hypothesis		
тағы біреулер	some people		

Language point

5 How to express surprise and uncertainty

In Dialogues 2 and 3 we saw how the modal word **екен** expresses wonder or surprise, and how the modal words **мүмкін** and **шығар** express possibility or uncertainty.

The modal word **екен** always appears at the end of a sentence and always implies that the information given in the sentence is new and surprising to the speaker. For example:

Қазақстанда көп адамдар әлі ауылда тұрады екен.
In Kazakhstan many people still live in villages. I did not know that.

Марат ертең Астанаға барады екен.
I have found out/it turns out that Marat is going to Astana.

When you add the modal word **екен** at the end of a question, you express a similar kind of surprise: wonder. For example: **Будда бейнелерін кімдер салды екен?** I wonder who painted the images of Buddha?

The modal words **мүмкін** and **ықтимал** also appear at the end of sentences. They, too, imply that the information given in a sentence is possible but not certain to the speaker. When you want to speculate about the past or future, add to the infinitive of the verb of the sentence one of the possessive endings and one of the personal endings, and follow it with one of these two modal words. For example:

Жуықта Көкшетауға бару-ым мүмкін.
Soon I may go to Kokshetau. (Literally: 'Soon my going to Kokshetau is possible.')

Жаңбыр жау-уы ықтимал.
It may rain. (Literally: 'The raining is possible.')

Similarly, you can also use the modal word **шығар** 'maybe' or its synonym **болар**, which is made of the verb **болу** 'to be', to speculate about the past or future. To speculate about the past, add to the stem of the verb one of the 'distant past' tense endings **ған/ген** or **қан/кен** and follow the verb with this modal word or its synonym. For example:

Марат келген болар.	Maybe Marat came.
Бәлкім Тамғалы табынатын жер болған шығар.	Tamgaly must have been a place for praying.

To speculate about the future, add to the verb stem one of the habitual endings **атын/етін** or **йтын/йтін** and follow the verb with this modal word or its synonym. For example:

Жаңбыр жаумайтын шығар.	I guess it will not rain.
Болат келмейтін болар.	I think Bolat will not come.

To speculate about the future, you can also use the combination of one of the hypothetical endings **ар** or **ер** and a personal ending. For example: **Мен ертең телефон соғ-ар-мын.** 'I may call tomorrow.'

Note that the phrase **кім біледі** 'who knows?' and the word **бәлкім** 'possibly' can appear at the beginning of such sentences.

Exercise 8

Translate the statements below. Express the speaker's wonder or surprise by using the modal word **екен**.

Example She works in a hospital. I didn't know that.
Ол ауруханада жұмыс істейді екен.

1 Marat's girlfriend is beautiful. Who would have thought it?
2 This computer is good. I'm surprised.
3 I have found out that Astana was an old fortress a long time ago.
4 It turns out that Almaty's old name is Vernyi.
5 I wonder if it will it rain?
6 I wonder for what purpose the paintings were used.

Exercise 9

Balbals are sculptures that are found across the steppe of Eurasia. Just like the petroglyphs of Tamgaly Tas (which were discussed in Dialogue 3), balbals raise many questions. Find out what the common hypotheses are about the origin and purpose of balbals and, using the modal words **мүмкін** and **шығар**, write down the hypotheses below.

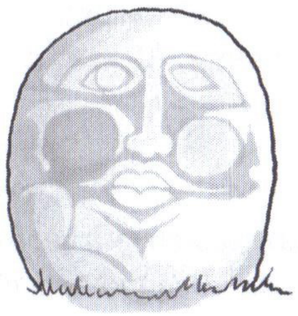

Exercise 10 **(CD 2; 50)**

You are looking for an apartment to live in. An estate agent is returning your call. Enter the conversation. You take the part of the second speaker.

AGENT Сәлеметсіз бе! Сіз жалдауға пәтер іздеп жүрсіз бе?
YOU [Say: yes, I need a two-room apartment.]
AGENT Көктем ауданында бір пәтер бар.
YOU [Ask: on which floor is the apartment? Ask: is it furnished?]
AGENT Пәтер екінші қабатта, жиһаздалған.
YOU [Ask: how much is the rent per month?]
AGENT Айына 500 доллар.

Unit Fourteen

Ауырып қалдым

I fell sick

In this unit you will learn how to:

- speak about health issues
- report someone else's speech
- describe an action or event that you have not witnessed
- describe parts of the human body
- describe appearances
- say 'because' and 'that's why'

Dialogue 1

Қай жеріңіз ауырып тұр? What is bothering you?

(CD 2; 51)

Zhanar is seeing a doctor.

ДӘРІГЕР Қай жеріңіз ауырып тұр?
ЖАНАР Тұла бойым қалтырап, тамағым және басым ауырғанына екі күн болды.
ДӘРІГЕР Ыстығыңызды өлшедіңіз бе?
ЖАНАР Кеше кешке ыстығым 38 болған, бүгін таңертең 39-ға көтеріліп кетті.
ДӘРІГЕР Жөтеліп жүрсіз бе?
ЖАНАР Иә, жөтелім қатты.
ДӘРІГЕР Жейдеңізді көтеріңіз, өкпеңізді тыңдайын.
ЖАНАР [*She breathes in and out.*]

ДӘРІГЕР Өкпеңіз таза. Қауіпті ешнәрсе жоқ. Сізге суық тиген. Мен сізге дәрі жазып беремін. Дәріханадан алыңыз. Сізге бір екі күн үйде жату керек. Сұйықты көбірек ішіңіз және демалыңыз. Егер тәуір болмасаңыз, маған телефон соғыңыз.

ЖАНАР Жұмыс орныма анықтама жазып бересіз бе?

ДӘРІГЕР Әрине, анықтамаңыз міне.

Vocabulary

тұла бойы	whole body
қалтырау	to shiver, to tremble
ыстық өлшеу	to measure a temperature
көтерілу	to go up
жөтел	cough
өкпе	lung
қауіпті	dangerous
суық тию	to catch a cold
дәрі жазып беру	to prescribe medicine
тәуір болу	to feel better
анықтама жазып беру	to write a medical note

Dialogue 2

Дәрігер не деді? What did the doctor say?

(CD 2; 52)

Zhanar is calling her office.

ЖАНАР Сәлем Болат. Бұл Жанар ғой.

БОЛАТ Сәлем! Жұмыста жоқсың ғой, не болды?

ЖАНАР Мен ауырып қалдым, қатты суық тиіп қалыпты. Сол себепті бүгін жұмысқа бара алмадым.

БОЛАТ Ойпырмай, жаман болған екен. Жедел-жәрдем шақырдың ба?

ЖАНАР Жоқ, дәрігерге өзім бардым.

БОЛАТ Тұмау ма? Дәрігер не деді?

ЖАНАР Дәрігер «қауіпті ешнәрсе жоқ, суық тиген, үйде бір-екі күн жату керек» деді.

БОЛАТ Әрине, әбден жазылғанша үйде жат. Емдел, өзіңді күт. Көмек керек пе?

ЖАНАР Жоқ, қажет емес. Рахмет, Болат. Бастықты ескертіп қоясың ба?

БОЛАТ Уайымдама. Бастыққа жағдайыңды түсіндіріп айтамын.

Vocabulary

ауырып қалу	to fall sick	**емделу**	to treat oneself
ойпырмай	ouch!, oh!	**күту**	to take care
жедел жәрдем	ambulance	**ескерту**	to warn
тұмау	flu	**жағдай**	situation
әбден	completely, fully	**түсіндіру**	to explain
жазылу	to recover		

Dialogue 3

Велосипедтен құлап қалдым I have fallen off a bike **(CD 2; 53)**

Kanat is seeing a doctor.

ҚАНАТ Аға, қолымды ауыртып алдым. Қарап беріңізші.

ДӘРІГЕР Қалай ауыртып алдың?

ҚАНАТ Велосипедтен құлап қалдым.

ДӘРІГЕР Қане, көрсетші қолыңды? Қай жері ауырып тұр?

ҚАНАТ Міне, шынтағым.

ДӘРІГЕР Түсінікті, ауруханаға бірден келу керек еді. Шынтағың сынып қалыпты.

ҚАНАТ Бәсе, неге қатты ауырып тұр десем. Енді операция жасау керек пе?

ДӘРІГЕР Мүмкін. Алдымен қолыңды рентгенге түсіру керек. Рентгенге жолдама жазып беремін. Нәтижесін маған алып кел.

ҚАНАТ Жаман болды ғой. Сабағымды не істеймін?

ДӘРІГЕР Уайымдама, әлі-ақ жазылып кетеді.

Vocabulary

ауыртып алу	to hurt	**бәсе**	that is why
құлап қалу	to fall down	**операция**	surgery
шынтақ	elbow	**рентгенге түсіру**	to make an X-ray
аурухана	hospital	**жолдама**	referral
сынып қалу	to break	**нәтиже**	result

Language point

1 How to speak about health issues

If you know that someone has health problems, you can ask about his/her health by saying:

Денсаулығың қалай?	How do you feel?
Тәуірсіз бе?	Do you feel better?
Көңіл-күйіңіз қалай?	How is your mood?
Жүзің бозарып тұр ғой, бір жерің ауырып тұр ма?	You look pale, is anything hurting?

If you feel unwell, you can indicate this by saying:

Ауырып тұрмын.	I'm not feeling very well.
Басым ауырып тұр.	I have a headache.
Ішім ауырып тұр.	I have a stomach ache.
Тамағым ауырып тұр.	I have a sore throat.
Тісім қақсап тұр.	I have toothache.
Арқам ауырып тұр.	My back is hurting.
Жүрегім айнып тұр.	I feel sick.

If you have a medical condition, you can describe it by saying:

Жүрегім ауырады.	I have heart problems.
Бүйрегім ауырады.	I have kidney problems.
Қан қысымым жоғары.	My blood pressure is high.
Аллергиям бар.	I have an allergy.
Астмамен ауырамын.	I have asthma.

You can describe your current mood by saying:

Шаршап тұрмын.	I feel tired.
Көңіл күйім болмай тұр.	I'm in a bad mood.

If you have recently sustained an accident or injury, you can indicate this by saying:

Саусағымды кесіп алдым.	I have cut my finger.
Аяғымды ауыртып алдым.	I have hurt my foot.
Басымды соғып алдым.	I have hit my head.
Қолымды күйдіріп алдым.	I burnt my hand.
Қолымды сындырып алдым.	I broke my hand.
Шашалып қалдым.	I choked.
Уланып қалдым.	I have been poisoned.

Exercise 1

Match each of the injuries in the left column with a symptom in the right column.

оған суық тиіп қалды	қан ағып тұр
ол қолын кесіп алды	сөйлей алмайды
ол аяғын ауыртып алды	жүгіре алмайды
оның тамағы ауырып тұр	ыстығы жоғары
оның қолы сынып қалды	цитрус жеуге болмайды
оның аллергиясы бар	қолы ауырып тұр

Exercise 2

In each column are listed the symptoms of a common illness. Read the symptoms and fill in the name of the illness above.

		уланып қалған	
Ол түшкіреді, мұрнынан су ағады, жөтеледі, ыстығы көтеріледі.	Ол – әлсіз, ұйқысы келеді, тамақ ішуге зауқы соқпайды.	Оның жүрегі айнып, көп құсты, тамақ іше алмайды.	Тәтті бір нәрсе жесе, денесі бөртіп, көзі қышиды.

Dialogue 4

Жарық сөніп қалыпты The light has gone out

(CD 2; 54)

Arman and Sagat are trying to turn on the TV.

АРМАН Теледидарды қосшы, сағат 7-де кино болады.
САҒАТ Пульт қайда?
АРМАН Пульт жұмыс істемейді, батареясы бітіп қалыпты. Қосу түймесін бас.
САҒАТ Қосылмайды. Теледидар сынып қалған ба?
АРМАН Мүмкін емес! Жаңа теледидар ғой. Жарық бар ма екен, тексерші!
САҒАТ Иә, жарық сөніп қалыпты.
АРМАН Отырып күткеннен басқа амал жоқ.

Vocabulary

теледидарды қосу	to turn on the TV
пульт	remote control
бітіп қалу	to die, to run out
қосу түймесі	power button
жарық	light, electricity
сөніп қалу	to be cut off
тексеру	to check
амал жоқ	nothing to do

Phrases to remember **(audio online)**

Шам сөніп қалды.
The light has gone out.

Компьютерім бұзылып қалды.
My computer has broken.

Камерамның батареясы отырып қалды.
My camera's battery has died.

Кілтімді жоғалтып алдым.
I've lost my key.

Кілтімді тауып алдым.
I've found my key.

Сөмкемді ұрлатып алдым.
My bag has been stolen.

Ақшам бітіп қалды.
I have run out of money.

Атын ұмытып қалдым.
I have forgotten his name.

Паспортымды ұмытып кетіппін.
I've left my passport behind.

Dialogue 5

Жөндей алмаймын деді He said that he cannot repair it **(CD 2; 55)**

Zhanar and Alma are discussing Zhanar's broken watch.

ЖАНАР Сағатым жүрмейді, сынып қалыпты. Жаңа сағат алуым керек.
АЛМА Батареясы отырып қалған шығар. Батареясын ауыстырдың ба?

ЖАНАР Иә, ауыстырдым.
АЛМА Жөндетуге болатын болар. Сағат шеберіне апардың ба?
ЖАНАР Апардым. Сағат шебері «бұл сағат Жапонияда жасалған, жөндей алмаймын» дейді.
АЛМА Қай дүкеннен сатып алып едің? Кепілдемесі бар ма?
ЖАНАР ЦУМ-нан сатып алғанмын. Кепілдемесінің мерзімі өтіп кетіпті. Сатушы жөндету қымбат дейді.
АЛМА Өкінішті, әп-әдемі сағатты қалай тастайсың?

Vocabulary

жөндеу	to repair
ауыстыру	to replace
сағат шебері	watch repairer
кепілдеме	guarantee
мерзімі өтіп кету	to expire
өкінішті	it is a pity
тастау	to dispose of, to throw away

Language point

2 How to report someone else's speech

As you may have noticed in the dialogues, to report someone else's speech, you should use the verb **деу** 'to say', not the synonymous verb **айту** 'to tell, to say'. For reported speech, you can also use compound verbs such as **деп айттым** 'I said' (literally: 'I told saying that'), **деп жауап бердім** 'I answered saying that', **деп сұрадым** 'I asked' (literally: 'I asked saying that').

In Kazakh the phrase that signals that the content of a sentence is reported speech is split up: the subject appears at the beginning of the sentence, the verb **деу** or the compound verb appears at the end of the sentence and the speech being reported appears verbatim (i.e. unchanged) in between. For example:

Асыл «ертең келемін» деді.
Asyl said that he is coming tomorrow. (Literally: 'Asil "I'm coming home" said.')

Айгүл «ауырып қалдым» деді.
Aigul said that she is sick. (Literally: 'Aigul "I'm sick" said.')

Дәрігер «операция жасау керек» деп жауап берді.
The doctor answered that surgery is needed. (Literally: 'The doctor "surgery is needed" saying answered.')

Exercise 3

You and your friend Saken have invited friends for a party. In reply, some of your friends have left a message on your voice mail. Report to Saken what they have told you, using the verbs **деді** 'he/she said that' or **деп жауап берді** 'he/she answered, saying that'.

Example Дина: бара алмаймын, кешке жиналысым бар
Дина бара алмаймын деп жауап берді.

Гаухар: бауырсақ пісіріп әкелемін
Ержан: сағат 9-да келемін, гитара ала келемін
Слава: Лена бармаса, мен де бармаймын
Лена: Славамен бірге келемін
Арман: шаршап жүрмін, үйге барамын

Dialogue 6

Оған не болыпты? What has happened to him?

(CD 2; 56)
Zhanar and Saule are sharing news about their acquaintances.

ЖАНАР Естідің бе, Арман аурухана түсіп қалыпты.
СӘУЛЕ Жоқ, естіген жоқпын. Оған не болыпты?
ЖАНАР Жұмыста отырғанда ауырып қалыпты. Жүрегі сияқты.
СӘУЛЕ Саған кім айтты?

ЖАНАР Айман телефон соқты. Кешке балаларды мектепте алып кетуімді өтінді. Өзі ауруханада отыр екен.

СӘУЛЕ Арман тәуір болып па?

ЖАНАР Иә, тәуір болыпты. Дәрігер қауіпті ешнәрсе жоқ, демалу керек депті.

Vocabulary

ауруханаға түсу	to be taken to a hospital
жүрек	heart
алып кету	to pick up
өтіну	to ask, to request
тәуір болу	to feel better
қауіпті	dangerous

Language point

3 How to describe an action or event you have not witnessed

In Kazakh there is a past tense that you can use to emphasize that you have not witnessed the action or event to which you are referring in your sentence. Kazakhs use this tense especially to relay news that they have heard from someone else, to tell folk tales and to recount their dreams. Since this tense always implies that the speaker is not the source of the information, Kazakhs use this tense for gossiping as well.

To conjugate a verb in this past tense, add to the stem of the verb one of the endings **ып** or **іп** and follow it by one of the personal endings **пын/пін**, **сың/сің**, **ты/ті** or **пыз/піз**. For example:

Самал Мәскеуге кет-іп-ті.	Samal went to Moscow [I was told].
Марат пен Айжан балалы бол-ып-ты.	Marat and Aizhan had a baby [I was told].

To put this tense in the negative, add to the stem of the verb one of the negative endings **ма/ме**, **ба/бе** or **па/пе** and follow it with the ending **п** and one of the personal endings. For example:

Ол әлі үйлен-бе-п-ті.	He has not married yet [I've heard].
Самал Мәскеуден келмепті.	Samal has not come back from Moscow yet [I've heard].

Exercise 4

Relay the news that you have heard.

Example

News from Aliya: Менің ұлым жас суретшілер байқауына қатысып, бірінші орынды жеңіп алды.

You (at a later time): Әлияның ұлы жас суретшілер байқауына қатысып, ұлы байқаудан бірінші орында жеңіп алыпты.

1 News from Saken: Мен Лондоннан кеше келдім.
You (at a later time):

2 News from the TV: Индонезияда тағы жер сілкінді.
You (at a later time):

Exercise 5

Read the below list of the most common exterior body parts (**дене мүшелері**).

бас	head	**иық**	shoulder
шаш	hair	**кеуде**	chest
маңдай	forehead	**арқа**	back
көз	eye	**қол**	hand
мұрын	nose	**саусақ**	finger
ауыз	mouth	**аяқ**	leg, foot
құлақ	ear	**тізе**	knee
мойын	neck		

Exercise 6

Match each of the body parts in the left column with a verb in the right column so as to make common idiomatic expressions. You may look up unfamiliar words in the glossary.

Қол	изеу
Шаш	керу
Бас	алысу
Мұрын	тістеу
Қас	көтеру
Тырнақ	тарау

Dialogue 7

Ұзын бойлы жігіт пе? Is he that tall guy? **(CD 2; 57)**

Zhanar introduces her classmates to Saule.

ЖАНАР Арманды танисың бе?
СӘУЛЕ Түрін білмеймін, қайсысы?
ЖАНАР Ұзын бойлы, қара торы жігіт.
СӘУЛЕ Динаның жанында тұрған әдемі жігіт пе?
ЖАНАР Иә, дәл өзі. Диванда отырған ұзын шашты қыз Айман.
СӘУЛЕ Айманның жанында отырған сары қыз кім?
ЖАНАР Шашы қысқа қыз ба? Ол Майра.
СӘУЛЕ Анау билеп жүрген жігіт кім?
ЖАНАР Қайсы? Орта бойлы, ақ көйлекті жігіт пе?
СӘУЛЕ Жоқ, қара свитерлі, шашы бұйра жігітті айтамын.
ЖАНАР А-а-а, ол Айдын ғой.

Vocabulary

тану	to be acquainted	**жігіт**	guy, young man
түр	appearance, look	**дәл өзі**	exactly
қара торы	dark-skinned	**сары қыз**	blonde girl
әдемі	pretty, handsome	**бұйра**	curly

Language point

4 How to describe appearances

When you want to find out about someone's appearance, ask the question **Оның түрі қандай?** 'What does she/he look like?'

To describe someone's appearance, use adjectives that derive from nouns. For a detailed discussion of how to make such adjectives, see Unit 11. For example: **Қайрат қара шашты, кең иықты, ұзын бойлы жігіт**. 'Kairat is a black-haired, wide-shouldered and tall guy.'

Alternatively, you can describe someone's appearance by adding one of the possessive endings to both the body part and to the person to whom the body part belongs. For a detailed discussion of how to use possessive endings, see Unit 3. For example: **Қайраттың шашы қара, иығы кең, бойы ұзын жігіт.** 'Kairat's hair is black, his shoulders are wide and his height is tall.'

Exercise 7 **(CD 2; 58)**

Read the descriptions of the three people pictured below. While reading, also listen to the descriptions on the accompanying CD.

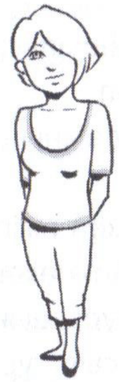

Наташаның шашы сары және қысқа. Ол орта бойлы, талдырмаш, сымбатты қыз.

Раушан – толықша келген, қара шашты, қысқа бойлы, сүйкімді қыз.

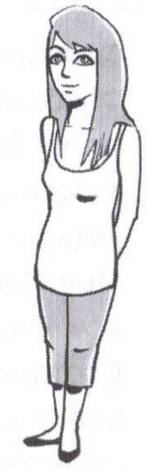

Маржан ұзын қоңыр шашты қыз. Ол қара көзді, ұзын бойлы, аққұба қыз.

Exercise 8

Respond to the questions below by describing three people you know, each time using one of the adjectives provided in brackets.

Оның бойы қандай? (**ұзын бойлы-қысқа бойлы-орта бойлы**)

1 _____
2 _____
3 _____

Оның денесі қандай? (**арық-талдырмаш-толық**)
Шашы қандай? (**ұзын-қысқа-түзу-бұйра**)
Көзі қандай? (**үлкен-қой көзді-сығыр**)
Бет-әлпеті қандай? (**әдемі-сүйкімді-тартымды**)

Dialogue 8

Қарым-қатынас маңызды болғандықтан Because a relationship matters

(CD 2; 59)
Friends are discussing Facebook.

МАҚСАТ Фэйсбук туралы не ойлайсыңдар?

ЖАНАР Фэйсбук туралы менің пікірлерім қарама-қайшылыққа толы. Бір жағынан Фэйсбук қолданушыға көп мүмкіндіктер ұсынады, ал екінші жағынан адамның көп уақытын алады.

АРМАН Мен Фэйсбукке жуықта тіркелгендіктен, әлі көп пікірім жоқ. Таныстармен хабарласып тұруға ыңғайлы екен.

ӘСЕМ Достарым мен таныстарым дүниенің төрт бұрышында болғандықтан, Фэйсбукті солармен хабарласып тұру үшін қолданамын.

МАҚСАТ Достарыңмен электрондық пошта арқылы да хабарласып тұруға болады.

ЖАНАР Әрине, дұрыс айтасың, электрондық поштамен араласуға болады. Бірақ Фэйсбук қарым-қатынасты жеңілдетеді. Себебі достарыңның парақшасында

олардың соңғы суреттері тұрады, қандай да бір нәрсе туралы пікірлерін жазады, өмірлеріндегі жаңалықтар туралы хабарың болады.

АРМАН Меніңше, Фэйсбук 'достық' деген сөздің мағынасын арзандатып жібереді. Өйткені соншама көп адаммен дос болу мүмкін емес қой.

ӘСЕМ Мен сенің бұл пікіріңмен келіспеймін. Себебі Фэйсбукті тек қана достық үшін емес, басқа мақсаттарда қолдануға болады. Мысалы, бизнес үшін немесе қоғамдық пікір қалыптастыру үшін.

МАҚСАТ Жалпы Фэйсбукті артық құрал деп санаймын. Себебі жұмысы бар адамның Фэйсбук парақшасында ұзақ отыруға уақыты болмайды.

ЖАНАР Меніңше әр нәрсені шектен асырмауға болады. Фэйсбукті қолдануға да болады, жақсы жұмыс істеуге де болады.

МАҚСАТ Ол да дұрыс шығар.

Vocabulary

пікір	opinion
қарама-қайшылық	contradiction
қолданушы	user
мүмкіндік	possibility, opportunity
тіркелу	to register
араласу	to be friends
қарым-қатынас	relationship
жеңілдету	to make easy
парақша	page
достық	friendship
арзандату	to make cheap, diminish
қоғамдық пікір	public opinion
шектен асырмау	not to exaggerate, keep a balance

Language point

5 How to reason

When you are arguing or reasoning, use the words **себебі**, **өйткені** 'because' or **сондықтан** 'that is why' to introduce a reason. For example:

Жанар жұмысқа келмеді, себебі ауырып қалды.
Zhanar did not come to work because she was sick.

Жанар ауырып қалды, сондықтан жұмысқа келмеді.
Zhanar was sick; that is why she did not come to work.

Alternatively, you can provide a reason without making use of the words **себебі**, **өйткені** or **сондықтан**. In this case, add to the stem of the reasoning verb one of the 'distant past' endings **ған/ген** or **қан/кен** as well as one of the 'reasoning' endings **дықтан** or **діктен**. As usual, choose among the different endings on the basis of the principles of vowel harmony and consonant assimilation. For example:

Кеше шарша-ған-дықтан бүгін ерте тұра алмады.
Because I got tired yesterday, I could not get up early today.

Су ішпегендіктен шөлдедім.
Because I did not drink water I feel thirsty.

Exercise 9 (CD 2; 60)

While reading the text below, listen to it on the accompanying CD. If necessary, look up unfamiliar words in the glossary. You will find a translation in the key to the exercises.

Теңгерілген ас деген не?

Асты дұрыс ішу және денсаулық – өзара тығыз байланысты ұғымдар. Неге? Себебі сіздің денсаулығыңыз сіздің денеңіз қабылдайтын қоректі заттарға тәуелді. Бұл жөнінде тағам зерттеушілердің пікірін сұрасаңыз, олар теңгерілген ас денсаулығыңыздың кепілі деп жауап береді. Неге дейсіз бе? Себебі адам ағзасы көмірсулар, май, протеин,

витаминдер, минералдар және су сияқты маңызды заттарды қажет етеді. Ал бұл қоректер тағам құрамында әр түрлі мөлшерде болады, сондықтан теңгерілген ас осы аталған заттардың барлығының асыңызда қажетті мөлшерде болуын қамтамасыз етеді. Мысалы, тағам зерттеушілер көмірсулардың адам ағзасына беретін энергиясын жағармайдың машинеге беретін энергиясына теңейді. Майлар денеңіздегі қосымша энергия көзі болып табылады, ал кальций сүйектеріңіздің мықты болуын қамтамасыз етеді. Зерттеушілер ағзаның 60-90 пайызы су болғандықтан, адам күнделікті бір литрден аса су ішуі керек деп санайды.

Vocabulary

теңгерілген ас	balanced diet
денсаулық	health
тығыз байланысты	closely linked
ұғым	concept
қабылдау	to receive
қоректі зат	nutrition
тәуелді	dependent
кепіл	guarantee
ағза	body
көмірсу	carbohydrate
қосымша	additional
мөлшер	volume
қамтамасыз ету	to provide
жағармай	petrol, gasoline
теңеу	to equate
энергия көзі	energy source
сүйек	bone
пайыз	per cent

Exercise 10 (CD 2; 61)

Listen to the following 'why?' questions on the CD. Drawing on your understanding of the text above, answer the questions.

1 Адамның денсаулығы неге ішетін асқа тәуелді?
2 Тағам зерттеушілер неге теңгерілген асты денсаулық кепілі деп санайды?
3 Адам неге күніне бір литрден аса су ішу керек?

Exercise 11 **(CD 2; 62)**

You are feeling sick. You have come to see a doctor. Enter the conversation. You take the part of the second speaker.

DOCTOR Қай жеріңіз ауырады?
YOU [Say: I have a sore throat and I have a headache.]
DOCTOR Ыстығыңыз бар ма?
YOU [Say: My temperature is 38 degrees.]
DOCTOR Сізге суық тиіп қалған. Жатып емделу керек.
YOU [Ask: will you give me a medical note?]
DOCTOR Әрине, жұмысқа беретін анықтама жазып беремін.

Grammar summary

1. Word order

1.1. Affirmative sentences

The basic structure of a Kazakh sentence is subject – object – verb. The places of the subject and the verb are fixed: the subject always appears at the beginning of the sentence and the verb always at the end of the sentence. In colloquial speech, however, the subject of the sentence can be dropped, unless it is emphasized. For example: the sentence **Мен ертең келемін** 'I will come tomorrow' can in speech also be expressed as **Ертең келемін**.

1.2. Questions

In a question the word order is the same as in an affirmative sentence. The only difference is that a question contains a question word, which appears in the place where the word(s) that the question word replaces would have appeared if the sentence had been affirmative. For example: **Бұл кім?** 'Who is this?', **Сен қашан келесің?** 'When will you come?'

1.3. Adjectives

An adjective usually appears before the noun it modifies. For example: **әдемі көйлек** 'a beautiful dress'. When an adjective functions by itself, as part of the predicate of the sentence, it appears after the noun. For example: **Олардың үйі әдемі** 'Their house is beautiful.'

1.4. Adverbs of manner

An adverb of manner always appears right before the verb it modifies: **Ол ерте тұрады** 'He gets up early', **Ол жылдам қимылдайды** 'She moves fast.'

1.5. Adverbs of place, time and frequency

An adverb of place, time or frequency always precedes an adverb of manner. For example: **Олар Астанаға мәшинемен барды** 'They went to Astana by car.' When a sentence contains more than one adverb of place, time or frequency, the adverb that is emphasized most by the speaker will appear closest to the verb (i.e. it will appear last). Compare the following examples: **Мен ертең Астанаға барамын, мен Астанаға ертең барамын** 'I will go to Astana tomorrow.'

1.6. Direct and indirect objects

Both the direct object and indirect object of a sentence always appear between the subject and the verb. If a direct and indirect object appear together in the same sentence, the one that is emphasized most by the speaker will appear closest to the verb (i.e. last). Compare the following examples: **Мен саған кітапты кеше бердім**, **Мен кеше кітапты саған бердім**, **Мен кеше саған кітапты бердім** 'I gave the book to you yesterday.'

2. Personal endings

2.1. Singular

	if the word ends on a vowel or one of the letters **й, л, м, н, ң, р, у**	*if the word ends on one of the letters* **з, ж**	*if the word ends on an unvoiced consonant*
1st person	**мын/мін**	**бын/бін**	**пын/пін**
2nd person		**сың/сің**	
2nd person formal		**сыз/сіз**	
3rd person		**–**	

2.2. Plural

	if the word ends on a vowel or one of the letters **й, л, р, у**	*if the word ends on one of the letters* **з, ж, м, н, ң**	*if the word ends on an unvoiced consonant*
1st person	**мыз/міз**	**быз/біз**	**пыз/піз**
2nd person		**сыңдар/сіңдер**	
2nd person formal		**сыздар/сіздер**	
3rd person		**–**	

2.3. Negative

	if the word is in the singular	*if the word is in the plural*
1st person	**емес-пін**	**емес-піз**
2nd person	**емес-сің**	**емес-сіңдер**
2nd person formal	**емес-сіз**	**емес-сіздер**
3rd person	**емес**	**емес**

3. Possessive endings

3.1. Singular

	if the noun ends on a vowel	*if the noun ends on a consonant*
if the possessive pronoun is **менің**	**м**	**ым/ім**
if the possessive pronoun is **сенің**	**ң**	**ың/ің**
if the possessive pronoun is **сіздің**	**ңыз/ңіз**	**ыңыз/іңіз**
if the possessive pronoun is **оның**	**сы/сі**	**ы/і**

3.2. Plural

	if the noun ends on a vowel	*if the noun ends on a consonant*
if the possessive pronoun is **біздің**	**мыз/міз**	**ымыз/іміз**
if the possessive pronoun is **сендердің**	**ң**	**ың/ің**
if the possessive pronoun is **сіздердің**	**ңыз/ңіз**	**ыңыз/іңіз**
if the possessive pronoun is **олардың**	**сы/сі**	**ы/і**

4. Noun plurals

	if the last syllable of the noun contains a back vowel	*if the last syllable of the noun contains a front vowel*
if the noun ends on a vowel or one of the letters **р, й, у**	**лар**	**лер**
if the noun ends on one of the letters **л, м, н, ң, з, ж**	**дар**	**дер**
if the noun ends on an unvoiced consonant	**тар**	**тер**

5. Question particles

	if the last syllable of the word contains a back vowel	*if the last syllable of the word contains a front vowel*
if the word ends on a vowel or one of the letters **р, л, й, у**	**ма**	**ме**
if the word ends on one of the letters **з, ж, м, н, ң**	**ба**	**бе**
if the word ends on an unvoiced consonant	**па**	**пе**

6. Case endings

genitive case	*dative case*	*accusative case*	*locative case*	*ablative case*	*instrumental case*
if the word ends on a vowel					
ның/нің	**ға/ге**	**ны/ні/н**	**да/де/нда**	**дан/ден**	**мен**
if the word ends on **л, у, й**					
дың/дің	**ға/ге**	**ды/ді**	**да/де**	**дан/ден**	**мен**
if the word ends on **м, н, ң**					
ның/нің	**ға/ге**	**ды/ді**	**да/де**	**нан/нен**	**мен**
if the word ends on **ж, з, р**					
дың/дің	**ға/ге**	**ды/ді**	**да/де**	**дан/ден**	**бен**
if the word ends on an unvoiced consonant					
тың/тің	**қа/ке**	**ты/ті**	**та/те**	**тан/тен**	**пен**

7. Negative particles

if the verb stem ends on a vowel or one of the letters **р, л, й**	*if the verb stem ends on one of the letters* **м, н, ң, з, ж**	*if the verb stem ends on an unvoiced consonant*
ма/ме	**ба/бе**	**па/пе**

8. Formal imperative

	if the last syllable of the verb stem contains a back vowel	*if the last syllable of the verb stem contains a front vowel*
if the verb stem ends on a vowel	verb**-ңыз**	verb**-ңіз**
if the verb stem ends on a consonant	verb**-ыңыз**	verb**-іңіз**

9. Simple present tense

9.1. Singular

	if the last syllable of the verb stem contains a back vowel	*if the last syllable of the verb stem contains a front vowel*
1st person	verb-**а-мын**	verb-**е-мін**
2nd person	verb-**а-сың**	verb-**е-сің**
2nd person formal	verb-**а-сыз**	verb-**е-сіз**
3rd person	verb-**а-ды**	verb-**е-ді**

9.2. Plural

	if the last syllable of the verb stem contains a back vowel	*if the last syllable of the verb stem contains a front vowel*
1st person	verb-**а-мыз**	verb-**е-міз**
2nd person	verb-**а-сыңдар**	verb-**е-сіңдер**
2nd person formal	verb-**а-сыздар**	verb-**е-сіздер**
3rd person	verb-**а-ды**	verb-**е-ді**

10. Progressive tense

10.1. Affirmative

if the verb ends on a vowel	*if the verb ends on a consonant and the last syllable contains a back vowel*	*if the verb ends on a consonant and the last syllable contains a front vowel*
verb-**п**	verb-**ып**	verb-**іп**

followed by one of the auxiliary verbs

отыр
жатыр
тұр
жүр

} -personal ending

10.2. Negative

if the verb ends on a vowel	*if the verb ends on a consonant and the last syllable contains a back vowel*	*if the verb ends on a consonant and the last syllable contains a front vowel*
verb-**п**	verb-**ып**	verb-**іп**

followed by one of the auxiliary verbs

отырған
жатқан
тұрған
жүрген

} **-жоқ**-personal ending

11. Ability 'can'

if the verb ends on a vowel	*if the verb ends on a consonant and its last syllable contains a back vowel*	*if the verb ends on a consonant and its last syllable contains a front vowel*	*if the verb ends on the letter* **қ**	*if the verb ends on the letter* **ю**
verb-**й**	verb-**а**	verb-**е**	verb-**и**	verb-**я**

followed by one of the auxiliary verbs

ал-а
біл-е

} -personal ending

12. Wish 'want'

12.1. Singular

	if the verb ends on a vowel or a sonorant	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
if the possessive pronoun is **менің**	verb-**ғы-м** verb-**гі-м**	verb-**қы-м** verb-**кі-м**
if the possessive pronoun is **сенің**	verb-**ғы-ң** verb-**гі-ң**	verb-**қы-ң** verb-**кі-ң**
if the possessive pronoun is **сіздің**	verb-**ғы-ңыз** verb-**гі-ңіз**	verb-**қы-ңыз** verb-**кі-ңіз**
if the possessive pronoun is **оның**	verb-**ғы-сы** verb-**гі-сі**	verb-**қы-сы** verb-**кі-сі**
	followed by one of the auxiliary verbs **келеді** or **келіп тұр** or by one of the negative forms **кел-ме-й-ді** or **келіп тұрған жоқ**	

12.2. Plural

	if the verb ends on a vowel or a sonorant	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
if the possessive pronoun is **біздің**	verb-**ғы-мыз** verb-**гі-міз**	verb-**қы-мыз** verb-**кі-міз**
if the possessive pronoun is **сендердің**	verb-**ғы-ларың** verb-**гі-лерің**	verb-**қы-ларың** verb-**кі-лерің**
if the possessive pronoun is **сіздердің**	verb-**ғы-ларыңыз** verb-**гі-леріңіз**	verb-**қы-ларыңыз** verb-**кі-леріңіз**
if the possessive pronoun is **олардың**	verb-**ғы-лары** verb-**гі-лері**	verb-**қы-лары** verb-**кі-лері**
	followed by one of the auxiliary verbs **келеді** or **келіп тұр** or by one of the negative forms **кел-ме-й-ді** or **келіп тұрған жоқ**	

13. Simple past tense

13.1. Singular

	if the verb ends on a vowel, the letter **з** *or a sonorant*	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
1st person	verb-**ды-м** verb-**ді-м**	verb-**ты-м** verb-**ті-м**
2nd person	verb-**ды-ң** verb-**ді-ң**	verb-**ты-ң** verb-**ті-ң**
2nd person formal	verb-**ды-ңыз** verb-**ді-ңіз**	verb-**ты-ңыз** verb-**ті-ңіз**
3rd person	verb-**ды** verb-**ді**	verb-**ты** verb-**ті**

13.2. Plural

	if the verb ends on a vowel, the letter **з** *or a sonorant*	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
1st person	verb-**ды-қ** verb-**ді-к**	verb-**ты-қ** verb-**ті-к**
2nd person	verb-**ды-ңдар** verb-**ді-ңдер**	verb-**ты-ңдар** verb-**ті-ңдер**
2nd person formal	verb-**ды-ңыздар** verb-**ді-ңіздер**	verb-**ты-ңыздар** verb-**ті-ңіздер**
3rd person	verb-**ды** verb-**ді**	verb-**ты** verb-**ті**

14. Distant past tense

14.1. Singular

	if the verb ends on a vowel, the letter **з** *or a sonorant*	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
1st person	verb-**ған-мын**	verb-**қан-мын**
	verb-**ген-мін**	verb-**кен-мін**
2nd person	verb-**ған-сың**	verb-**қан-сың**
	verb-**ген-сің**	verb-**кен-сің**
2nd person formal	verb-**ған-сыз**	verb-**қан-сыз**
	verb-**ген-сіз**	verb-**кен-сіз**
3rd person	verb-**ған**	verb-**қан**
	verb-**ген**	verb-**кен**

14.2. Plural

	if the verb ends on a vowel, the letter **з** *or a sonorant*	*if the verb ends on an unvoiced consonant*
1st person	verb-**ған-быз**	verb-**қан-быз**
	verb-**ген-біз**	verb-**кен-біз**
2nd person	verb-**ған-сыңдар**	verb-**қан-сыңдар**
	verb-**ген-сіңдер**	verb-**кен-сіңдер**
2nd person formal	verb-**ған-сыздар**	verb-**қан-сыздар**
	verb-**ген-сіздер**	verb-**кен-сіздер**
3rd person	verb-**ған**	verb-**қан**
	verb-**ген**	verb-**кен**

15. Habitual past tense

15.1. Singular

if the last syllable of the verb contains a back vowel	*if the last syllable of the verb contains a front vowel*
verb-**тын** followed by one of the personal endings **мын**, **сың**, **сыз**	verb-**тін** followed by one of the personal endings **мін**, **сің**, **сіз**

15.2. Plural

if the last syllable of the verb contains a back vowel	*if the last syllable of the verb contains a front vowel*
verb-**тын** followed by one of the personal endings **быз**, **сыңдар**, **сіздер**	verb-**тін** followed by one of the personal endings **біз**, **сіңдер**, **сіздер**

16. Negatives

16.1. Negative with емес

Мен		**емес-пін**
біз		**емес-піз**
сен	verb-	**емес-сің**
сендер	**ған/ген/қан/кен**	**емес-сіңдер**
сіз		**емес-сіз**
сіздер		**емес-сіздер**
ол/олар		**емес**

16.2. Negative with жоқ

Мен		**жоқ-пын**
біз	verb-	**жоқ-пыз**
сен	**ған/ген/қан/кен**	**жоқ-сың**
сендер		**жоқ-сыңдар**
сіз		**жоқ-сыз**
сіздер		**жоқ-сыздар**
ол/олар		**жоқ**

Key to exercises

Unit 1

Exercise 3

1 2, 2 1, 3 2, 4 2, 5 2.

Exercise 4

1 Ғимарат ескі. 2 Олар егде. 3 Сен аққөңілсің. 4 Гүлжан әдемі. 5 Сіздер боссыздар. 6 Ауа райы құрғақ. 7 Мейманхана қымбат. 8 Мен сабырлымын. 9 Сіз бойдақсыз. 10 Олар ажырасқан. 11 Сен тұрмыстасың.

Exercise 5

1 Мен малшы емеспін. 2 Сен мұғалімсің. 3 Сен жұмысшы емессің. 4 Ол кәсіпкер. 5 Олар сатушы емес. 6 Ол банк қызметшісі емес. 7 Ол аспазшы. 8 Біз инженерміз. 9 Біз студент емеспіз. 10 Сіз жүргізушісіз. 11 Сіздер мұнайшы емессіздер. 12 Ол бухгалтер.

Exercise 6

1 Ол жапондық па? 2 Сіздер доссыздар ма? 3 Ол бастық па? 4 Мен еңбекқормын ба? 5 Сен студентсің бе? 6 Сендер таныссыңдар ма?

Exercise 7

1 Бұл не? 2 Сіз қай қаладансыз? 3 Сен қайдансың? 4 Сен неге көңілсізсің? 5 Неше бала? 6 Сөздік қайда?

Exercise 8

1 Ол италиялық па? 2 Олар түрік пе? 3 Ол француз ба? 4 Сіз үнділіксіз бе? 5 Ол австралиялық па? 6 Сен өзбексің бе? 7 Ол қазақ емес пе? 8 Олар орыс емес пе?

Exercise 9

1 Мен спортшымын/спортшы емеспін. 2 Мен ойыншымын/ойыншы емеспін. 3 Мен зерттеушімін/зерттеуші емеспін. 4 Мен көңілдімін/көңілді емеспін. 5 Мен бақытсызбын/бақытсыз емеспін. 6 Мен ұқыптымын/ұқыпты емеспін. 7 Мен қызғаншақпын/қызғаншақ емеспін. 8 Мен ұмытшақпын/ұмытшақ емеспін. 9 Мен үйленгенмін/үйленген емеспін.

Unit 2

Exercise 1

1 Мен Үндістаннанмын, Делиден боламын. 2 Сен Өзбекстаннан боласың, Ташкенттенсің. 3 Сіз Ресейденсіз, Мәскеуден боласыз. 4 Ол Ұлы Британиядан болады, Лондоннан. 5 Біз Францияданбыз, Парижден боламыз. 6 Сендер Америкадансыңдар, Нью Йорктен боласыңдар. 7 Сіздер Германиядансыздар, Мюнхеннен боласыздар. 8 Олар Швейцариядан, Женевадан болады.

Exercise 3

1 Ол Қарағандылық. 2 Сен Қызылордалықсың. 3 Ол Өскемендік. 4 Біздер Тараздықпыз. 5 Сіз Ақтаулықсыз. 6 Ол Қостанайлық.

Exercise 4

Көліктер, теңіздер, ағаштар, кілттер, мәшинелер, гүлдер, сөмкелер, қыздар, ұлдар, адамдар, әйелдер, саусақтар, дәптерлер, дүкендер, қабырғалар, кітаптар, парақтар, мұражайлар, ғимараттар, шкаптар, тартпалар

Exercise 5

1 Ұстара Сағаттікі. 2 Әмиян кімдікі? 3 Көзілдірік Серіктікі. 4 Сүлгі біздікі. 5 Тарақ сенікі ме?

Exercise 6

1 Ана үйлер ескі.
2 Ана диск жаңа.
3 Бұл кино жақсы.
4 Мына заттар сапалы ма?
5 Осы әдіс тиімді.
6 Осы тақырып өзекті.
7 Сол өркениет қайда?
8 Сол күндер қызық.

Exercise 7

1 жиырма жеті 2 отыз үш 3 алпыс бір 4 сексен төрт 5 тоқсан сегіз 6 бір мың екі жүз сексен бір 7 екі мың он екі 8 үш мың үш жүз 9 төрт мың жеті жүз он екі 10 екі жүз елу мың 11 сегіз жүз отыз алты мың.

Exercise 8

1 25000/жиырма бес мың теңге 2 12000/он екі мың теңге 3 2000/екі мың теңге 4 5000/бес мың теңге 5 720/жеті жүз жиырма теңге 6 120720/жүз жиырма мың жеті жүз жиырма теңге.

Unit 3

Exercise 1

1 Айгүлдің ағасы үйленген. 2 Айгүлдің ағасының екі баласы бар. 3 Айгүлдің бір әпкесі бар. 4 Айгүлдің әпкесі тұрмыста. 5 Айгүлдің інісінің аты Азамат. 6 Айгүлдің жеңгесі – Айман. 7 Айгүлдің жездесінің аты Айбек. 8 Айгүлдің сіңлісі бар. 9 Оның аты Мөлдір.

Exercise 2

1 Серік Ермектің інісі. 2 Ермек Серіктің ағасы. 3 Тоғжан Мараттың қарындасы. 4 Тоғжан Қарлығаш пен Сандуғаштың тәтесі/апасы. 5 Сара Тоғжан мен Мараттың әпкесі. 6 Күләш Ерлан мен Гүлнәрдің енесі.

Exercise 3

Бейсенбіде, сағат бесте, мейманханада. Дүйсенбіде, сағат сегізде, колледжде. Жексенбіде, сағат онда, бассейнде. Жұмада, сағат он екіде, мешітте. Сәрсенбіде, сағат сегіз жарымда, кинотеатрда. Сейсенбіде, сағат төртте, спортзалда. Сенбіде, сағат тоғызда, түнгі клубта.

Exercise 4

1 таңғы тоғыз он бес 2 түнгі он жарым 3 түнгі он бір жарым 4 таңғы жеті 5 таңғы он бір 6 түскі екі қырық

Exercise 5

1 Уақыт қанша болды? 2 Сағат неше? 3 Уақыт қанша?

Exercise 6

seconds-секунд, minutes-минут, hour-сағат, day-күн, week-апта, month-ай, year-жыл, there is/are-бар

Unit 4

Exercise 1

1 барамыз 2 жұмыс істейсің 3 көшесіңдер 4 сабақ бересіз 5 тұрады 6 келеді 7 сөйлейміз 8 үйренеді 9 тұрады

Exercise 2

1 Айнұр сирек теледидар көреді. 2 Біз жаз сайын көлге барамыз. 3 Мен күнде таңертең паркте жүгіремін. 4 Олар кешкі асты әдетте сағат жетіде ішеді.

Exercise 3

Мен ерте жатамын және ерте тұрамын. Әдетте сағат алтыда тұрып, бірінші төсегімді жинаймын. Содан кейін жуынатын бөлмеге барып, жуынамын, тісімді тазалаймын, қырынамын. Содан кейін душқа түсемін. Сүртінемін, таранамын. Содан кейін ас бөлмесіне барып, таңертеңгі асымды дайындаймын, шәй қайнатамын. Мен кофе ішпеймін, бірақ ыстық және қою шәйға сүт қосып ішемін. Уақытым болса, жаңа газеттерді қарап шығамын. Содан кейін бөлмеме келіп, киінемін. Қазір компьютерім жұмыс істемейді, сондықтан бүгін электрондық поштамды тексермеймін. Мәшинем жүрмейді, сондықтан үйден ерте шығамын. Мен жұмысқа ешқашан кешікпеймін.

Exercise 4

1 Айжан ешкіммен араласпайды. 2 Жанар ешқайда бармайды. 3 Киноға ешкім келмейді. 4 Мен ешқашан үй тазаламаймын. 5 Мен ешнәрсе білмеймін.

Exercise 5

Аты-жөні: Стэйси Брук
Жұмыс орны: TN компаниясы
Мамандығы: инженер
Мекен-жайы: Достық 56, Алматы
Телефон нөмірі: (32)236 7867
Скайп атауы: stacy.brooke
Электрондық поштасы: sbrooke@tn.com

Exercise 6

1 Менің Әлемім ағылшынша ма, әлде орысша ма? 2 Нурлан достарымен телефон арқылы хабарласып тұра ма? 3 Таңертең электрондық поштаңызды тексересіз бе?/ поштаңды тексересің бе? 4 Ата-анаңызбен хабарласып тұрасыз ба?/ Ата-анаңмен хабарласып тұрасың ба?

Exercise 7

1 (з), 2 (ә), 3 (в), 4 (ж), 5 (а), 6 (б), 7 (г), 8 (д).

Exercise 8

1 Коньки тебуге жақсысың ба? 2 Әйелің спортпен айналыса ма? 3 Папаң мен мамаң Қазақстанда тұра ма? 4 Папаң мен мамаңа жиі барып тұрасың ба? 5 Сенің қызың домбыра ойнай ма? 6 Қызың спортқа жақсы ма? 7 Сенің әйелің де банкте жұмыс істей ме?

Exercise 9

1 Күн ыстық болса, Лука суға түседі. 2 Қымбат болмаса, Стэйси атқа мінеді. 3 Зауқы соқса, олар тамақ пісіреді. 4 Шаршаса, олар киіз үйде демалады. 5 Қарындары ашса, олар балық аулайды.

Unit 5

Exercise 2

Банк**ке**, аялдама**ға**, кинотеатр**ға**, супермаркет**ке**, дәріхана**ға**, пошта**ға**, шаштараз**ға**, мешіт**ке**, шіркеу**ге**, әуежай**ға**, азық-түлік дүкені**не**, көше**ге**, ауыл**ға**, базар**ға**, мейрамхана**ға**, бассейн**ге**, дене шынықтыру залы**на**, кітапхана**ға**, театр**ға**, мұражай**ға**.

Exercise 3

1 кір жума 2 кір үтіктеме 3 ыдыс жу 4 дүкенге бар 5 көкөністер сатып ал 6 күріш тазала 7 кешкі ас пісірме

Exercise 4

1 Жоқ, кассадан сатып алмаңыз, желі арқылы сатып алыңыз. 2 Жоқ, такси шақырмаңыз, 5-троллейбуспен барыңыз. 3 Жоқ, темір жол бекетіне бармаңыз, телефон соғыңыз. 4 Жоқ, кредит қартамен төлемеңіз, ақшалай төлеңіз.

Exercise 5

1 (ә), 2 (д), 3 (б), 4 (а), 5 (г), 6 (в).

Exercise 6

1 «Алатау» қонақ үйіне қалай барамын? 2 «Рамстор» дүкені қай жерде? 3 Орталық поштаға троллейбус жүре ме? 4 Банкке жаяу жетуге бола ма?

Exercise 8

1 Әуежайдан **шығыңыз**, солға **бұрылыңыз** да көшемен түзу **жүріңіз**. Аутотұрақтың жанында солға **бұрылыңыз** да, түзу **жүріңіз**. Алдыңызда мұражай болады. Мұражайдың жанынан солға **бұрылыңыз**. Бас Алаңды **басып өтіңіз**. Қонақ үй алдыңызда болады.
2 Қонақүйден **шығыңыз** да бас алаңды **басып өтіңіз**. Көше бойымен түзу **жүріңіз**. Алдыңызда парк болады. Паркті **басып өтіңіз** де, көшеден **өтіңіз**. Базар алдыңызда болады.

3 Базардан **шығыңыз** да, көшеден **өтіңіз**. Паркті **басып өтсеңіз**, супермаркет оң жағыңызда болады.

Exercise 10

1 Сегізінші наурыз – әйелдер күні. 2 Тоғызыншы мамыр – Жеңіс Күні. 3 Бірінші маусым – балалар күні. 4 Алтыншы шілде – Астана күні. 5 Отызыншы тамыз – Конституция күні. 6 Бірінші қыркүйек – білім күні. 7 Он алтыншы желтоқсан – Тәуелсіздік күні. 8 Отыз бірінші желтоқсан – Жаңа Жыл күні.

Exercise 11

1 Сараның пәтері екінші қабатта. 2 Арманның пәтері үшінші қабатта. 3 Сашаның пәтері бесінші қабатта. 4 Жанардың пәтері төртінші қабатта.

Unit 6

Exercise 2

1 Ұшаққа билет сатып алуым керек. 2 Офиске телефон соғуым керек. 3 Маған Астананың картасы керек/қажет. 4 Астана туралы ағылшынша ақпарат кітапшасы керек/қажет. 5 Астаналық әріптесіміздің телефон нөмірі керек/қажет.

Exercise 3

Сағат жетіде, Бәйтерек кафесінде, Сәлимәмен, кешкі ас
Сағат үште, Әуезов көшесінде, Ерік Айдынұлымен, кездесу

Exercise 4

1 Фото көруге бола ма? 2 Кешіріңіздер, кіруге бола ма? 3 Киіп көруге бола ма? 4 Терезені ашуға бола ма?

Exercise 5

1 шылым шегуге болмайды 2 тамақ ішуге болмайды 3 бұрылуға болмайды 4 ағаштарды кесуге болмайды

Exercise 6

1 ол диванда отыр 2 ол диванда жатыр 3 мәшинем аулада тұр 4 біз паркте отырмыз 5 олар Астанада жүр.

Exercise 7

1 Сөмкең теледидардың жанында тұр/жатыр.
2 Кілтің үстелдің үстінде жатыр.
3 Әмияның сөмкеңнің ішінде жатыр.

Exercise 8

Possible answers: 1 «Арман» кинотеатры Республика Сарайының жанында. 2 Газет киоскісі фонтанның алдында/Абай көшесінде. 3 Азық түлік дүкені аялдаманың артында/Абай және Достық көшелерінің қиылысында орналасқан. 4 Мейманхана кинотеатрдың алдында. 5 Фонтан қонақ үйінің алдында/газет киоскісінің артында.

Unit 7

Exercise 1

2 Астана-Атырау 3 11.15 4 АТ-2 5 уақытында

Exercise 2

1 Айша жуынып жатыр. 2 Айша тісін тазалап жатыр. 3 Айша шашын тарап тұр. 4 Айша шәйін ішіп отыр. 5 Айша газет оқып отыр. 6 Айша киініп жатыр. 7 Айша жұмыс істеп отыр.

Exercise 3

Амансың ба, Райхан! Қал-жағдайың қалай? Жұмысың қалай? Москва қаласы әдемі ме? Ауа-райы қандай екен? Біздің жағдайымыз жақсы. Қазір Астанада тұрып жатырмыз. Астана өсіп келеді. Көптеген жаңа үйлер мен ғимараттар салынып жатыр. Мұнда күн салқын, бүгін де жел соғып тұр. Мен «Тасқын» компаниясында экономист болып жұмыс істеп жүрмін, ал Қайрат университетте сабақ беріп жүр. Балалар балабақшаға барып жүр. Айтпақшы, жапон тілін үйреніп жүрмін. Келесі жылы Жапонияға бір жылға оқуға баруым мүмкін. Бұл сапарды асыға күтіп жүрмін. Сәлеммен, Айжан

Translation
Hello Raikhan! How are you? How is your job? Moscow must be beautiful. What is the weather like? We are doing fine. We are living in Astana now. Astana is growing. Many new houses and buildings are being built. It is cool here. Today the wind is blowing as well. I'm working for the Taskyn company, and Kairat is teaching at a university. The kids are going to kindergarten. By the way, I'm learning Japanese. Next year I might go to Japan for a one-year internship. I'm looking forward to this trip. Regards, Aizhan

Exercise 4

1 Алтай мәшине жөндеп жатыр. 2 Алмас кино көріп отыр. 3 Марал кітап оқып отыр. 4 Мағжан шахмат ойнап отыр.

Exercise 5

1 Арман сабаққа бара жатыр. 2 Мен кітаптар әкеле жатырмын. 3 Сен не апара жатырсың? 4 Олар Астанаға бара жатыр. 5 Сіз Москвадан келе жатырсыз ба?

Exercise 6

1 Жоқ, дүкенге бара жатқан жоқпын. 2 Жоқ, кино көріп отырған жоқпын. 3 Жоқ, компьютер қосылып тұрған жоқ. 4 Жоқ, Арман теннис ойнап жүрген жоқ. 5 Жоқ, балалар бақта жүрген жоқ.

Exercise 8

1 Атырауда күн ашық, температура 16 градус жылы. 2 Семейде күн бұлтты, температура 7 градус жылы. 3 Астанада қар жауып тұр, температура 5 градус аяз. 4 Ақтауда жел соғып тұр, температура 20 градус.

Unit 8

Exercise 1

1 ойнасын 2 көрсін 3 оқиын 4 тамақ ішейік 5 тамашалайық

Exercise 3

Таңертеңгі асқа: күріш, сүт, сары майы, апельсин, лимон.
Түскі асқа: қойдың еті, картоп, қияр, ақжелкен, зәйтүн майы.
Кешкі асқа: тауықтың сорпасы, капуста, қызылша, сәбіз, картоп.

Exercise 4

1 Сенімен сөйлесейін деп едім. 2 Қонақ шақырайын деп едім. 3 Қайда барайын деп едің/едіңіз? 4 Не сұрайын деп едің/едіңіз?

Exercise 5

1 Бір кесек ет кесіп беріңізші. 2 Бір тілім сыр өлшеп беріңізші. 3 Бір қорап кәмпит беріңізші.

Exercise 6

1 Ол мына компьютерді қолдансыншы. 2 Мына есікті ашыңызшы. 3 Арманға телефон соғайыншы. 4 Киноға барайықшы.

Unit 9

Exercise 1

1 Ол жүре ала ма? 2 Сендер жүзе аласыңдар ма? 3 Сен мәшине жүргізе аласың ба? 4 Ол тамақ пісіре ала ма? 5 Олар атқа міне ала ма?

Exercise 4

1 Тамақ ішкің/ішкіңіз келе ме? 2 Демалғың/демалғыңыз келе ме? 3 Фотосурет көргің/көргіңіз келе ме? 4 Мейманханаға барғың/барғыңыз келе ме? 5 Кино көргің/көргіңіз келе ме?

Exercise 5

1 Қазақша сөйлегім келеді/келмейді. 2 Қазақстанға барғым келеді/келмейді. 3 Үйге телефон соққым келеді/келмейді. 4 Туыстарды көргім келеді/кеомейді. 5 Достарыма қонаққа барғым келеді/келмейді. 6 Демалыста қонақ шақырғым келеді/келмейді. 7 Ертең ерте тұрғым келеді/келмейді. 8 Бүгін түнде кеш жатқым келеді/келмейді.

Exercise 6

Димаштың мамаға көмектескісі келмейді.
Димаштың сабақ қарағысы келмейді.
Димаштың кітап оқығысы келмейді.
Димаштың теледидар көргісі келеді.
Димаштың компьютер ойнағысы келеді.
Димаштың бассейнге барғысы келеді.

Unit 10

Exercise 1

1 қызылша**ны** пісіріңіз 2 сарымсақ**ты** аршыңыз 3 жаңғақ**ты** ұнтақтаңыз 4 қызылша мен сарымсақ**ты** үккіштен өткізіңіз 5 қызылша**ны** шұңғыл ыдысқа салыңыз 6 сарымсақ пен жаңғақ**ты** қызылшаға қосыңыз 7 1-2 ас қасық майонез қосыңыз 8 салат**ты** араластырыңыз

Exercise 2

Қазақтар шәй**ді** сүтпен ішеді және шәйдің ыстық, қою болғанын қалайды. Қазақтар шәйдің түсіне қарайды: қою шәймен майлы сүттің қосындысы шәйға ерекше түс береді.

Мұндай шәй**ді** дайындау үшін, жоғары сапалы үнді шәй**ін** және майлы сүт**ті** қолданған дұрыс. Алдымен су**ды** қайнатыңыз. Шәйнек**ті** бір рет ыстық сумен шайыңыз. Енді шәйнекке екі-үш қасық шәй салыңыз. Үстінен қайнаған су**ды** құйыңыз. Қою шәй шығару үшін, шәйнектің қақпағы**н** жауып, сүлгімен бүркеп қойыңыз. Шәй шыққанша сүт**ті** жылытыңыз. Кесеге аздап сүт құйып, шәй**ді** оның үстінен құйыңыз. Шәй**ді** сарылдатпай және кесе**ні** толтырмай құю керек. Шәй ұсынғанда кесе**ні** қос қолмен ұстау керек.

Қазақ мәдениетінде шәй дайындау және шәй құю әйелдер үшін үлкен сын. Қазақтар бұл рәсім әйелдің тәрбиесінің көрінісі деп сенеді. Дәстүрлі қазақ мәдениетінде ер адамдар шәй құймайды.

Translation

Kazakhs drink their tea with milk and prefer their tea to be hot and strong. Kazakhs also look at the colour of their tea: the combination of strong tea and creamy milk gives a special colour.

To prepare such tea, it is advisable to use high-quality Indian tea and fat milk. First boil the water. Rinse the teapot once with hot water.

And now put two or three spoons of tea into the teapot. Pour the boiled water on top. To brew strong tea, close the cover of the pot and cover the teapot with a towel. While the tea is brewing, heat up the milk. Pour a small amount of milk into a bowl and pour the tea on top of it. Tea should be poured without any noise and a *kese* [a tea bowl] should never be filled to the top. When offered, the bowl should be held by both hands.

In Kazakh culture preparing and pouring tea is an important test for a woman. Kazakhs believe that this ritual reflects a woman's upbringing. In traditional Kazakh culture, men do not pour tea.

Exercise 3

1 Мен **сізді** түскі асқа шақырамын. 2 Ол **мені** танымайды/білмейді. 3 Олар **бізді** көрмейді. 4 Сен **оны** іздеп жүрсің бе? 5 Біз **сізді** таңдаймыз. 6 Сен **оларды** сатып аласың ба? 7 Біз **оларды** ұнатпаймыз.

Exercise 4

1 Кредит карта**ны** енгізіңіз. 2 Қажетті тіл**ді** таңдаңыз. 3 Қажетті қызмет**ті** таңдаңыз. 4 Пин кодыңыз**ды** енгізіңіз. 5 Қажетті сома**ны** теріңіз.

Exercise 5

1 алма тәтті 2 палаудың тұзы көп 3 қымыз қышқыл 4 сорпаның тұзы аз 5 бұрыш ашты 6 ет тұзды 7 ас дәмді

Exercise 6

1 жақсы оқы 2 кешікпей кел 3 айқаламай сөйле 4 асықпай жүр 5 төкпей іш

Exercise 7

Translation

Apple pie

I have found this recipe in my old notebook. Try to make it! Delicious!

To make an apple pie, you need:

200g butter	vanilla
2 eggs	4 apples
half a cup of sugar	1 teaspoon of butter
7g baking powder	half a cup of nuts
2 cups of flour	cinnamon

First, add the butter to the flour and rub it in well. After that, crack the eggs and whip them together with the sugar. Add the whipped eggs to the butter. Add vanilla and baking powder and make a soft dough. Cover the dough and put it in a warm place. The dough needs to rise. Now peel the apples and cut them into cubes. Add cinnamon, nuts, sugar and butter to the apples and put them on a low heat. When the apples are soft, turn off the heat. Put aside one third of the dough and roll the rest of the dough, then put the apples on top. Now decorate the pie with the rest of the dough. Cook the pie in a preheated oven for half an hour. Enjoy!

Unit 11

Exercise 1

1 *Жұмыс* газетін сатып алмақ(шы). 2 *Жұмыс* газетіне хабарлама жібермек(ші). 3 *Жұмыс* агенттігіне бармақ(шы).

Exercise 2

1 Жолға қашан шықпақсың? 2 Билетті қашан алмақсың? 3 Ұшақпен бармақсың ба? 4 Қай қонақ үйде тоқтамақсың? 5 Қашан келмексің?

Exercise 3

1 Айгүл барлығы 11400 теңге төлемек. 2 Айгүл 50 пайыз жеңілдікпен көйлек, куртка және блузка сатып алмақ. 3 Айгүл толық бағасына белбеу және жемпір сатып алмақ. 4 Айгүл жейде, пальто, шалбар және свитерді сатып алмақ ойы жоқ. 5 Куртка мен белбеу. 6 Көйлек, жемпір, блузка.

Exercise 4

1 Сізге көмек керек пе? 2 Иә, джинсы шалбар керек еді. 3 Джинсы шалбарлар мына жерде. Өлшеміңіз қандай? 4 Белі 27, ұзындығы 32. 5 Міне, мына джинсы сізге дәл болу керек. 6 Бұл джинсы қай жерде жасалған? 7 Біздің дүкендегі киімдердің барлығы Италияда жасалған. 8 Өлшеп көресіз бе? Киім өлшейтін бөлме оң жағыңызда. 9 Өлшеп көрейін.

Exercise 5

1 ұзын жеңді көйлек 2 жасыл қапты кітап 3 ұзын баулы сөмке 4 жағасыз жейде 5 биік өкшелі туфли 6 екі бөлмелі үй 7 қызыл көйлекті қыз

Exercise 6

1 Қытай тілі қазақ тілінен қиынырақ/қиындау. 2 Таулар шөл даладан суығырақ/суықтау. 3 Қазақстан Өзбекстаннан үлкенірек/үлкендеу. 4 Волга Ертістен ұзынырақ/ұзындау. 5 Жылқы түйеден жылдамырақ/жылдамдау. 6 Қонақ үйі мотельден қымбатырақ/қымбаттау.

Exercise 7

1 мәшине 2 ұялы телефон 3 ДВД ойнатқыш 4 пойыз 5 электрондық хат 6 Алтай таулары

Exercise 8

1 а) ағаштан 2 б) Қытайда 3 ә) телескоп 4 б) президент 5 а) 100 °C

Exercise 9

1 басталады 2 сатылып 3 экспортталады 4 аударылады 5 аяқталады

Exercise 10

Translation

Traditional Kazakh clothes are rich in colour and ornament. By their quality, they represent one's age and social status. The outfit of Kazakh women consists of three parts: a dress, a sleeveless jacket and a head garment. One of the basic head garments of Kazakh women is a headscarf. Married women put on their head a headscarf, and teenage girls put on their head a skullcap or a hat with animal fur. Women's scarves and dresses are made of fabrics such as silk and satin, and decorated with Kazakh ornaments. Sleeveless jackets are made of velvet or velveteen. Girls and young women wear earrings, rings and bracelets. The jewellery is made of gold and silver. Men's garments consist of four parts: trousers shirt, *shapan* and head garment. Do Kazakhs wear traditional clothes in everyday life? Older people sometimes wear a sleeveless jacket, a skullcap and a robe but young people in Kazakhstan wear traditional clothes only during the Nowruz celebration. Traditional Kazakh clothes are sold in shops such as *Makpal* and *Symbat* as well as in bazaars.

Unit 12

Exercise 2

1 Гид қай тілде сөйлейді? 2 Келесі тур қашан басталады? 3 Ең жақын анықтама бюросы қай жерде? 4 Ағылшын тілінде Астана туралы анықтама кітапшасы бар ма? 5 Жексенбіде мұражайлар ашық па?

Exercise 3

1 Сен қашан келдің? 2 Сіз жаңалықтарды қарамадыңыз ба? 3 Ол мені киноға шақырды. 4 Біз Көкшетауға бардық. 5 Сендер қайда тұрдыңдар? 6 Сіздер футбол ойнамадыңыздар ма?

Exercise 4

Журнал сатып алды.
Ерболға хат жіберді.
Электр түбіртегін төледі.
Гүлнәзға телефон соқпады/соққан жоқ.
Кітапханаға кітап өткізбеді/өткізген жоқ.
Құбыр жөндеушіні шақырмады/шақырған жоқ.

Exercise 5

Translation

Kulyash Baiseitova

Kulyash was the first Kazakh professional opera singer. She was born in Karagandy region in 1912. Her father Zhasyn was also a well-known singer in that region. He noticed Kulyash's talent at an early age and taught her many songs himself. But Zhasyn was a very poor man, so he sent Kulyash to a boarding school when she was seven years old. When she was a pupil, Kulyash participated a lot in amateur talent club activities. In 1934, when the first opera and ballet theatre was

opened in Almaty, she was invited to work there. The composer Evgeni Brusilovski wrote his opera *Kyz Zhibek* for Kulyash. Kulyash's songs are frequently heard on radio and TV today. People listen to her songs with love and still call her a 'Kazakh nightingale'.

Exercise 6

1 Күләштің әкесі Жасын аймаққа белгілі әнші болған. 2 Күләш ән айтуды әкесінен үйренген. 3 Себебі өте кедей болған. 4 Халық Күләшті 'бұлбұл' деп атайды.

Exercise 8

1 Жоғалған өркениет. 2 Өскен ұл. 3 Жуықта салынған үйлер. 4 Мерзімі өткен дәрі. 5 Талқыланған мәселе. 6 Дамыған елдер.

Exercise 9

1 Арманның уақыты болғанда футбол ойнайды. 2 Компьютер болғанша/пайда болғанға дейін адамдар қолмен жазған. 3 Гуглдың пайда болғанына 13 жыл бұрын. 4 Менің келгеніме 20 минут болды. 5 Жаңбыр тоқтағанша/тоқтағанға дейін мен күтемін.

Exercise 10

Translation

Hi Assem. It has been three months since I came to Kazakhstan. I have visited many places in Kazakhstan in the last three months, but there are many places I have not been to yet. Kazakhstan is so big! First I went to the south of Kazakhstan. In the south of Kazakhstan I acquainted myself with the ancient cities of Shymkent, Taraz and Turkestan. I went to Ahmed Yasauy's mausoleum in the city of Turkestan. It was built in the 12th century. One of the ancient models of architecture. It is such a beautiful building!

Afterwards I went to the Mangustay region, which is in the west of Kazakhstan. I saw the mosques of Shakpak ata and Beket ata. Historians say that they were built in the 10th–12th centuries. Their architectural peculiarity is that they were built underground.

I spent some time in the Almaty region. The Almaty region is also rich in historical places. I went to the Charyn canyons. I saw the ancient pictures on the Tamgaly Tas ('marked stone'). I went to the Kolsai

lakes. I also liked the city of Almaty a lot. Located in the foot of the Alatau mountains, it is such a beautiful city.

Now I'm in east Kazakhstan. The nature of this region is special. Last week I went to the Altay mountains with my friends. Its air is so fresh, but its weather is cold.

Next week I plan on leaving for north Kazakhstan. I plan on going around the Pavlodar and Kokshetau regions. I plan on going to the Bayan-aul national park in the Pavlodar region. Afterwards I will come and visit you in Astana. See you, Anna

Answers to questions

1 Анна Қазақстанның оңтүстігіне, Маңғыстау аймағына, Алматы облысына және шығыс Қазақстанға барды. 2 Анна Ахмет Яссауи кесенесін, Шақпақ ата мешітін, Бекет ата мешітін және Таңбалы тастағы суреттерді көрді. 3 Анна Солтүстік Қазақстанға, Баянауыл ұлттық паркіне және Астанаға бармақшы.

Unit 13

Exercise 1

Менің үйімнің тұрған жеріне көңілім толады. Ол тұрғын үйлер ауданында орналасқан: маңайда зауыттар жоқ. Үйім қаланың шетінде, бірақ аялдамаға жақын орналасқан және жұмысқа күнде автобуспен қатынаймын. Менің інім орталықтан пәтер жалдайды. Ал менің үйім меншік. Мен әйеліммен және екі баламмен екінші қабатта тұрамын. Менің мамам мен тәтем бірінші қабатта тұрады. Үлкен балконы бар. Балконнан үйдің жанындағы парк жақсы көрінеді. Біздің үйіміздің күйі жақсы және орталықтан жылынады, сондықтан қыста жылы. Ас бөлмесі шағын, бірақ біз тамақты басқа бөлмеде ішеміз. Ол бөлмеге күн жақсы түседі, себебі екі үлкен терезесі бар. Ұйықтайтын бөлмелер кішкентай, бірақ барлығына орын жетеді. Қонақтарға арналған бөлме де бар. Зал біреу, бірақ үлкен. Барлығымыз сонда жиналамыз.

Translation

I'm happy with where I live. I live in a residential area: there are no factories nearby. I live on the outskirts/in the suburbs of the city, but

I live close to the bus station, so I commute to work every day by bus. My brother rents an apartment in the centre of the city. But I own my house. I live there with my wife and two children on the second floor. My mother and my aunt live on the ground floor. It has a big balcony. I have a great view of the nearby park from the balcony. Our house is in good condition and it has central heating, so we are able to stay warm in winter. Our kitchen is small, but we eat in another room. This room gets a lot of sun, as it has two big windows. Our bedrooms are quite small, but we have enough room to put up everyone at night. We even have room to put up guests. Our house has only one living room but it is large, and we share it with the entire family.

Exercise 3

Translation

I graduated from a Soviet school. In the Soviet times the education system was different. The schools had a 10-year system. 25–30 pupils would sit in one class. We would have six classes per day. The teachers were very strict and would give a lot of homework. Especially the literature classes were very important. We would read many books. In primary grades we would become little Octobrists and in the 4th grade we would join the pioneers. In the 7th to 8th grades we would become komsomols. In autumn and spring, the pupils of the 5th to 10th grades would go to help kolkhozy and sovkhozy. In summer time we would go to camps for pioneers or komsomols. We would learn many songs there. We would meet pupils from different places. We would have no spare time.

Exercise 4

1 өсетін 2 болатын 3 болатын 4 сөйлейтін

Exercise 5

1 ішетінмін-ішемін 2 тұратын-тұрады 3 жазатын-жазады

Exercise 6

1 шырын жасайтын мәшине 2 алыстан басқаратын құрал 3 тазалайтын сұйық 4 компьютер қоятын үстел

Exercise 8

1 Мараттың қызы әдемі екен. 2 Мына компьютер жақсы екен. 3 Астана бұрын ескі қамал болған екен. 4 Алматының бұрынғы атауы Верный екен. 5 Жаңбыр жауа ма екен? 6 Бұл суреттер не үшін қолданылды екен?

Exercise 9

Possible answer: Балбалдар өлген адамдардың зираты шығар/болуы мүмкін. Балбалдар өнер шығармалары шығар/болуы мүмкін. Балбалдарды ежелгі түркілер тәңірге сиыну үшін жасаған болар/шығар/болуы мүмкін.

Unit 14

Exercise 1

оған суық тиіп қалды – ыстығы жоғары
ол қолын кесіп алды – қан ағып тұр
ол аяғын ауыртып алды – жүгіре алмайды
оның тамағы ауырып тұр – сөйлей алмайды
оның қолы сынып қалды – қолы ауырып тұр
оның аллергиясы бар – цитрус жеуге болмайды

Exercise 2

суық тиген – шаршаған – уланған қалған – аллергиясы бар

Exercise 3

Гаухар бауырсақ пісіріп әкелемін деді. Ержан сағат 9-да келемін, гитара ала келемін деп жауап берді. Слава Лена бармаса, мен де бармаймын деп жауап берді. Лена Славамен бірге келемін деді. Арман шаршап жүрмін, үйге барамын деп жауап берді.

Exercise 4

1 Сәкен Лондоннан кеше келіпті. 2 Индонезияда тағы жер сілкініпті.

Exercise 6

Қол алысу ('to shake hands'), шаш тарау ('to comb one's hair'), бас изеу ('to nod'), мұрын көтеру ('to turn up one's nose'), қас керу ('to raise an eyebrow'), тырнақ тістеу ('to bite one's nails').

Exercise 9

Translation

What is a balanced diet?

A good diet and health are closely linked concepts. Why? Because your health depends on the nutrition that your body receives. If you ask the opinion of food researchers on this, they will answer that a balanced diet is a guarantee of your health. You ask, why? Because the human body needs important things such as carbohydrates, fat, protein, vitamins, minerals and water. Food contains all these nutrients in different amounts, therefore a balanced diet ensures that all these nutrients mentioned are in your food. Food researchers compare the energy that petrol provides for a car with the energy that carbohydrates provide for our body. Fat is another source of energy in your body, and calcium ensures that your bones are strong. Because water takes up 60–90 per cent of your body, researchers think that a person should drink more than 1 litre of water every day.

Exercise 10

1 Себебі адам ағзасы өттегі, май, протеин, витаминдер, минералдар және су сияқты маңызды заттарды қажет етеді. 2 Себебі теңгерілген ас осы аталған заттардың барлығының асыңызда қажетті мөлшерде болуын қамтамасыз етеді. 3 Себебі ағзаның 60-90 пайызы су.

Translations of dialogues

This section contains translations of the dialogues in Units 7 to 14; translations for Units 1 to 6 can be found within each unit.

Unit 7

Dialogue 1

STACY *Is this C-3?*
AGENT *Yes, please show me your ticket and documents.*
STACY *Here are my passport and work permit.*
AGENT *Thank you. Please put your luggage on the scale. The weight of your luggage is more than 23 kg. You have to check in one of your bags. You [will] pick it up at the luggage terminal in Almaty.*
STACY *OK, I will check in the big bag.*
AGENT *This label is for your hand luggage. Now you can go to the transit area [literally: waiting area].*
STACY *Thank you.*
AGENT *By the way, flight KC 312 is delayed for 2 hours.*
STACY *Why?*
AGENT *It is related to the weather. It is raining in Almaty. And there is fog.*
STACY *Are there any cafeterias or any shops in the transit area?*
AGENT *Unfortunately, in the transit area for local flights there are no cafeterias.*

Dialogue 2

HOUSEKEEPER *Hello? I'm listening.*
STACY *Hi, it is me, Stacy. I'm still sitting at Astana airport. The flight is [being] delayed for two hours. How are you doing?*
HOUSEKEEPER *Everything is all right. Don't worry.*
STACY *What are the children doing?*
HOUSEKEEPER *David is doing his homework, Laura is sleeping, Michael is watching TV, I'm cooking.*
STACY *Good, see you soon.*

Dialogue 3

LUKA *Sasha, do you have any information about the weather tomorrow?*
SASHA *Yes, according to the 'Weather' site, it will be 18 degrees [warm].*
LUKA *It is cloudy today. It will rain in the evening.*
SASHA *Yes, the weather in Almaty is volatile. How about the weather in Milan?*
LUKA *In Milan it is hot in summer, and it is cold in winter. In spring and autumn the weather is really great. And in Moscow?*
SASHA *Winter in Moscow is very cold. It is freezing but dry. It rains a lot in summer.*
LUKA *Global warming is affecting the climate a lot.*

Unit 8

Dialogue 1

STACY *What should we cook?*
SASHA *For me, the most delicious dish is* manti. *Let's make* manti.

ARMAN *I like* palau, *let's make* palau.
AIZHAN *I like* besbarmak. Palau *is difficult to make.* Besbarmak *is easier to cook. Let's prepare* besbarmak.
STACY *I like* manti, *too.*
SASHA *We all like* manti.
AIZHAN *Let's cook* manti.
ARMAN *Let's buy meat and vegetables at the Kök bazaar.*
AIZHAN *Let Sasha and Aigul go to the Kök bazaar, and let the rest of us go to the supermarket. Let's buy sweets and drinks at the supermarket.*
SASHA *Let me call Aigul and ask her to come to the Kök bazaar at two o'clock.*

Sasha calls Aigul on the telephone.

SASHA *Hello Aigul. Happy Nowruz!*
AIGUL *May we all have a happy Nowruz!*
SASHA *Let [the two of] us buy some meat at the bazaar. Can you come today to the Kök bazaar at two o'clock?*
AIGUL *Unfortunately I can't go today. I don't have time at all. Let's go tomorrow.*
SASHA *Tomorrow is a holiday, you know. The bazaar will be closed. OK, let me go by myself.*

Dialogue 2

SALESPERSON *What would you like to buy?*
SASHA *I would like to buy some lamb. How much does a kilo cost?*
SELLER *A kilo costs 900 tenge.*
SASHA *How about beef?*
SELLER *700 tenge.*
SASHA *Please give me half a kilo of lamb and half a kilo of beef.*
SELLER *Here. Enjoy it! [May it be good food!]*
SASHA *I would like to buy some pumpkin, please could you cut one half and give it to me?*
SELLER *OK, let me do so. What else will you buy?*

SASHA *Please give me 1 kilo of onions, half a kilo of carrots, two garlic bulbs.*
SELLER *Will you buy potatoes and vegetables?*
SASHA *No, I don't need potatoes. Let me buy cucumber, tomatoes and please give me one bushel of parsley . . . How much do I owe you?*
SELLER *Here. The total is 500 tenge.*
SASHA *Thank you.*

Unit 9

Dialogue 1

AIGUL *Stacy, I would like to invite you and your family to our house. Which day is convenient for you?*
STACY *Thank you Aigul. But please don't bother.*
AIGUL *Taste food at our house. Meet my family [literally: I will introduce my family].*
STACY *I want to meet your family, too.*
AIGUL *Can you come to lunch this Saturday?*
STACY *We are free this Saturday, we can come.*
AIGUL *Agreed. We [will] expect all of you for lunch.*

Dialogue 2

AIGUL *Welcome!*
STACY *Hello! How are you doing?*
AIGUL *Thank you! Come in. Come to the* tör!
STACY *This is a small gift for your mom, English tea.*
AIGUL *Thank you Stacy. Tea is the best gift for my mum.*

AIGUL *Come to the* dastarkhan. *Tea is ready.*
MOTHER *Please take a seat at the* tör. *Take some food.*
AIGUL *Kazakhs drink strong tea with milk. Should I pour tea with milk for you as well?*
STACY *I drink tea with milk, the children drink it without milk.*

AIGUL *Take hot* baursak. *Try* chak-chak *made with honey.*
STACY *How tasty* baursak *is! I love* baursak, *but I cannot cook it.*
AIGUL *If you wish, I will write down the recipe for* baursak *[literally: of* baursak*] for you.*
STACY *Great! How tasty your tea is. Please pour me one more cup [literally: bowl] of tea.*

Dialogue 3

ARMAN *It's so hot! I want to drink water. Let's buy a drink.*
ZHANAR *I'm [being] thirsty, too. I want to drink hot tea.*
ARMAN *I'm [being] hungry as well. Should we go to the canteen?*
ZHANAR *I want to eat, too. Let's go.*

Dialogue 4

ARMAN *What is on the menu? Fried meat,* samsa, *noodle soup. What do you prefer?*
ZHANAR *I will take hot* samsa *and tea. How about you?*
ARMAN *I will take noodle soup, fried dough and apricot juice.*
ZHANAR *Don't forget to order water.*
ARMAN *Let me call the waiter/waitress.*

Unit 10

Dialogue 1

AIGUL *To make* baursak, *we need 1 kg of white flour, half a litre of warm milk, 200 g of melted butter, 2 teaspoons of dry yeast, 1 litre of vegetable oil and salt.*
STACY *Should egg be added? [literally: Is egg needed to be added?]*
AIGUL *I make* baursak *without egg. If you make it without eggs, it will be softer.*
STACY *Is sugar needed? [literally: Is sugar needed to be put?]*
AIGUL *To make* baursak *sweeter, you can put a little bit of sugar in it.*

STACY *[That's] something to keep in mind.*

AIGUL *First, mixing the milk, the butter, the yeast and sugar well, and adding salt as needed, prepare the leaven. Putting the flour into a deep bowl and pouring the leaven in, knead it to make a soft dough. Cover the surface of the dough with a towel and put it in a warm place.*

STACY *For how long?*

AIGUL *For one hour. The dough will rise in one hour. Then, roll the risen dough with a rolling pin. Cut the rolled dough into round or square pieces.*

STACY *I see.*

AIGUL *To fry* baursak, *we need a* kazan *[a heavy cast-iron pot] and a big colander. Pour the vegetable oil into the* kazan *and heat the oil. Now put the* baursak *into the oil and fry them without hurrying. If the oil becomes too hot, reduce the heat.*

Dialogue 2

ARMAN *Wow, it smells so good. What are you cooking?*

ASEL *I'm making* lagman *[handmade noodles with sauce] for dinner.*

ARMAN *Can I help you? [literally: Is help needed?]*

ASEL *Yes, you can. Turn on the stove and boil water in the big pot.*

ARMAN *Should I fill the pot to the top?*

ASEL *Yes, pour water in to fill it. Try the sauce. Is it salted enough?*

ARMAN *Hmm, very tasty, but it is not salted enough [literally: salt is a bit less].*

ASEL *Then I should add [literally: put] salt. Can you make a salad from tomatoes and cucumber?*

ARMAN *All right. What should I make the dressing from?*

ASEL *Make it from olive oil and lemon juice. Add a bit of cherry vinegar – let it be a little sour.*

ARMAN *Ready. Do you have something sweet for tea?*

ASEL *There are sweet pastries [standing] in the fridge. Spread the cream on them and grate the dark chocolate and walnuts on top.*

ARMAN *Where is the grater?*

ASEL *The grater is in the second drawer.*

Dialogue 3

JOURNALIST *The guest in our interview today is blogger Elvira Nurbay. Elvira, what inspired you to start a blog about cooking?*

ELVIRA *I think that writing a blog is a great way to share new recipes and exchange opinions about food.*

JOURNALIST *Do you create all the recipes on your blog?*

ELVIRA *Not all of them, some recipes I learn from my mum, some I take from my friends.*

JOURNALIST *Do you have a favourite recipe?*

ELVIRA *I have many favourite recipes. But I like introducing traditional Kazakh food on my blog.*

JOURNALIST *What is the most important ingredient in Kazakh food?*

ELVIRA *That is not a secret. Meat, of course!*

JOURNALIST *Who is the judge of your food?*

ELVIRA *My family are the ones who taste and evaluate my food: my father, mother and younger brother.*

Unit 11

Dialogue 1

AIGUL *What are you planning to do this weekend?*

STACY *We are planning to go shopping together with Laura.*

AIGUL *To which kinds of shop are you planning to go?*

STACY *We are planning to go to clothes and shoe shops, then we are planning to go to shops selling electronic goods.*

AIGUL *If you go to the shopping centres on Zhibek Zholy street, all those shops are there. What are you planning to buy?*

STACY *I would like to buy boots for myself. Laura needs summer shoes and a hat. And I have to buy some accessories for the computer.*

AIGUL *I'm planning to go to a jewellery store to buy a gift. If you want, we can go together.*

STACY *Thank you, but I'm not interested in jewellery.*

Dialogue 2

SALESWOMAN *Are you looking for something? Can I help you?*
STACY *Are there other colours for that long-sleeved, collared shirt?*
SALESWOMAN *There are white, black and grey [colours].*
STACY *Please show me the grey one [of it]. No, show me the black one [of it]. The black [one of it] looks prettier.*
SALESWOMAN *What is your size?*
STACY *Size 46.*
SALESWOMAN *Unfortunately only size 44 is left. Will you try it on?*
STACY *Yes, let me try it on. . . . This shirt is a little small on me and the sleeves are also a little short. Is there a size 46 of that short-sleeved shirt with a pocket?*
SALESWOMAN *Here. . . . Its size fits you and the colour suits you, too.*
STACY *Let me buy this shirt. How much does this silk dress cost?*
SALESWOMAN *It is a very light, perfect dress. It costs 35,000 tenge.*
STACY *Too expensive.*
SALESWOMAN *There is a model of this dress made of cotton. Its price is also lower. Which one [of it] do you prefer?*
STACY *The cheaper one [of it].*
SALESWOMAN *The total is 20,000 tenge. Don't forget your receipt. Should I put them into a bag?*
STACY *Yes, please. Thank you.*
SALESWOMAN *Enjoy!*

Unit 12

Dialogue 1

AIGUL *How was your trip to Astana?*
STACY *It was successful. I had a good time.*
AIGUL *Did you go sightseeing?*

STACY *Yes, I saw the famous places of Astana. I went up the Baiterek tower. I went to Khan Shatyr.*
AIGUL *What else did you do?*
STACY *One evening I went to the opera and ballet theatre. The next day I visited the museum of modern art. I took pictures of everything.*
AIGUL *Did you like the city?*
STACY *I did. In Astana there are many statues of famous people. There is also a lot of new architecture [literally: models of architecture].*
AIGUL *Of course, Astana is a young city. But the history of this city is very interesting. Did you know that in the 19th century there was a small fortress in the place of the city? At that time the fortress was called Akmola.*
STACY *Really?*
AIGUL *During the Soviet period, the name of the city changed to Tselinograd. Tselinograd was simply an industrial town. In 1997, the city was named Astana.*

Dialogue 2

STACY *Excuse me, if you have time, will you take my picture quickly?*
STRANGER *OK, I will. Give me your camera.*
STACY *Thank you for your time. Let me stand near that statue.*
STRANGER *Which button of this camera should I press?*
STACY *First, set the focus by pressing the 'power' button. Then press this button.*
STRANGER *I see. Are you ready? Should I shoot?*
STACY *Yes, I'm ready.* [sound of a camera]
STRANGER *Should I take one more?*
STACY *No, that is enough. Thank you. Do you know [literally: Don't you know] if there is a tourist centre nearby?*
STRANGER *The closest tourist centre is on Abylaikhan street.*

Dialogue 3

AIGUL *Have you been [literally: Did you go] to the museum of musical instruments?*

STACY *Are you talking about the museum located in Panfilov Park? No, I have not been there yet.*

AIGUL *A very beautiful museum. There are more than 60 types of instruments. Most of the instruments in the collection [literally: collected instruments] are the instruments of famous musicians.*

STACY *I have seen a picture of the museum. The building is special.*

AIGUL *Yes, an architect named Zenkov constructed the building in 1908. There are several Zenkov-constructed buildings in Almaty. They give a special appearance to the city.*

STACY *Is it a newly opened museum?*

AIGUL *No, it was opened in the 80s. The displays were collected from the four corners of Kazakhstan. The orchestra 'Sazdar syry' that was organized at the museum regularly gives concerts.*

STACY *I will definitely go there.*

Dialogue 4

ZHANAR *What kind of movies do you like?*

ALMAS *I like documentaries. I especially like watching BBC documentaries. How about you?*

ZHANAR *I like movies. I like historical movies and romantic movies [literally: movies about love]. But I hate movies about war.*

ALMAS *I don't like them either. I like watching good action movies. I get bored by melodramas. Soap operas make me mad, I don't watch them at all.*

ZHANAR *I like comedies. I especially like watching Charlie Chaplin's movies. I laugh so much.*

ALMAS *What do you think of [literally: how do you look at] horror movies?*

ZHANAR *I try not to watch horror movies and crime movies at all. My hair stands on end when I watch a movie by Quentin Tarantino.*

Unit 13

Dialogue 1

ZHANAR *I'm looking for a two-room [literally: two-roomed] apartment.*

AGENT *In which district?*

ZHANAR *In the district that is located close to the centre.*

AGENT *What is your budget?*

ZHANAR *Between 15,000 and 20,000 tenge.*

AGENT *For this price it is difficult to find an apartment in the centre. In the district of Mamyr there is a one-room [literally: one-roomed] apartment for 15,000 tenge.*

ZHANAR *The Mamyr district is far away from my work.*

AGENT *Earlier the Mamyr district used to be a separate village. Now it is in the city. Commuting to work is fantastic.*

ZHANAR *Is the apartment in a new building? How many floors does the building have? [literally: How many-floored is the building?]*

AGENT *No, it is in an old building with two floors [literally: In a two-floored old building] but recently renovated. The apartment is on the second floor. It has a big balcony. Furnished. There is a convertible sofa, a wardrobe for clothes and a TV.*

ZHANAR *Is the kitchen equipped?*

AGENT *Yes, there is a fridge and a washing machine in the kitchen. The kitchen is separate. The bathroom and toilet are also separate.*

ZHANAR *Can I see it?*

AGENT *Well, let me call the landlord, and then I will let you know the time.*

Dialogue 2

STACY *I found out that many people in Kazakhstan still live in villages. Is the difference between city life and rural life big?*

AIGUL *In my opinion, if a village is located far away from a city, then the difference is big. If [it] is located close to a city, the*

difference is less. Many people consider villagers [literally: village inhabitants] backward. I don't agree with this opinion at all. Because there are many information tools such as cell phones and Internet. That is why village inhabitants are not as uninformed as they were in the past.

STACY *You are right. I fully agree with you.*

AIGUL *If I found a job [literally: if a job is found], I would live in a village myself. There are many advantages to living in a village. The air of villages is clean, village people are close to nature, and therefore they are kind and honest.*

STACY *Really, would you live in a village?*

AIGUL *Yes, I would [literally: I would live].*

STACY *What would you do if you lived in a village?*

AIGUL *If I lived in a village, I would cultivate a garden. I would try to grow flowers, maybe even fruit.*

STACY *Don't forget that there are disadvantages to village life. The choice of villagers is limited in all aspects.*

AIGUL *That is true. Sometimes there are no opportunities for work. Also no shops and places of entertainment.*

STACY *Will the situation change in the future?*

AIGUL *In my opinion, yes. Online shopping is developing. If the roads improve, it will become easier for villagers to visit a city nearby. I hope the situation of villagers will improve in the next 10–15 years.*

STACY *I see. That is why so many young people are leaving their villages and migrating to cities?*

AIGUL *Yes. If the difference between village and city life decreases, more people will stay in their villages.*

Dialogue 3

STACY *We went to Tamgaly Tas last week. We saw the petroglyphs and the drawings of Buddha on stones.*

AIDYN *Tamgaly Tas is full of mystery, but not researched enough. According to one historian, the petroglyphs in that region date back to the Bronze Age.*

STACY *I wonder who drew the images of Buddha?*

AIDYN *There is a hypothesis that buddhist missionaries painted them in the 10th century, and others believe that nomadic Kalmyks painted them in the 17th century.*

STACY *Yes, it is said that the inscriptions are in the Tibetan and Kalmyk languages. This hypothesis might be correct. But, who knows?!*

AIDYN *Some inscriptions are written in Sanskrit, so it is possible that the missionaries painted them.*

STACY *Maybe. The petroglyphs of Tamgaly appeared in different periods. Perhaps ancient tribes performed their religious rituals for many centuries at that place.*

AIDYN *I agree.*

Unit 14

Dialogue 1

DOCTOR *What is hurting?*

ZHANAR *It has been two days since [all] my body started [literally: has been] trembling and my throat and head started [literally: has been] hurting.*

DOCTOR *Did you measure your temperature?*

ZHANAR *Last night my temperature was 38[°C], this morning it has gone up to 39[°C].*

DOCTOR *Are you coughing?*

ZHANAR *Yes, I have a bad [literally: strong] cough.*

DOCTOR *Please pull up your shirt. Let me listen to your lungs.*

ZHANAR *[*She breathes in and out.*]*

DOCTOR *Your lungs are clean. Nothing dangerous. You have caught a cold. I will prescribe you medicines. Get them from a pharmacy. You have to stay at home 1–2 days. Drink more liquid and rest. If you don't feel better, call me.*

ZHANAR *Will you give me a note for my workplace?*

DOCTOR *Of course, here is your note.*

Dialogue 2

ZHANAR *Hi Bolat. It is me, Zhanar.*
BOLAT *Hi! You are not at work, what has happened?*
ZHANAR *I have fallen sick. I have caught a very bad cold. That is why I could not go to work.*
BOLAT *Oh! that is not good. Did you call an ambulance?*
ZHANAR *No, I have been to a doctor myself.*
BOLAT *Is it flu? What did the doctor say?*
ZHANAR *The doctor said that it is not dangerous and that I should stay at home for one or two days.*
BOLAT *Of course, stay at home until you are completely recovered. Look after yourself, take care of yourself. Do you need any help?*
ZHANAR *No, thank you, Bolat. Will you warn the boss?*
BOLAT *Don't worry. I will explain your situation to the boss.*

Dialogue 3

KANAT *Aga, I have hurt my arm. Can you check it?*
DOCTOR *How did you hurt it?*
KANAT *I have fallen off a bike.*
DOCTOR *Well, show me your arm. Which place is hurting?*
KANAT *Here, my elbow.*
DOCTOR *I see, you should have come to the hospital immediately. Your elbow is broken.*
KANAT *That is why. I was wondering why it hurts so much. And now, does it have to be operated on?*
DOCTOR *Possibly. First it is necessary to make X-rays of your arm. I will give you a referral. Bring the results to me.*
KANAT *That is not good. What am I going to do with my classes?*
DOCTOR *Don't worry. It will heal fast.*

Dialogue 4

ARMAN *Turn on the TV, there is a movie at 7 [p.m.].*
SAGAT *Where is the remote control?*
ARMAN *The remote control does not work, its battery has died. Push the power button.*
SAGAT *It is not turned on. Has the TV broken?*
ARMAN *It is not possible! That is a new TV. Is there a light, can you check it?*
SAGAT *No, the electricity is cut off.*
ARMAN *Nothing to do but sit and wait.*

Dialogue 5

ZHANAR *My watch does not work, it's broken. I have to buy a new watch.*
ALMA *The battery must have died. Did you replace the battery?*
ZHANAR *Yes, I did.*
ALMA *It must be possible to have it repaired. Did you take it to the watch repairer?*
ZHANAR *Yes, I took it. The watch repairer says that this watch was made in Japan and he cannot repair it.*
ALMA *From which shop did you buy it? Does it have a guarantee?*
ZHANAR *I bought it in TsUM. Its guarantee has expired. The seller says that repairing is expensive.*
ALMA *It is a pity, how can you throw away such a beautiful watch?*

Dialogue 6

ZHANAR *Have you heard that Arman has been taken to a hospital?*
SAULE *No, I have not heard. What has happened to him?*
ZHANAR *I was told that he got sick while sitting at work. It looks like he had a problem with his heart [literally: it looks like his heart].*
SAULE *Who told you?*
ZHANAR *Aiman called me. She asked me to pick up the kids from school. She is at the hospital.*
SAULE *Does Arman feel better?*
ZHANAR *Yes, he feels better. The doctor said that nothing is dangerous and that he should rest.*

Dialogue 7

ZHANAR *Do you know Arman?*
SAULE *I don't know what he looks like, which one is he?*
ZHANAR *That tall and dark-skinned guy.*
SAULE *Is it that handsome guy standing next to Dina?*
ZHANAR *Yes, that's him [literally: Yes, exactly himself]. The girl with long hair [literally: long-haired girl] sitting on the sofa is Aiman.*
SAULE *Who is the blonde girl sitting next to Aiman?*
ZHANAR *The girl with short hair? That is Maira.*
SAULE *Who is the guy that is dancing?*
ZHANAR *Which one? The guy of middle height in a white shirt?*
SAULE *No, I'm talking about the curly-haired guy in the black sweater.*
ZHANAR *Ah, that is Aidyn.*

Dialogue 8

MAKSAT *What do you think about Facebook?*
ZHANAR *My opinions about Facebook are full of contradictions. On the one hand, Facebook offers lots of opportunities for users; on the other hand it takes up so much of people's time.*
ARMAN *Because I have registered on Facebook recently, I don't have much of an opinion. But it is convenient for keeping in touch with acquaintances.*
ASEM *Because my friends and acquaintances are all over the world, I use Facebook to be in touch with them.*
MAKSAT *You can keep in touch with your friends through email as well.*
ZHANAR *Of course, you are right, you can use email. But Facebook makes communication easier. Because your friends' recent pictures are on their pages, they write their opinion [about something], you will be informed about the news in their lives.*
ARMAN *In my opinion, Facebook diminishes the meaning of the word 'friendship'. It is impossible to be friends with so many people, right?*
ASEM *I don't agree [with this opinion of yours]. Because you can use Facebook not only for friendship, also for other purposes. For instance, for business or to establish public opinion.*
MAKSAT *In general, I consider Facebook unnecessary. Because people who have things to do cannot stay on Facebook pages for a long time.*
ZHANAR *I think that everything should be balanced. You can use Facebook and work hard at the same time.*
MAKSAT *Maybe that is true.*

Kazakh–English glossary

А

Абайлау to be careful
австралиялық Australian
автобус бекеті bus station
автобусқа міну to take a bus
автотұрақ car park
агент agent
аға uncle, older brother (also formal term of address for older men)
ағаш tree
ағза organism
ағылшын English, Englishman/woman
адам man, humankind
азайту to reduce
азаю to decrease
аздаған few, a little
аздап a little bit
азық-түлік дүкені grocery shop
ай moon
ай сайын every month, monthly
айқайлау to shout
аймақ region
айналасы around
айран *kefir*
айтпақшы by the way
айту to tell
айына every month
айырмашылық difference
ақ white
ақ көңіл kind, nice
ақжелкен parsley
аққұба white-skinned
ақпарат information
ақпараттық құралдар mass media tools
ақша money
ақша айырбастау currency exchange
ақшалай in cash
ақша табу to earn money
ақылды intelligent
ал and
алаң square
алғашқы the very first
алды front
алдыңғы күні the day before yesterday
аллергия allergy
алло hello
алма apple
алтын gold
алу to take
алыс distant, far
алыстан басқаратын құрал remote control
алысу exchange

Америка America
Американдық, американдық American
ана mother
анау that (pronoun)
анда there
анда-санда sometimes
ансамбль ensemble
анықтама reference
анықтама бюросы information bureau
анықтама орталығы information centre
аң animal
аңқау naïve
апа grandmother
апай respectful form of address to older women
апару to take to
апта week
апта күндері weekdays
аптасына every week
араб Arabic
араласу to have friendly relations
аралық interval
арзан cheap
араластыру to mix
аралау to go around
аршу to peel
арық slim
арзандату to reduce price
арқа back
арқылы via, through, by means of
арналған dedicated
артта қалған backward
арты back (of)
артық extra
ас food
ас болсын! bon appétit!
ас бөлмесі kitchen
ас қасық tablespoon
ас пісіру to cook
аса very, quite
асқабақ pumpkin
аспаз(шы) cook
аспан sky
асты under, underside
асу to exceed, to cook (meat)
асхана canteen
астма asthma
асыға күту to look forward
асығу to hurry
асықпай taking one's time
асырап алған adopted, adoptive
ат horse
ат мінгізу to give a horse as a gift
ата grandfather
ата-ана parents
атақты famous
аталу to be named
атқа міну to ride a horse
аты-жөні full name
Атырау Atyrau city
ауа air
ауа-райы weather
аудан district
аудармашы translator, interpreter
аудару to translate
аула yard
ауруахана hospital
ауыл village
ауыл тұрғындары villagers
ауыл тұрмысы village life
ауылдықтар villagers
ауыр heavy
ауыртып алу to hurt

ауыру to be ill
ауыстыру to exchange
ашты bitter
ашу to open
ашылу to be opened
ашық open, clear
ашытқы yeast, ferment
ащы bitter, sour
аю bear
аяз frost
аязды freezing
аяқ киім shoes
аялдама bus stop
аяқтау to finish, to complete

Ә

әбден very well
әдебиет literature
әдемі pretty
әдемілеп nicely, beautifully
әдетте usually
әдіс method
әже grandmother
әйел woman
әйнек glass
әйтпесе otherwise
әке father
әкелу to bring
әкім mayor
әкімші administrator
әкімшілік administration
әлде or
әлем world
әлсіз weak
әлі still, yet
әлі күнге дейін till this day, still
әмбебап universal
әмиян purse
ән айту to sing
әне there
әнші singer
әпке sister
әр each
әрине indeed, of course
әрқашан, ылғи always
әртүрлі various
әріптес colleague
әсем pretty
әсерін тигізу to impact
әсіресе in particular, especially
әуежай airport
әуре болу to trouble over

Б

баға price
бағаң column
базар market
бай rich
байқау competition, to notice, to be cautious
байланыс connection
байланысты depending on, related to
байыпты calm, reasonable
бақ garden, luck
бақытсыз unhappy
бақытты happy
бал honey
бала child
балабақша kindergarten
балалар интернаты school boarding house
балет ballet
балкон balcony
балмұздақ ice cream
балық аулау to fish
банк қызметкері bank clerk
банкомат cash machine
бар there is, to have
барқыт velvet

барлығы everything, everybody
бас head, main
бас алаң main square
бас киім headdress
басқа other, different
бассейн swimming pool
басталу to start
бастау to start
бастауыш сынып elementary school
бастық boss
басып өту to pass through
батарея battery
батыс west
бау string
бау-бақша vegetable garden
бауырсақ *baursak* (fried pieces of dough)
баяғыда a long time ago
баяу slowly
бәйтерек poplar
бәлкім probably
бәліш pie
бәсе I knew it
бейбітшілік peace
бухгалтер accountant
Бейжің Beijing
бейне image
бейсенбі Thursday
бейтаныс stranger
бейхабар uninformed
бекет station
бел waist
белбеу belt
беру to give
бері since
берік firm
бесбармақ traditional dish
бет face
бет-әлпет appearance
бешпет *beshmet* (oriental quilted coat)
бизнес business
билет ticket
бирка label
биші dancer
биік tall, high
блузка blouse
боевик action movie
бойынша according to
болашақ future
болжам hypothesis
болу to be
болып as
бос уақыт spare time
бөлек separate, different
бөлке нан loaf of bread
бөлме room
бөлік part
бөлім section, division
бөрту be covered in a rash
бөрік fur hat
бөтелке bottle
бу steam
буда bundle, batch
Будда Buddha
бұйра curly
бұйымтай a business, a request
бұл this
бұлбұл nightingale
бұлттау to be covered by clouds
бұлтты cloudy
бұру to turn, to rotate
бұрылу to turn
бұрын before, long time ago
бұрынғыдай as before
бұрыш corner
бүгін today

бүгін түнде tonight
бүйрек kidney
бүктеу to fold
бүркеу to muffle
бүрсігүні the day after tomorrow
былтыр last year
біз we
білезік bracelet
білу to know
білім беру жүйесі education system
білімді educated
бір жағынан on the one hand
бір нәрсе something
біраз some, few
бірақ but, however
бірден at once, immediately
бітіп қалу to run out of
бюджет budget

В

вагон carriage, car (of train)
велосипед тебу to bike
видео ойнатқыш video player
виза алу to receive a visa
витамин (дәрумен) vitamin
вокзал railway station
Волга (Еділ) Volga river

Г

газет newspaper
газет киоскісі newspaper kiosk
гараж garage
гәп gist, hidden gist
гель gel
Германия Germany
гид guide
голландиялық Dutch
гольф golf
градус degree
гүл flower
гүлдеу to blossom
гүріл a rumble, roaring

Ғ

ғалам universe
ғаламтор Internet
ғалым researcher
ғана only
ғарыш space
ғасыр century
ғимарат building
ғылым research field

Д

дайын ready
дайындау to prepare
дайындық мектебі pre-school
дақ spot
даму to develop
даңғыл avenue
даршын cinnamon
дарынды talented, gifted
дастархан a table set with food
даяшы waiter/waitress
дәл exact
дәм тату to taste food
дәмді tasty
дән grain
дәптер notebook
дәретхана toilet
дәрі medicine
дәрі жазып беру to prescribe medicine
дәрігер doctor
дәріхана pharmacy
дәстүрлі traditional

дейін before
Дели deli
демалу to rest
демалыс a day off, weekend
дене body
дене мүшелері parts of the body
дене шынықтыру залы gym
денсаулық health
деп saying
деп ойлау to think that
деп сену to believe that
деп үміттену to hope that
деректі кино documentary
детектив detective
джинсы jeans
диван sofa, couch
домбыра *dombra*
дос friend
достық friendship
дөңгелек round
дөңгелектеу to make it round
душқа түсу to take a shower
дұрыс correct
дүйсенбі Monday
дүкен shop
дүкен аралау to shop
дүние world, universe
дыбыс sound
дін religion
діни religious
дінге сену to believe in God, to be religious

Е

Ертіс Irtysh
егде elderly
егер if
егу to plant
ежелгі ancient
екінші дүние жүзілік соғысы Second World War
екінші жағынан on the other hand
ел people, nation, country
елшілік embassy
емделу to receive treatment
емхана clinic
енгізу to insert
енді and now, from now
ене mother-in-law
еншілеу to book
ең most
еңбек labour
еңбекқор hard-working
ер адам man
ерекше special
ерекшелік peculiarity
ерлер men
ерте early
ертең tomorrow
еріну to be lazy
ерітілген melted
ескерткіш statue
ескерту to notify, to warn
ескі old, worn out
есте болсын to keep in mind
есту to hear
есік door
ет meat
етек hem
етік boots
еуропалық European
ешкім nobody
ешқайда nowhere
ешқашан never
ешнәрсе nothing

Ж

жабдық equipment, accessory
жабдықталған equipped, provided
жабу to close

жабық closed
жаға collar, (sea, river) coast
жағалы collared
жағармай oil, petroleum
жағдай situation
жағу to light, to turn on
жад memory
жаз summer
жазба manuscript, post (in blogging)
жазғы summer
жазушы writer
жазылу to subscribe
жазып беру to write for somebody
жайылатын диван folding sofa, convertible sofa
жақ side
жақсы good
жақсы көру to like
жақсы күйде in good condition
жақын жерде near, close by
жалдау to hire, to rent
жалпы in general
жанармай бекеті petrol station
жаңа new
жаңадан ашылған newly opened
жаңалықтар news
жаңғақ nut
жапондық Japanese
Жапония Japan
жарайды OK, agreed
жаралану to be wounded
жарамды good/fit for, valid (about document)
жарамдылық мерзімі expiry date
жарасу to suit, to fit
жарты half (kg, litre)
жару to explode
жарық light, bright
жарым half (about time)
жас age, young
жасалған made
жасау to make
жасөспірім adolescent
жастар youth
жасыл green
жасыру to hide
жатқызу to lay down
жаттығу exercise
жату to lay down, to go to bed
жауап answer
жаһандық жылу global warming
жая by foot
және and
жедел-жәрдем emergency
жезде husband of older sister
жейде shirt
жек көру to hate
жеке куәлік ID
жексенбі Sunday
жел соғу the wind blows
желді windy
желі net
жемпір cardigan
жеміс fruit
жемісті fruitful
Женева Geneva
жең sleeve
жеңу to win, to defeat
жеңге wife of an older brother
жеңіл easy, light
жеңілдету to make it easy
жеңілдік discount
жеп көру to taste (about food)

жер earth, land, place
жер асты underground
жер сілкініс earthquake
жер сілкіну (verb) earthquake
жергілікті local
жертөле basement
жетерлік enough, sufficient
жету to reach
жеу to eat
жиналатын тақта folding board
жиналған collected, gathered
жиналу to get together, to pack
жиналыс meeting
жиһаздалған furnished
жиі often
жоғалту to lose
жоғары high
жоғары көтерілу to go up
жоғары сапалы high quality
жоқ no
жол road
жол болу to be lucky
жол сілтеп жіберу to give directions
жолаушы traveller
жолға шығу to go on a trip
жолдама letter of referral
жолжаға pavement
жолыңыз болсын! have a nice trip!
жоспар plan
жоспарлау to plan
жөнделген repaired
жөндеу to repair
жөндеуші repairer
жөнінде about
жөтелу to cough
журнал magazine
жуу to wash
жуықта soon, recently
жуынатын бөлме bathroom
жұбай spouse
жұлдыз star
жұма Friday
жұмсақ soft
жұмсару to become soft
жұмсау to spend money, to send on an assignment
жұмыртқа egg
жұмыс work, job
жұмыс агенттігі job agency
жұмыс орны workplace
жұмыс істеу to work
жұмысқа орналасу to be hired
жұмысшы worker
жүгіру to run
жүз hundred, Jüz
жүзу to swim
жүзі бозару to have a pale face
жүзік ring
жүк luggage, baggage
жүк терминалы baggage claim
жүргізуші driver
жүрдек пойыз express train
жүрегі айну to feel sick
жүрек heart
жүру to walk
жыл year
жыл мерзімдері seasons
жылда every year
жылдам quickly
жылқы horse
жылы warm
жылыту to warm up
жыны келу to be mad at
жібек silk
жіберу to send
жігіт fellow, guy, boyfriend

З

зал living room, hall
заңгер lawyer
зат item, goods
зауқы соғу to be in the mood for
зауыт factory
зәйтүн майы olive oil
звондау to call
зейнет pension
зейнеткер pensioner
зергерлік бұйымдар jewellery
зергерлік дүкен jewellery shop
зерттеу to research
зерттеуші researcher

И

иә yes
изеу to nod
иленген қамыр kneaded dough
ине needle
инженер engineer
интернет/ ғаламтор Internet
испандық Spanish
ит dog
италияндық Italian
иіс smell, odour, scent

К

кальций calcium
камера camera
канадалық Canadian
каньон canyon
картоп potato
карьера career
касса cashier
кәмпит sweets, candy
кәріс Korean
кәстрөл casserole
кәсіби professional
кәсіпкер businessman
квитанция receipt, bill
кедей poor
кездесу to meet
кезек line
кезең period
кезеу to focus
кезінде long time ago
кейде sometimes
келесі күні next day
келу to come
келін daughter-in-law, sister-in-law
келіншек newly married woman
келісу to agree
кемшілік error, discrepancy
кенже youngest child
кең иықты wide-shouldered
кеңес advice
Кеңес Одағы Soviet Union
кеңесу to consult
кепсер skimming spoon
кептеліс traffic jam
кепілдеме guarantee
керемет very good, excellent
керу to stretch
керілу to stretch oneself
кесе tea bowl
кесене mausoleum
кескін figure, picture
кеспе көже noodle soup
кесу to cut
кету to leave
кеш evening
кеш, жай late
кеше yesterday
кешкі evening
кешігу, кешігіп қалу to be late
кешіру to forgive

кеще stupid
килограмм kilogram
кино movie/film
кинотеатр cinema
киім өлшейтін бөлме fitting room
киім салатын шкап wardrobe
киіну to get dressed
киіп көру to try on
классикалық музыка classical music
колледж college
колхоз *kolkhoz*
комедия comedy
компания company
компьютер computer
компьютер қоятын үстел computer table
комсомол *komsomol*
консул consul
концерт concert
концерт қою to give a concert
коньки тебу to skate
костюм suit
кофе coffee
кофе жасайтын мәшине coffee maker
көбінде mostly
көгілдір light blue
көзілдірік glasses
көйлек dress
көк blue
көк тайғақ sleet
көкөністер vegetables
көктем spring
көл lake
көлік transport
көлік қатынасы commuting
көмектесу to help
көмірсу carbohydrate
көне ancient
көңіл соғу to want
көңіл толу to be satisfied
көңілді happy
көңіл-күй mood
көңілсіз unhappy
көп many, lots, much
көп жұмыс істейтін адам hardworking person
көптеген many
көпір bridge
көпіршіту to whip
көркем кино movie/film
көркемөнерпаздар үйірмесі amateur talent activity
көрнекті орындар sights, tourist attractions
көрсету to show
көру to see
көрші neighbour
көрік beauty
көрініс view
көтеру to lift, to raise
көше street
көшеден өту to cross the street
көшенің бойы along the street
көшпелі nomadic
көшу to move to a new place
көшірме мәшинесі copying machine
кредит қарта credit card
крем cream
куәлік certificate
куб cube
курс course
куртка jacket
күз autumn
күй piece of music
күйдіру to burn
күйеу бала son-in-law, brother-in-law
күлу to laugh

күміс silver
күн the sun, day
күнде кешке every evening
күнде таңертең every morning
күнде, күнделікті, күн сайын every day
күнделікті daily
күндіз afternoon
күріш rice
күте тұру to wait a moment
күту to wait
күту залы waiting room
кілт key
кім who
кір жуатын мәшине washing machine
кір жуу to do laundry
кір үтіктеу to iron clothes
кіру to enter
кітап book
кітап өткізу to return a book to library
кітапхана library
кішкентай small

Қ

қабақ eyebrow
қабат floor, level
қабырға wall
қағаз paper
қағу to knock, to nail
қажет need
қажетті necessary
қаз goose
қазақ Kazakh
қазақ тілі Kazakh language
қазақша in Kazakh
қазан October
қазы horse sausage
қазір now
қай which
қайда where
қайдан where from
қайнаған boiled
қайнату to boil
қайсысы which one
қайта again
қайту to go back
қайырымдылық charity
қақпақ cover
қала town
қала аралау to go sightseeing
қала гиді city guide
қала тұрмысы city life
қалам pen
қалау to prefer, to want
қалашық town
қалғаны rest of, remains of
қалқу to soar
қалмық Kalmyk
қалта pocket
қалтафон cell phone
қалтырау to shiver
қалу to stay, to remain
қалыптастыру to establish, to form
қамал fortress
қамтамасыз ету to supply, to provide
қамыр жаю to roll dough
қамыр илеу to make dough
қамыр қопсытқыш baking powder
қан blood
қан ағу to bleed
қан қысымы blood pressure
қанат wing
қане show me!, come on! (interjection)
қант sugar
қанша how many, how much
қап (expression of regret)

қар snow
қар жауу to snow
қара black
қара торы dark-skinned
қара шашты dark-haired
қара шоколад dark chocolate
қарағанда compared to
қарама-қайшылық contradiction
қарап шығу to look through
қарапайым simple, modest, humble
қарау to look
қарқынды курстар intensive courses
қарлы snowy
қарны ашу to be hungry
қарсы opposite
қарта map
қару weapon
қарым-қатынас relationship
қас eyebrow
қасық spoon
қатал strict
қатты hard
қатулы angry
қатынау to commute
қатысу to participate
қауіпті dangerous
қашан when
қиылыс intersection
қиын difficult
қияр cucumber
қоғамдық көлік public transport
қоғамдық пікір public opinion
қой sheep
қой көзді brown-eyed
қойдың еті lamb's meat
қол hand
қол жүгі hand luggage
қола дәуірі Bronze age
қолдану to use
қолданушы user
қолданыс use, usage
қолы бос to have free time
қонақ үйі hotel
қонақ шақыру to invite a guest
қонақжай hospitable
қонаққа келу to visit as a guest
қоныстану хаты work permit
қоңыр brown
қорап box
қорек nourishment, nutrition
қоректі nutritional
қорқынышты dreadful, scary
қорық nature reserve
қос double
қосу to add
қосу түймесі power switch
қосылған connected
қосылған құн салығы value added tax (VAT)
қосымша additional
қосынды mixture
қош келдіңіз welcome
қою to put on top of
қою шәй strong tea
қуырдақ fried meat (Kazakh dish)
қуыру to fry
құбылмалы changeable
құбыр pipeline
құдық well
құжат document
құлақ ear
құлау to fall down
құпия secret
құр empty, in vain
құрал device
құрамында to consist of
құрғақ dry
құрт worm, dried cheese

құсу to vomit
құтты lucky charm
құю to pour
қыз girl
қызанақ tomato
қызғаншақ envious, jealous
қызғылт pink
қыздыру to heat
қызмет a higher ranking position
қызу to be heated
қызығу to admire, to show interest
қызығушылық interest
қызығын көру to enjoy
қызық interesting
қызыл red
қызыл-сары orange (colour)
қызылша beetroot
қылық behaviour
қымбат expensive
қымыз *kymyz* (fermented horse milk)
қырғыз Kyrgyz
қыркүйек September
қырыну to shave
қыс winter
қысқа short
қытай Chinese
қытай тілі Chinese language
қышқыл sour, acid
қышу to itch

Л
лагерь camp
лағман *lagman* (a dish)
лақ kid (young goat)
лас dirty
леп puff, breath
лимон lemon
литр litre
Лондон London

М
мағына meaning
май butter, oil
майлы greasy, oily
майонез mayonnaise
мақсат goal
мақта cotton wool
мал beast, animal
малтау to swim
малшы shepherd
мамандық profession
мамыр May
маңай surrounding
маңызды important
маржан pearl
маркер marker
маршрутка type of public transport
мата fabric
математика mathematics
махаббат love
мәдениет culture
мәзір menu
мәнті *manti*
мәселе problem
Мәскеу Moscow
мәшине car
мәшине жүргізу to drive a car
мейманхана restaurant
мейрам holiday
мейрамхана restaurant
мекен-жай address
мектеп school
мектепті аяқтау/бітіру to graduate from school
мелодрама melodrama
мен I
меншік owned
менің my
меніңше in my opinion
мерзім season
мерзімі өткен expired

мешіт mosque
микроскоп microscope
минерал mineral
минут minute
миссионер missioner
мотель motel
мөлшер size, volume
музыкалық аспап musical instrument
мұғалім teacher
мұнай oil
мұнайшы worker in oil industry
мұнара tower
мұнда here
мұражай museum
мұрын nose
мүлдем at all
мүмкін possibly, perhaps
мүмкіндік possibility
мықты strong
мына this
мың thousand
мырза sir, Mr
міндетті түрде obligatorily, definitely
міне here
Мюнхен Munich

Н
нан bread
нарық market
наурыз Nowruz
нәтиже result
не what
неге why
негізгі main
немере grandchild
немесе or
неміс German
неше how many
Нидерландтар The Netherlands
нөмір number
нұсқа version
нүкте point

О
облыс region
ойлау to think
ойнау to play
ойын game
ойын-сауық орындары entertainment centres
ойыншы player
октябрят little octobrist
оқ bullet
оқтау rolling pin
оқу to read, to study
оқу жылы academic year
оқушы pupil
ол he, she, it, this
олар they
он ten
онша not very
оң жақ right side
оңтүстік southern
опера opera
операция operation, surgery
орамал тарту to wear a headscarf
оркестр orchestra
орналасқан located
орта бойлы middle height
орта мектеп high school
орталық central
орталық пошта central post office
орталықтан жылыту central heating
орындық chair
орыс Russian
от fire
отбасы family
отыру to sit
офис office

Ө

өгей әке/шеше stepmother/father
өгіз bull
өзара mutual
өзбек Uzbek
Өзбекстан Uzbekistan
өзгеру to change
өзен river
өзекті timely, topical (problem)
өзі him/herself
өзін күту to take care of him/herself
ойдан шығару to create, to come up with
өйткені because
өкпе lungs
өкше heel
өкіл әке godfather
өкінішке орай unfortunately
өлшем (размер) size
өлшеу to measure
өмір life
өндірістік industrial
өнер art
өнді attractive
өркениет civilization
өрнек pattern, design
өрік ағаш apricot tree
өрік шырыны apricot juice
өсу to grow
өсімдік vegetable
өсіру to grow, to raise
өте very
өткен ғасыр last century
өткен жылы last year
өткізу to conduct, to carry out
өттегі oxygen
өту to cross, to pass
өту мерзімі expiry date
өтіну to request
өшіру to switch/turn off

П

пайда profit
пайдалану to use, to take advantage of
пайда болу to appear
пайыз per cent
пакет pack
палау *palau*
пальто coat
парад parade
парақ sheet
Париж Paris
парк park
парыз duty
паспорт passport
пәтер apartment
пен and
перде curtains
петроглиф petroglyph
пианино piano
пин код pin code
пионерлер қатары ranks of pioneers
пияз onion
пластик plastic
плацкарт coach seat (train)
подъезд entrance
пойыз кестесі train schedule
полиция police
пошта post office
президент president
принтер printer
протеин protein
пульт remote control
пүліш velvet
пікір opinion
пісу to be cooked
пісіру to cook
пьеса piece

Р

радио radio
разы content with
райхан basil
рас true
раушан rose
рахмет thank
рәсім ritual
резюме resume
рейс scheduled flight
рентген radiography
рең colour, tone
Ресей Russia
республика republic
рет time(s) (e.g. two times, three times)
реттеу to regulate
рецепт receipt
роман novel
руль steering wheel

С

сабақ lesson
сабақ беру to teach
сабақ қарау to do homework
сағат watch, clock
сағат шебері clock repairer
сазгер musician
саз melody
сайлау election
сайт site
салқын cool, cold
салмақ weight
салу to put into
салық tax
самса stuffed fried/baked dough
санақ census
санау to count, to estimate
санскрит Sanskrit
сап handle
сапар trip
сарай palace
сары yellow
сары май butter
сарылдату to pour liquid producing a noise
сарымсақ garlic
сатушы salesperson
сатып алу to buy
сатып алушы buyer
сау бол(ыңыз) goodbye
сауда жасау to shop
сауда орталығы shopping centre
саусақ finger
сәбіз carrot
сәлем hi
сәлемдеме a present
сәнді fashionable
сәрсенбі Wednesday
сәтен satin
сәтті successful
сәуле sunshine
сәулет architecture
сәулетші architect
свитер sweater
себебі because
сезу to feel
сейсенбі Thursday
секунд second
сел mudflow
сен you
сенбі Saturday
сену to believe, to trust
сенім trust
серия series
серуендеу to walk, to air
сирек seldom
сиырдың еті beef
сия ink

сияқты it seems, it looks like
совхоз *sovkhoz*
соғу to hit, to beat
соғыс war
содан кейін after that
солға бұрылу to turn left
солтүстік northern
сома sum
сондай such
сондықтан therefore
соңғы last
сорпа broth, stock
соус sauce
сөз word
сөйлесу to talk
сөйлеу to speak
сөмке bag
сөну to go out (fire, light)
спортзал gym
спортпен шұғылдану/ айналысу to do sport
спортшы athlete
стадион stadium
стандартты standard
статистика statistics
статоскоп statoscope
стресс stress
студент student
супермаркет supermarket
сурет painting
сурет салу to paint
суретке түсіру to take picture of someone or something
суретке түсу to take a picture
суретші painter
сусын beverage, drink
суық cold
суық тию to catch a cold
сұйық liquid
сұр grey
сұрақ question
сұрау to ask
сұхбат interview
сүйек bone
сүйкімді cute
сүлгі towel
сүртіну to dry oneself
сүрту to dry
сүт milk
сүю to kiss, to love
сығыр small-eyed
сыйлық gift
сымбат beauty
сымбатты attractive
сын criticism
сындыру to break
сыну to break
сынып grade, class
сыр cheese
сырға earring
сырты outside of
сіз you (formal)
сіңлі the younger sister of a woman
сірке суы vinegar

Т

табиғат nature
табу to find
таға horseshoe
тағам food
тағу to wear
тағы again
тағы біреулер some people
таза clean
тазалайтын сұйық cleaning product
тазалау to clean
тайғанақ slippery
такси taxi

тақия skullcap
тал widow
тал түс noon
талдырмаш slim
талқылау to discuss
там house
тамақ food
тамақ ауыру to have a sore throat
тамақ пісіру to cook
тамақ ішу to eat
тамаша very good, excellent
тамашалау to watch with admiration
тану to be acquainted
таныс acquaintance
таныстыру to introduce
таң morning
таңбалы marked
таңдау to choose
таңертең morning
таңертеңгі ас breakfast
тапсырыс purchase order
тар narrow, small
таразы scale
тарақ comb
тарау chapter
тарих history
тарихи historical
тарихшы historian
тартпа drawer
тартымды attractive
тас stone
таспа recording
тастау to throw
тау mountain
таулы mountainous
Ташкент Tashkent
таяқ stick
таяу to approach
тәжік Tajik
тәрбие upbringing, education
тәте auntie
тәтті sweet
тәуелді dependent
тәуір better
театр theatre
тез fast, quick(ly)
тексеру to check
теледидар television
теледидар қоятын үстел TV stand
телесериал TV series
телескоп telescope
телефон telephone
телефон соғу to call
темір жол бекеті railway station
теннис tennis
теңге (Kazakh currency)
теңгерілген balanced
теңеу equate with
теңіз sea
теру to pick (berries), to dial
тибет Tibetan
тоқаш pastry
тоқтау to stop
тоқу to knit
толтыру to fill
толы full of
толығымен fully
толық full
толық бағасы full price
толықша middle weight
тоңазытқыш refrigerator
тоңу to feel cold
торт cake
тою to eat enough
төбе top
төбе шашы тік тұру to be scared
төгу to spill, to pour out

төлеу to pay
төмен down
төрлету to come in
төртбұрыш quadrangle
төсек bed
төсек жинау to make a bed
трамвай tram
ту flag
туған күн birthday
туралы about
турау to cut
туристік агенттік tourist agency
туу to be born
туфли shoes
туыс relative
тұз salt
тұзды salty
тұздық dressing
тұла бойы the whole body
тұман fog
тұманды foggy
тұмау flu
тұңғыш oldest child
тұрғын үйлер ауданы residential area
тұрғындар inhabitants
тұрмысқа шыққан married (about women only)
тұрмыста married (about women only)
тұру to live, to stand, to get up
тұщы unsalted
түбі bottom of
түзу straight
түзу жүру to go straight
түйе camel
түйе жаңғақ walnut
түйме button
түн ортасы midnight
түнгі клуб nightclub
түр type
Түркия Turkey
түрлі-түсті colourful
түрік Turkish
түрікмен Turkmen
түс midday
түскі ас lunch
түсу to come down
түсіндіру to explain
түсінікті it is clear/understood
түшкіру to sneeze
тығыз urgent, dense
тым too much, excessive
тыныс breath
тыңдау to listen
тырнақ nail
тырысу to try
тігу to sew
тіл орталығы language centre
тілші journalist
тілім slice
тіркелген registered
тіркелу қағазы registration paper
тіркеу орны check in
тіс tooth
тіс қақсау to have toothache
тістеу to bite

У

уайымдау to be worried
уақыт time
уақыт аралығы time interval
уақыт бөлу to spare time
уақытында on time
улану to be poisoned
универмаг universal shop (supermarket)
университет university

Ұ

ұғым concept
ұзақ long time
ұзын long, tall

ұзын бойлы tall
ұйқысы келу to feel sleepy
ұйықтайтын бөлме bedroom
ұйықтау to sleep
ұйымдастыру to organize
ұқыпты neat
ұл boy
ұлан soldier
ұлтан sole
ұлттық national
ұлттық паркі national park
ұлы great
Ұлы Британия Great Britain
ұлыс nation
ұмыту to forget
ұмытшақ forgetful
ұн flour
ұнату to like
ұнау to like
ұңғыма oil well
ұнтақтау to crush
ұран slogan
ұрт cheek
ұры thief
ұстау to catch
ұсыну to offer, to suggest, to recommend
ұту to win (lottery)
ұшақ plain
ұшақтар кестесі flight schedule
ұялы телефон cell phone

Ү

үгу to grate
үгіту to grate
үй house
үй жинайтын әйел cleaning lady
үй жинау to clean the house
үй иесі host
үй қызметкері housemaid
үй тапсырмасы homework
үйленген married (about men)
үйлену to get married
үйрену to learn
үйрету to teach, to coach
үйіп-төгіп piling up, a lot
үккіш grate
үкі owl
үлгеру to manage to be on time
үлгі sample, model
үлкен big
үміттену to hope
үн sound
үнді шәйі Indian tea
Үндістан India
үстел table
үстел жасау to set a table
үсті top, surface of something
үстіне on top
үш three
үшін for

Ф

фестиваль festival
фонтан fountain
фото photo
фотосурет photograph
Франция France
француз French

Х

хабар information
хабарлама беру to announce
хабарласу to get in touch
хабарласып тұру to be in touch
хабарлау to inform

халық people, nation, crowd
халықаралық рейстер international flights
хан *khan*
ханшайым princess
хат letter
хат жіберу to send a letter
хатшы secretary
химия chemistry

Ц
цемент cement
цитрус citrus
ЦУМ central universal shop, supermarket

Ч
чак-чак dessert made of dough and honey
чемпион champion

Ш
шағын small
шай tea
шақыру to invite
шалбар trousers
шам light, candle
шаң dust
шаңғы ski
шаңды dusty
шапан a robe
шапан жабу to cover with a robe (tradition)
шарап wine
шаршау to get tired
шахмат chess
шаһар city
шаш hair
шашалу to choke
шаю to splash
шаян scorpion
шәй қайнату to prepare tea
шәй қасық teaspoon
шәй шығару to brew tea
шәйнек teapot
шәйхана teahouse
Швейцария Switzerland
шектелген limited
шелпек fried dough
шетел фирмасы foreign company
шешу to untie, to solve
шие cherry
шкап cabinet
шоколад chocolate
шөл дала desert
шөлдеу to be thirsty
штат state
шұбат *shubat* (fermented camel milk)
шұңғыл аяқ deep bowl
шығарма composition, essay
шығу exit
шығыс east
шыдамсыз impatient
шылым шегу to smoke
Шымкент Shymkent
шынтақ elbow
шынымен really
шырын жасайтын мәшине juice maker
шіркеу church
щетка brush

Ы
ыдыс dish
ыдыс жуатын мәшине dishwasher
ыдыс жуу to wash dishes
ық lee, shelter

ықтимал possible
ықшам ауданы district
ым gesture
ыңғайлы convenient
ырым superstition
ырыс abundance
ыстық hot

І
іздеу to look for
ілмек loop
ін burrow, hole
іні younger brother
іс business
іш stomach
ішек-сілесі қату to laugh
ішу to drink

Э
экология ecology
экономист economist
экспорттау to export
электр түбіртегі electricity bill
электрондық билет electronic ticket
электрондық пошта email
электрондық тауарлар electronic goods
энергия energy
энергия көзі energy source

Ю
юбка skirt

English–Kazakh glossary

A

about	**туралы, жөнінде**
accountant	**бухгалтер**
acquaintance	**таныс**
to be acquainted	**тану**
to add	**қосу**
additional	**қосымша**
address	**мекен-жай**
administration	**әкімшілік**
administrator	**әкімші**
to admire	**сүйсіну, қызыға қарау**
adolescent	**жасөспірім**
advice	**кеңес**
to advise	**кеңес беру, ақыл айту**
afternoon	**күндіз, түстен кейін**
again	**қайта, тағы**
to agree	**келісу**
air	**ауа**
airport	**әуежай**
all right	**жарайды**
allergy	**аллергия**
always	**әрқашан, ылғи**
America	**Америка**
American	**Американдық, американдық**
ancient	**ежелгі, көне**
and	**және, пен**
angry	**ызалы, қатулы**
animal	**аң, жануар, мал** (domestic)
to announce	**хабарлама беру**
answer	**жауап**
apartment	**пәтер**
to appear	**пайда болу**
apple	**алма**
apricot	**өрік**
Arabic	**араб**
architect	**сәулетші**
architecture	**сәулет**
around	**айналасы**
art	**өнер**
as	**болып, ретінде**
to ask	**сұрау**
athlete	**спортшы**
attractive	**өңді, тартымды**
auntie	**тәте**
Australian	**австралиялық**
autumn	**күз**

B

back	**арқа, арты**
backward	**артта қалған**
bag	**сөмке**
balanced	**теңгерілген**
balcony	**балкон**
basement	**жертөле**
basil	**райхан**
bathroom	**жуынатын бөлме**
battery	**батарея**
to be	**болу**

bear	**аю**
to beat	**соғу**
beauty	**көрік, сұлулық**
because	**өйткені, себебі**
bed	**төсек**
bedroom	**ұйықтайтын бөлме**
beef	**сиырдың еті**
beetroot	**қызылша**
before	**бұрын, дейін**
to believe	**сену**
belt	**белбеу**
better	**тәуір**
beverage/drink	**сусын**
big	**үлкен**
to bike	**велосипед тебу**
birthday	**туған күн**
to bite	**тістеу**
bitter	**ашты**
black	**қара**
to bleed	**қан ағу**
blood	**қан**
blood pressure	**қан қысымы**
blouse	**блузка**
blue	**көк**
body	**дене**
to boil	**қайнату**
bone	**сүйек**
book	**кітап**
to book (ticket, hotel room)	**еншілеу**
boots	**етік**
boss	**бастық**
bottle	**бөтелке**
box	**қорап**
boy	**ұл**
bracelet	**білезік**
bread	**нан**
to break	**сыну, сындыру**
breakfast	**таңертеңгі ас**
breath	**тыныс**
to breathe	**дем алу**
bridge	**көпір**
to bring	**әкелу**
Bronze age	**қола дәуірі**
brown	**қоңыр**
brown-eyed	**қой көзді**
brush	**щетка**
budget	**бюджет**
building	**ғимарат**
bus station	**автобус бекеті**
bus stop	**аялдама**
business	**бизнес, іс**
businessman	**кәсіпкер**
but	**бірақ**
butter	**сары май**
button	**түйме**
to buy	**сатып алу**
buyer	**сатып алушы**
by the way	**айтпақшы**

C

cabinet	**шкап**
cake	**торт**
calcium	**кальций**
to call	**звондау, телефон соғу**
calm	**сабырлы**
camel	**түйе**
camera	**камера**
camp	**лагерь**
Canadian	**канадалық**
candy, sweets	**кәмпит**
canteen	**асхана**
car	**мәшине**
car park	**автотұрақ**
cardigan	**жемпір**
carrot	**сәбіз**
carry out	**өткізу**
cash	**ақшалай**
cash machine	**банкомат**
cashier	**касса**
casserole	**кәстрөл**
to catch	**ұстап алу**

to catch a cold	**суық тию**
cell phone	**қалтафон, ұялы телефон**
census	**санақ**
central	**орталық**
century	**ғасыр**
chair	**орындық**
to change	**өзгеру, өзгерту**
changeable	**құбылмалы**
chapter	**тарау**
charity	**қайырымдылық**
cheap	**арзан**
to check	**тексеру**
check in	**тіркеу орны**
cheese	**сыр**
chemistry	**химия**
cherry	**шие**
chess	**шахмат**
child	**бала**
Chinese	**қытай**
Chinese language	**қытай тілі**
chocolate	**шоколад**
to choose	**таңдау**
church	**шіркеу**
cinnamon	**даршын**
city	**қала, шаһар**
civilization	**өркениет**
clean	**таза**
to clean	**тазалау**
to clean the house	**үй жинау**
cleaning lady	**үй жинайтын әйел**
cleaning product	**тазалайтын сұйық**
clear	**ашық**
clinic	**емхана**
clock	**сағат**
to close	**жабу**
closed	**жабық**
cloudy	**бұлтты**
coat	**пальто**
coffee	**кофе**
cold	**суық**
collar	**жаға**
colleague	**әріптес**
colour	**түс, рең**
colourful	**түрлі-түсті**
column	**баған**
comb	**тарақ**
to come	**келу**
to commute	**қатынау**
to compare	**салыстыру**
competition	**байқау**
to connect	**қосу**
connection	**байланыс**
to consult	**кеңесу**
contradiction	**қарама-қайшылық**
convenient	**ыңғайлы**
cook	**аспазшы**
to cook	**ас пісіру**
cool	**салқын**
corner	**бұрыш**
correct	**дұрыс**
cotton	**мақта**
to cough	**жөтелу**
to count	**есептеу, санау**
cover	**қақпақ**
to cover	**жабу**
to create	**жасау, ойдан шығару**
criticism	**сын**
to cross the street	**көшеден өту**
cucumber	**қияр**
culture	**мәдениет**
curly	**бұйра**
currency exchange	**ақша айырбастау**
curtains	**перде, турау**
to cut	**кесу, турау**
cute	**сүйкімді**

D

daily	**күнделікті**
to dance	**билеу**
dancer	**биші**
danger	**қауіп-қатер**
dangerous	**қауіпті**
to decrease	**азаю**
to dedicate	**арнау**
deep	**терең**
degree	**градус**
Delhi	**Дели**
to depend	**байланысты, тәуелді болу**
dependent	**тәуелді**
desert	**шөл дала**
detective	**детектив**
to develop	**даму, дамыту**
device	**құрал**
to dial, enter a number	**теру**
difference	**айырмашылық**
different	**басқа, өзге**
difficult	**қиын**
dirty	**лас, кір**
discount	**жеңілдік**
to discuss	**талқылау**
dish	**ыдыс**
dishwasher	**ыдыс жуатын мәшине**
district	**ықшам ауданы**
doctor	**дәрігер**
document	**құжат**
documentary	**деректі кино**
dog	**ит**
door	**есік**
double	**қос**
down	**төмен**
drawer	**тартпа**
dreadful	**қорқынышты**
dress	**көйлек**
dressing	**тұздық**
to drink	**ішу**
to drive a car	**мәшине жүргізу**
driver	**жүргізуші**
dry	**құрғақ**
to dry	**сүрту**
to dry oneself	**сүртіну**
dust	**шаң**
dusty	**шаңды**
Dutch	**голландиялық**
duty	**парыз**

E

each	**әр**
ear	**құлақ**
early	**ерте**
to earn money	**ақша табу**
earring	**сырға**
earth	**жер**
earthquake	**жер сілкініс**
east	**шығыс**
easy	**жеңіл**
to eat	**жеу, тамақ ішу**
ecology	**қоршаған орта**
educated	**білімді**
education system	**білім беру жүйесі**
egg	**жұмыртқа**
elbow	**шынтақ**
elderly	**егде**
election	**сайлау**
electricity bill	**электр түбіртегі**
electronic goods	**электрондық тауарлар**
electronic ticket	**электрондық билет**
elementary school	**бастауыш сынып**
email	**электрондық пошта**
embassy	**елшілік**
emergency	**жедел-жәрдем**
empty	**бос**
energy	**қуат**

English	**ағылшын**
enjoy	**қызығын көру**
enough	**жетерлік**
ensemble	**ансамбль**
to enter	**кіру, енгізу**
entertainment	**ойын-сауық**
entrance hall	**подъезд**
equipment	**жабдық**
equipped	**жабдықталған**
error	**қателік**
especially	**әсіресе**
essay	**шығарма**
to establish	**қалыптастыру**
European	**еуропалық**
evening	**кеш**
to exchange	**алмастыру**
exercise	**жаттығу**
to exercise	**жаттығу**
exit	**шығу**
expensive	**қымбат**
expiry date	**жарамдылық/ өту мерзімі**
to explain	**түсіндіру**
to explode	**жару**
to export	**экспорттау**
express train	**жүрдек пойыз**
extra	**артық**
eyebrow	**қабақ, қас**

F

fabric	**мата**
face	**бет**
factory	**зауыт**
to fall	**құлау**
family	**отбасы**
famous	**атақты**
far	**алыс**
fashionable	**сәнді**
father	**әке**
to feel	**сезу**
to feel sick	**жүрегі айну**
to feel sleepy	**ұйқысы келу**
festival	**фестиваль**
few	**аздаған, бірнеше**
to fill	**толтыру**
film/movie	**кино, көркем кино**
to find	**табу**
finger	**саусақ**
to finish	**аяқтау**
fire	**от**
firm	**берік**
fish	**балық**
to fish	**балық аулау**
flag	**ту**
flight schedule	**ұшақтар кестесі**
floor	**еден, қабат**
flour	**ұн**
flower	**гүл**
flu	**тұмау**
fog	**тұман**
foggy	**тұманды**
to fold	**бүктеу**
food	**ас, тамақ, тағам**
foot	**аяқ**
for	**үшін**
foreign company	**шетел фирмасы**
to forget	**ұмыту**
forgetful	**ұмытшақ**
to forgive	**кешіру**
fortress	**қамал**
fountain	**фонтан**
France	**Франция**
freezing	**аязды**
French	**француз**
Friday	**жұма**
friend	**дос**
friendship	**достық**
front	**алды**
frost	**аяз**
fruit	**жеміс**
fruitful	**жемісті**
fried	**қуырылған**
to fry	**қуыру**

full	**толық**
fully	**толығымен**
furnished	**жиһаздалған**
future	**болашақ**

G

game	**ойын**
garage	**гараж**
garden	**бақ**
garlic	**сарымсақ**
general	**жалпы**
Geneva	**Женева**
German	**неміс**
gesture	**ым**
to get dressed	**киіну**
to get married	**үйлену**
to get together	**жиналу**
gift	**сыйлық**
girl	**қыз**
to give	**беру**
to give directions	**жол сілтеп жіберу**
glass	**әйнек**
glasses	**көзілдірік**
global warming	**жаһандық жылу**
to go to bed	**жату**
to go up	**жоғары көтерілу**
goal	**мақсат**
gold	**алтын**
golf	**гольф**
good	**жақсы**
goose	**қаз**
grade	**сынып**
to graduate from school/ university	**Мектепті/ университетті аяқтау**
grain	**дән**
grandchild	**немере**
grandfather	**ата**
grandmother	**әже, апа**
grate	**үккіш**
to grate	**үгу, үгіту**
greasy	**майлы**
great	**ұлы**
Great Britain	**Ұлы Британия**
green	**жасыл**
grey	**сұр**
grocery shop	**азық-түлік дүкені**
to grow	**өсу, өсіру**
guarantee	**кепілдеме**
guide	**гид**
guidebook	**жол көрсеткіш, ақпарат кітапшасы**
gym	**дене шынықтыру залы**

H

hair	**шаш**
hand	**қол**
hand luggage	**қол жүгі**
handle	**сап, тұтқа**
happy	**бақытты**
hard	**қатты**
hard-working	**еңбекқор**
to hate	**жек көру**
head	**бас**
health	**денсаулық**
to hear	**есту**
heart	**жүрек**
to heat	**қыздыру, жылыту**
heavy	**ауыр**
heel	**өкше**
hello	**алло**
to help	**көмектесу**
hem	**етек**
hi	**сәлем**
to hide	**жасыру**
high	**биік**
high school	**орта мектеп**
to hire	**жұмысқа алу**
historian	**тарихшы**
historical	**тарихи**

history	**тарих**
holiday	**мейрам, демалыс**
homework	**үй тапсырмасы**
to do homework	**сабақ қарау, үй тапсырмасы жасау**
honey	**бал**
to hope	**үміттену**
horse	**ат, жылқы**
hospitable	**қонақжай**
hospital	**аурухана**
host	**үй иесі**
hot	**ыстық**
hotel	**қонақ үйі**
house	**үй**
housemaid	**үй қызметкері**
how many	**неше**
how much	**қанша**
to be hungry	**қарны ашу**
to hurry	**асығу**
to hurt	**ауырту, ренжіту**
hypothesis	**болжам**

I	**мен**
ice cream	**балмұздақ**
ID	**жеке куәлік**
if	**егер**
to be ill	**ауыру**
image	**бейне**
immediately	**бірден**
to impact	**әсер ету**
impatient	**шыдамсыз**
important	**маңызды**
indeed	**әрине**
India	**Үндістан**
industrial	**өндірістік**
to inform	**хабарлау**
information	**ақпарат, хабар**
inhabitants	**тұрғындар**
ink	**сия**
to insert	**енгізу**
intelligent	**ақылды**
intensive	**қарқынды**
interest	**қызығушылық**
interesting	**қызық**
Internet	**интернет/ ғаламтор**
intersection	**қиылыс**
interval	**аралық**
interview	**сұхбат**
to introduce	**таныстыру**
to invite	**шақыру**
to invite a guest	**қонақ шақыру**
iron	**үтік**
to iron	**үтіктеу**
Italian	**италияндық**
to itch	**қышу**
item	**зат**

J	
jacket	**куртка**
Japan	**Жапония**
Japanese	**жапондық**
jealous	**қызғаншақ**
jeans	**джинсы**
jewellery	**зергерлік бұйымдар**
jewellery shop	**зергерлік дүкен**
job agency	**жұмыс агенттігі**
journalist	**тілші**

K	
Kazakh	**қазақ**
Kazakh language	**қазақ тілі**
kefir	**айран**
key	**кілт**
kidney	**бүйрек**
kilogram	**килограмм**
kind	**ақ көңіл**
kindergarten	**балабақша**
to kiss	**сүю**
kitchen	**ас бөлмесі**
to knit	**тоқу**

to knock	**қағу**
to know	**білу**
Korean	**кәріс**
Kyrgyz	**қырғыз**

L	
label	**зат белгі, бирка** (travel bag)
labour	**еңбек**
lake	**көл**
lamb's meat	**қойдың еті**
language	**тіл**
last year	**былтыр**
late	**кеш, жай**
to be late	**кешігу**
to laugh	**күлу**
to do laundry	**кір жуу**
lawyer	**заңгер**
lazy	**еріншек**
to be lazy	**еріну**
to learn	**үйрену**
to leave	**кету**
lesson	**сабақ**
letter	**хат**
library	**кітапхана**
life	**өмір**
to lift	**көтеру**
light	**жарық, шам**
light blue	**көгілдір**
to like	**ұнату, жақсы көру**
limited	**шектелген**
line	**кезек**
liquid	**сұйық**
to listen	**тыңдау**
literature	**әдебиет**
a little bit	**аздап**
to live	**тұру, өмір сүру**
living room	**қал, қонақ бөлмесі**
local	**жергілікті**
located	**орналасқан**
long	**ұзын**
long time	**ұзақ**
to look	**қарау**
to look after	**күту**
to look for	**іздеу**
to look forward	**асыға күту**
to lose	**жоғалту**
love	**махаббат**
to be lucky	**жол болу**
luggage	**жүк**
lunch	**түскі ас**
lungs	**өкпе**

M	
magazine	**журнал**
main	**негізгі**
man	**адам, ер адам**
many	**көп**
map	**қарта**
marked	**таңбалы, белгіленген**
market	**базар, нарық**
married	**үйленген** (about men)
mass media	**ақпараттық құралдар**
mausoleum	**кесене**
May	**мамыр**
mayonnaise	**майонез**
mayor	**әкім**
meaning	**мағына**
to measure	**өлшеу**
meat	**ет**
medicine	**дәрі**
to meet	**кездесу**
meeting	**жиналыс**
melodrama	**мелодрама**
melody	**саз**
to melt	**еру**
men	**ерлер**
menu	**мәзір**
microscope	**микроскоп**

midday	**түс**
midnight	**түн ортасы**
milk	**сүт**
mineral	**минерал**
to mix	**араластыру**
mixture	**қосынды**
Monday	**дүйсенбі**
money	**ақша**
mood	**көңіл-күй**
moon	**ай**
morning	**еаң, таңертең**
Moscow	**Мәскеу**
mosque	**мешіт**
most	**ең**
mother	**ана**
mother-in-law	**ене**
mountain	**тау**
mountainous	**таулы**
to move to a new place	**көшу**
movie/film	**кино, көркем кино**
Mr	**мырза**
museum	**мұражай**
mutual	**өзара**
my	**менің**

N

nail	**тырнақ**
naïve	**аңқау**
narrow	**тар**
nation	**ұлыс**
national	**ұлттық**
national park	**ұлттық паркі**
nature	**табиғат**
nature reserve	**қорық**
near	**жақын**
neat	**ұқыпты**
necessary	**қажетті**
need	**қажет**
needle	**ине**
neighbour	**көрші**
net	**желі**
Netherlands	**Нидерландтар**
never	**ешқашан**
new	**жаңа**
news	**жаңалықтар**
newspaper	**газет**
next	**келесі**
nightclub	**түнгі клуб**
nightingale	**бұлбұл**
no	**жоқ**
nobody	**ешкім**
to nod	**бас изеу**
nomad	**көшпенді**
nomadic	**көшпелі**
noon	**тал түс**
northern	**солтүстік**
nose	**мұрын**
notebook	**дәптер**
nothing	**ешнәрсе**
now	**қазір**
nowhere	**ешқайда**
number	**нөмір**
nut	**жаңғақ**
nutrition	**қорек**
nutritional	**қоректі**

O

October	**қазан**
to offer	**ұсыну**
office	**офис**
often	**жиі**
oil	**мұнай, жағармай**
OK	**жарайды, жақсы**
old	**ескі, кәрі**
olive oil	**зәйтүн майы**
onion	**пияз**
only	**ғана**
to open	**ашу**
opinion	**пікір**
opposite	**қарсы**
or	**әлде, немесе**

orange	**апельсин, қызыл-сары**
organism	**ағза**
to organize	**ұйымдастыру**
otherwise	**әйтпесе**
owl	**үкі**
oxygen	**өттегі**

P

to paint	**сурет салу**
painter	**суретші**
painting	**сурет**
palace	**сарай**
paper	**қағаз**
parade	**парад**
parents	**ата-ана**
Paris	**Париж**
park	**парк**
parsley	**ақжелкен**
part	**бөлік**
to participate	**қатысу**
parts of the body	**дене мүшелері**
passport	**паспорт**
pattern	**өрнек**
to pay	**төлеу**
peace	**бейбітшілік**
pearl	**маржан**
peculiarity	**ерекшелік**
to peel	**аршу**
pen	**қалам**
people	**халық, жұрт**
per cent	**пайыз**
period	**кезең**
petrol station	**жанармай бекеті**
pharmacy	**дәріхана**
photo	**фотосурет**
piece	**кесек, тілім**
pink	**қызғылт**
pipeline	**құбыр**
plain	**ұшақ**
plan	**жоспар**
to plan	**жоспарлау**
to plant	**егу**
plastic	**пластик**
to play	**ойнау**
player	**ойыншы**
pocket	**қалта**
point	**нүкте**
poison	**у**
police	**полиция**
poor	**кедей**
poplar	**бәйтерек**
possibility	**мүмкіндік**
possible	**ықтимал**
post office	**пошта**
potato	**картоп**
to pour	**құю**
to prefer	**қалау**
to prepare	**дайындау**
to prepare tea	**шәй қайнату**
to prescribe medicine	**дәрі жазып беру**
present	**сыйлық, сәлемдеме**
president	**президент**
pretty	**әдемі, әсем**
price	**баға**
printer	**принтер**
probably	**бәлкім**
problem	**мәселе**
profession	**мамандық**
professional	**кәсіби**
profit	**пайда**
protein	**протеин**
public opinion	**қоғамдық пікір**
public transport	**қоғамдық көлік**
pumpkin	**асқабақ**
pupil	**оқушы**
purse	**әмиян**
to put into	**салу**
to put on top	**қою**

Q

question	**сұрақ**
quickly	**жылдам**

R

railway station	**темір жол бекеті**
to raise	**өсіру, көтеру**
rash	**бөртпе**
to reach	**жету**
to read	**оқу**
ready	**дайын**
receipt	**квитанция**
to receive	**алу**
recently	**жуықта**
recording	**таспа**
red	**қызыл**
to reduce	**азайту**
reference	**анықтама**
refrigerator	**тоңазытқыш**
region	**аймақ, облыс**
registered	**тіркелген**
to regulate	**реттеу**
relationship	**қарым-қатынас**
relative	**туыс**
religion	**дін**
religious	**діни**
remote control	**алыстан басқаратын құрал, пульт**
to repair	**жөндеу**
request	**өтініш**
to research	**зерттеу**
researcher	**ғалым, зерттеуші**
residential area	**тұрғын үйлер ауданы**
to rest	**тынығу**
restaurant	**мейманхана, мейрамхана**
result	**нәтиже**
resume	**резюме**
retired	**зейнетте**
rice	**күріш**
rich	**бай**
ring	**жүзік**
ritual	**рәсім**
river	**өзен**
road	**жол**
robe	**халат, шапан**
room	**бөлме**
rose	**раушан**
round	**дөңгелек**
to run	**жүгіру**
to run out of	**бітіп қалу**
Russia	**Ресей**
Russian	**орыс**

S

salesperson	**сатушы**
salt	**тұз**
salty	**тұзды**
sample	**үлгі**
satin	**сәтен**
Saturday	**сенбі**
sauce	**соус**
scale	**таразы**
school	**мектеп**
scorpion	**шаян**
sea	**теңіз**
seasons	**жыл мерзімдері**
second	**секунд**
secret	**құпия**
secretary	**хатшы**
section	**бөлім**
to see	**көру**
seldom	**сирек**
to send	**жіберу**
separate	**бөлек**
to set a table	**үстел жасау**
to sew	**тігу**
to shave	**қырыну**
sheep	**қой**
sheet	**парақ**
shepherd	**малшы**

shirt	**жейде**
to shiver	**қалтырау**
shoes	**аяқ киім**
shop	**дүкен**
to shop	**дүкен аралау, сауда жасау**
shopping centre	**сауда орталығы**
short	**қысқа**
to shout	**айқайлау**
to show	**көрсету**
side	**жақ**
silk	**жібек**
silver	**күміс**
simple	**қарапайым**
since	**бері**
to sing	**ән айту**
singer	**әнші**
sister	**әпке**
to sit	**отыру**
site	**сайт**
situation	**жағдай**
size	**өлшем (размер)**
to skate	**коньки тебу**
to ski	**шаңғы тебу**
skirt	**юбка**
sky	**аспан**
to sleep	**ұйықтау**
sleeve	**жең**
slice	**тілім**
slim	**арық, талдырмаш**
slowly	**баяу**
small	**кішкентай, шағын**
smell	**иіс**
to smell	**иіс сезу, иіс шығу**
to smoke	**шылым шегу**
to sneeze	**түшкіру**
snow	**қар**
to snow	**қар жауу**
snowy	**қарлы**
sofa	**диван**
soft	**жұмсақ**
soldier	**ұлан, солдат**
to solve	**шешу**
some	**біраз**
something	**бір нәрсе**
sometimes	**кейде, анда-санда**
sore throat, to have a	**тамақ ауыру**
sound	**дыбыс, үн**
sour	**қышқыл**
southern	**оңтүстік**
Soviet Union	**Кеңес Одағы**
space	**ғарыш, орын**
Spanish	**испандық**
spare time	**бос уақыт**
to speak	**сөйлеу**
special	**ерекше**
to spill	**төгу, төгіп алу**
to splash	**шашу, шаю**
spoon	**қасық**
spot	**дақ**
spouse	**жұбай**
spring	**көктем**
square	**алаң**
stadium	**стадион**
star	**жұлдыз**
to start	**бастау**
state	**штат**
station	**бекет**
statue	**ескерткіш**
to stay	**қалу, тоқтау**
steam	**бу**
to steam	**булау, буға пісіру**
stick	**таяқ**
still	**әлі**
stomach	**іш**
stone	**тас**
to stop	**тоқтау**
straight	**түзу**
stranger	**бейтаныс**
street	**көше**
strict	**қатал**

string	**бау**
strong	**мықты**
study	**оқу**
stupid	**кеще, топас**
to subscribe	**жазылу**
successful	**сәтті**
sugar	**қант**
suit	**костюм**
sum	**сома**
summer	**жаз**
sun	**күн**
Sunday	**жексенбі**
sunshine	**сәуле**
to supply	**қамтамасыз ету**
sweater	**свитер**
sweet	**тәтті**
to swim	**жүзу, малтау**
swimming pool	**бассейн**
switch on/off	**қосу/өшіру**
Switzerland	**Швейцария**

T

table	**үстел**
tablespoon	**ас қасық**
to take	**алу, апару**
to take a bus	**автобусқа міну**
to take a picture	**суретке түсіру**
to take a shower	**душқа түсу**
to take one's time	**асықпау**
talented	**дарынды**
to talk	**сөйлесу**
tall	**ұзын бойлы**
Tashkent	**Ташкент**
to taste	**дәм тату, жеп көру**
tasty	**дәмді**
tax	**салық**
taxi	**такси**
tea	**шай**
to teach	**сабақ беру, үйрету**
teacher	**мұғалім**
teapot	**шәйнек**
teaspoon	**шәй қасық**
television	**теледидар**
to tell	**айту**
tennis	**теннис**
to thank	**алғыс айту**
that	**анау**
theatre	**театр**
there	**анда, әне**
thief	**ұры**
to think	**ойлау**
to be thirsty	**шөлдеу**
thousand	**мың**
three	**үш**
to throw	**тастау**
Thursday	**сейсенбі**
ticket	**билет**
time	**уақыт**
to be tired	**шаршау**
today	**бүгін**
toilet	**дәретхана**
tomato	**қызанақ**
tomorrow	**ертең**
tonight	**бүгін кешке**
tooth	**тіс**
toothache	**тіс қақсау**
top	**төбе**
towel	**сүлгі**
tower	**мұнара**
town	**қала**
tradition	**дәстүр**
traditional	**дәстүрлі**
traffic jam	**кептеліс**
train	**пойыз**
tram	**трамвай**
to translate	**аудару**
translator/ interpreter	**аудармашы**
transport	**көлік**
traveller	**жолаушы**
tree	**ағаш**

trip	**сапар**
trousers	**шалбар**
true	**рас, шын**
trust	**сенім**
to try	**тырысу**
to try on	**киіп көру**
Turkey	**Түркия**
Turkish	**түрік**
Turkmen	**түрікмен**
to turn	**бұру**
to turn on	**қосу, жағу**
type	**түр**

U

uncle	**аға**
under	**асты**
underground	**жер асты**
unfortunately	**өкінішке орай**
unhappy	**бақытсыз, көңілсіз**
uninformed	**бейхабар**
universal	**әмбебап**
university	**университет**
urgent	**тығыз**
to use	**қолдану**
user	**қолданушы**
usually	**әдетте**

V

value added tax (VAT)	**қосылған құн салығы**
various	**әртүрлі**
vegetable	**өсімдік, көкөністер**
velvet	**барқыт, пүліш**
version	**нұсқа**
very	**өте**
video player	**видео ойнатқыш**
view	**көрініс**
village	**ауыл**
villagers	**ауылдықтар**
vinegar	**сірке суы**
to visit	**барып шығу, қонаққа бару**
vitamin	**витамин (дәрумен)**

W

waist	**бел**
to wait	**күту**
waiter/waitress	**даяшы**
waiting room	**күту залы**
to walk	**жүру**
wall	**қабырға**
walnut	**түйе жаңғақ**
war	**соғыс**
wardrobe	**киім салатын шкап**
warm	**жылы**
to warm up	**жылыту**
to warn	**ескерту**
to wash	**жуу**
to wash the dishes	**ыдыс жуу**
washing machine	**кір жуатын мәшине**
watch	**сағат**
to watch	**қарау, көру**
we	**біз**
weak	**әлсіз**
weapon	**қару**
to wear	**кию, тағу**
weather	**ауа-райы**
Wednesday	**сәрсенбі**
week	**апта**
weekdays	**апта күндері**
weight	**салмақ**
welcome	**қош келдіңіз**
well	**жақсы, жақсылап, құдық** (noun)
west	**батыс**

what	**не**
when	**қашан**
where	**қайда**
which	**қай**
white	**ақ**
who	**кім**
why	**неге**
widow	**тал**
to win	**жеңу, ұту** (lottery)
wind	**жел**
windy	**желді**
wine	**шарап**
wing	**қанат**
winter	**қыс**
woman	**әйел**
word	**сөз**
work	**жұмыс**
to work	**жұмыс істеу**
worker	**жұмысшы**
workplace	**жұмыс орны**
world	**әлем, дүние**
to worry	**уайымдау**
to write	**жазу**
writer	**жазушы**

Y

yard	**аула**
year	**жыл**
yeast	**ашытқы**
yellow	**сары**
yes	**иә**
yesterday	**кеше**
you	**сен**
young	**жас**
younger brother	**іні**
youth	**жастар**

Index

ablative endings 25–7, 38
accusative endings 144–7
adjectives from nouns 162–3
adjectives from verbs 181–2, 194–5
adverbs of manner 149–51
adverbs of time 57
adverbs of frequency 57
age 47–8
agglutination 1, 4–7
air travel 105–7
alphabet 1–2
also 24–5
and 119
appearances 214–16

bad at 70–1
balbals 201
bazaar 122–3
be (to) 27
blessings 127–8
body parts 213–14

can and cannot 134–6, 141
cardinal numbers 37–8
city travel 171–4
clothes 159–60, 159–62, 168–9
comparisons 163–5
conditionals 196–7
consonant assimilation 6–7
continuous tense 108–12, 113–14, 116

dastarkhan 119, 132
dates 87–8
dative endings 70, 77–8
demonstrative pronouns 35–7
directions 82–4, 89
direct objects 143–7
dislike (to) 128–9, 186–8
distant past tense 177–9, 218
doctors 203–6, 220

electronics 208–10

flight information 105–8
food 119, 122–4, 126–7, 129
future tense 55–7, 73

genitive endings 42
good at 70–1
greetings 9–13
guests 130–3

'if-then' statements 196–7
illness 207–8, 220
imperatives 80–1, 125–7
injuries 206–7
instructions 80–2
instrumental endings 66
intentional future tense 156–8
intentions 124–5
interjections 71
introductions 55

languages 62–3
let us 119–20, 129
like (to) 128–9, 186–8
location words 77–8
locative endings 47–8

map 28
marriage 21
medical visits 203–6, 220
months 49
motion verbs 112–13

nationalities 20–1
necessity 93–5
negative verbs 60–1
negative words 17–18, 51
news 211–13
Nowruz 117–19
numbers 37–8, 87–8
nutrition 218–20

obligation 93–5
office items 31–3
ongoing actions and events 108–12, 113–14, 116
ongoing movement 112–13
opinion 198
ordering food and drink 137
ordinal numbers 87–8
origin 27–8

passive voice 166–8
past tense 174–7, 177–9, 218
permission 97–8
personal endings 14–16, 22
personal pronouns 14
petroglyphs 199
physical description 214–16
physical position 99–101
plan (to) 155–9
plural nouns 33–4
polite request 125–7
possessive endings 34–5, 42–5, 52
possibility 200–1
prepositions of place 101–3
present tense 55–7, 73
progressive tense 108–12, 113–14, 116
prohibition 99
purpose of an action 86–7

quantities 37–8, 123
question particles 64–5
question words 20

reasoning 218
recent past tense 174–7
recipes 142–3, 146, 151–3, 154
reflexive pronouns 30
reflexive verbs 58–9
relationships 9–13, 41, 47, 216–17
relatives 41, 47
reported speech 210–13
reservations 90–3

shopping 155–6, 159–62, 169–70
sightseeing 171–4
simple conditional 72
since 182–4
smell 149
social media 61–5, 216–17
sounds 1–4
surprise and wonder 200–1

taste 148–9
television 208
there is 51
time 49–50
tör 131–2
transport 65–8, 76–7
tribes 29–31

uncertainty 200–1
until 182–4

village life 195–6
visits 130–2
vowel harmony 5–6

want (to) 138–41
weather 114–16
weekdays 48
when 182–4

yes/no questions 18–19, 21–2, 64–5

Taylor & Francis

eBooks

FOR LIBRARIES

ORDER YOUR **FREE 30 DAY** INSTITUTIONAL TRIAL TODAY!

Over 23,000 eBook titles in the Humanities, Social Sciences, STM and Law from some of the world's leading imprints.

Choose from a range of subject packages or create your own!

Benefits for you

- Free MARC records
- COUNTER-compliant usage statistics
- Flexible purchase and pricing options

Benefits for your user

- Off-site, anytime access via Athens or referring URL
- Print or copy pages or chapters
- Full content search
- Bookmark, highlight and annotate text
- Access to thousands of pages of quality research at the click of a button

For more information, pricing enquiries or to order a free trial, contact your local online sales team.

UK and Rest of World: **online.sales@tandf.co.uk**

US, Canada and Latin America: **e-reference@taylorandfrancis.com**

www.ebooksubscriptions.com

ALPSP Award for BEST eBOOK PUBLISHER 2009 Finalist

Taylor & Francis eBooks
Taylor & Francis Group

A flexible and dynamic resource for teaching, learning and research.

CD TWO

Unit 8

1. Dialogue 1
2. Exercise 1
3. Dialogue 2
4. Exercise 3
5. Exercise 4
6. Exercise 5
7. Exercise 6
8. Exercise 7
9. Exercise 9

Unit 9

10. Dialogue 1
11. Dialogue 2
12. Exercise 1
13. Dialogue 3
14. Dialogue 4
15. Exercise 4
16. Exercise 6
17. Exercise 7

Unit 10

18. Dialogue 1
19. Exercise 2
20. Exercise 4
21. Dialogue 2
22. Exercise 5
23. Exercise 6
24. Exercise 7
25. Dialogue 3
26. Exercise 8

Unit 11

27. Dialogue 1
28. Exercise 2
29. Dialogue 2
30. Exercise 3
31. Exercise 4
32. Colours
33. Exercise 9
34. Exercise 10
35. Exercise 11

Unit 12

36. Dialogue 1
37. Dialogue 2
38. Exercise 2
39. Exercise 5
40. Dialogue 3
41. Exercise 8
42. Exercise 10
43. Dialogue 4
44. Exercise 13

CDS INSIDE

COLLOQUIAL KAZAKH

COLLOQUIAL KAZAKH provides a step-by-step course in Kazakh as it is written and spoken today. Combining a user-friendly approach with a thorough treatment of the language, it equips learners with the essential skills needed to communicate confidently and effectively in Kazakh in a broad range of situations. No prior knowledge of the language is required.

Key features include:

- progressive coverage of speaking, listening, reading and writing skills
- structured, jargon-free explanations of grammar
- an extensive range of focused and stimulating exercises
- realistic and entertaining dialogues covering a broad variety of scenarios
- useful vocabulary lists throughout the text
- an overview of the sounds and alphabet of Kazakh
- additional resources available at the back of the book, including a full answer key, a grammar summary, bilingual glossaries and English translations of dialogues.

Balanced, comprehensive and rewarding, COLLOQUIAL KAZAKH will be an indispensable resource both for independent learners and for students taking courses in Kazakh.

This version of the paperback also contains two CDs of audio material, providing the complete COLLOQUIAL KAZAKH course. Recorded by native speakers, the audio material complements the book and will help enhance learners' listening and speaking skills.

Free additional audio is available to download from the product page at www.routledge.com/books/details/9780415674287

Cover photograph: © 2004 Richard Radford / Getty Images

Routledge
Taylor & Francis Group
www.routledge.com

eRESOURCES

ISBN 978-0-415-67429-4

9 780415 674294

an **informa** business